JOANNIS CLERICI

ARS CRITICA,

IN QUA AD STUDIA Linguarum Latinæ, Græcæ, & Hebraicæ via munitur; Veterúmque emendandorum, Spuriorum Scriptorum à Genuinis dignoſcendorum, & judicandi de eorum Libris ratio traditur.

Editio Secunda auctior & emendatior.

VOLUMEN SECUNDUM.

AMSTELÆDAMI,
Apud G. GALLET, Præfectum Typographiæ HUGUETANORUM.

M. DCC.

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

MOnitus à Typographo aliquot hîc supereſſe paginas vacuas, occaſionem arripui, LECTOR, iterum te alloquendi, hujuſce alterius Voluminis initio; & quidem de ratione ſcribendi nonnullorum, qui Opuſcula noſtra, & præſertim hancce Artem Criticam, admordere conati ſunt.

Socrates apud *Platonem*, in Gorgia, oſtendit duas eſſe perſuadendi vias, unam διδασκαλικὴν, quæ accuratam cognitionem ejus quòd perſuadetur animis audientium inſerit; alteram πιστευτικὴν, quæ fidem tantùm & opinionem parit, quamvis res ipſa etiamnum ſit ignota. Prior

quidem persuadendi ratio id solùm inquirit quod est in re aut exploratum, aut certè maximè probabile; posterior verò non quid sit certum, aut verisimile, petitúmque ex re ipsa spectat; sed quid sit idoneum ad persuadendum quod libet iis, qui verba potiùs attendunt quàm res, & de earum Veritate, non accurato examine instituto, sed ex alienis quibusdam circumstantiis judicant. Homines nonnulli planè imperiti Artis, quam hîc tradidi, sed non inepti ad commovendum imperitum vulgus, cùm priore viâ nihil proficere se posse sentirent, posteriore me aggressi sunt. Quem grammaticis aut criticis rationibus oppugnare debebant, sed non poterant, eum *argumentis Theologicis ab Invidia ductis*, de quibus Diatriben edidi, ad calcem Logicæ, impetiverunt, rémque conficere se posse putarunt.

Ego quidem eodem armorum ge-

genere, quod viro probo indignum puto, cum iis non certabo; quamvis nihil esset cur quererentur, si iisdem armis, quibus contra me priores usi sunt, contra eos pugnarem; sed monebo homines ut de rebus criticis, interpretationibúsque, quæ ex Linguarum cognitione pendent, possint rectè judicare, duo esse planè necessaria. Unum est ut Artem ipsam, ad cujus normam talia exigenda sunt, pernoscant, omnésque ejus partes attentè animo versent. Alterum ut Linguam, qua usi sunt Scriptores, de quorum interpretationibus judicare aggrediuntur, probè intelligant; quod non potuerunt adsequi puerilibus illis studiis Scholarum, aut tumultuariâ lectione pauculorum Recentiorum, adhibito subinde, prout subitus usus postulabat, Lexico; sed longâ, atatque attentâ lectione Scriptorum Veterum, de quorum sententia

judicare volunt. Tum demum idonei judices interpretationum grammaticarum poterunt esse, ipsique etiam aliquid in eo rerum genere, si ita ferat animus, moliri. At absurdum est & dignum ludibrio, velle, post lectos aliquot libellos recentiores, & quidem maxima ex parte hominum imperitorum harum rerum, aut etiam vernaculâ Linguâ scriptos, judicem agere omnium quæ prodeunt, & aggredi etiam confutare quæ non intelligas. At peritiæ loco est id quod solent nonnulli, veriùs quam putant, *zelum* vocare; hoc est, vehemens affectus, quo alienis laudibus invidentes, cupientésque famam consequi ex aliorum probro, cœlum terræ miscent, ut bonos viros & litterarum studiosos infament.

Quando non inveniunt in ipsa re quod carpant, ad sophisticas artes conversi fingunt quod nusquam est,

ut

ut hominibus invidiam creent. Est nonnemo, apud vicinam gentem, qui ab aliquot annis artem convitiandi optimis quibúsque profitetur. Is, ut in aliquot populares suos doctissimos viros, ita & in me acerbissimè invectus est larvâ tectus, atque hoc meum Opus suspectum imperitis reddere conatus est, iis artibus quas dixi. Primùm mihi tribuit opiniones, quas novit non tantùm me pro meis *non* agnoscere, sed etiam confutasse; quasi nosset animum meum, quod est hominis ferreæ frontis. Deinde vult meam Criticam eò spectare ut opiniones illas, quas mihi pro arbitrio tribuit, confirmem.

Atqui Deum testem vocare possum, cujus solius judicio nobis omnibus standum est aut cadendum, in hoc Opusculo me præ oculis hunc unum habuisse finem, ut Artem, quam explicare conatus sum, illustrarem, exemplis ex graviori-

bus rebus, quoad ejus fieri posset, desumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines angustiores multò, quàm par est, coërcenda. Ideò sæpe hîc occurrunt, quæ à plerisque Criticis attingi non solebant, qui intra profanos Scriptores se continebant. At ea non faciunt ad persuadendum quod quispiam Picrocholus vulgo persuasum vellet, ut ipse magni fieret, & optimi quique ac eruditissimi spernerentur. Non diffiteor; nec quisquam, nisi insanus, mihi exprobrarit, me operam non dedisse ut, conculcatâ rectâ ratione, regulisque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quæ placerent Censori, qui vix ipse novit quid velit, quæ verò existimarem ipse esse vera ea falsa haberentur. Quis bonus aliter sua studia comparat, nisi ut Verum ante omnia cognoscat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam persuadeat?

Cùm

Cùm autem multa sint vera, est una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illustrandam omnes ingenii nervi sunt contendendi. Ea est Veritas Religionis Christianæ, quam non sophisticis ratiunculis, & ab invidia ductis, dissimulationibusque quæ sunt illâ indignæ; sed argumentis petitis ex accuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illustrare conatus sum, & porrò conabor. Nec vera tantùm Religio habenda, sed illi soli parendum, si beatitudinem consequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, sibi & aliis inculcanda sunt, & præsertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc est sententia cui omnia mea studia serviunt, & posthac, Deo juvante, servient. Scio quidem Religionem Christianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Testamento multi

bus rebus, quoad ejus fieri posset, desumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines angustiores multò, quàm par est, coercenda. Ideò sæpe hîc occurrunt, quæ à plerisque Criticis attingi non solebant, qui intra profanos Scriptores se continebant. At ea non faciunt ad persuadendum quod quispiam Picrocholus vulgo persuasum vellet, ut ipse magni fieret, & optimi quique ac eruditissimi spernerentur. Non diffiteor; nec quisquam, nisi insanus, mihi exprobrarit, me operam non dedisse ut, conculcatâ rectâ ratione, regulisque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quæ placerent Censori, qui vix ipse novit quid velit, quæ verò existimarem ipse esse vera ea falsa haberentur. Quis bonus aliter sua studia comparat, nisi ut Verum ante omnia cognoscat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam persuadeat? Cùm

Cùm autem multa sint vera, est una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illustrandam omnes ingenii nervi sunt contendendi. Ea est Veritas Religionis Christianæ, quam non sophisticis ratiunculis, & ab invidia ductis, dissimulationibusque quæ sunt illa indignæ; sed argumentis petitis ex accuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illustrare conatus sum, & porrò conabor. Nec vera tantùm Religio habenda, sed illi soli parendum, si beatitudinem consequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, sibi & aliis inculcanda sunt, & præsertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc est sententia cui omnia mea studia serviunt, & posthac, Deo juvante, servient. Scio quidem Religionem Christianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Testamento

multi

multi adsuunt hominum decreta. At ego Christianam Religionem voco, quæ habetur in sacris illis libris, & ab iis ne latum quidem unguem discedit. Non probari mihi varia Unitariorum interpretamenta satis ostendi, cùm hîc, tum alibi; sed fraudibus & malis artibus eos oppugnare judico esse eorum quibus Religio Christiana sit ignota, aut qui ei nequaquam credant, sed faveant potentioribus ut gratiam sibi apud eos, muneráque & honores comparent; similia facturi, Unitariorum causâ, sicubi rerum potirentur. Quales non puto paucos esse, inter Zelotas; certè tam malis subinde argumentis utuntur, ut nisi ea iracundissimè proponerent, omnes credituri essent ab iis partes prodi quas propugnandas susceperunt. Non magis probo eorum sententiam qui Scholasticas voces Apostolis ignotas nobis imponunt, quasi ne-

necessarias; séque, dum volunt explicare quod revelatum non est, in mæandros inexplicabiles repugnantiarum conjiciunt. Mihi media via videtur tenenda inter duo illa extrema, & dum meritò contendimus loca esse insignia, de Divinitate Christi déque ejus Sacerdotio, quæ à *F. Socino* ejúsque sequacibus torquentur; fatendum etiam rationem, quâ se Scholastici expedire conantur, multò plura complecti, quàm quæ sunt revelata, nósque pro expeditis impeditiores quàm anteà reddere. Quid ergo nobis faciendum erit? Acquiescemus, si sapimus, in loquutionibus Apostolorum, quas non sine summa ratione ab iis adhibitas esse credemus; quamvis eas omnes accuratissimè interpretari non possimus. Quod si fecerimus, nec Scholastici, nec Sociniani erimus, sed Apostolorum discipuli, qualem me adhuc professus

AD LECTOREM.

fessus sum, & semper profitebor. Quem in sensum, nonnulla jam dixi hujus Artis Criticæ P. II. S. 2. C. VIII, 10. & seqq. Vale.

INDEX

INDEX CAPITUM

TOMI SECUNDI.

PARS III.

De emendandi ratione, libris suppositis, & Scriptorum stylo.

SECTIO I.

De Emendatione.

CAP.

SECTIO II.

De locis & scriptis spuriis à genuinis secernendis.

SECTIO III.

De judicio de ſtylo & charactere Scriptoris ferendo.

F I N I S.

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

De Emendatione locorum corruptorum, de Libris suppositiciis à veris dignoscendis, ac Judicio de stylo & charactere Scriptorum ferendo.

SECTIO I.

De Emendatione locorum corruptorum.

CAPUT I.

De Origine Mendorum.

1. SI Deo Optimo, Maximo visum fuisset antiquissimorum mortalium ita afflare animos, ut inter ea quæ invenerunt vitæ utilia ac necessa-

ria, fuisset pulcherrima artium mechanicarum Typographia; non modò innumera Veterum monumenta, quæ ob paucitatem exemplarium interciderunt, manibus nostris nunc tererentur; sed illa etiam, quæ vim vetustatis omnia perdentis effugerunt, ad nos multò emendatiora pervenissent. Cùm enim olim, dum libri manu describerentur, singula exemplaria non aliter possent emendari, quàm si à viro docto & diligente accuratè legerentur, quod longum erat, & difficile; nunc unus atque alter, iteratâ unius exemplaris lectione, millena aliquot exemplaria emendare facilè possunt. Sed quoniam, ut ille ait, * *nullum habemus in præterita jus, præterquàm oblivionis*, iis missis quibus remedium nullum afferre possumus, videndum nobis superest, num sit ars aliqua quâ possimus loca Veterum in mendo cubantia dignoscere, ab iis quæ sana sunt, & veram in ea lectionem revocare. Hoc certè profitentur CRITICI à se fieri posse, atque hac in re potissimùm artem suam sitam esse dicunt; nec dubium est, quin sæpissimè id præstiterint quod polliciti erant, & sanitatem innumeris locis ægris restituerint.

2. Quod

* *Plinius Lib. II. c. 7.*

2. Quod illi factitarunt id, in hac Criticæ nostræ Parte, ad certas Regulas revocare, & in artis, quoad licebit, formam redigere, consilium nobis est. Ut autem tutiorem viam ineamus, quâ possimus pervenire ad cognitionem veræ lectionis locorum corruptorum; quærendum, ante omnia, quibus potissimùm modis corrumpi potuerint. Cognitâ enim morborum caussâ & origine, faciliùs & certiùs curari poterunt.

3. Menda ergo quatuor caussis originem suam debent, LIBRARIIS, CRITICIS, IMPOSTORIBUS & VETUSTATI, quæ omnia paullatim atterit. I. LIBRARIORUM *incuriâ*, aut *imperitiâ*, pleraque sine dubio menda irrepserunt, quæ nos nunc exercent; cùm enim hi plerosque libros describerent, ab iis longè maximam mendorum segetem provenire necesse fuit. *Incuriæ* peccata tot & tanta sunt, ut difficillimum sit sibi ab ea cavere. Novit enim quisque, si quid exscribat parum attentus, non modò se affinia vocabula, dum animus peregrinatur, miscere; sed diversa planè scribere, detrahere, addere, & nescio quot peccata admittere, quorum rationem ipse postea reddere non posset, nedum ut alii

eam deprehendere queant. *Imperitia* quoque in describendo, si magna sit, ut sine dubio magna sæpissimè fuit in Librariis, monstra etiam mendorum peperit; cujus exemplorum ingentem copiam omnes MSS. Codices, omnes Criticorum libri suppeditant.

4. Sed variis modis imperiti, aut indiligentes Librarii in errorem delabi potuerunt; quos indicasse, quoad licebit, inutile non erit. Cùm alii dictarent, alii scriberent, ab utrisque varia provenire potuerunt menda. Ut à *dictante* incipiam, ille, licèt statuamus emendato Codice esse usum, si non fuit satis peritus, sæpissimè decipi potuit, dum non bene legit, quæ bene scripta erant. Cùm enim manu exararentur omnia, multique sine dubio non pulcrè pingerent litteras, ut hodie fit, loca fuere, in quibus legendis homines rei aut Linguæ non satis periti cespitare potuerunt. Voces affines, aut similes litteras facilè miscebant. Si vox quæpiam bis repeteretur, & fortè ad eam usque vocem, ubi primùm occurrebat, dictassent, sæpe fiebat ut, omissis interjectis, ea quæ vocem secundò repetitam sequebantur priori proximè subjicerent; aut etiam integros versus, aliud agentes, omit-

omitterent. Præterea dictantis, & festinantis, lucri causâ, vox non semper fuit satis clara, aut pronunciatio satis distincta; ita ut scribentes, licèt attenti, quid dixisset, non satis intelligentes scriberent quod sibi audivisse videbantur, affinésque sono litteras, syllabas, voces confunderent. Vocabula varia, apud Græcos præsertim, aut eodem, aut pænè eodem modo pronunciabantur, quamvis diversissima, ut postea ostendemus; eáque à scribentibus, aut imperitis, aut parum attentis, facilè poterant misceri; cùm præsertim celeriter scribentibus, & sequentia attendentibus, non satis esset temporis ad videndum, utrum vox, quàm scripserant, loco conveniret, aut ad interrogandum dictantem.

5. Præterea cùm *dictans* videret sæpe, in margine exemplaris, quo utebatur, quiddam scriptum; poterat suspicari, verba esse à Librario festinante omissa, quæ Criticus ad oram postea scripsisset; præsertim si commodè possent inseri, ita ut orationis series iis nequaquam turbaretur. Attamen ejusmodi verba sæpe interpretationes sunt Grammaticorum, aut eorum qui Codicibus illis usi erant; quo factum, ut tam sæpe Critici querantur

in contextum orationis admissa *glossemata*.

6. Dubium non est quin Librarii, qui vitam tolerabant quæstu, quem in describendis libris faciebant, pluribus simul dictarent, ut unâ operâ plura haberent ejusdem operis exemplaria; sed fuerunt etiam sine dubio pauperiores, qui vendebant ea quæ ipsi ex libris, nemine dictante, *descripserant*; qua in re, eadem ferè irrepere potuerunt menda, quæ vitio *dictantis* debentur, exceptis iis quæ ex mala pronunciatione oriebantur. Præterea dum integra commata, aut etiam integras periodos legunt ac postea scribunt, festinandi causâ; quid mirum, si quidpiam omittunt, aut synonymas voces pro aliis scribunt? quod in omnibus veteribus Scriptoribus animadvertent, quicumque varias lectiones, è veteribus MSS. Codicibus collectas, paullò attentiùs expendent. Innumera sunt ejusmodi, in variis lectionibus Veteris Testamenti, ex Versione LXX. Intt. & Novi, ut omnibus liquebit, ex inspectis collectionibus dudum editis. Postremis præsertim sæculis, quicumque imperiti veteris orthographiæ, ex antiquis Codicibus quidpiam transscribebant facilè falli poterant, dum

alias

alias esse voces putarent, quàm reipsa erant.

7. Hanc in rem observandum non semper, apud omnes Gentes, eamdem fuisse rationem pingendorum characterum, aut accentuum adscribendorum. Apud Latinos antiquissimis temporibus, character erat majusculus, qualis in veteribus Inscriptionibus & antiquissimis MSS. etiamnum cernitur; nisi quòd figuræ litterarum calamo tam eleganter pingi non solerent, ac scalpro. Deinde invaluit scriptura, quæ *Langobardica* dicitur, rotundior & similior huic nostræ, quâ hodie utimur. Hac exarati sunt plerique omnes MSS. Codices, qui nunc exstant in Bibliothecis, perpauci vetustiore illo Romano. Creditur ita dici ea Scriptura, quòd MSS. plerique ejus ævi, quo *Langobardi* Italia potiebantur, eo characterum genere sint conscripti.

8. Sunt in veteribus, seu majusculis litteris, variæ sat similes, præsertim si parum eleganter pingantur; quæ non difficulter à Librariis rerum ipsarum imperitis, nec vocum significationem tenentibus, misceri potuerunt. Cujus rei ratio, in emendationibus, maxima habenda est. Similia animadvertenda, de litteris

Langobardicis. Sæpe factum ut mendæ irreperent in Codices Romano veteri charactere scriptos, quæ in Langobardicos transfusa sunt; deinde & nata nova eorum progenies, ex Langobardica scriptura; quibus mendis plurima nunc loca usque adeò depravata sunt, ut in integrum restitui nullâ ingenii ope possint.

9. Græcorum etiam characterum aliqua videtur esse facta mutatio, nam cùm antiquissimi quadrati essent, quales in Inscriptionibus visuntur, postea inter scribendum videntur rotundiores esse facti. Sed præterea accentus, & spiritus, qui in antiquissimis Codicibus nulli erant, in recentioribus sunt additi; unde nata etiam nova menda, dum hæc perperam appinguntur.

10. Apud Hebræos, ante tempora captivitatis Babylonicæ, in usu erat id litterarum genus, quod à Phœnicibus acceperant, & quod vulgò *Samariticum* vocatur, eò quòd id servarint Samaritæ. Deinde is character in Assyriacum mutatus est, in Captivitate, ut demonstrarunt viri doctissimi, & potissimùm *Lud. Cappellus*, in Diss. de Litteris Hebræorum. Cùm Hebræorum librarii, aut *Scribæ*, homines essent, quemadmodum Græco-

rum

rum & Latinorum, menda similia admittebant, ut postea liquidò ostendemus.

11. Verùm aliud animadvertere licet, in Codicibus antiquissimis, cùm Græcis, tum Latinis, quod & in Hebraïcis fuisse, ante Massoretharum tempora, nonnulli Judæi fatentur; voces, nimirum, nullis interstitiis sejunctas, nec ullis interpunctionibus separatas esse; aut, minimùm, quàm plurimas ita conjunctas, quasi essent una vox; quo factum ut non modò falsis interpunctionibus, ab hominibus non satis peritis, corrumperetur postea sensus; sed etiam ut syllabæ conjungerentur, quas divelli oportebat; aut contrà divellerentur, quæ conjungendæ erant. Hinc intelligere licet, munus *Anagnostæ*, temporibus illis, non fuisse indocti prorsus hominis, cùm ejusmodi Codicibus utebantur; nam ex tempore orationem interpositis moris dividere, cùm divisa in Codice non esset, cujusvis certè non erat. Insigne ejus rei exemplum legere est, apud *A. Gellium*, Lib. XIII. c. 30. *Laudabat*, inquit, *venditabàtque se quispiam in Libraria sedens, homo ineptè gloriosus, tamquam unus esset, sub omni cœlo, Satirarum M. Varronis enarrator:*

quas

quas partim Cynicas, alii Menippeas appellant; & jaciebat inde quædam non admodum difficilia, ad quæ conjicienda adspirare posse neminem dicebat. Tum fortè eum ego librum ex iisdem Satiris ferebam, qui ὑδροκύων inscriptus est. Propiùs igitur accessi & nosti, inquam, magister, verbum illud, scilicet, è Græcis vetus; musicam quæ sit abscondita eam esse nulli rei? Oro te legas hos versus pauculos, & proverbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. Lege, inquit, tu mihi potiùs, quæ non intelligis, ut ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum quæ non adsequor? Indistincta namque fient & confusa quæ legero & tuam quoque impedient intentionem. Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibúsque, accepit à me librum veterem fidei spectatæ, luculentè scriptum; accepit autem inconstantissimo vultu & mœstissimo. Sed quid deinde dicam? Non audeo hercle postulare, ut credatur mihi. Pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ii magis in legendo deridiculi fuissent; ita & sententias intercidebat, & verba corruptè pronunciabat.

12. Ad hæc omnia, si accedat incuria *dictantis*, aut *scribentis*, aut utriusque simul; potuit alter dictare quod cogitabat, non

non quod erat in libro, aut alter scribere id quod animum ejus avocabat; quod nobis contingit, cùm animus distrahitur variis cogitationibus. Indidem provenire potuerunt variæ luxationes ac transpositiones, sequentium ætatum Criticis crucem fixuræ.

13. Præterea & hoc sæpe accidit, ut à festinantibus Librariis per compendium multa scriberentur, omissis aliquot syllabis, quæ Lectori conjiciendæ relinquebantur. Eæ verò vocum contractiones sæpè malè à Librariis aut Criticis intellectæ pepererunt maxima menda; cùm in nominibus appellativis, tum etiam in propriis.

14. Antiquissimis temporibus, cùm litterarum studia in Græcia atque in Italia etiamnum florerent, Librariis penè solis aut Criticis imperitis, vel æquo audacioribus poterant imputari omnia menda; sed cùm barbaries Orientem, sub Imperatoribus Christianis, jam invasisset, & unà cum ea crevisset mirum in modum Monachorum numerus; hi cœperunt veteres libros in Monasteriis exscribere, cùmque plerique homines indocti essent, præsertim ad humaniores litteras quod attinet, quippe in legendis Liturgiis potissimùm

mùm occupati, menda innumera admittebant. Quod fiebat in libris Græcis, apud Græciæ & Asiæ Monachos, idem factitabant in Occidente alii Monachi, ad libros Latinos quod spectat. Hinc fit ut perpauci sint Græci, aut Latini Codices MSS. qui non scateant mendis, præsertim qui complectuntur res non ita vulgò notas.

15. Igitur cùm antiquissimi Librarii parum emendatè Codices describerent, iique Codices postea in manus Monachorum ignariorum inciderint; quid mirum, si depravatissimi pervenerunt in manus nostras? Cùm autem inventa est Typographia, viri docti, pro illo ævo, qui ex MSS. primùm typographicis litteris descripta ediderunt Veterum monumenta, persæpe nimis ingenio suo indulserunt, in emendandis quæ vitiosa ipsis videbantur; unde nata in Editionibus, ex primis illis expressis, nova menda; quæ nonnisi inspectis denuo Codicibus MSS. hoc & præterito sæculo, tolli à viris doctis potuerunt. Sed & horum multi imperitiâ, aut audaciâ nimiâ, quâ conjecturas suas, quasi exploratas lectiones, in Veterum contextum admiserunt, eorum Scripta conspurcarunt; ne jam loquar

de

de Typothetarum mendis, quæ vix possunt omnino vitari.

16. II. Quot & quanta orta sint ex Librariorum aut indiligentia, aut imperitia menda satis, ut opinor, liquet ex superioribus. Hæc cùm CRITICI jam olim animadverterent, hoc in se laboris susceperunt, ut exemplaria optimorum quorumque Scriptorum manu suâ emendarent; cùm in gratiam amicorum, tum etiam lucelli causâ, quòd exemplaria ab eruditis Grammaticis emendata majori pretio emerentur. Sed cùm hi Critici non omnia æquè intelligerent, nec pari omnes judicio valerent, sæpe quæ emendatione indigebant, quasi sana transvolarunt; aut contra violentas manus attulerunt iis, quæ rectè posita erant. Quæ omnia exemplis singillatim postea comprobabimus.

17. III. Sed & homines nequam; quos non Criticos vocaverim, cùm Critica nequaquam uterentur, sed FALSARIOS; datâ operâ, varia in Veterum scriptis mutaverunt, aut iis detraxerunt, vel adsuerunt, ut legentes fallerent. Quod in antiquitatibus Ethnicis rariùs contigit, in quibus operæ pretium non erat fallere; sed in Ecclesiasticorum Scriptorum antiquissi-

quissimis monumentis, quæ contendentes Christiani in suas quique partes trahere conabantur, frequenter accidit; ut in hujus Operis Præfatione jam monuimus, & aliis exemplis manifestis postea ostendemus.

18. IV. Ad hæc omnia accessit VETUSTAS, quâ factum ut antiquissimæ membranæ & chartæ laceræ, vel ita situ affectæ, ut litteræ sæpe deletæ essent, ad posteros pervenerint. Hoc modo, sine culpa ulla Librariorum, Criticorum, aut Falsariorum, plurimæ lacunæ in Veterum Scriptis factæ sunt, quæ sæpe nullo ingenio expleri possunt; aut si non incommodè expleantur, desiderium tamen in nobis verorum Scriptoris verborum relinquunt. Exempla rem postea clariorem efficient.

CAPUT II.

In quo Mendorum antiquitas, Veterum testimoniis, exemplisque demonstratur.

1. QUAMVIS quæ à nobis superiore Capite dicta sunt certissima sint, ut cùm ex ipsa re jam constat, tum etiam exemplis postea liquebit; attamen quia multi de sinceritate atque integritate Codicum sacrorum & profanorum judicant, qui non tam ratione moventur, quàm exemplis, & præsertim auctoritate; age, superiora, hoc etiam modo, extra omnem dubitationis aleam collocemus.

2. Ut à veteribus Hebræis initium faciamus, ab iis Libros Sacros non satis diligenter servatos esse, si dixero, nihil dicam quod non facillimum sit creditu; ob frequentes eorum ad Idololatriam defectiones, quibus fiebat ut Prophetarum Scripta negligerent. At ipsa historia sacra rem, sine ulla consectariorum ope, nos docet, cùm narrat Librum Legis qui in Templo asservabatur, & septimo quoque anno publicè legi debebat, diu delituisse; nec, inventus cùm fuisset, sine ad-

admiratione, à Rege alioqui pio, Josia, fuisse lectum. Vide 2. Paral. XXXIV, 15. Si Rex, quem ex Lege oportebat ejus exemplar habere, quod quotidie lectitaret, nullum habuit, non est credibile vulgò Jerosolimæ prostitisse ejusmodi libros emendos, aut describendos.

3. Quòd si, stante ac florente regno Judaïco, tam negligentes fuere Judæi Legis suæ, cùm non modò deberent ejus exemplaria plurima habere, quæ diurnâ ac nocturnâ manu versarent, sed etiam facilè possent; non est verisimile eos, non modò accisis suis rebus, sed planè profligatis, cùm in alieno solo, procul à patria, duram & inopem vitam agerent, majorem curam adhibuisse, ut multos ac emendatos haberent Codices; aut curâ suâ efficere potuisse, quod, stante Republicâ, à viris piis fieri non potuerat. Imò verò multi Patres credidere libros sacros, in Captivitate Babylonica, planè intercidisse. Duorum dumtaxat testimonium proferemus. Prior erit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. * Lib. I. quem credibile est rem habuisse à Judæis sui ævi: Κἀν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ

Περ-

* P. 342. *Ed. Colon. an.* 1688.

Περσῶν βασιλέως χρόνυς, ἐπιγνὺς Ἔσδρας ὁ Λευίτης Ἱερεὺς γενόμενος, πάσας τὰς παλαίας αὖθις ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς: *etiam in captivitate Regis Nabuchodonosor, cùm periissent Scripturæ, Esdras Sacerdos, temporibus Artaxerxis Persarum Regis, afflatu omnes veteres iterum renovans prophetavit Scripturas.* Idem antea * dixerat; sed paullò obscuriùs. Scriptor *Synopseos*, quæ exstat in secundo *Athanasii* volumine, in Synops. Lib. XII. qui est Esdræ: Ἱστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἔσδρα, ὅτι ἀπολομένων τῶν βιβλίων, ἐξ ΑΜΕΛΕΙΑΣ τῶν λαῶν, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, αὐτὸς Ἔσδρας φιλόκαλος ὢν, καὶ εὐφυὴς, καὶ ἀναγνώστης, ἐφύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδέδωκε, καὶ οὕτως διασώζεται τὰ βιβλία: *narratur & hoc de Esdra, cùm periissent Biblia* NEGLIGENTIA *populorum, & propter diuturnam captivitatem, ipsum Esdram, cùm esset rerum honestarum studiosus, bonæ indolis, & lector, servasse omnia apud se, & postea protulisse, ac omnibus edidisse, quo pacto servata sint Biblia.* Similia possent ex † *Chrysostomo* & § *Theodorito* proferri.

* P. 329. † Homil. VIII. in Ep. ad Hebr.
§ Præfat. in Cantic.

4. Quæ non affero, quòd credibile mihi fiat Esdram ex memoria, aut afflatû restituisse omnes libros veteres; sed quia videtur omnino hæc historia orta esse, ex aliqua vera narratione. Nimirum, corrupti erant Libri Sacri, negligentiâ populorum & longinquitate temporum, eosque Esdras recensuit, quatenus licuit. Hæc enim est opinio vulgò inter recentiores Judæos recepta. *Elias Levita*, in Præf. tertia sui *Massoreth hammassoreth* fol. 44. Ed. *Seb. Munsteri*, ita eam exponit בגלות ראשונה אבדו רוב זגו״ *in captivitate prima, perierunt plurima exemplaria, distracta sunt, paucáque incorrupta manserunt, & præterea qui noverant biblicos libros mortui erant; ut coactus fuerit Esdras & Concilium ejus reformare coronam, secundùm vetustatem suam, & emendare libros.* Vide & sequentia.

5. Verùm antiquiores Judæi, post hæc etiam tempora, non satis emendatos fuisse libros suos fassi sunt; fortè propter negligentiam eorum, qui postea vixerunt. Ita *Demetrius*, apud *Aristeam* p. 13. Ed. nuperæ Oxoniensis, de libris Judæorum, qui in Bibliotheca Alexandrina deerant, Ptolemæum alloquitur: Τῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία, σὺν ἑτέροις ὀλίγοις τισὶν, ἀπολείπει.

τυγ-

τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ΑΜΕΛΕΣΤΕΡΟΝ δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, ΣΕΣΗΜΑΝΤΑΙ, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε. δέον δέ ἐστι καὶ ταῦτα ὑπάρχειν παρά σοι διηκριβωμένα: *legis Judaïcæ libri, cum paucis quibusdam aliis, desunt. Dicuntur enim esse Hebraïcis litteris & linguâ; sed negligentiùs, nec ut merentur, exarati, sicut ab intelligentibus perhibetur. Regia enim providentia nondum iis contigit. Oportet autem ut & illi sint, apud te, diligenter descripti.* Hæc pænè verbatim repetit *Josephus* Ant. Jud. Lib. XII. c. 2. habétque etiam: συμβέβηκε δ᾽ αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι: *contigit eos negligentiùs, quàm oportuit, exarari;* nam pro ἔχει; quod nihil hîc significat, legendum ἐχρῆν *oportebat*, quod respondet τῷ ὑπάρχειν, *Aristeæ*, quod quandoque significat *promereri.* Hanc etiam historiam præstare nolim, sed hoc saltem hinc apparet, ante versionem LXX. Intt. non solitos esse Judæos, magnâ diligentiâ, Codices Sacros describere.

6. Neque hoc figmentum esse, aut Hellenistæ Judæi vanam opinionem, ostendit ipsa LXX. Interpretum Translatio; ex qua manifestò liquet eos usos non esse

 exem-

exemplari emendatiſſimo, aut accuratè deſcripto. Frequenter enim falluntur, dum aliter legunt, quàm oportet, aut affines figurâ litteras miſcent; ut cùm in *Critica Sacra*, tum in *Notis Criticis*, multis oſtendit *Lud. Capellus*, & nos quoque, in Commentario in Pentateuchum, non rarò demonſtravimus. Scio aliter ſenſiſſiſſe *Joan. Buxtorfium*, virum Rabbinicâ eruditione inſtructiſſimum; ſed in rebus Criticis planè hoſpes fuit, & ab omnibus pænè peritioribus Interpretibus cùm Veteris, tum Novi Teſtamenti, diſſentit.

7. Cùm autem Judæi, aliquot pòſt ſæculis, animadverterent circumferri Codices non ſatis emendatos; quæſitis antiquiſſimis, ſed exiguo numero, ex iis Maſſoram conflarunt, atque deſcriptum iri poſthac Codices ſacros decreverunt; quod quando & quomodo factum ſit docuit is, quem modò laudavimus, *Lud. Capellus*, in *Arcano punctationis*, ejúſque *vindiciis*. Idem etiam oſtendit non aliter judicandum de Judæorum Criticis, quos illi *Maſſorethas* vocant, quàm de aliis; adeóque illorum judicium poſſe à quovis viro erudito iterum ad examen revocari.

8. Sa-

8. *Samaritæ* etiam, qui Pentateucho veteribus, ut antea diximus, Hebræorum litteris exarato utuntur, passi sunt in suum Codicem plurima menda illabi; ut passim obiter demonstravimus, in Comment. in Pentateuchum. Habuerunt quoque illi suos Criticos, qui plurimos locos aut emendarunt, aut emendare conati sunt; sed & nonnullos corruperunt, ut exemplis postea liquebit.

9. Nunc ad Græcos libros veniendum est, eósque cùm sacros, tum profanos; & à posterioribus quidem initium faciemus, quia minùs est, ad eos quod attinet, difficultatis. Nemo est, cui sanum sit sinciput, qui, re ipsâ spectatâ, in dubium revocare possit, num facilè potuerit fieri ut menda admitterent Græcorum Librarii, ob rationes, quas superiore Capite attulimus. At si umquam inspexerit manu scriptos Græcos Codices, etiam optimæ notæ, & antiquissimos; aut etiam virorum eruditorum, qui illustrandis veteribus Scriptoribus Græcis operam dedere, Scripta nonnulla legerit; non modò potuisse fieri, ut multa menda irrepserint in MSS. Codices, sed reverâ irrepsisse illico fatebitur. Qui hæc in animum revocare neglexerit, nec um-

 quam

quam consideravit, & tamen volet de iis quæ diximus judicare; is non rationibus, sed helleboro indigebit.

10. Afferam tamen duo loca doctissimi Geographi *Strabonis*, ex quibus apparebit novas non esse de corruptelis Librariorum querelas, & quantam diligentiam solerent Græci adhibere, ne iis fallerentur. Igitur ille Lib. XIII. p. 419. ubi agit de *Aristotelis* & *Theophrasti* libris; deque mendis quæ vetustate, & malorum Criticorum operâ, in illos irrepserant, pergit his verbis de Librariis loqui: βιβλιοπῶλαί τινες ΓΡΑΦΕΥΣΙ ΦΑΥΛΟΙΣ χρώμενοι, καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ: *Multùm etiam hanc in rem & Roma contulit — & Bibliopolæ quidam* LIBRARIIS MALIS *usi, neque conferentes* (descripta exemplaria cum Archetypis) *quod & aliis accidit libris, qui vendendi causâ scribuntur; & hîc* (Romæ) *& Alexandriæ.*

11. Cùm *Strabo* de Nilo scripturus esset, & conquisivisset eos qui ante ipsum de eo flumine egerant; invenit, inter alios, *Eudorum* & *Aristonem* Peripateticos; sed exemplaribus suis satis fidere non audebat, ut testatur, nisi eos cum

aliis contulisset; quæ tamen cùm non posset reperire, eos Scriptores inter se contulit: Ἐγὼ γοῦν, inquit, ἀπορούμενος ἀντιγράφων εἰς τὴν ἀντιβολὴν, ἐκ θατέρου θάτερον ἀντέβαλον: *ego igitur destitutus exemplaribus, ad collationem faciendam, alterum cum altero contuli.* Qua in re, Geographus propriis utitur vocibus. Glossæ Veteres: ἀντιβάλλω βιβλία, *confero.* Ἀντιβάλλω, *recognosco.*

12. Proprium hoc munus fuit Criticorum, quod necesse fuit, inter Græcos, exerceri, ex quo lectitare antiquiorum monumenta, cum aliqua voluptate, cœpere; nam ejusmodi lectionis studiosis nihil antiquius est, quàm ut habeant emendata exemplaria. Certè nulla est voluptas legentium ea quæ non intelliguntur, aut quæ nescimus an edita sint eo modo, quo à nobis leguntur, ab eo qui primus ea scripsit. Sic cùm *Alexander* secum ferre statuisset Iliadem, quasi τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον, *virtutis bellicæ viaticum*, ἔλαβεν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος, ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, *accepit ab Aristotele, qui emendarat, quam ex narthecio vocant.* Fuit, nimirum, ejusmodi editio, quam ita vocabant, quia exacta diceba-tur ad id exemplar, quod *Aristoteles* emen-

darat, quódque Alexander in narthecio circumferre ſolebat.

13. Hinc factum ut multi crediderint *Ariſtotelem* primum Criticam inveniſſe. *Dio* Chryſoſtomus Orat. LIII. de *Homero* : * Ἀριστοτέλης, ἀφ' οὗ φασι τὴν κριτικήν τε καὶ γραμματικὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι, θαυμάζων αὐτὸν, ὡς τὸ πολὺ, καὶ τιμῶν : *Ariſtoteles, à quo aiunt Criticam & Grammaticam initium cepiſſe, in multis dialogis de Poëta agit, eum ſummopere miratur, & magni facit.* Sed ante hæc tempora, fuerant qui *Homeri* lectione delectarentur, & qui proinde emendata ejus Poëmatum habere exemplaria conarentur. Itaque antiquiores videntur fuiſſe Critici, licèt eorum nomina ad nos non pervenerint. At ab ætate *Ariſtotelis*, cœpit hæc ſcientia florere, † potéſtque ab illo veluti διαδοχὴ Criticorum, non ſecus ac Philoſophorum, tradi. Sed nunc id non agimus, ut Criticorum Hiſtoriam texamus; ſatis nobis erit, ſi ipſam Artem illuſtrare, aliqua ex parte, poſſimus.

14. Liquet ex ſuperioribus hanc non fuiſſe novam Eruditorum querelam, de negli-

* *Pag. 752. Ed. Morel.*

† *Vide G. J. Voſſium in Ariſtarcho Lib. I. c. 6.*

negligentia aut imperitia Librariorum, à quibus Ethnicorum Græci Codices descripti sunt. Cùm verò ab iisdem, aut similibus Librariis describerentur Exemplaria Versionis LXX. Interpretum, & Novi Testamenti, non erit mirum, si dicamus ab iis similia in Sacris admissa peccata. Neque enim putandum est homines lucri cupidos multò majorem curam adhibuisse in describendis Libris Sacris, quàm profanis. Imò verò quò plura vendi poterant horum exemplaria, quàm illorum, postquàm nomen Christianum crevit; eò plures, imperitioresque Librarii, aut Monachi ei rei operam dabant, & magis festinabant. Inanes non esse has conjecturas, manifestò ostendunt Codices MSS. Veteris & Novi Testamenti, quorum nullum invenire licet, qui non scateat mendis. Cave autem putes, postremis dumtaxat sæculis, ita se gessisse Librarios; jam enim, ab antiquissimis temporibus, similia questi sunt Patres.

15. Eorum aliquot loca sunt hîc à nobis afferenda, in eorum gratiam qui cùm numquam eos legerint, de hoc negotio, ex metaphysicis quibusdam notionibus judicare aliquando aggrediuntur. Sic ergo *Origenes*, vir non modò sui sæculi do-

doctissimus, sed & corruptorum Codicum diligentissimus emendator, in Comment. in Matthæum p. 439. Edit. Huëtianæ, laudato loco è Ps. CXVII. Hebraïcè: δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γραφόμενα τὰ εὐαγγέλια, μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσιν αὐτὰ ἀπὸ προειρημένου ψαλμοῦ: *Evangelia, à Græcis dialecti* (Hebraïcæ) *ignaris frequenter exscripta, corrupta esse mihi videntur in hoc loco, in iis quæ habebantur ex memorato Psalmo.* Idem Comment. in Joannem, p. 151. Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαραλείπτως βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα. τὰ μέντοιγε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς εὐαγγελίοις: *contemnenda non est accurata circa nomina diligentia, ei qui voluerit probè intelligere sanctas litteras. Peccatum quidem frequenter fuisse, in Evangeliis, ad nomina quod attinet, in Græcorum exemplaribus, facilè quis hinc persuadeatur.*

16. Sed est utroque illo loco insignior alius, in Comment. in Matth. p. 381. ubi suspicatur hæc verba Matth. XIX, 19. *&* *diliges proximum tuum, sicut teipsum*, addita fuisse Evangelistæ, quod an verum sit

sit nunc quidem non quæram, nec rationes *Origenis* expendere aggrediar. Tum verò subjicit: πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορά, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει προστιθέντων ἢ ἀφαιρούντων: *magna fuit exemplarium discrepantia, sive propter negligentiam quorumdam librariorum, sive propter audaciam quorumdam, malè corrigentium quæ scripta erant, sive etiam propter eos qui in correctione quæ sibi videntur addunt, aut detrahunt.*

17. Hæc ille, de Novo Testamento, de Vetere verò ita: Τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίαν, Θεοῦ διδόντος, εὕρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν, τὴν κρίσιν ποιησάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, τὸ συνᾷδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *discrepantiam verò, quæ occurrebat in exemplaribus Veteris Testamenti, Deo favente, invenimus qui sanaremus, reliquis editionibus usi, unde judicium ferremus; nam cùm judicassemus de iis, quæ dubia sunt apud LXX. Intt. propter varietatem exemplarium, ex ceteris editionibus, servavimus id in quo consentiebant; &c.*

18. At

18. At diligentia *Origenis* non obſtitit quominùs paullò pòſt *Lucianus* & *Heſychius* ſimiles recenſiones inſtituerent, ob mendorum multitudinem & editionum varietatem. Operæ pretium eſt audire quæ de *Luciano* habet *Suidas* : Τὰς ἱερὰς βίβλους θεασάμενος πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένας, τοῦ γε χρόνου λυμηναμένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως καὶ μέντοι καί τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἳ τοῦ ἑλληνισμοῦ προεστήκεισαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αὐταῖς θελησάντων νοῦν, καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐνσκευασαμένων, αὐτὸς ἁπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἐπανενεώσατο γλώσσης, ἣν καὶ αὐτὴν ἐς τὰ μάλιστα ἦν ἠκριβωκώς, πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλεῖστον εἰσενεγκάμενος: *hic cùm animadvertiſſet ſacros libros multa adulterina recepiſſe, quòd tempus in illis multa depravaſſet, & propter continuam ab aliis in alia tranſlationem. Quin etiam cùm improbiſſimi quidam homines, qui Helleniſmo favebant, eorum ſenſum pervertere voluiſſent, & multa adulterina in eos introduxiſſent, ille omnes libros adſumtos ex Hebraïca Lingua reſtituit in integrum, eâ accuratè percognitâ, & multo labore in emendatione collocato.* Vide eumdem, in voce νοθεύει; unde liquet hæc petita ex *Symeone Metaphraſte*, in Martyrio Luciani. Fortaſſe,

taſſe, ut ſuſpicantur viri docti, & *Origenes*, & *Lucianus* & *Heſychius* corruperunt ipſi non raro LXX. Intt. dum Codices corruptos emendare nituntur. Verùm hoc ad noſtrum inſtitutum nihil facit, qui hoc unum hîc agimus, ut oſtendamus, ab antiquiſſimis temporibus, multa à Librariis in Sacris Libris corrupta fuiſſe; quod ex allatis locis liquet.

19. Poſſemus hiſce adjungere plurima *Hieronymi* loca, ex quibus idem comprobaretur. Sed in re clara temperandum eſt ſtylo, poſſúntque Lectores ejus Prologos adire in varios Scripturæ libros. Videantur præſertim Prologi in libros Paralipomenon, & in quatuor Evangelia. Sed & poſtea nonnulla, prout res poſtulabit, ejus loca proferemus. Aliorum quoque Patrum teſtimonia adjicere liceret, ſed profectò & res ipſa & quæ jam dicta ſunt ac dicentur ſatis haberi debebunt, aut neſcio quid ſit ſatis.

20. De Codicibus Latinis ſimilia dici poſſe, ac de Græcis, nemo negaverit; & ſimiliter corruptos eſſe docent, omnes omnium Gentium Critici, qui MSS. Codices tractarunt. Aliquot tantùm hac de re loca Veterum, proferam; ex quibus liquebit, quàm antiqua ſint menda, &

quan-

quantæ ea de re fuerint dudum Eruditorum querelæ. *Livius* Lib. XXXVIII. C. 55. indicatâ, ex *Val. Antiate*, summâ auri & argenti, quam Antiochus dedisse dicebatur *L. Scipioni*, & quæ falsa videbatur: *malim*, inquit, *librarii mendum, quàm mendacium Scriptoris esse*. *Cicero* verò Ep. ad Quintum fratrem Lib. III. Ep. 5. *De Latinis verò* (libris, quos sibi comparari cupiebat Quintus) *quò me vertam nescio, ita mendosè & scribuntur & veneunt*. *Symmachus* de servis suis, à quibus *Plinium* transcribi curaverat, Lib. I. Ep. 18. ad Ausonium: *Si te amor habet naturalis Historiæ, quam Plinius laboravit; en tibi libellos quorum præsentanea copia fuit: in qua, ut opinor, opulentia eruditioni tuæ negligens veritatis librarius displicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritate, quam alieni operis examine*. *Palladius* in Præfatione libri de Insitione: *Quòd volumina hæc ruris colendi, seriùs quàm jusseras, scripta sint, librarii manus segnior fecit: cujus ego tarditatem numquam malignè æstimo. Scio enim quò frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam ejus exspectare, quàm timere. — Velocitas procurrit in facinus, segnities figuram benignitatis imitatur.* Non ergo

nos

nos soli queremur Librarios nimiùm festinasse.

21. Hinc factum ut eruditi Grammatici gloriam, saltem apud posteros, nacti sint, ex collatione veterum librorum, diligentíque eorum emendatione; ut *Valerius* ille *Probus* cujus meminit *Suëtonius*, in libro de Illustribus Grammaticis, c. 24. *Legerat in Provincia*, inquit, *quosdam veteres libellos, apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum* (Codicum, ut videtur) *memoriâ, necdum omnino abolitâ, sicut Romæ* (ubi libri recens exscripti præferebantur veteribus). *Hos cùm diligentiùs repetere, atque alios deinceps cognoscere cuperet; quamvis se contemni, magisque opprobrio legentibus, quàm gloriæ & fructui esse animadverteret, nihilominùs in proposito mansit; multáque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curavit, soli huic, nec ulli præterea Grammaticès parti deditus.* Alii similia fecerunt, quorum nomina collegit *G. Ger. Vossius* in Aristarcho, Lib. I. c. 6.

22. Libri qui veteres & emendati habebantur cariori pretio veniebant, qua in re ne fallerentur studiosi à Librariis, sæpe Grammaticos adhibebant, qui libros, quos cupiebant emere, priùs in-
spi-

ſpicerent. Diſcere hæc licet ex hiſtoriola, quæ habetur apud *A. Gellium*, Lib. V. C. 4. *Apud ſigillaria, fortè in Libraria, ego & Julius Paulus, vir memoriâ noſtrâ doctiſſimus, conſederamus; atque ibi expoſiti erant annales Fabii, bonæ atque ſinceræ vetuſtatis libri, quos venditor ſine mendis eſſe contendebat. Grammaticus autem quiſpiam de nobilioribus, ab emtore ad ſpectandos libros adhibitus, reperiſſe unum in libro mendum dicebat; ſed contrà Librarius in quodvis pignus vocabat, ni in una nuſpiam littera delictum eſſet* &c. Quin & magnâ pecuniâ conducebantur libri à litterarum ſtudioſis emendati ab eruditis Grammaticis, ſi quid difficultatis occurreret. Exemplum ejus rei ſuppeditat idem *Gellius* Lib. XVIII. c. 5. Antonius Julianus contendebat ſcripſiſſe *Ennium*, in quodam verſu *quadrupes eques*, non *equus*, quod probabat non tantùm *Virgilii* & *Lucilii* locis, ſed etiam vetuſto codice de quo ita loquitur: *Librum ſummæ atque reverendæ vetuſtatis, quem ferè conſtabat Lampadionis manu emendatum, ſtudio pretióque multo, unius verſûs inſpiciendi cauſâ conduxi*, & eques, *non* equus, *ſcriptum in eo verſu inveni.*

23. Hæc cùm ita ſint, nemo, qui non ſit in Veterum lectione planè hoſpes, negare

negare sustinuerit, posse in eorum Scriptis superesse menda, imò permulta re verâ etiamnum iis inesse; ac proinde antiquitatis studiosis utilissimam eam esse Criticæ partem, quæ de emendatione agit. Aliorum, qui nihil legunt præter Systemata Theologica, aut ejusmodi libros, & de hisce rebus ex præconceptis temerè opinionibus judicare audent, suffragia nihil moror. Neque illi hæc legent, neque nos eorum Scripta evolvemus; sed Juventuti, quæ ab illis decipi potest, succurrendum judicavimus.

CAPUT III.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis; 1. quòd litterarum ductus non adsequeretur.

QUÆ antea diximus, de variis rationibus, quibus menda nasci potuerunt, ea nunc sunt exemplis illustranda; qua quidem in re, nobis facilius esset modum excedere, quam intra modum manere; si vellemus exempla congerere ex Scriptis Criticorum superioris aut hujus sæculi, apud quos innumera omnium

generum exſtant. Sed hanc nobis legem impoſuimus, ut ferè ubique aut antiquiora dumtaxat, aut à nobis animadverſa proferamus, & paucis contenti ſimus. Antiqua exempla non modò probabunt quod volumus, ſed & auctoritate eorum à quibus ea accipiemus iis, qui quàm maximè νεωτερίζοντες nihil tamen niſi antiquitatem crepant, os occludent. In noſtris verò, ſi peccemus, venia digniores erimus, quia conjecturas tantùm proferre nos profitemur. Fortè (nam & hoc monendum) contigiſſe poſſet, ut conjecturæ hæ noſtræ, ab aliis Criticis eſſent quandoque occupatæ; ſicut accidit ſæpe viris eruditis, ex quo Critica colitur, ut ſimilia inſcii protulerint. Neque enim ſemper plures editiones conſulere potuimus, aut omnes Criticorum commentarios evolvimus, vel omnium olim lectorum recordamur. Itaque ſi quid hîc occurrat ab alio præceptum, non minùs noſtrum eſt; quàm ejus qui præcepit, quicumque ſit. Si quis tamen felicioris fortè conjecturæ gloriolam alii tribuere malit, id æquo animo feremus, & nobis occinemus illud Homericum

Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

Cùm verò ab initio hujus Opuſculi Linguas Latinam, Græcam & Hebraïcam conjunxerimus, ex tribus illis Linguis exempla paſſim petemus. Sequemur autem ordinem, quem antea Cap. I. in originibus mendorum adſignandis obſervavimus; incipiemúſque proinde à mendis, quæ ex vitio *Dictantis* orta ſunt.

2. I. Cùm nec omnes Librarii, aut quicumque exemplar, ex quo dictabatur Opus quodpiam, ſcripſerant, ſatis eleganter litteras pingerent, & vetuſtas ductus earum partim delere potuiſſet; non mirum eſt, ſi qui dictabat quandoque malè legeret, & perperam quidpiam efferret. Tria ejuſmodi erroris exempla proferemus, ex Præfatione *C. Plinii Secundi*, in Hiſtoriam Naturalem; quamvis poſſent etiam tribui auri *Scribentis*, fateor enim perſæpe non unam poſſe eſſe unius mendi originem. At nobis ſatis eſt, in re ejuſmodi, ſi ea menda, non ſine veriſimilitudine, ex priore fonte manare potuiſſe judicentur. Quod & de ceteris exemplis, poſtea proferendis, ſemel dictum eſſe volumus.

 3. In

3. In * Parisiensi Editione, aliam enim, cùm primùm hæc scripsimus, non inspexeramus, ita loquitur *Plinius*, de suis collectaneis: *Viginti millia rerum dignarum cura — ex lectione voluminum circiter duûm millium, quorum pauca admodum studiosi attingunt, propter secretum materiæ, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus,* ABJECTIS *rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* An ergo *Plinius* quæcumque priores ignoraverant, aut quæ vita invenerat, post illorum ætatem, *abcit*; ut nihil prorsus diceret, nisi quod ante ipsum litteris mandatum esset? An timuisset sibi vitio verti, si quid scriberet, quod in priorum monumentis dudum non legeretur; cùm id laudari soleat, in omnibus Scriptoribus, & maximopere omnes facere nitantur? Non opinor, imò verò contrarium liquet ex hoc opere, ubi innumera † suo ævo reperta memorat, quæ à nemine fortè umquam scripta erant. Itaque lege ADJECTIS, atque intellige eum *adjecisse* iis, quæ antea scriptæ fuerant, *res plurimas, quas aut ignorave-*

rant

* *Ann. 1685. in usum Delphini.*

† *Scripsit sine dubio primus, quæ habet Lib. XVIII, C. 20. De Treverico agro.*

rant priores, aut postea invenerat vita.
* Fortè dictantem affinis figura B & D in litteris Romanis decepit, quæ, ductu interiore litteræ B deleto, non multùm abit à figura ȝ D.

4. In sequentibus verbis mendum etiam esse videtur, haud multò minùs manifestum: *Nec dubitamus*, inquit, *multa esse, quæ nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officiis; subcisivisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrûm putet* HIS *cessatum horis. Dies vobis impendimus, cum somno valetudinem computamus.* Sic in MS. legerat *Jac. Dalechampius*, sic edidit *Joan. Harduinus.* Frigidum omnino est illud: *nequis vestrûm putet his cessatum horis*; legendúmque prorsus videtur SUIS, ita ut *Plinius* hoc velit: nequis vestrûm putet, ut hæc scriberem, me cessasse ab officio, quod *suis horis* à me exspectare potuit, scitote me nocturno tempore hæc scripsisse. *Plinius* ita tempus suum descripserat, ut nec amici queri possent *suas horas*, quas, nempe, officiis ipsis exhibendis impendere eum oportebat, in studiis ab eo collocari. *Horæ* illæ, quæ hîc spectantur, erant hora, exempli gratiâ, salutando-

 rum

* *Vide hujus ipsius Cap.* §. 12.

rum, magiſtratuum, aut magnatum, & hora quâ cauſſæ dicebantur, de quibus *Martialis* Epig. Lib. IV. Ep. 8. ubi curas totius diei deſcribit:

Prima ſalutantes, atque altera diſtinet hora,
Exercet raucos tertia cauſſidicos.

Vide *Plinium* juniorem in Ep. V. Lib. III. ubi de vita avunculi ſui, quæ Epiſtola mirè hæc ejus verba illuſtrat.

5. Eſt in eadem præfatione tertius locus, in quem mendum irrepſit, ut videtur, eodem modo; ídque eo faciliùs, quòd Librarii vocem non adſequerentur, ubi ita *Plinius*, de hiſtoria à ſe ſcripta: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratrémque diximus, opere juſto; temporum noſtrorum hiſtoriam orſi, à fine Aufidii Baſſi. Ubi ſit ea quæres? Jam pridem peracta* SANCITUR. Conjecit nuperus editor Plinii *Harduinus ſarcitur*, quod interpretatur: *revocatur, retractatur, accuratiùs elimatur.* Certè is videtur eſſe oportere ſenſus *Plinii*; ſed *ſarcire* hoc non ſignificat. Malim SARRITUR, voce petitâ è re ruſtica, & quæ ſignificat ſarculo noxias aut inutiles herbas revellere; ita ut velit *Plinius*, ſe

se perfecisse quidem historiam, sed eam veluti *sarriendam*, hoc est, inutilibus aut falsis circumstantiis liberandam. De *sarritione* ipse multis egit Lib. XVIII. Capp. 21. & 26. Novam fateor esse metaphoram, sed similes passim, & audaciores etiam in *Plinio* leguntur.

6. Ut exempla nonnulla è Græcis adferamus, mihi videtur locus *Platonis*, initio Phædri, eodem modo corruptus, quòd litteræ in media voce dictantis oculos fugerint. Postquàm Socrates explicuit fabulam, de Orithyia à Borea rapta, quasi septentrionalis venti impulsu delapsa & mortua esset, subjicit: ἐγὼ δὲ, ὦ Φαῖδρε, ἄλλως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεντα ἡγοῦμαι· λίαν δὲ δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρὸς, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δ' αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας. καὶ ἐπιῤῥεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθη τε καὶ ἀτοπίᾳ περατολόγων τινῶν φύσεων. αἷς εἴ τις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ΑΓΡΟΙΚΩι τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ σχολῆς δεήσει: *ego autem, ô Phædre, ingeniosa quidem illa existimo, sed hominis acerrimi & laboris patientissimi, nec valde felicis; non alia de causa, quàm quòd*

ei postea necesse sit formam Centaurorum, ut & Chimæræ, emendare. Confluit & turba ejusmodi Gorgonum & Pegasorum, & aliarum quæ esse nequeunt cùm multitudine, tum absurditate monstrosarum naturarum. Quibus si quis non credens diligentiam adhibeat, ut singula, quemadmodum par est, interpretetur, RUSTICA *quapiam sapientia usus, otio nimiùm indigebit.* Neminem esse puto, qui intelligat cui usui sit *rustica sapientia*, ad inveniendum fabularum latentem sensum, & absurdas narrationes ad rectam rationem ac verisimilitudinem argutâ interpretatione revocandas. Certè Stoïci aliique Philosophi, qui talia aggressi sunt, non verebantur ne propterea rus redolerent. *Plato* ipse aliquando idem factitat, & antea hæc interpretamenta χαρίεντα vocat, hoc est, ingeniosa & scita. Contrà ἄγροικος *illepidum* & *parum scitum* sonat. Sed legendum ΑΓΡΕΥΤΙΚΗι τινὶ σοφίᾳ, *venatoriâ quadam peritiâ;* quâ, nimirum, vir sagax evanida veri vestigia sequutus id à fictionibus poëticis acutè secernat. Tralaticio sensu ἀγρεύειν Græcè & *venari* Latinè significant diligenter & sagaciter quærere, ut quævis Lexica docebunt. Eodem etiam tralaticio significatu non raro occurrunt θηράω &

θηρεύω,

θηράω, quæ propriò sonant *venari.* *Cicero* ait *physicum* esse *venatorem*, *speculatorémque naturæ.* Ἀγρευτικὸς in vetere Onomastico vertitur *captiosus*, hoc est, capiendi cupidus & peritus; quo factum ut *Eustathius* Dianam vocet * ἀγρευτικὴν, quemadmodum observavit *Henr. Stephanus*, qui nullum aliud exemplum vocis affert. Vox est, fateor, paullò rarior, sed analogicam esse ἀπὸ τοῦ ἀγρευτοῦ, *à venatore*, nemo negarit; & ideò quia rara est, deletis mediis litteris, à dictante legi non potuit, éstque in aliam absonam mutata. Ea tamen etiam utitur *Scholiastes Pindari*, ad Pyth. Od. IX. ubi ἀγροτέραν interpretatur τὴν θηρευτικὴν καὶ ἀγρευτικὴν, vocibus prosæ Scriptorum, cùm ἀγροτέρα sit tantùm Poëtarum.

7. Insignem locum *Theophrasti* in Charact. Cap. III. de Adulatione, omissâ in medio litterulâ corruptum, emendabimus, ubi describens adulatorem: *Jam verò*, inquit interprete *Casaubono*, *si aliquid dicat ille* (cui adulator vult blandiri) *silentium omnibus imperare*, καὶ ἐπαινέσαι τὸ ἄκοντι, *& laudare invitum.* Quod frigidum est, & locum hîc non habet, quo factum ut *Casaubonus* suspicatus sit legendum

* *Ed. Rom. pag. MCCXLVII. l.* 8.

dum ἀκούοντος *audiente*, verteritque *in os laudare*. At legendum ἀκέοντα, *tacentem*. Non modò silentium imponit aliis, si loqui velit, & loquutum laudat adulator, sed etiam non loquutum, quasi silentium illud esset prudentiæ indicium. Vox ἀκέων eo sensu frequens est, apud *Homerum*. Ejusmodi adulationis exemplum accipe ex *Ovidio*, Ponticorum Lib. II. El. 5, ubi ita Germanico adulatur:

Dùmque silens adstat, status est vultúsque diserti,
Spémque decens, doctæ vocis, amictus habet.
Mox, ubi pulsa mora est, atque os cœleste loquutum,
Hoc Superos jures more solere loqui.

8. Alterum locum ejusdem Scriptoris emendabimus, in Charactere τοῦ ἀρέσκου, hoc est, hominis qui urbanitate, & cultûs, vitæque elegantiâ omnibus placere nititur. Mendum inde ortum, quòd initium vocis, aut non satis eleganter scriptæ, aut vetustate fugientis oculos, adsequutus non sit qui hunc libellum dictabat. Ait ergo *Theophrastus*, Cap. VI. ejusmodi hominem è *longinquiore spatio saluta-*

re

re & virum appellare præstantissimum; tum subdit καὶ θαυμάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, quod vertit *Casaubonus*: *fortunámque ejus admirari soleat, & utraque manu prehendens non dimittat.* Sed de *fortuna* & *prehensione* nihil *Theophrastus*, nec vocem ἱκανῶς expressit *Casaubonus*. Sensum tamen partim vidit. At legere debuit: καὶ ἀσπάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, *& complexus diu utraque manu, nondum dimittat.* Hanc nostram emendationem iterum *Homerus* confirmabit. Sic ille Odyss. Γ. vers. 35. de Nestore & Pyliis, hospites Telemachum & Mentorem excipientibus:

> Οἱ δ' ὡς οὖν ξείνους ἴδον, ἄθροοι ἦλθον ἅπαντες,
> Χερσίν τ' ἠσπάζοντο, καὶ ἑδριάασθαι ἄνωγον.

Illi igitur, ut viderunt hospites, confertim omnes venerunt, manibus verò amplexabantur & jubebant sedere. Docet *Eustathius* idem esse ac περιπλέκεσθαι, *circumfundere brachiis.*

9. Hisce exemplis, è Latinis Græcisque Scriptoribus, Hebraïca nonnulla, prout pollicitus sum, adjiciam. Deut. XXXIII,

23.

23. Moſes ita Nephthalin alloquitur: *O Nephthalis, qui ſatur es favore, plenus benedictione Jehovæ, occaſum & meridiem* (ים ודרום jam vedarom) *poſſide*. At Nephthalitæ obtinuerunt agros in ſeptentrionali Chananææ tractu ſitos, nec in ejus tractûs occidentali parte, nam eam habuerunt Aſeritæ. Viri docti ita interpretantur, Nephthalitas habuiſſe agros ad occaſum & meridiem ſpectantes; ſi comparetur eorum ſitus cum ſitu urbis, quam Danitæ nonnulli ad Jordanis fontes occuparant. Danitis autem Moſes, in proximè præcedentibus verbis, bene adprecatus erat. Si omnis Tribus Danitica iis ſedibus conſediſſet, poſſet hæc interpretatio ferri; ſed perpauci illi Danitæ à Moſe illic non reſpiciuntur, ut oſtendimus ad eum locum. Itaque legendum videtur, non, ut eſt in noſtris Codicibus, ים ודרום ſed ים מרום jam merom, *mare Merom*, hoc eſt, lacum qui ita vocabatur, & cinctus maxima ex parte fuit Nephthalitarum agris. Vide quæ illic notavimus. Faciliimè potuit ור miſceri cum מ, ſi ductus litterarum minùs accurati erant. Fateor, in Aſſyriaca ſeu Judaica Scriptura, majorem eſſe ductuum ſimilitudinem, quàm in Samaritica ſive Phœnicia; ſed in hac etiam litteræ,

mi-

minùs benè scriptæ, præsertim in nomine proprio, facilè potuerunt legentem fallere; & posset fieri ut Samaritarum Critici ex Judaïco Codice suum emendassent.

10. Ad eamdem mendorum classem referri possunt multa nomina propria Hebraïca, quæ in versione LXX. Intt. malè scribuntur; cùm non ipsis Interpretibus, qui legere poterant Hebraïcè, sed Græcis Librariis solis tribui queant. Sæpe hac de re queritur *Origenes*, sæpe *Hieronymus*. Cùm, nempe, nomina propria minùs claris ductibus essent exarata, nec à Græcis Librariis legi possent, ea mirum in modum mutarunt. Non possunt enim mendi suspecti esse Hebraïci Codices, qui semper eodem modo habent ea nomina scripta, & ut debent scribi ex ingenio Linguæ Hebraïcæ. Illustriora duo satis erit protulisse, nam ex minùs notis innumera possunt exempla colligi, ut sciunt omnes, qui varias lectiones Versionis LXX. Viralis & *Josephi* inspexerunt. Josua, qui dicitur, in Judaïcis & Samariticis exemplaribus, *filius* נון *nun*, à LXX. Intt. constanter vocatur *filius* ναυῆ. Sed omnino videntur scripsisse ΝΑΥΝ, cujus vocis cùm posterius Ν non satis accuratè

pictum

pictum esset, mutatum in H à Librariis; quod mendum cùm in aliquot antiquissima exemplaria, Alexandrinæ fortè Bibliothecæ, admissum esset, per reliqua omnia recentiora propagatum est.

11. Nec mihi possum persuadere Prophetam חבקוק *hhabakkouk*, dictum à Linguæ Hebraïcæ peritis ἀμϐακοὺμ, quemadmodum vocatur in Codicibus LXX. Intt. Scripserant omnino illi ΑΒΒΑΚΚΟΥΚ, sed tam barbarum nomen, fortè nec sine litura scriptum in Archetypo, aut non satis eleganter, non adsequutus Librarius legit ΑΜΒΑΚΟΥΜ. Sic nomen proprium ΑΒΙΛΙΟC, secundi Alexandriæ Episcopi, mutatum in ΜΙΛΙΟC, ut observat *Joan. Bap. Cotelerius* in Constitut. Apost. Lib. VII. c. 46. *num.* 21. in Ed. Amstelodamensi. Si invertatur, nempe, B, ut sinister ductus fiat superior, & deleantur aliquantùm hemicyclorum mediæ partes, fit M. Eamdem litteram facies, si K uno atque altero ductu augeas.

12. Cùm jam ad Typothetam missa essent superiora, inspexi in Bibliopolio Editionem Dalecampianam *in* 8. ut vocant, deinde & majorem *in folio*, & vidi rectè in ea scriptum esse, in loco primo *Plinii* antea

tea allato, *adjectis*. Itaque *abjectis* mendum erit aut Editoris, aut Typothetæ Parisiensis, quod tamen in Erratis omissum. Nihilominùs scripta mutare nolui, ne in iterata quidem Editione; quòd exemplum non multò minùs appositum sit, ad ostendendum errare posse Librarium, dum malè legit. Quidni enim contigerit Librario quod viro erudito, *Joanni Harduino*, contigit? Præterea hinc discet Lector non esse semper elegantibus & ornatis editionibus credendum; sed si quid certò scire velimus, exemplarium ἀντιβολὴν esse instituendam.

CAPUT IV.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis; 2. quòd affines figurâ litteras, ductúsque similes miscuerit.

1. DICTANTEM fallere potuit, ut modò videbamus, ductuum & litterarum affinitas; neque hoc tantùm factum in nominibus propriis Linguæ Librariis ignotæ, qualia proferebamus, sed & in notiore Lingua, vocibúsque frequentissimis, cujus rei exempla passim suppeditant Critici.

ci. Conferant studiosi harum rerum Glossaria Latino-Græcum, & Græco-Latinum *H. Stephani*, postea à *Bon. Vulcanio* & *Car. Labbæo* edita, innumeráque exempla in iis invenient ejusmodi hallucinationum. Nos pauca ex iis quæ observavimus, atque ex optimis Scriptoribus, omissis alienis, proferemus. Sed & subinde conjecturas nostras ex Glossariis illis confirmabimus; quia in iis menda manifestiora sunt, cùm ob ordinem *Alphabethicum*, tum etiam ob additam interpretationem Græcam, aut Latinam.

2. Affinis est figura litterarum N & M, præsertim si scribentis incuriâ aut pennæ errore superior pars dextri ductûs τȣ̃ N aliquantùm inflectatur ad inferiorem, aut simile quid accidat. Ideò aliquando mistæ sunt. *Glossæ* Veteres: *Capreus*, *rimus* (lege *prinus*, aut *rinus*, hoc est, *caprinus*, repetitâ ex antecedente voce syllabâ *ca*) αἴγειος. Infra: *caprina*, αἴγειον, αἴγεια. In iisdem *Glossis*, aliisque Veteribus libris est *collimare* στοχάζεσθαι, quæ vox suspecta est nonnullis, qui putant ubique scribendum *collineare*, à *linea*, quod in *Glossis* proximè sequitur. At alii volunt dici *collimare*, quòd id fiat *limis* oculis. Alterutra opinio erit vera, hinc sequetur N pro M,

aut M pro N plurimis in locis scriptum fuisse. Sic *Livius* Lib. II. c. 58. ubi describit contumaciam exercitûs *Ap. Claudio* ægrè parentis, quòd hic se plebis Romanæ inimicum profiteretur: *Si citiùs agi vellet agmen, tardiùs sedulò incedere; si adhortator operis adesset, omnes suâ sponte* MOTAM *remittere industriam.* Imò verò NOTAM, ita ut liquidum esset datâ operâ, non naturâ, segnes esse, quòd alióqui *nota esset eorum industria.* Sic *Nepos* in Cimone Cap. III. *Confestim* NOTÆ *ejus virtutis desiderium consequutum est.* Sic *Phædrus* Lib. I. Fab. IX. inducit pastorem sic alloquentem leporem captum ab aquila:

——*ubi pernicitas*
NOTA, *inquit, illa est? Quid ita cessarunt pedes?*

* *Gaspar Scioppius*, cui debemus, ex parte dispositionem hujusce Sectionis *Criticæ* nostræ, animadvertit etiam in *Critica* sua, sæpe N & M misceri.

3. Sed & alterum exemplum ex eodem Scriptore addemus. Ita ille loquitur Lib. X. c. 25. *Inde nusquam stativa Romanis fue-*

* *Adi & Joan. Fred. Gronovium Observ. Lib. I. c. 15.*

re; negabat (Q. Fabius Conful) *utile esse uno loco sedere exercitum; itineribus, ac mutatione locorum,* NOBILIOREM, *ac salubriorum esse.* Scribo MOBILIOREM, hoc est, εὐκινητώτερον, mutatione enim locorum non fit *nobilior* exercitus, sed *mobilior;* quia adsuetus itineribus faciliùs movetur, quàm qui in præsidiis torpescit. *Curtius* Lib. IV. c. 14. §. 16. ita loquentem Darium inducit: *nostrum* mobile *& expeditum agmen est, illius prædâ grave.*

4. Vice versâ, apud *Sallustium*, in Bello Catilinario, occurrit *mobilitas* pro *nobilitate*, ut ante nos animadvertit *G. Scioppius* in *Critica*. *Nonnulli*, ait Sallustius, *equites Romani qui, præsidii causâ, cum telis erant circa ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi* mobilitate *impulsi, quò studium suum in Rempublicam clarius esset, egredienti ex Senatu Cæsari gladio minitabantur.* Postrema verba ostendunt *nobilitate* veram esse lectionem. Ceteroqui *mobilitas animi* inconstantiam significat, cujus incusari non poterant hi equites; qui antea nec amici Cæsari, nec infensi Reipublicæ fuerant. Igitur hîc intelligenda ea animi affectio, quæ nobiles viros deceret. Sic Medea, apud *Ovidium*, Metam. Lib. VII. non procul ab initio, de Jasone:

— *Sed*

> —— *Sed non is vultus in illo,*
> *Non ea* nobilitas *animo est, ea gratia for-*
> *mæ,*
> *Ut timeam fraudem,* &c.

Idem Lib. 2. ex Ponto Elegiam II. ita orditur:

> *Maxime, qui tanti mensuram nominis imples,*
> *Et geminas animi* nobilitate *genus.*

5. Quòd si M & N miscentur, multò faciliùs M & IN vel NI, confundi potuerunt, quod reverâ contigisse aliquot exempla ostendent. *Glossæ* veteres habent: *Abstenis,* νηφάλιος, ὁ ἀπέχων οἴνου. Primùm, pro *Abstemius* scriptum *Abstemis,* ut est in Cod. S. Germani, deinde *Abstenis.* *Livius* Lib. I. c. 29. ubi describit quâ ratione Romanorum Rex Tullus Albanos Romam transtulerit, post supplicium de *Mettio Suffetio* sumtum, dum Albanus exercitus inermis ab Romanis armatis cingeretur: *Inter hæc,* inquit in Gronoviana Editione, *jam præmissi ALBANI erant equites qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ, ad diruen-*

dam urbem. Non ea erat ſtultitia Tulli, ut Albanos equites mitteret, ad delendam ſuam ipſorum patriam, & ſuos invitos Romam ducendos. Intellige ergo equites Romanos, & lege ALBAM: quemadmodum poſtea animadverti habere alias Editiones. Certè *Dionyſius* Halicarnaſſeus huic lectioni manifeſtò favet, hoc enim ipſum ita deſcribit, Ant. Rom. Lib. III. p. 172. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προεσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος: *inter hæc M. Horatius præmiſſus cum delectis, ad diruendam Albam, celeriter confecto itinere portas patentes & incuſtodita mœnia occupat, facilé que urbe potitur.*

6. Planè mihi perſuaſi *Lactantii* Lib. II. in præfatione, pro IN poſitum eſſe M. *Geſtio enim*, inquit, *Conſtantine Imp. convictis* MANIBUS, *& hominum impiâ vanitate detectâ, ſingularis Dei aſſerere majeſtatem.* Nam legendum omnino videtur INANIBUS, nempe, *Diis*, qui rectiùs opponuntur *ſingulari Deo*, quàm *manes*; etſi non diffiteor *Lactantium* oſtendiſſe Deos Ethnicorum eſſe *manes*, id eſt, homines mortuos. 7. Ape-

7. Aperiam hîc suspicionem de loco celebri *Terentii*, quem similiter corruptum opinor. Is est in Phormione Act. II. S. I. vers. 75. Demipho, auditis filii nuptiis se absente factis, stomachans inducitur hisce verbis:

> *—— non, non sic futurum est, non potest.*
> *Egóne illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?*
> *Nihil suave* MERITUM *est.*

Adi, si libet, Interpretes frustra in hisce postremis verbis insudantes; tum verò cum iis quæ legeris confer hanc nostram conjecturam: *Nihil suave* NICITUM *est*, hoc est, ut beneficium suave non est, nisi citò fiat: sic nec ultio grata est, nisi cita sit. Hæc egregiè concordant cum superioribus, in quibus Demipho negat se vel unum diem passurum filio nuptam esse Phanium; habéntque aliquid παροιμιῶδες, quod Græcè non malè dixeris: ἡδὺ μηδὲν, εἰ μὴ ταχύ.

8. Græci Librarii similia frequenter peccarunt, ut viri docti ostenderunt. Unum atque alterum exemplum proferam, & prius quidem ex *Arriano* Lib. VI.

p. 132. Edit. *H. Stephani.* Sic loquitur de temeritate Alexandri: ὑπὸ μένους τε τοῦ ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, καθάπερεὶ ἌΛΛΗΣ τινός, ἐξηττώμενος, οὐ καρτερὸς ἦν ἀπέχεσθαι τῶν κινδύνων: *fortitudini in præliis & amori gloriæ, tamquam alii cuidam, temperare nescius non poterat abstinere à periculis.* Manifestum quidem mendum est, nam ἄλλη nihil hoc in loco sonat; sed quid scripserit *Arrianus* non ita liquet. Attamen scribendum crediderim ΟΛΚΗΣ, hoc est, *attractioni*, quæ dicitur * de vi quadam, quâ, veluti occulto pondere, trahimur ad ea quæ sunt indoli nostræ consentanea. Primùm K resecto dextro cornu visum est esse Λ, deinde cùm ὄλλης nihil significaret, mutatum in ἄλλης, quæ Græca quidem vox est, sed hoc in loco sensu caret.

9. Alterum erit ex Constitutionibus Apostolicis Lib. II. c. 20. ubi de officio Episcopi, inter alia habetur, τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν ὁδοῦ ΕΠΙΔΕΝΝΩΝ, διὰ παρακλητικῆς νουθεσίας, vertit *Joan. Bap. Cotelerius: peccatis fractum, ut in via claudicet, vinciens per exhortationem consolatoriam.* Attamen, in indice, retimuit

* *Vide Henr. Stephanum, ad hanc vocem, in Thesauro.*

nuit eam vocem, quæ Græca non eſt, & quæ ſine dubio eſt pro ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ, *ligans.* Sic in loco Ezechielis XXXIV. qui affertur ejuſdem libri Cap. XVIII. συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, *fractam ovem non ligaſtis.* Sic & Cap. XLI. eadem de re: μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων, ἢ ξηρὰ προσφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεσμῶν, καὶ μοτῶν, καὶ ἐνιεὶς γλυκέα φάρμακα ἐπιλυτικά, καὶ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς: *non ſolùm ſecans, aut urens, aut ſicca & mordacia remedia adhibens; verùm etiam alligans, & linamentum indens & immittens pharmaca lenia, & detergentia, ac irrigans verbis conſolationis.*

10. Apud Hebræos, valde affines ſunt litteræ ב & כ, *beth* & *caph*, ג & נ, *gimel* & *nun*, ז & ו, *zajin* & *vau*, ד & ר, *daleth* & *reſch*, nec multùm inter ſe differunt צ & ע, *tſade* & *hajin.* Itaque mirum eſſet numquam inter ſe à Librariis miſtas. Certè ſunt exempla cùm in Judaïco, tum in Samaritico Pentateucho, ex quibus liquet Librarios ſæpe eas confudiſſe. Sic Gen. X, 4. qui dicuntur in Judaïcis exemplaribus דודנים *dodanim*, in Samariticis, ut & 1. Paral. I, 7. dicuntur רודנים *rodanim*, quam poſteriorem lectionem veram judicavit *Sam. Bochar-*

 mus.

tus. At nos priorem, non ſine gravi ratione, prætulimus. Sic Gen. XLIX, 10. pro רגליו raglau, *pedibus ejus*, Samarita habet דגליו daglau *vexillis ejus*, quod melius viſum viro doctiſſimo *Jobo Ludolfo*; ut teſtatur in ſingulari Diatribe, quam de hoc loco edidit. Neque nos ab hac ſententia abhorremus, quamvis ceteroqui Judaïcum Codicem Samaritico præferamus. Poſſent & alia plura exempla proferri, ſed nos indicem variarum lectionum non ſcribimus, & allata quod diximus ſatis confirmant.

10. Potuiſſemus etiam in aliis Linguis ſimiles alias inter ſe litteras conferre, ut fecit, *G. Scioppius*, in ſua *Critica*; ſed neceſſe eſſe non judicavimus, cùm paucis exemplis res æque demonſtretur ac pluribus, præterquàm quòd & alia in ſequentibus afferentur.

C A-

CAPUT V.

De Mendis ex dictantis negligentia ortis. 3. quòd omiserit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum situ.

1. DUM varia opuſcula, quæ cùm Gallicè, tum Latinè ab hiſce quatuordecim annis edidi, ipſe corrigerem; in ſpeciminibus, quæ madida à prælo ad me afferebantur, ſæpiſſimè animadverti Typothetam omiſiſſe quæ erant inter eamdem vocem interpoſita, ſi repeteretur in altera linea; aut etiam, ſine ulla ejuſmodi occaſione, voces aliquot præteriiſſe. Non ſemel hoc in animum revocavit quæ legeram; apud viros eruditos, de omiſſionibus in Veterum monumentis, quas eodem modo contigiſſe credibile eſt. Qui dictabat, nimirum, quandoque aliud agens, amotis oculis à libro ex quo dictabat, cùm oculos denuo ad exemplar ſuum converteret, & incideret in vocem ad quam dictaſſe ſe ſciebat, ab illa iterum incipiebat dictare, non animadvertens eam repeti, adeóque omittebat quidquid inter-

intercesserat. Poterant & innumera alia incidere, quæ, dum interpellarent dictantis animum, faciebant ut quidpiam omitteret.

2. *Livius* Lib. X. c. 14. ubi describit acerrimum prælium à Romanis cum Samnitibus commissum; ait Q. Fabium Maximum Consulem, cùm vidisset ne vim quidem Equitum quidquam profecisse, ratione grassandum esse ratum; itaque jussisse Scipionem legatum hastatos primæ legionis subtrahere ex acie, & ad montes proximos, quàm posset occultissimè, circumducere. In medio verò pugnæ ardore, *improvisa*, inquit, *ex montibus signa, clamórque sublatus non vero tantùm metu terruere Samnitium animos.* Lego *non vero tantùm* MOTOS *metu terruere Samnitium animos*. Hoc vult *Livius*, Samnites & adversùs legiones, & adversùs incitatas turmas immotos stetisse, quamvis vera esset metuendi causa; nec tantùm timuisse, quantùm falso illo metu pauculorum hastatorum. *Motos* videtur omissum, quia qui dictabat, animo non satis attento, aut errantibus oculis, hanc vocem miscuit cum sequente *metu*. At sensus eam, aut similem postulat, nam frigidum est dicere signa Romana in montibus prospecta terruisse Samnites, *non tantùm vero*, sed etiam falso,

metu.

metu. Quis credat Livium, Scriptorem nequaquam languentem aut frigidum, præsertim in pugnarum descriptionibus, ita loquutum: Profectò hoc noluit, sed Samnitium animos non usque adeò motos fuisse signis infestis legionum, aut equestri procellâ, quâ eorum ordines turbare conatus erat Fabius, quibus non sine ratione terreri potuissent; quàm falso illo metu, quem pauci hastati iis injecerunt. Hoc sequentia ostenduntur: *nam & Fabius Decium collegam appropinquare exclamavit, & pro se quisque miles adesse alterum Consulem, adesse legiones gaudio alacres fremunt; errorque utilis Romanis oblatus fugæ, formidinisque Samnites implevit, MAXIME TERRITOS ne ab altero exercitu integro, intactoque fessi opprimerentur.*

3. Omissionis insigne exemplum proferemus ex *Theophrasti* Characteribus, ex similitudine duarum vocum ortæ, quam mirum est *Is. Casaubonum* supplere non potuisse, cùm sit res facilis & clara. Locus est Cap. XV. in ἀναισθησίας charactere. Ὕοντος τοῦ Διὸς εἰπεῖν, ἡδύ γε τῶν ἄστρων νομίζει, ὅτι δὴ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσι: * * πίσσης: ad verbum: *pluente Jove, dicere* (solet) *suave astrorum putat, quia & alii dicunt* * * *pice.* Describit *Theophrastus* hominem, qui

adeò vecors est, ut nesciat pænè quid dicat, & contraria iis quæ videt blateret, quasi deliraret, sicut antecedentia legenti liquebit. Igitur suppleverim: ἡδύ γε τῶν ἄστρων ΦΩΣ. ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ ΑΙΘΡΙΑΝ νομίζειΝ, ἥντινα οἱ ἄλλοι λέγουσι ΜΕΛΑΝΤΕΡΑΝ πίσσης: *jucunda est astrorum lux; & serenam noctem putare, quam alii dicunt pice atriorem.* Quatuor priora verba omissa videntur à dictante, qui vagantibus oculis miscuit vocem ΑΙΘΡΙΑΝ cum ΑΣΤΡΩΝ, & cùm καλὸν dictasset ad vocem ἄστρων, transvolavit interjectas dictiones. Illis corruptis, cetera minùs fortè eleganti manu scripta facilè posteriores exscriptores fefellerunt, cùm sensus eos non juvaret.

4. Ut supplementi nostri singulas partes confirmemus, postquàm vidimus mentionem fieri *pluentis Jovis*, facile est intelligere ei opponi serenum cœlum, & quidem, si de nocte sermo sit, ut est hîc sine dubio, nisi astra interdiu fulgere putemus; ἡδύ γε ἄστρων, *jucundum astrorum*....... Quid tandem? Φῶς, *lumen*, nullâ enim aliâ re stellæ jucundæ sunt. At qualem noctem esse oportet, ut lux astrorum fulgeat? Nimirum, αἰθρίαν, *serenam*, nam αἴθριος Ζεὺς opponitur τῷ ὕοντι. *Theocritus* Idyll. IV.

Χαὶ

Χ᾽ ὡ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δὲ ὕει.

Jupiter interdum serenus est, interdum verò pluit.

Pro νομίζει scribere necessariò oportet νομίζειν, ut εἰπεῖν, nam solet hæç omnia *Theophrastus* infinitivo exprimere, subintellectis vocibus δεινὸς, aut οἷος. Ἥν τινα legimus, pro vocibus nihili ὅτι δὴ καὶ, ita postulante orationis serie.

Denique μελαντέρον supplevimus, ob vocem πίσσης, cùm ex ipsa rei natura, tum quia Græci ita loqui solebant. Sic *Homerus* de pastore tempestatem prospectante, Iliad. Δ. vers. 275.

Ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
Ἐρχόμενον κατὰ πόντον, ὑπὸ ζεφύροιο ἰωῆς,
Τῷδέ τ᾽ ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠΰτε πίσσα,
Φαίνεται.

Quemadmodum è specula videt nubem pastor, venientem per mare à Zephyri flatu, eique stanti procul nigra ceu pix apparet. Sic lo-

quuntur

quuntur & Latini, ut *Ovidius*, in Ep. Leandri ad Heronem:

Ipsa vides cœlum pice nigrius, *& freta ventis*
Turbida, pérque cavas vix adeunda rates.

Alia exempla quærent, & invenient quibus vacabit.

5. Alterum etiam *Theophrasti* locum obiter supplebimus, è Cap. XXVIII. in fine characteris ὀψιμαθῆς, ubi legimus: καὶ παλαίων, ἐν τῷ βαλανείῳ πυκνὰ τὴν ἕδραν στρέφειν. Legendum καὶ ὥσπερ παλαίων, *& quasi luctans, nates in balneo subinde vertit.* Luctando, nempe, necessariò totum corpus contorquebant, atque hinc inde cum reliquo corpore nates ἔστρεφον; at in balneo nihil cogebat, & turpe erat. Absurdè *Casaubonus*: *idem luctans & in balneo lavans nates subinde agitat indecenter.* Etenim nec senes luctabantur, nec qui luctabantur poterant à torquendis natibus abstinere.

6. Omissionis, ex repetitione earumdem vocum natæ, exemplum memorabile animadvertit *Hieronymus*, in versione LXX. Intt. Jerem. Cap. XXX, 15. Sic habent

habent verba Prophetæ; ex translatione *Hieronymi*. 14. *Omnes amatores tui obliti sunt tui, téque non quærent; plagâ enim inimici percussi te, castigatione crudeli;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta sunt peccata* TUA. 15. *Quid clamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ; dura facta sunt peccata* TUA. In quæ verba ita scribit *Hieronymus*: *Quodque sequitur:* quid clamas super contritione tua, &c. *in LXX non habetur; videlicet, quia secundò dicitur*, propter multitudinem, *&c. & qui scribebant à principio additum putaverunt.* Hinc discere est exemplaria Græca, quæ hunc versum habent, eum ex alia editione habere.

7. Eadem prorsus de causa, in ipso Textu Hebraïco, Jos. XXI, 36, & 37, in antiquis multis exemplaribus, deerant. Enumerantur illic asyla è variis Tribubus, & versus quidem 35. ita definit: *urbes quatuor*, Hebraïcè, ערים ארבע. Sequebatur verò, ut res ipsa ostendit, & liquet ex 1. Paral. VI, 78, 79. *Et de Tribu Ruben, Betser & ejus suburbana, & Jahtsa & ejus suburbana; Cademoth & suburbana ejus, Mephahath & suburbana ejus, urbes quatuor* ערים ארבע. Quarum duarum postrema-

ſtremarum vocum repetitione, factum eſt ut Librarii verſus 36. & 37. omiſerint. Maſſora eos deſideratos oſtendit, in antiquis Codicibus, ut & *R. David Kimchi;* nec eos verterat olim *Hieronymus*, ut liquet ex antiquiſſimis ejus verſionis exemplaribus. Attamen eſſe oportere locus Paralipomenon indicatus, & verſio LXX. Intt. oſtendunt, ne rem ipſam attingam. At poſſunt eſſe loca hiulca, ab antiquiſſimis temporibus, ſimili de cauſa; quorum tamen hiatum deprehendere, aut ſupplere aliunde non licet.

C A-

CAPUT VI.

De Mendis ortis ex imperitia aut negligentia Dictantis; 4. quòd malè pronuntiaret.

1. MALA Dictantis pronunciatio plurima Menda parere potuit, & reverâ peperit; quod multis rationibus contigit, quarum præcipuas aliquot hîc indicasse satis erit. I. Dictantes sæpe miscebant vocales inter se & consonantes, ut cum Hebræis Grammaticis loquar, *ejusdem organi*. II. Fines vocum non satis distinctè pronunciabant, nec à sequentibus satis dictando sejungebant; quo factum ut litteræ ultimæ, aut primæ vocum omitterentur, aut non satis clarè à scribentibus audirentur; vel etiam separabant syllabas conjungendas. III. Adspirationes aliquando omittebantur, aut addebantur.

2. I. Tribus verbis hîc dicendum est, in eorum gratiam qui Hebraïcè nesciunt, non in Hebraïca tantùm Lingua, sed & in reliquis omnibus, litteras posse in certa genera dividi, pro organis, quibus potissimùm efferuntur. *Gutturales* dici possunt A, E, I, O, U, Y vocales, cùm adspi-

ratione H; *Labiales* sunt B, F, M, P, PH, V; *Palatinæ* C ante A & O, G, J, K, Q; *Dentales*, D, L, N, T & TH; *Linguales* R, S, Z, X, C ante E & I, & T ante I. Quemadmodum autem, apud Orientales, sæpe miscentur litteræ ejusdem organi: idem etiam inter pronunciandum fit, apud alias Gentes, quamvis fortè paullò infrequentiùs. Exempli causâ, apud Latinos, sæpe miscebantur B, F, P & V, inter pronunciandum, ut cùm ex MSS. veteribúsque Editionibus, tum etiam ex mendis apparet. Dicitur *Joan. Passeratius*, Professor olim Regius eloquentiæ, in Academia Parisiensi, vir elegantissimi ingenii, hæc & similia ostendisse, in libello *de Litterarum inter se cognatione ac permutatione*, quem videre non contigit. Sed dignus lectu quin sit non dubito, cùm viri eruditionem & judicium reputo. Fertur etiam varia hanc in rem animadvertisse *Gul. Canterus*, in Syntagm. *de Ratione emendandi Græcos auctores*, quem neque etiam vidi. At varia hanc in rem video habere *G. Scioppium*, in *Critica*.

3. Edidit ut antea diximus, *Henr. Stephanus*, ad calcem sui *Thesauri*, Glossaria; ex quibus atque *Isidori* Glossis, in nostrum usum, plurima exempla colle-

gimus

gimus permutationis, litterarum sono affinium, sive *ejusdem organi*; ex quibus exemplis, paucula tantùm proferemus. Primùm quidem vocales, & diphthongi cùm in Latinis, tum etiam potissimùm in Græcis, passim miscentur, quòd facillimum sit unam pro altera, titubante linguâ, efferre; aut, aure non satis attentâ, audire. Exempli gratiâ, A est pro AE, in his verbis: *Abaci delfica*, μηνίσηελον, ὡς Γ'ϛβεναλι@. Legendum *Delphicæ* & μηνισηεἰϛ. * Nam *abaci* est in Genitivo, etiam apud *Juvenalem*, Sat. III. vers. 24. ubi vide Scholiasten. Est pro E, in his verbis: *Jantaculum*, ἀκεϛλισμὸς. *Janto*, ἀκεϛλίζω. Est pro I, in *Instata*, *superaria*, ἐπενδύτης, nam legendum *institia* ex Cod. *S. Germani*; & in *Monator*, σημαντὴρ, ubi idem Codex docet legendum *monitor*, ut & res ipsa. Est pro O, in *Despalat*, Ἀφαπᾷ, pro *despoliat*. Est pro U, in *Pallatus*, μελανείμων, legendum enim *pullatus*. Similia, de singulis vocalibus & diphthongis Latinis, possemus proferre.

4. Non minor est confusio in Græcis, imò major, quòd soni trium vocalium,

 &

* *Sic emendatum postea vidi à Joan. Meursio in Lexico Græco-barbar. in voce* μηνισηέλον.

& plurium diphthongorum non multùm, in Græca Lingua, diversi essent. Η, nempe, Ι, & Υ, sono valde erant affinia; diphthongíque ΑΙ, ΑΥ, ΕΙ, ΕΥ, ΗΥ, ΟΙ, & ΥΙ pænè idem sonabant auribus parum attentis, aut si minùs distinctè pronunciarentur. Hinc fit ut & inter se, & cum tribus memoratis litteris, misceantur, in antiquissimis MSS. ΑΙ sæpe quoque confunditur cum Ε, non secus ac AE apud Latinos. Qui tractarunt Codices MSS. norunt verissimum esse quod dico. MS. Codex *Alexandrinus* Bibliorum, qui in Bibliotheca Regia Londinensi servatur, & antiquissimus fortè est omnium MSS. Codd. qui exstant, aut saltem inter antiquissimos, ejusmodi mendis passim laborat, ut testati suntqui * Oxonii Librum Psalmorum, ex eo Codice, ediderunt. Sed & aliquot exempla ex Glossis sunt addenda.

5. Η frequentissimè scribitur pro Ι. Sic *Abbatissa* vertitur Ἀρχιμανδρείτης, pro ἀρχιμανδρίτης, nam prius Cœnobii præfectum, vel Abbatem significat. *Circus* dicitur esse avis, μεταβληθείσης τῆς Σκύλλης τοῦ νήσου Μαγαρέων, *mutatâ Scylla Nisi* (legendum Νίσου) *Megarensium Regis.* Pro Υ similiter occurrit, ut *Asperserit* περισκλήση, pro περισκλύση: *Ad limina*, θηρωροὶ

* *Anno* 1678.

pro

pro θυρωροί. I vice versâ loco H legitur, ut *Præli*, λινῦ, pro ληνῦ: *Antruare*, ἀντιλόῦσαι, pro ἀντηλόῦσαι: *Nuptiles* (*L. Nuptiales*) γαμιλης, γαμήλιοι. Υ cum I miscent Grammatici, cùm κῦτος idem ac κῆτος esse censent. *Phavorinus*: Κῦτος, ὄγκος, χώρημα, βάθος, πλάτος, σῶμα: *moles*, *spatium*, *profunditas*, *latitudo*, *corpus*. Idem: Κῆτος ἀπὸ ῦ κῆτος (lege κῦτος) τὸ πλάτος. ὡς τ᾽ ἔμπαλιν ἀπὸ ῦ ἵστημι στῆλος ϗ στύλος. Adi & Etymologicum Magnum, in Ἁλμυρὸς, quod dicitur ἀπὸ τῆς ἁλμῆς pro ἁλμηρός. Vide quoque quæ habet in Ἄλυς, & in Ἄτρυτα. Hinc factum ut plurima menda, ex harum litterarum & diphthongorum mutatione orta, sint etiamnum in veteribus editionibus Venetis & Basileensibus Scriptorum Græcorum, quæ ex MSS. Codd. exscriptæ sunt. Editio *Josephi* Frobeniana iis scatet, quæ & improvidè in Genevenses Editiones sunt transfusæ. Similia, in aliis, passim animadvertent studiosi.

6. Plura harum mutationum exempla congessit vir doctus *J. Rod. Wetstenius*, in Orationibus de Pronunciatione Linguæ Græcæ; ut vidi, cùm superiora jam essent scripta. Idem etiam multis ostendit Diphthongorum esse frequentissimam confusio-

fusionem; quo fiet ut ne actum agamus, cùm præsertim sit è re nostra si consulatur, quoniam ea quæ dicta sunt, de confusione vocalium & diphthongorum, partim nituntur ea sententia de illarum pronunciatione, quam propugnat vir eruditus. Varia quoque hanc in rem habet vir doctissimus *Ric. Bentleius*, in erudita Epistola subjecta *Joanni Malelæ* Antiocheno; cùm hac de causa, tum aliis nominibus lectu dignissima. Addam hîc duo exempla vocum ideò corruptarum. *Herodianus* Lib. I. c. 8. §. 11. postquàm narravit Hemam urbem, in Alpibus sitam, vacuam ac incensam relictam ab incolis, eámque ingressos Maximini milites, addit, διανυκτερεύσαντες οὖν οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει, ἐν ἀθύροις καὶ κοιναῖς πάντων οἰκίαις, οἱ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τὰ ἑξῆς: vertit *Politianus* in hunc modum: *cúmque noctem exegissent partim intra patentes, communésque omnibus domos, partim in planitie* &c. Legendum κεναῖς, vertendúmque *vacuas omnibus domos. Julianus* Imp. in Ep. ad Judæos, quæ est XXV, ita loquitur de Jerosolima: ἐμοῖς καμάτοις ἀνοικοδομήσας οἰκήσω: *meis laboribus refectam incolam;* imò verò οἰκίσω, *incolis instruam*, neque enim *Julianus* habitare volebat Jerosolimæ, qui minimè erat Ju-

dæus,

dæus; nec Judæis ea in re gratificari volebat, nisi ut Christianis mœrorem crearet.

7. Apud Orientales, litteræ, quæ *gutturales* dicuntur, & quas nonnulli suspicati sunt vocalium loco olim fuisse (quibus tamen non adsentior) passim etiam inter se miscentur, ut docent Grammatici, sine dubio ob soni affinitatem. Idem ostendunt de litteris *quiescentibus*, quarum duæ sunt etiam gutturales. Animadvertere hoc licet, non modò in Judaïco Codice, in quo eædem voces, non semper uno modo scribuntur; sed etiam ex Samaratici cum eo collatione. Exempli gratiâ, א & ה, in fine verborum *quiescentes*, sæpe miscentur, ut ברה & ברא, פלה & פלא, קרה, & קרא & similia. Sed & quæ scribuntur per א in Judaïco Codice, leguntur exarata per ה in Samaritico & vice versâ, imò etiam per ח & per ע. Non exigui est momenti hæc diligenter observare, in Linguis Orientalibus; quia sæpe ex ea animadversione pendet cognitio sensûs locorum, qui frustra alioqui quæritur. Sic * ostendimus ad Gen. XXXVI, 24. ex collatione Codicis Samaritici cum Hebraïco, הימים in eo loco debere legi

 hemim,

* *In Comment. Philologico.*

hemim, non *hajjemim*, cùm Sammaritæ habeant אימים *emim*; quo posito, nulla ampliùs est difficultas, in eo loco, qui omnes Interpretes exercitos habuit.

8. Indidem etiam intellexi, quod me fugerat cùm ederem Commentarium in Exodum, & quod etiam fugit *Edm. Castellum*, virum doctissimum, quid sentiant Samaritæ de coloribus lapillorum pectoralis Aharonis. Interpres Samariticus primum ordinem lapillorum his nominibus exprimit: סמוק סמק סמקמק *samok*, *samak*, *samakmak*, hoc est, *rubrum*, *rubicundiorem*, *rubicundissimum*; secundum verò hisce: חכום חכם חכמכם, *hhachom*, *hhacham*, *hhachamcham*, quæ nomina quid significarent tum demum vidi, cùm in animum venit Samaritas pro אכם, quod, apud Chaldæos, sonat *niger fuit*, dicere חכם, quòd frequentissimè א & ח confundant. Tertium ordinem vult *lutei* coloris fuisse, quartum ita exprimit עואר ואבר עברבר *havar & abar habarbar*, quod verbum idem est ac Chaldaïcum חור *hhour*, albus fuit, nam miscentur ע & ח. Observandum, in hisce vocibus, etiam confundi ע & א, & ו cum ב. De re ipsa alibi agemus.

9. Non multò minùs miscentur, in aliis Linguis, consonantes ejusdem *organi* à

Li-

Librariis, ob soni affinitatem; quod videtur potissimùm ortum ex parum accurata dictantium pronunciatione, & quod exemplis est demonstrandum. Sed ne, in re clara, æquo longiores simus, unius tantùm *organi* consonantes, inter se comparabimus. Diximus labiales esse B, F, M, P, PH, & V consonantem; constat autem innumeris exemplis, eas à Librariis permistas fuisse.

10. B loco M positum est, in voce *submanum*, in Glossis: Κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωὶ νυκτερινὸν, *fulgur submanum.* Dicebant Romani *summanum* * *Plinius* auctor est à Romanis *fulmina diurna* tributa *Jovi*, *nocturna Summano.* Similia docet *Festus*, in *Provorsum.* Igitur verè † *Claud. Salmasius* emendandum censuit *summanum.* At Glossarum Scriptor, cùm legisset *submanum*, credidit compositum esse ex *sub* & *mane*, perperam, unde ἀπὸ πρωὶ vertit.

11. Idem *Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, non semel animadvertit frequentissimum esse § Latinis Librariis M & B invicem permutare, in scribendo. Exempla autem hæc profert. Apud *Arnobium*,

* *Lib. II. c.* 53. † *In Solin. pag.* 804. *Ed. Ultr.*
§ *Pag.* 284. & 923. *utrobique Col. I.*

nobium, *formas* pro *Phorbus*; *Cumanum*, pro *Cubabo*; *Mascauda*, *bascauda*; μύρμηξ, βύρμηξ; μάσκα, βάσκα, quibus innumera alia similia esse ait.

12. Idem vir summus * animadvertit quoque Librarios sæpe confundere B cum P; quo intellecto, felicissimè emendat *Justini* locum Lib. XLIV. c. 1. de fluviis Hispaniæ: *plerique etiam divites auro, quod in* paludibus *vehunt*. Legit *balucibus*, quæ vox auri ramenta sonat, ut ostendit. Idem mendum etiam sustulit, in hac ipsa voce, apud *Martialem* Lib. XII. Epig. 57. ubi legitur:

> *Illinc* paludis *malleator Hispanæ*
> *Tritum*, *nitenti fuste*, *verberat saxum*.

Emendandum liquet *balucis*, ut jam, ante *Salmasium*, viderat *Adrian. Turnebus*. Sic quoque populi Thraciæ, qui *Herodoto Briantes* dicuntur, sunt *Plinio* & *Solino Priantes*. In *Glossis*: *Captura*, ἐμβολὴ, pro ἐμπολὴ, quod *lucrum* sonat.

13. Nihil est frequentius † in MSS. quàm confusio B & V consonantis. Centies occurrit in Veteribus *Glossis*, ubi legas

* *Pag.* 196. *col. I.* † *Vide Jos. Scaligeri Conject. in Varron. p.* 38. *Ed. Paris. anni* 1565.

gas *Benditorem*, *Benenum*, *Berbenam*, *Berbicem*, *Bibium*, *Cabernum*, *Cabillacionem* *Ablatibum*, *Abum*, &c. Hinc emendandum viderunt viri docti locum, in *Isidori Glossis*, ubi ita legimus: *Nibita*, *aqua ex nubibus facta*. Manifestò legendum: *nivata*, *aqua ex nivibus facta*. Quin & B, pro U vocali, in prioribus illis Glossis, legitur. *Abetuarium*, ἐπίμετρον, pro *Auctuarium*. Primum *c*, mutatum fuit in *e*, *avetuarium*; deinde *Dictator* librarius, Vasconico more, pronuncians V instar B fecit *abetuarium*, ut sæpe ex uno mendo natum alterum.

14. F pro PH frequenter occurrit, ut in *Glossis*, *Episonema*, *Filosofia*, &c. & P pro F, ut in iisdem: ξανθρία, *pucatrix*, ubi legendum *fucatrix*, ut rectè conjecit *Bon. Vulcanius*; *sulpur vivum*, θεῖον ἄπυρον, id est, *sulfur vivum*. Sic & passim scribitur *triumphus* pro *triumfo*, quod est à θρίαμβος, ac proinde debet scribi *triumfus*; cùm φ non sit in Græca voce, neque sit Latina littera. Sic in Pandectis Florentinis, constat scriptum esse *triumfator*; nec desunt Inscriptiones, in quibus similis orthographia cernitur. Antiquissimi Romani dicebant *triumpum*, mutato B in P. Sed tempore *Ciceronis*, mutata

rata jam erat pronunciatio, ut liquet ex *Oratoris* C. 48. Simili de ratione, scribendum videtur *tropæum*, aut *trofæum* ἀπὸ τῆ τροπαίυ, non *trophæum*, quod neque Græcum, neque Latinum est. Malim more Græco *tropæum* scribere, cum Glossographo, Vetustísque Codicibus, & Inscriptionibus: quemadmodum etiam censuit *G. Joan. Vossius*, in Etymologico.

15. M pro B occurrit in Glossis, ubi est *Ummilicus*, ὀμφαλὸς ἀνθρώπυ. *Ummo*, ὀμφαλός. Hæc permutatio frequentissima est in Etymologiis, verùm hîc non spectamus mutationes litterarum Etymologicas; sed ex Librariorum dictantium mala pronunciatione exortas.

16. P pro B non raró legitur, ut in *Glossis*: χυδαῖος ἄρτος, *ciparius*, pro *cibario*; *Scoba*, κοσμητήριον, pro *Scopa*, *Calpitur*, ἐξαπατᾶ, pro *calbitur*, aut *calvitur*. Scriptum etiam pro V consonante, ut *Impastis* (id est, *investis*) *impubes*, ἄφθορος: *Passacriarium*, ὑδρία, pro *Vas aquearium*.

17. Quemadmodum B ponitur pro V, sic & V pro B. *Glossæ* veteres: *Acerva uva*, ὄμφαξ. *Acervatio*, σφοδρότης. *Acervitas*, δριμύτης. *Acervo*, δεινοποιῶ. *Acervus*,

vus, δεινός. *Caccavum*, χύτρα. *Valbus*, ψελλός. *Valbucio*, ψελλίζω. *Vitumen*, ἄσφαλτος. V etiam occurrit pro F, in iisdem *Glossis*: *Vita Deûm immortalium*, ὦ πόποι, ἐκφώνησις ἀρχαϊκή, ὡς Κάτων. Scripserat Cato: *fidem Deûm immortalium*, vel, *proh fidem*, &c. Sed pro F auditum est à Librario V, & pro D in sequente syllaba T, unde factum *vitem*; quod cùm planè absurdum esset, ab indocto homine mutatum in *vita*, quia videbat in Scriptura per Deum *vivum* jurari. V pro P aliquando etiam legitur, ut *Stivo*, στιβάζω, pro *stipo*.

18. Hæc exempla satis ostendunt litteras ejusdem *organi* facilè inter se misceri à Librariis; nam quod de *labialibus* demonstratum est, id de ceteris quoque litterarum classibus facilè posset ostendi. Quin etiam *Gasp. Scioppius* in *Arte Critica*, & *Claud. Dausquius* Lib. I. *Orthographicorum*, satis exemplorum suppeditabunt, si necesse sit; quamvis non satis attenderint litterarum affinitatem, & aliam methodum sint sequuti. Igitur non modò in inquirenda vocum origine, ratio habenda est litterarum affinium; sed etiam in investiganda vera lectione locorum corruptorum, cùm constet eas à Libra-

riis

riis tam frequenter inter se misceri.

19. II. Ad alterum *dictantium* vitium transimus, quo fiebat ut finem vocum non satis distinctè pronuntiarent, unde orta sunt gravissima menda. Nam aut litteræ propterea omissæ sunt à scribentibus, aut junctæ voces, quas oportebat separari. Contrario prorsus errore, dum moras interponunt dictantes, ubi non oportuit, sejunctæ sunt syllabæ, quas conjungi necesse erat. Quarum depravationum exempla aliquot, more nostro, colligemus.

20. Quisquis *Glossaria*, quæ diximus, evolvet, frequentissimè videbit in ultima syllaba à Librariis erratum; quod ortum aliunde esse non videtur, nisi ex dictantis vitio. Manifesta ejusmodi menda innumera observarunt viri eruditi, quorum conjecturæ ad calcem Labbeanæ Editionis adjectæ sunt. Duo tantùm exempla illinc proferemus, ex quibus liquebit litteram voci ereptam, ut vicinæ adderetur, aut prorsus omissam. *Herba sinaria*, ποταμόφυλλη. *Bon. Vulcanius* rectè conjecit *herba asinaria*, ex Lib. XI. *Apuleianæ Metamorphóseos*. Igitur A secundæ vocis elisum est, ob antecedentis terminationem in A, permistam cum initio sequentis.

De-

Detracta est littera posteriori voci, in hisce: *Profundum*, βύθιον, βαθυα, βυσσόν, ubi legendum βαθὺ, ἄβυσσον.

22. Detractione litterulæ eáque planè necessariâ, medicina fieri potest loco *Julii Cæsaris*, qui Interpretibus hactenus crucem fixit. Legitur Lib. IV. de Bello Gallico C. XVII. ubi descriptionem pontis, quem Rheno imposuit, ita claudit: *Nihilo seciùs sublicæ ad inferiorem partem fluminis obliquè adigebantur, quæ pro pariete subjectæ & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent.* Non capiunt Interpretes quæ sit *inferior pars fluminis*, cùm liqueat intelligi partem fluminis quæ erat supra pontem; in qua, ut solet fieri, collocari oportebat sublicas vim fluminis excepturas. Sed legendum *flumini*, & intelligenda *inferior pars* non fluminis, sed pontis, quæ opponitur superiori, de qua Cæsar, in proximè antecedentibus verbis, loquutus erat: *hæc directâ materiâ injectâ contexebantur, ac longuriis cratibúsque consternebantur;* quæ superiori parti pontis imposita erant. Sic & antea *inferioris partis* pontis meminit. Fefellit Interpretes, quòd verbum *adigere* soleat conjungi cum præpositionibus *ad*, vel *in*, sequente accusativo. Sed & aliquando cum dativo con-

construitur; quod aliquoties apud *Plinium*, in Naturali Historia, observare licet. Certè ejusmodi verba utraque illâ constructione gaudere solent, ut *adfigere aliquid alicui rei*, & *ad aliquam rem*, aliáque similia.

22. Restitutione litterulæ, emendabimus locum *Theophrasti*, in charactere ἀναισθησίας, Cap. XV. Describit hominem usque adeò bardum, ut non attendat quod agit, & absona passim loquatur & faciat. Inter alia, hoc de eo habet: Τὰ παιδία ἑαυτῦ παλαίειν ἀναγκάζων, καὶ τροχάζειν, καὶ εἰς ΚΟΠΟΥΣ ἐμβάλλειν. Vertit *If. Casaubonus*: *Puerulos quin etiam suos, ut luctâ se exerceant, & cursu contendant usque ad fatigationem, cogere solet.* Sed ἀναγκάζων ἐμβάλλειν εἰς κόπυς, numquam fuit, numquam erit, *cogens usque ad fatigationem.* Sed legendum ΕΙΣ ΣΚΟΠΟΥΣ *in scopos jacere*, nempe, lapides, aut tela. Posterius Σ propter prius excidit. Describit *Theophrastus* summam hominis ineptiam, qui cogit puerulos ea facere, quæ sponte suâ & nimis libenter faciunt, & quæ alii parentes ne nimiùm faciant impedire solent; quod est bardi, & nescientis quæ sit indoles puerorum. Primum est παλαίειν *luctari*, quod puerculi inter se nimis fre-

frequenter facere amant, & aliquando non faciunt sine periculo, dum æquales solo graviùs allidunt. Alterum est τροχάζειν, quod non est *currere*, sed *trocho* ludere; de quo ludo, vide *Joseph. Scaligerum* ad hæc *Dionys. Catonis : trocho lude, aleam fuge.* Est puerulis ludus, cujus sunt pueri omnes avidiores, & à quo sunt sæpe deterrendi. Miror hoc fugisse virum summum, cùm certum sit puerulos cursu exerceri non solitos, sed adolescentes dumtaxat. Tertium est εἰς σκοπὺς βάλλειν, *lapides* aut *tela* in certum *scopum* jacere, quod etiam nimis quàm frequenter faciunt pueri. Character est insani eos id cogere facere, à quo potiùs sunt revocandi.

23. Duæ voces ex una, vitio dictantis, factæ duplex præterea mendum in loco *Terentiano*, nisi vehementer fallor, pepererunt; de quo postea mira scripserunt viri eruditi. Est versus 46. Scenæ II. Act. IV. Adelphorum, ubi Syrus simulans se scire ubi sit Micio, locum Demeæ indicat, & postquàm per multas ambages eum circumduxit, tandem in *fabrica* esse dicit; Demea verò quærit *quid ibi faciat*, respondétque Syrus:

Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.

Ad quem locum *Donatus* : *in urbe convivium in sole & in umbra, pro conditione temporis, instruebatur.* *Adrianus* verò *Turnebus* Adversar. Lib. I. c. 18. In sole *autem*, inquit, *quòd Athenis vere interdum & æstate sub sole & dio cœnare solebant.* Debuit potiùs dicere *in sole hyeme* convivatos, cùm sol eâ tempestate gratissimus sit, & facilè toleretur; sed norat solos nepotes de die convivari * solitos, nec senem temperantiorem sustinuit eorum ordini adscribere. At hoc debuerat illum in viam revocare, & suspectum ei hunc locum facere; præterquàm quòd *lectuli*, in eum usum destinati, non dicerentur magis *lecti in sole*; quàm alii *lecti in umbra* ; quæ enim Latinitas hæc est : *dare faciundos lectulos in sole*, pro eo quod est, *dare faciundos lectos in quibus accumbas, cùm in sole epulari libebit?* Deinde quare oportebat lectorum, in quibus in sole accumbebant, *ilignos* esse pedes, potiusquàm ex alio ligno? Legendum omnino

Lectu-

* *Vide Frid. Taubmannum, ad Asin. Plauti Act. IV. S. 2. ver. 16.*

Lectulos ILLIC SALIGNIS *pedibus faciundos dedit.*

Servus nequam, dum quærit quid respondeat instanti Demeæ, quod primùm occurrit arripit, & *salignos* etiam pedes dicit, ut risum excitet, nam nonnisi pauperiores solebant uti eo ligno in pedes lectorum; nec senex dives propter rem tantillam tam procul ivisset, aut in fabrica sedisset, ut eos videret fieri. Sed quo ineptiore dolo fallit Demeam, qui sibi acutus videbatur, eo majorem risum spectatoribus movet. Certè antecedentia non sunt acutiora, & Demea, si sapuisset, facilè fraudem animadvertisset. Vidit tamen viles lectos dici, cùm responderit: *ubi potetis vos?* nempe, servi, quos nemo dixerit interdiu mensæ accubuisse. At fiebántne, inquies, lecti *salignis pedibus?* Quidni, cùm salices *plurimæ* adhiberentur *agricolarum supellectili*, ut loquitur *Plinius* Lib. XVI. c. 37? Ideò *Ovidius* describens convivium Philemonis & Baucidis Metam. VIII. hæc habet:

——— *In medio torus est de mollibus ulvis.*

Impositus lecto, spondâ, pedibúsque SALIGNIS.

Verùm unde ortum in *Terentiano* loco mendum? Nimirum, ex mala pronunciatione Librarii ſcriptum primùm videtur *ſal lignis*, dein ex *ſal* factum eſt *ſol*; ac tandem, ut aliqua eſſet conſtructio, *illic* mutatum à Critico in præpoſitionem IN & ſcriptum *in ſole ilignis.*

24. Contrà, in eadem Comœdia, Act. V. S. VII. verſ. 16. duæ voces in unam conjunctæ, cui præfixa littera ex antecedente, ſed malè lecta, graviſſimum mendum peperit, quod Criticos omnes fruſtra exercitos habuit. Ita loquitur Demea de ſumtibus, quos à fratre ferri oportere videbat, traductâ ad illum Soſtratæ familiâ:

——— *turbam domum,*
Adducet & ſumtum admittet; multa. Quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam; jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo *viginti minas.*

Nec quò referendum ſit *illi*, nec quis ſit *Babylo*, nec quæ orationis ſeries expedire poſſunt

possunt viri docti; quos adibit Lector, tædiosum enim esset eorum inanes disputationes huc transferre. Paucis potiùs quid sentiam dicam, quod si audacius videbitur, at certè egregium parit sensum, cùm nullus sit in aliorum interpretamentis. Demea ergo alloquitur hîc *Æschinum*, ut in antecedentibus, & cogitans de paupertate totius familiæ Pamphilæ, quam Æschinus domum ducturus erat; quæ vix patiebatur ut sumtus ullos facerent, qui tamen aliqui erant necessariò faciendi, auctor est filio ut à Micione jubeat iis, quibus ea familia constabat, viginti minas numerari. *Viginti* autem *minas* dicit, quia respicit ad parem summam, quam à Micione numerari curarat Æschinus Sannioni, & quâ Cythariſtriam amicam fratri emerat; ut sibi simili pretio uxorem redimere videatur, nedum ut dotem ab ea accipiat, quam tamen necessariam antea judicarat Demea. Ait ergo:

——— jube nunc jam
Dinumerent illis AB ILLO *viginti minas.*

Pro *dinumeret*, in plurali numero legimus *dinumerent*, quia deest nominativus. Quid autem sit *numerare ab aliquo* omnes norunt;

runt; nempe, alicujus pecuniâ ſolvere. Quòd ſi quis ignoret, adeat *Rob. Stephanum*, ad præpoſitionem *ab.* Valeat ergo commentitius BABYLO; quam vocem perinde eſſe ac *Babylonium* qui dixit primus, & ſignificari Micionem putavit, quòd Babyloniorum luxum æquaret, is

> —— *jungat vulpes, & mulgeat hircos.*

Vel pueri ſciunt Babylonium hominem non magis *Babylonem* poſſe dici, quàm *Romam* hominem *Romanum.* Ethnica ſunt, ut docet *Stephanus*, βαβυλώνιος & βαβυλωνεύς, non βαβυλὼν, quod eſſet contra omnem analogiam. Scriptum erat ILISABILO, quia Veteres litteras duplices non ſcribebant, & cùm I & S propiores æquo eſſent, videbatur eſſe B cujus ſuperior pars oculos fugeret; unde natum BABILO, ex quo factum poſtea BABYLO ab Criticis.

Fateor eſſe ſenarium hypercatalectum pro ſenario, ſed notum eſt *Terentium* & alios Comicos miſcere paſſim ejuſmodi verſus. Nec quiſquam dixerit durum eſſe *illis ab illo*, repetitione ſyllabæ IL, talia enim nequaquam vitant Comici. Viſne exem-

exemplum, ab ipso Terentio? Lege versum 86. Scenæ 2. Act. I. Hecyræ:

Disjunxit illam ab illa, postquàm & ipse se.

25. Est locus *Rutilii Numatiani*, in Itinerario, ubi ita loquitur vers. 73.

Inventrix oleæ colitur, viníque repertor,
Et qui primus humo pressit aratra puer
Aras Pæoniam meruit Medicina per artem,
Factus & Alcides NOBILITATE *Deus.*

Legendum NOBILIS ARTE *Deus*, ut superior versus, & sensus docent. *Factus* autem Hercules *arte Deus* dicitur, ut opponatur iis, qui credebantur *naturâ Dii*, de qua loquutione multis diximus Part. II. S. 1. C. VII, 4. *& seqq.* Vocatur etiam *nobilis Deus*, ut distinguatur ab ignobilibus quibusdam Diis, quorum nomina in uno loco nota erant. *Cicero* de Nat. Deor. Lib. III. *num.* 50. *Alabandenses quidem sanctiùs Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quàm quemquam NOBILIUM Deorum; apud quos non inurbanè Stratonicus, ut multa, cùm quidam ei molestus Alabandum Deum esse confirmaret,*

Herculem negaret: ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules ſit iratus. Videtur & ante oculos habuiſſe *Rutilius* verſus hoſce *Horatii* Lib. III. Od. 3.

> *Hac* arte *Pollux & vagus Hercules*
> *Innixus arces attigit igneas.*

26. III. Dictantis vitio factum eſſe diximus, ut adſpirationes omitterentur, aut detraherentur; cujus veſtigia, in omnibus pænè veteribus Codicibus, animadvertuntur. In *Gloſſis* legimus, *abena*, *abilis*, *aborreo*, *era*, pro *habena*, *habilis*, *abhorreo*, *hera;* & vice verſâ, *abhominor*, *harena*, *hoſtium*, *huber*, pro *abominor*, *arena*, *oſtium*, *uber*, & multa ſimilia. Attamen non diſſimulandum variis ſæculis variaſſe pronunciationem, deinde & ſcribendi rationem, quæ pronunciationem ſequitur. *Quintilianum* audiamus Inſt. Orat. Lib. I. c. 5. de littera H loquentem: *Parciſſimè eâ Veteres uſi, etiam in vocalibus, cùm* œdos, ircóſ*que dicebant. Diu deinde ſervatum ne conſonantibus adſpiraretur, ut in* Graccis *&* triumpis. *Erupit brevi tempore nimius uſus, ut* Choronæ, chenturiones, præchones *&c.*

27. Dictantis culpâ, an ſcribentis neſcio,

ſcio, factum eſt, ut omitteretur adſpiratio apud *Terentium*, in Andria, Actûs 2. Scenæ II. verſ. 33. quâ omiſſâ, ſenſus & Latinitas vitiantur. Ita loquitur Charinus adoleſcens: *liberatus ſum hodie, Dave, tuâ operâ;* reſpondet verò Davus: *ac nullus quidem*, hoc eſt, *& quidem non*, quod Latinum non eſt, in eo ſitu verborum. Itaque alii fecerunt, *at nullus quidem*; ſed *at quidem non* meliùs non dicatur. Legendum HAC *nullus quidem*, hoc eſt, *hac quidem operâ meâ, nullus liberatus es;* quaſi ſubinnuat glorioſus ſervus poſſe ſe eum liberare, ſi id operam det. Similis loquutio apud *Plautum*, in Pſeudolo Act. I. S. I. verſ. 102. *Spero alicunde hodie me bonâ operâ, aut HAC meâ, Tibi inventurum eſſe auxilium argentarium.* Omiſſa pariter eſt adſpiratio, apud *Plautum*, Mercatore Act. IV. Sc. 4. verſ. 15. ubi coquus Dorippam videns:

> *Satis ſcitum filum muneris! virum hercle avet.*

At MSS. *Camerarii* alter habet *an. et*, alter *amet*, quod eſt pro *hamet.* Reſpicit ad ambiguitatem vocis *filum*, quæ ſignificat quidem hîc formam, ut ex *Lucilio* & aliis viri

viri docti probarunt; at propriè sonat quod ex lino, lanáve trahendo ducitur, quales erant *lineæ* (subintelligendum, chordæ) quibus addito hamo piscabantur. Sensus est, pro consuetudine *Plauti*, egregius, *Scitum filum mulieris! hercle virum hamet;* hoc est, facilè *hamare*, seu adjungere, ac sibi devincire queat. Participium *hamatus* frequens est in optimis Scriptoribus, quamvis nondum, quod meminerim, mihi occurrerit verbum *hamo*.

28. Contrà, apud eumdem *Plautum* in Amphitruone Act. II. S. 2. vers. 137. est adspiratio, ubi nullam esse oportuit. Cùm Amphitruo cum uxore aliquamdiu jam contendisset, mirarique se dixisset qui se donatum aureâ paterâ sciret, addit. *Quid hoc sit* HOMINIS! ubi legendum *ominis;* erant enim quæ videbat & audiebat Amphitruo portentosa, poterántque facilè in omen verti. Ut scribi vidimus, in *Glossis*, *abhominor*, nihil vetat quin hîc scriptum sit *hominis*, *ἀντὶ τοῦ ominis*. Sic apud *Ciceronem* Ep. ad Fam. Lib. IV. Ep. 4. variant MSS. Codd. in voce *hominis*, aut *ominis* adserenda, nec minus eruditi dissentiunt.

29. Antequàm ad alia transeamus, duo exem-

exempla ex Hebraïca Lingua proferemus, ex quibus liquebit Librarios Judæos similia peccasse. Apud Mosem, excepto uno loco Deut. XXII, 19. pro נערה *naharah* quod *puellam* sonat, ubique in Judaïcis Codicibus, resecto ה, scribitur נער *nahara*. Quod non aliunde ortum videtur, quàm ex vitiosa dictantis pronunciatione, qui ultimam syllabam non satis distinctè pronunciabat. Certè perpetua atque indubitata Hebraïcæ Linguæ analogia postulat scribi נערה ubique, & sic in Samaritico Codice scribitur. Exstat Exod. VIII, 9. insigne exemplum, ex quo constare potest Librarios miscuisse litteras ejusdem organi, ubi pro eo quod vulgò diceretur התבאר אלי *hithbaer elai*, scriptum est: התפאר עלי *hithphaer halai*, sine mutatione sensûs, hoc est, *significa mihi*. Quæ tamen mutatio fefellit recentiores Interpretes, ut ad eum locum ostendimus.

CAPUT VII.

De Mendis ortis ex imperitia Dictantis; 5. dum Glossemata in margine scripta in seriem orationis infert.

1. QUI vetustos Codices versarunt, plurimos potuerunt videre, in quorum oris adnotatæ erant vocum, aut loquutionum difficilium explicationes. Sæpe etiam inter ipsas lineas sunt Scholia, cùm contigit à Librariis inter eas satis amplum spatium relinqui. Hæ autem interpretationes duplici mendorum generi occasionem præbuere. Quandoque enim Librarii crediderunt iis Glossematibus significari, omissum in orationis serie id quod complectebantur, cùm incolumi constructione ac sententiâ potuerunt inseri; adeóque purpuræ optimorum Scriptorum centones Grammaticorum adsuerunt. Aliquando etiam perperam rati sunt Grammatici ea Glossemata non esse, sed veras lectiones margini à Critico illitas, & in orationis contextum recipiendas; quo factum ut eliminatâ priscâ lectione, novam intruserint, quæ veteris dumtaxat ex-

explicatio erat. Utriusque generis mendorum exempla quædam primùm proferemus, tum verò quî Glossemata à vera lectione secerni soleant ostendemus. Sed & tertius error addi queat, eorum qui Glossemata crediderunt esse varias lectiones, quod exprobrat *Henr. Stephano*, viro doctissimo, *Joan. Leunclavius*, vir itidem eruditus, ad calcem *Xenophontis* Vecheliani, anni 1596. quem vide pag. MXIII.

2. Sichemenses ita alloquuntur filii Jacobi, Gen. XXXIV, 15. *Hac lege vobis obsequemur* (נאות) *si fueritis sicut nos, adeò ut vobis omnis masculus circumcidatur.* Ita habent Codices Hebraïci, at LXX. Intt. sic verterunt: ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν, καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν, ἐὰν γένησθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, ἐν τῷ περιτμηθῆναι ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν: *hac lege similes fiemus vobis, & habitabimus inter vos, si & vos sitis instar nostri, in circumcisione omnium vestrorum masculorum.* Sic legitur hic locus, in antiquissimis Codicibus Vaticano & Alexandrino. Atqui manifestum est duplicem esse interpretationem vocis נאות, quarum altera margini illita fuerat primùm, deinde irrepsit in orationis contextum, ut ad eum locum diximus. Significavimus etiam ad Gen. XLVI, 20. quæ illic in Versione

eorum-

eorumdem Interpretum leguntur & Codicibus Hebraïcis desunt; videri è margine in textum translata fuisse, similiáque animadvertimus ad Exod. XII, 40. & alibi.

3. Talia etiam occurrunt in Codice Samaritico, quæ non infrequenter in Comment. in Pentateuchum notavimus, & diximus quidem simile esse Glossema Exod. XII, 40. in hoc Codice ac in versione LXX-Virali. Verùm non modò is Codex addit varia, interpretationis causâ; sed etiam voces quasdam habet, loco earum quæ leguntur in Judaïco Exemplari. Qua in re, sæpe mihi visæ sunt veteres lectiones Mosi ereptæ, ut novæ iis sufficerentur. Sic Gen. XXIX, 15. ita Potipharis uxor ex Judaïco Codice loquitur de Josepho: *ut audivit me vocem tollentem & clamantem, reliquit vestem suam apud me* (אצלי etsi) *fugit, & egressus est foras.* Ad explicandam vocem אצלי, videtur in antiquo Samaritarum Codice fuisse, in ora, בידי *in manu mea*, ut significaretur voce clariore idem intelligendum hîc, ac vers. 12. in quo hæc vox occurrit. Lex exstat Exod. XXI, 20. *Cùm quispiam servum suum, aut servam baculo ferierit, & sub manu ejus interierint, ultio sumatur*, נקם ינקם *nakom jinna-*

jinnakem. In Samaritico Codice, est מות יומת moth joumath, *morte morietur*, quæ est interpretatio verborum, quæ leguntur in Judaïcis Codicibus. Talia multa in eo Codice animadvertimus, & protulimus, in Commentario nostro in Pentateuchum. Vix crediderim ullum Samaritam Criticum usque adeò audacem fuisse, ut Mosem emendandum, sine necessitate, censuerit. Probabilius multò mihi fit Samaritas glossemata marginis credidisse varias esse lectiones, quas subinde ut veriores, loco Judaïcarum, amplexi sint. Plurima exempla indicavimus, in Indice Commentarii nostri.

Suspicor etiam ingentem varietatem, quæ fuit olim in Codicibus Græcis & Latinis Novi Testamenti, partim indidem esse ortam, quòd ii qui iis utebantur, aut ex ingenio interpretationes scribebant in marginibus, aut etiam ex aliis locis Novi Testamenti, præsertim in Evangeliis, quæ inter se ita conferri volebant, aut alterum ex altero intelligi. Postea verò homines imperiti Glossemata miscuerunt cum veris Apostolorum verbis; sive illa varias lectiones, seu emendationes ex antiquioribus codicibus esse censuerint. Ne quis à nobis fingi putet quæ de varietate exem-

exemplarium diximus, audiat *Hieronymum*, è præfatione in Evangelia: *Magnus*, inquit, *hîc in nostris Codicibus error inolevit, dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit, in alio, quia minùs putaverint, addiderunt. Vel dum eumdem sensum alius aliter expressit, ille qui unum è quatuor primùm legerat, ad ejus exemplum, ceteros quoque æstimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos mista sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi; rursus in Matthæo, plura Joannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria sunt, inveniantur.* Cujus confusionis plurima exempla, quæ etiamnum sunt in Codicibus nostris, observarunt *Des. Erasmus* & *Th. Beza*, in adnotationibus in Novum Testamentum.

5. Nunc videndum quî Glossema possit à prisca lectione dignosci. I. Cùm sint duo genera Glossematum, quorum unum additur veteri lectioni, alterum verò ei ejectæ substituitur, non eodem modo internoscuntur. Igitur à priori genere Glossematum ut incipiam, adjectum esse primùm docet res ipsa; quando, nimirum, re paullò obscuriùs expressâ, aut voce vel loquutione, cujus significatio sciolos, vel imperitos fugit, videmus, præter necessi-

tatem

tatem & consuetudinem Scriptoris, idem illico aliis verbis exprimi. Insignis Glossematis, ut dudum animadverterunt viri eruditi, exemplum exstat, apud *Plautum*, in Aulular. Act. IV. S. 7. vers. 14. ubi ita Eunomia filio:

I hac intrò mecum, gnate mi, ad fratrem mecum,
Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi,
Ut istuc quod me oras impetratum ab eo auferam.

Manifestum est hîc esse Glossema, cùm nulla sit aut necessitas, aut elegantia in hac repetitione, *quod tu me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*; nempe, à fratre. Attamen MSS. *Joach. Camerarii*, & Palatini quatuor habebant: *ut istuc quod me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*, quasi esset unus versus; atque ita antiquissimæ Editiones. Duo verò MSS. Palatini omittebant, *impetratum ab eo auferam.* Utrum Glossema erit? nempe, versus 14. *Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi*; nam hæc verba nemo umquam interpretatione indigere judicare potuit. Sed Grammaticus, in imperitiorum gratiam, iis interpretatus est hæc: *impetratum ab eo*

auferam; quæ interpretatione indigere videbantur, quia non eſt ſermo de re, quàm Eunomia ablatura eſſet, ſed de uxore, quam avunculum cedere filio ſuo volebat. Igitur quando duorum quæ idem ſignificant, & quorum alterutrum Gloſſema eſſe neceſſe eſt, unum obſcurius, alterum verò clarius eſt, dubium non eſt quin clarius ſit Gloſſema obſcurioris.

6. II. Gloſſemata poſſumus etiam agnoſcere 1. in Archetypo ex MSS. Codicibus, in quibus id dumtaxat habetur quod obſcurius eſt, omiſſo interpretamento clariori; 2. aut in Tranſlatione ex Archetypo, in quo ſemel exſtat, quod bis eſt in Verſione; ſed & interdum 3. ex antiquiore Tranſlatione cognoſcere licet Gloſſemata, quæ irrepſerunt in recentiores Codices. 1. Sic Marc. X, 6. ita loquitur Chriſtus ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως, *ab initio creationis maſculum & fœminam fecit eos*, ex pleriſque Codicibus; at Codex antiquiſſimus *T. Bezæ* omittit vocem κτίσεως, quæ addita videtur, ut meliùs intelligeretur ἀπ' ἀρχῆς. 2. *Hieronymus* ex Græcis exemplaribus Latina olim emendavit, ut teſtatur in Præfat. in IV. Evang. ubi ſic confutat eos qui conſilium ejus carpebant: *Si Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda*,

bibenda, respondeant quibus; tot enim sunt exemplaria penè, quot Codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel à vitiosis Interpretibus malè edita, vel à præsumtoribus imperitis emendata perversiùs, vel à librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus? 3. Glossemata ex antiquioribus Translationibus cognosci posse idem testatur, in eadem Præfatione. *Prætermitto*, inquit, *eos Codices, quos à Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominum asserit perversa contentio; quibus utique nec in Vet. Instrumento, post Septuaginta Intt. emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse, cùm multarum Gentium Linguis Scriptura ante translata doceat ea falsa esse, quæ addita sunt.* Hæc additamenta erant, ut ex reliqua Præfatione liquet, Glossemata singulis Evangelistis, ex aliis addita, quæ ex priscis Translationibus cognosci poterant. Sic vocem κτίσεως, in loco Marci antea laudato, Syrus Interpres non habet; unde colligere est Glossema esse, versione Syriacâ recentius. Plura hac de re non addimus, quia in sequente * Capite iterum dicemus quæ ad eam pertineant.

* *In Exemplis* § 3. *subjectis.*

7. III. Glossemata verò, quæ sita sunt in vocibus, quæ antiquioribus loco pulsis successerunt, possunt dumtaxat agnosci ex antiquis Codicibus, in quibus vetus lectio appareat. Tum eam distinguere licet à Glossemate aliorum Codicum, aut Editionum, eodem indicio, quod antea signum esse diximus recentioris lectionis, unà cum vetere exstantis. Nimirum, si Codex quispiam inusitatiorem & minùs claram vocem aut loquutionem exhibeat, quàm alii (si modò proba sit, & cum Scriptoris Stylo consentiat) illa plerumque vera lectio est; quia cùm nulla fuerit ratio quare clara lectio in obscuriorem mutaretur, obscuræ clara substitui potuit, ob rationes quas attulimus. Sic cùm viri docti animadverterint, apud *Cornelium Nepotem*, Miltiadis Cap. IX. alios Codices habere: *in Miltiade erat cùm summa humanitas, tum mira* COMITAS, *ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret;* alios verò COMMUNITAS, mihi dubium non est quin prius sit glossema posterioris; quia cùm vocis *comitas* notissima sit significatio, non ita vulgò notum est voce *communitas* significari eam mentis affectionem quæ civem Reipublicæ, qualis erat Atheniensis, decet,

cet, & quâ sibi cum aliis civibus communia omnia esse patitur. Vide quæ habet de hac voce *J. F. Gronovius*, ad Terentii Heautontim. Act. V. S. I. vers. 39. à quo mirum est non esse allatum locum hunc *Cornel. Nepotis*. Adi & *Franciscum Juretum* in Ep. LXXIX. Lib. II. *Q. Aurelii Symmachi*.

CAPUT VIII.

De Mendis à negligentia Scribentis ortis; 1. Quòd quæ cogitaret, non quæ audiret, scriberet; 2. Quòd perperam audiret.

1. VIDIMUS potissima Mendorum genera, quæ ex *Dictantis* incuria aut imperitia oriri potuerunt; neque enim omnia observasse nos putamus, qui latissimè patere hoc argumentum, si alius quisquam, novimus. At satis nobis est, summa rerum capita, in hoc Opusculo, attigisse. Nunc ad id mendorum genus veniemus, quod *Scribentibus* tribuendum videtur. Nec dubium est quin multa sint exemplaria descripta à Librariis, aut aliis, qui eam artem non profitebantur,

 non

non tam vitio *Dictantis*, quàm *Scribentis* mendosa.

2. I. Certè cùm qui scribit aliud agit, quod sæpe potuit contingere; facilè fit ut quæ cogitat, non quæ dictantur, scribat. Innumera menda, quæ cernuntur in MSS. aliunde orta non videntur, sed ea potissimùm quibus voces idem, aut affine quidpiam significantes miscentur; vel mutatur ordo orationis, transpositis verbis; vel voculæ quædam non prorsus necessariæ sensui adduntur, aut detrahuntur. Scribentes enim non modò verba, sed etiam sensum attendunt, & in longa scriptione, sæpe fit ut sententiæ ratio major habeatur, quàm verborum. Si præsertim qui dictabant, lucri causâ, quàm maximè poterant festinarent, ut sine dubio sæpe factum est; nihil mirum si voculæ sæpe minùs necessariæ à Scribentibus omittebantur, aut miscebantur synonymæ.

3. Quisquis expendet variarum lectionum Syllogas, quas in plurimos Scriptores ediderunt viri docti, innumera talia deprehendet. Sed inspiciantur potissimùm variæ lectiones Novi Testamenti, quæ hoc demum sæculo, præeunte doctissimo & optimo viro *Steph. Curcellæo*, diligentiùs col-

collectæ ſunt, quàm unquam antea fuerant; atque exemplorum major ſuppeteret copia, quàm quiſquam non expertus credere poſſit. Ut tamen rem Lectoris oculis ſubjiciamus, nonnullas ex variis lectionibus Cap. XX. Actorum Apoſtolicorum huc transferemus.

Verſ. 1. προσκαλεσάμενος. Tres Oxonienſes Codices habent, μεταπεμψάμενος, quod idem planè ſonat.

Ibid. ἀσπασάμενος, *cùm ſalutaſſet.* Alexandrinus & octo alii Codices habent ante has voces, καὶ παρακαλέσας *conſolatus;* Græco-Latinus, πολλὰ παρακαλέσας, *multis conſolatus.*

Ibid. πορευθῆναι in Aoriſtò. Alexandr. & alii quatuor Codices, πορεύεσθαι in præſenti.

Verſ. 3. μέλλοντι ἀνάγεσθαι, *navigaturo.* Codex Bodleïanus, μέλλων ἄγεσθαι *abducendus*, malè ſine dubio. Non moror Claromontanum, cùm ab omnibus aliis Codicibus nimiùm diverſus abit, ut hoc in loco: quia paraphraſim potiùs, quàm varietatem lectionis exhibet. Sed obiter hîc monebo cavendum eſſe, ne hujuſcemodi Paraphraſes miſceamus cum Exemplaribus bonâ fide & verbo tenus deſcriptis.

 Verſ.

Verf. 4. Voci Σώπατρος addunt Codex Alexandrinus, Græco-Latinus, & aliquot alii Πύῤῥου, *Pyrrhi*, nempe, *filius*. Legitur etiam in Latino Interprete. Pro Σώπατρος, alii Codd. habent, Σωσίπατρος. Æthiops Int. legit Πέτρος, perperam.

Verf. 5. Οὗτοι προελθόντες, *hi cùm præivissent*. Alexandrinus Cod. habet οὗτοι δὲ, alii προσελθόντες, *cùm advenissent*.

Ibid. ἡμᾶς, *nos;* nempe, *exspectarunt*, Paulum & Lucam, alióſque itineris comites. Alii Codd. αὐτὸν, *illum*, ſcilicet Paulum, quod ſapit manum Criticam.

Verf. 6. ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν, &c. *intrà dies quinque, ubi commorati ſumus*, &c. Codex Bodleïanus habet: ἀπὸ ἡμερῶν, *à diebus*, &c. & ὅπου pro οὗ.

Verf. 7. συνηγμένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλάσαι, &c. *congregatis diſcipulis ad rumpendum*, &c. Alexandrinus & aliquot alii: συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι, *congregatis nobis ad rumpendum*. Ita etiam Syrus, Arabs, Latinus, & Æthiops Interpretes.

Verf. 8. ἦσαν συνηγμένοι, *erant congregati*. Alexandrinus & alii, præter memoratos Interpretes, ἦμεν *eramus*. Sunt & qui omittant συνηγμένοι, quæ vox facilè ſubintelligitur. *Verf.*

Verſ. 9. καθήμενος, *ſedens.* Alexandrinus & alii, καθεζόμενος, quod eſt idem.

Verſ. 13. προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, *progreſſi ad navem.* Alexandrinus, προσελθόντες, *cùm perveniſſemus ad navem.*

Ibid. εἰς τὴν Ἄσσον, *in Aſſum.* Codex Bodleïanus, ἐπὶ τὴν, pro εἰς τὴν. Alii Oxonienſes Νῆσον *Inſulam*, quòd Librarius aut Criticus non intelligeret Ἄσσον eſſe nomen proprium loci, & crederet mendosè ſcriptum ἄσσον *propè*, pro νῆσον. Sic & verſu 14. Syrus & Arabs Interpretes habent mendosè תסוס *theſos*, miſto Α cum Θ, quod facilè fit, ſi contigerit crura τῆς Α ex inferiori parte paullò propiora eſſe, quàm oportet.

Verſ. 15. καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, *& cùm manſiſſemus apud Trogyllium.* Deſunt hæc in Codice Alexandrino, unóque ex Bodleïanis, nec lecta ſunt à Latino Interprete. Habent illi codices, in ſequentibus verbis, τῇ δὲ ἐχομένῃ.

Verſ. 18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, *cùm ad eum veniſſent, dixit illis.* Codex Alexandrinus, qui mutilus videtur verſ. 15. hìc eſt auctior tribus verbis, nam poſt αὐτὸν habet: ὁμοῦ ὄντων αὐτῶν, *cùm unà eſſent.* Eadem tamen etiam

etiam exhibet Græco-Latinus, & alii nonnulli ὁμοθυμαδὸν, *unanimiter*. Sic & *Vulgatus*: *& simul essent*. At nec *Arabs*, nec *Syrus* Intt. nec alii veteres Codices ea verba agnoscunt. Sed cùm nulla fuerit addendi ratio, fuit aliqua detrahendi; quòd, nimirum, inutilia judicarentur, & sapere Glossema. Verùm cùm superiora verba nequaquam obscura sint, non opus erat Glossemate. Itaque retinenda censuerim, ut innumeras alias repetitiones, aut voces non necessarias, quas nemo umquam circumcidendas putavit.

Vers. 19. δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης, &c. *serviens Domino, cum omni*, &c. Duo Oxonienses Codd. addunt, μεθ' ὑμῶν, *serviens Domino vobiscum, cum omni*, &c.

Ibid. πολλῶν δακρύων, *multis lacrimis*. Alexandrinus aliique omittunt πολλῶν, nec legerunt Latinus ac Syrus Intt. Additum videtur, ut plenior esset oratio, quia antecedenti substantivo suum etiam erat Epitheton.

Vers. 23. διαμαρτύρεται, Alexandrinus Codex: διαμαρτύρεταί μοι, *mihi testatus est*. Est præterea levis mutatio, in ordine verborum. At non modò Claromontanus, sed alii etiam Codices addunt huic

ver-

versui: μολὼν Ἱεροσόλυμοις, quæ verba legit & Latinus Int. qui habet: *tribulationes Jerosolymis me manent*. Videtur tamen esse Glossema, quod potuit addi, quasi circumstantia necessaria hîc prætermissa, cùm nulla esset detrahendi ratio.

Vers. 24. ὐδενὸς λόγον ποιῦμαι, ὐδὲ ἔχω τ̃ ψυχὴν μου τιμίαν. Alexandrinus transponit ποιῦμαι & ἔχω, ut sit unum pro altero.

Ibid. διαμαρτύρασθαι, *testari*. Addunt Græco-Latinus & alii Codd. Ἰυδαίοις καὶ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis*.

Vers. 25. βασίλειαν τ̃ Θεῦ, *regnum Dei*. Deest Θεῦ, in quibusdam Codd. & pro eo est Ἰησῦ, in Græco-Latino.

Vers. 26. καθαρὸς ἐγὼ, *mundus sum*. Græco-Latinus & tres Oxonienses habent pro ἐγὼ, verbum εἰμὶ, quod est convenientius Græcæ Linguæ, ut altera lectio Hebraicæ. Fini versûs addunt aliquot Codices ὑμῶν, *à sanguine omnium* vestrûm. Sic & Syrus.

Vers. 28. τ̃ ἐκκλησίαν τ̃ Θεῦ, *Ecclesiam Dei*. Habent Alexandrinus, Græco-Lat. & tres Oxonienses, τ̃ Κυρίυ, *Domini*, nempe, Jesu; alii eodem sensu τ̃ Κυρίυ καὶ Θεῦ, *Domini & Dei*. Posteriorem hanc lectionem sequitur Arabs, priorem Syrus.

rus. Existimat *H Grotius* veram lectionem esse κυρίε, sed facilem lapsum fuisse in compendiosa Scriptura θυ pro κυ. Non negaverim sanè fieri sæpe potuisse, ut miscerentur hæc compendia; sed cùm hic locus sit ex iis, quibus in controversiis suis maximè olim usi sunt Nestoriani & Eutychiani, non tam incuriæ Librariorum has varietates tribuerim, quàm Theologorum consilio, qui ex alterutra parte conati sint Paulum suum facere.

Ibid. διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, *proprio sanguine.* Alexandrinus transponit hoc modo: διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου.

Vers. 29. ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, *ego novi hoc.* Τοῦτο omittunt Alexandrinus Codex & alii, ut minùs necessarium.

Vers. 31. ἕνα ἕκαστον, *unumquemque,* Nonnulli Codd. addunt ὑμῶν, vestrûm.

Vers. 32. ἐποικοδομῆσαι, *superstruere,* καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν, ἐν τοῖς, &c. *& dare vobis hereditatem, inter.* Alexandrinus habet: οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἐν τοῖς, *ædificare & dare suam hereditatem inter*, &c. Sic etiam Codex Græco-Latinus & Bodleïanus.

Vers. 33. Post οὐδενὸς addit Bodleïanus & Græco-Latinus, ὑμῶν, *nullius vestrûm.*

Vers. 34. αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, *vos nostis,*

stis. MS. Alexandrinus, *αὐτοὶ οἴδατε*, *vos scitis.*

Verf. 35. *ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων*, *adjuvare infirmos.* MS. Alexandrinus: *τῶν ἀσθενούντων ἀντιλαμβάνεσθε*, ubi E scriptum mendosè pro AI. ob rationem allatam Cap. VI.

Ibid. Κυρίου Ἰησοῦ. Deest in Alexandrino vox Ἰησοῦ.

Ibid. *Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν*, *beatum est dare magis quam accipere.* Transponit Codex Alexandrinus, *μᾶλλον διδόναι ἢ*, ut Latinus: *magis dare, quàm.* Vertendum crediderim: *beata res est potiùs dare, quàm accipere;* quasi diceret Christus: homines vulgò putant beatos esse, qui multa ab aliis accipiunt, pauca reddunt; at si beatos dicere oportet eos, qui dant atque accipiunt terrenas opes, eos potiùs beatos dixerim qui dant.

Hæc satis supérque ostendunt quàm sæpe scribentes nonnulla omiserint, verborum ordinem mutarint, & miscuerint synonyma. Quæ quidem ut plurimùm non mutant sensum, sed tamen non levem interdum mutationem in eo pariunt, ut apparet ex vers. 28. Est interea cur Deum laudemus, quòd noluerit fidem nostram

nostram pendere ex uno aut altero loco, aut ex aliquot voculis; in quæ mutatio irrepere potuit, negligentiâ aut nequitiâ Librariorum, vel Theologorum. In iis quæ necessaria sunt, sat magnus est Codicum consensus, ut omnem dubitationem nobis eximat. Verùm hæc non sunt hujus loci.

4. II. Facillimè etiam contingere potuit ut Dictantem, clara licèt voce legentem & rectè pronunciantem, parum attenti Scribentes non satis audirent, ita ut aliter scriberent quàm dictabat. Innumera certè menda hinc orta esse videntur, ut facilè intelligent, quicumque variarum Lectionum Syllogas paullò diligentiùs lustrabunt, aut Criticorum Commentarios legerint; nec necesse est, multis exemplis, rem comprobari. Aliquot tamen, more nostro, proferemus, eadémque operâ loca optimorum Scriptorum hactenùs à viris doctis intacta, quoad quidem intelligere licuit, corrupta esse ostendemus, atque emendabimus.

5. *Cicero* * Lib. III. de Oratore Cap. 12. *Quare Cotta noster*, inquit, *cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut Iota*

* *Utor Edit. Schreveliana in 4. & nupera Gronoviana in 12.*

ta litteram tollas & E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos sed messores VIDERIS *imitari.* Imò verò VIDETUR, alloquitur enim Crassus Sulpicium, qui aderat; non Cottam, qui non aderat, & de quo Capite antecedente. Aderat quidem C. Cotta adolescens, at non L. Cotta, de quo hîc loquitur, qui Catuli grandioris jam natu sodalis erat. Sed cùm præcessissent TU, triáque verba in secunda persona, & C. Cotta adesset; Scribens, pro *videtur*, audivit *videris.*

6. In eodem libro Cap. XVIII. ita loquitur Crassus de Stoïcorum stylo: *Orationis genus habent fortasse subtile, & certè acutum; sed ut in Oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum,* ATTAMEN *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit. Si attamen* proximè subjiceretur primo periodi membro, & quidem voci *acutum*, nihil esset quod nos in hoc loco moraretur; aperta enim esset oppositio styli Stoïcorum cum eo, qui coronæ acceptus esse possit. Sed in eo ordine verborum, legendum omnino est AC TANDEM, pro quo à dormitante Librario auditum *attamen.* Vitiis Stoïci styli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem,*

dem, inquit, *ejusmodi*, *quo uti ad vulgus nullo modo possit.* Ita conjecisse *Dionys. Lambinum* postea vidi in Edit. Ciceronis *Dionys. Gothofredi*; quod reticeri non debuit à *Jano Grutero*, qui nimis libenter *Lambinum* mordet.

7. Nescio an typographicus error haberi debeat locus Actionis I. in Verrem, ubi hæc leguntur, Cap. VI. *Quæ res primò*, *Judices*, *pertenui nobis argumento*, *judicióque patefacta est*; sed certum est legi oportere *indicio*. Vidi tamen hoc mendum antiquioribus Editionibus insedisse, nec esse emendatum in Græviana hujus anni 1699. Simile peccatum est Lib. I. in Verrem Cap. L. sed, in Gronovianis erratis, quasi typographicum notatum, & in aliis Editionibus emendatum. Miror priorem locum industriorum virorum diligentiam fugisse.

8. In Oratione pro P. Quintio, locus est insignis, in quo malè audiens dictantem Librarius effecit ut *Cicero* à viris doctis, quasi ineptus, traducatur. Cap. XV. ita loquitur de turpi damnatione Quintii, quam timebat; *Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit.* Ac sanè posterius membrum priori contra-

rium

rium est. Itaque censetur *Cicero*, dum acumen captat, nescivisse quid diceret. Sed auribus scribentis hoc peccatum debetur, non *Ciceroni* ejusmodi ineptiis minimè obnoxio. Scribe *ITA turpis* &c. egregio sensu: mors quidem honesta sæpe vitam turpem exornat, at ita turpis vita ne morti quidem honestæ locum relinquit; hoc est, id turpitudinis genus, vel usque adeò turpis vita non patitur quemquam honestè mori. Qua quidem in sententia est hyperbole, sed non κακοζηλία. Non possum non tribuere Librario loquutionem, quæ legitur in Oratione pro S. Roscio Amerino Cap. LII. *Non satis habet avaritiam suam pecuniâ explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit.* Non ferunt aures meæ, in *Cicerone*, *crudelitate sanguinis perlini*; nec hoc ulli alii condonaremus, qui sermonis elegantiæ sprètor non esset. Legendum CRUDELITATI SANGUINE PERLITARIT. Quod elegantissimè exprimit crudelitatem hominis; *Crudelitati* quasi Deæ Sacra facientis, eique *perlitantis*, sive [illegible] sanguine Roscii, quem spo[illegible]; hoc est, explentis crudelitatem, [illegible] jam expleverat.

Oscitantiâ etiam Scribentis Librarii,

factum esse puto, ut vox nihili legatur, apud *Lactantium* Inst. Divin. Lib. V. c. 12. ubi de persequutionibus Ethnicorum: *Cur tam crudeliter sæviant, nisi quia metuunt, ne in dies invalescente justitiâ, cum Diis suis* NARINOSIS *relinquantur.* Sic audiit, pro *araneosis*, hoc est, circa quos absentibus Sacerdotibus, araneæ suas operas conficerent. Irridet Ethnicorum Deos, quorum simulacra indigebant operâ hominum, ut ab iis araneæ arcerentur; quæ, relictis eorum sacris, Templa & statuas telis suis implerent; & quas æditui ac Sacerdotes dejicere solebant.

10. Unum *Theophrasti* locum duplici hîc liberabo mendo, orto utroque, ut videtur, ex oscitantia Librarii dictantem perperam audientis. Sic ille loquitur Cap. XXVIII. in ὀψιμαθίας charactere, περὶ τοῦ ὀψιμαθοῦς· εἰς ἀγρὸν ἐφ' ἵππου ἀλλοτρίου ὀχούμενος, ἅμα μελετᾶν ἀσπάζεσθαι, καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν καταισχύνει. Vertit *Casaubonus*: *dum rus pergit, alieno equo vectus, simul obvios salutare meditatur, cadens verò caput deturpat.* Quænam est illa salutandi meditatio? & quidem ex equo? An aliis verbis salutabant equitantes, aliis pedibus incedentes? Non opinor. Sed fortè

qui

qui equo insidebant, ut conjectat *Casaubonus*, certos gestus habebant, quibus utebantur in salutandis obviis. At nunc quidem hoc fit, quia inflexo corpore salutamus, & detracto Capitis integumento; verùm olim nihil simile, cùm verbis tantùm salutarent, ut χαῖρε Θεόφραστε. Legendum est ἱππάζεσθαι, & μελετᾶν ἱππάζεσθαι est *se exercere equitando*, ut faciunt qui eam artem discunt, dum in varias partes equum convertunt, calcaribúsque & fræno adigunt ut variis modis subsiliat, tum etiam ut concitatiùs currat. Sic, apud *Xenophontem*, τὴν ἱππικὴν μελετῶντες, *in arte equitandi se exercentes*, & alia, quæ *Henr. Stephanus*, aliique Lexicographi suppeditabunt; nam res est manifesta, & frequens.

II. Dum autem ὀψιμαθὴς ab equo vehementiùs concutitur, tandem cadit ὥστε κεφαλὴν κατεαγέναι, *ut caput frangat*, non καταισχύναι *deturpet*, ut frigidè *Casaubonus*, ex hac lectione Vet. Cod. κατεσχέναι. Qui cadit ex equo concitato, non modò sibi deturpat caput, sed plerúmque lædit, & sæpe frangit. Fortè legendum etiam κεφαλῆς, sic enim loquuntur Attici. *Aristophanes* in Acharnensibus Act. V. S. I.

Καὶ τῆς κεφαλῆς κατέαγε περὶ λίθον πεσών.

Fregit caput in lapidem incidens, ubi Scholiastes, ex Grammaticorum canonibus, ut ait, interpretatur *partem capitis*, *non totum caput*. Idem in Vespis p. 533. Edit. Majoris Genevensis:

Ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
Καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα.

Vir Sybarita excidit ex curru, & sibi magnam capitis partem fregit? Idem contingere dicit Theoprastus seni, qui graviore ætate discit equitare, & quidem equo, cui non est adsuetus, & dum it in villam. Certa mihi videtur conjectura, & quam, si necesse esset, aliis locis firmarem.

CAPUT IX.

De Mendis ex imperitia Scribentis ortis, 3. dum non adsequitur Orthographiam, aut antiquiores litteras.

1. QUOD in hodiernis Linguis animadvertimus, intra tria aut quatuor sæcula, mutationem sat magnam factam esse, cùm in Orthographia, tum etiam in ipsarum litterarum figura; idem veteribus Linguis olim accidit, ut antea partim animadvertimus, unde etiam plurima menda orta sunt. Quod hîc paullò pleniùs persequemur, & aliquot exemplis illustrabimus.

2. I. Ut ab Orthographia incipiamus, certissimum est, jam apud antiquiores Latinos, non semper eamdem fuisse; nec opus est rem hîc demonstrari, quandoquidem de industria id dudum à viris doctis, diligentérque & copiosè factum est. Legenda hac de re quæ habent *Quintilianus* Institut. Oratoriarum Lib. I. Capp. 4, 6, & 7. & *Marius Victorinus* initio operis de Orthographia, & ratione carminum. Inter recentiores verò adiri præ ceteris à

tironibus poteſt *Claud. Dauſquius*, initio prioris voluminis Orthographicorum. Exemplum dumtaxat unum proferam ex *Cicerone*, ut eum obiter illuſtrem. Sic ille, in Oratore Cap. XLVIII. *Ego ipſe, cùm ſcirem ita Majores loquutos eſſe, ut nuſquam, niſi in vocali, adſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut* pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem; aliquando, ídque ſerò convitio aurium, cùm extorta mihi veritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſervavi.* Orcivios *tamen &* Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrymas *dicimus, quia per aurium judicium ſemper licet.* Burrum *ſemper Ennius, numquam* Pyrrhum. Vi patefecerunt Bruges, *non Phryges, ipſius antiqui declarant libri. Nec enim Græcam litteram adhibebant, nunc autem etiam duas.* At hoc videtur factum, non tam ad vitandam litteram Græcam, quàm quia Macedones, quorum Dialectus cum victoriis per totam Græciam, ante *Ennii* tempora, ſparſa fuerat, ut oſtendit *Claud. Salmaſius* in Comment. de *Helleniſtica*, ita vulgò loquebantur. Hoc nos docet auctor Etymologici Magni, in voce Ἀφροδίτη: Τὸ Β τῷ Φ σύγγενές ἐστι δῆλον ἐκ τοῦ Μακεδόνας μὲν τὸ Φίλιππον Βίλιππον καλεῖν, καὶ τὸν Φαλακρὸν βαλα-

βαλακρόν, καὶ τοὺς Φρύγας Βρύγας, καὶ τοὺς ἀνέμους διὰ τὸ φυσᾶν φυσήτας ὄντας βύκτας. * Alii similia animadverterunt.

3. Verùm *Cicero* miram Orthographiæ anomaliam, eodem loco, memorat: *& cùm* Phrygum, & Phrygibus *dicendum esset, absurdum erat aut tantùm barbaris casibus Græcam litteram adhibere, aut recto casu solùm Græcè loqui; tamen &* Phryges *&* Pyrrhum, *aurium causâ, dicimus.* Ex hisce intelligere est, *Ciceronis* ævo, dici solitos *Phryges* & *Pyrrhus*, cùm in aliis casibus, Enniano more, pronuntiarent *Brugum*, &c. *Burri*, &c.

4. Hæc & similia multa, quæ congeri possent, qualia plurima collegit *Cl. Dausquius*, Critico debent esse notissima, si velit cum laude artem Criticam exercere. Acutè † Criticus emunctæ naris, in Epistola, in quâ profert vetus monumentum, initio hujus sæculi Romæ effossum, amicum monet *ad emendationem tot errorum, quibus hodiéque scatet Plautus, fons ille genuinæ, puræque Latinitatis, nihil utilius esse, quàm eam tabulam ante oculos habere; ut, ubi quid in Plauto occurrit, quod suspicionem mendi habeat, statim tibi dicas quanam*

* *Vide Eustathium in Homer. pag. 1614. Ed. Rom.* † *Tan. Faber Epist. Lib. II. Ep. 32.*

nam ratione illud, aut illud Plauti ævo ſcribebatur? Quæ forma litterarum erat? Quæ litteræ interdum omittebantur? Hanc in rem, non pœnitebit legiſſe eruditiſſimam Digreſſionem *Joſ. Scaligeri*, de Litterarum Ionicarum origine, ad locum Euſebiani numeri MDCXVII. illuſtrandum. Sed & ſtudioſè verſandæ ſunt collectiones Veterum monumentorum, quales ſunt Inſcriptiones æri & marmori inciſæ, quæ ſuperſunt. Eminent, meo judicio, inter alia id genus, *Fulvii Urſini* notæ ad Leges & Senatus Conſulta, quæ nuper recuſæ ſunt, in ſecundo Antiquitatum Romanarum volumine; & *Pet. Ciaconii* interpretationes Vett. aliquot inſcriptionum quarto volumini earumdem Antiquitatum inſertæ. Sed hos & ſimiles libros nihil opus eſt à nobis indicari, cùm ſatis noti ſint, aut facilè ex lectione Criticorum innoteſcant.

5. Non procul erit nobis mendi ex ignorantia Orthographiæ orti quærendum exemplum, cùm Cap. VI. §. 24. emendaverimus conclamatum *Terentii* locum, qui depravatus fuerat, partim eò quòd litteras * duplices antiquiſſimi Romani non ſcri-

* *Adi, ſi neſcis, Claud. Dauſq. Orthog. Princip. Sect. II.*

ſcriberent. Nempe, pro *illis ab illo* factum eſt *illi Babylo*, quia ſcriptum fuerat *ilis abilo*. Deinde quia Critici judicarunt hîc ad luxum civium Metropoleos Chaldaïci Imperii reſpici, pro I. ſcripſere Y, & *Babylonem* in hunc locum invexere.

6. Veteribus uſitatiſſimum erat præpoſitiones verbis compoſitis præfigere, ſine mutatione, quæcumque littera ſequeretur; non eas emollire mutatione, ut ſolemus. Sic in *Gloſſis* ſcriptum *Adclivis*, *Adfaber*, *Inprobare*, *Inremeabilis*, *Adcelero*, *Obfenſus*, *Obpono*, &c. Idem factum in inſeparabili præpoſitione CON, ut *Conlacrimo*, *Conlactaneus*, *Conlapſus*, *Conlatio*, *Conlaudo*, *Conloco*, &c. pro quibus, nos N mutamus in L, *Collacrimo*, *Collactaneus*, &c. Vetus illa orthographia paſſim, in antiquis Codicibus, cernitur. Quod cùm ignorarent Monachi, qui *Lactantium* nobis, Latinorum Patrum terſiſſimum, exſcripſerunt, abſurdè loquentem virum diſertiſſimum induxerunt, in eleganti Libello de Opificio Dei. Ait * *tantâ temeritate homines exſtitiſſe, qui vulgò Philoſophi nominantur, ut ea quæ abſtruſa prorſus atque abdita Deus eſſe voluit, ſcrutarentur, ac naturam rerum cœleſtium, terrenarúmque con-*

* *Pag.* 778. *Ed. Oxonienſis, ex Theatro.*

conquirerent; quæ à nobis longè remota, neque oculis CONTRECTARI, *neque tangi manu, neque percipi sensibus possunt.* Scripserat *Lactantius* CONLUSTRARI, sed imperiti exscriptores, cùm crederent scribi COLLUSTRARI, non agnoverunt hoc verbum in hoc loco, mutarúntque in *contrectari.* Quo absurdius nihil fingi potuit, cùm *conlustrare oculis* non modò proba sit loquutio, sed etiam *Ciceronis*, quem imitari nititur *Lactantius.* Scribitur autem hæc vox, etiam in *Glossis*, eo, quem diximus, modo: *Conlustrat*, συμπεριέρχεται. *Conlustro*, συμπερινοστῶ, συμπεριέρχομαι.

7. II. Verùm non modò tenendum quæ fuerit Veterum Orthographia, ut varia menda inolita in eorum libris retegamus, & feliciter emendemus; sed & probè sciendum quibus characteribus usi sint, ídque diligenter ad animum est revocandum. Nemo dubitat quin Latini litteras suas Græcis debeant, sed initio litteræ Latinæ multò similiores erant Græcis, quàm postea fuerunt, ut constat ex antiquissimis Inscriptionibus & Nummis. Exempli causâ P Latinum ferè scribebatur ut Π Græcum, nisi quòd crus dextrum brevius esse soleret; quo factum, ut celeritatis causâ angulus rectus qui eo cru-

crure, & ſuperiore lineâ conſtat, in hemicyclum tandem mutaretur. Cernere hoc licet, in monumento de quo antea diximus, aliiſque antiquiſſimis Inſcriptionibus.

8. Quod cùm ita ſit, & conſtet Græcos ſuum *Sigma* nunc ita pinxiſſe ut Σ, nunc verò ut C, crediderim etiam Latinos, antiquiſſimis temporibus, poſteriori hac figurâ interdum eſſe uſos, quamvis exempla in Inſcriptionibus, aut in Nummis non animadverterim. Itaque, quemadmodum aliquando Græca legentes Latini imperitiores S & C miſcuerunt: ſic &, in Latinarum vocum lectione, ſimiliter erratum. In *Gloſſis*, legere eſt BOCLUCA, pro BOSLUCA, ἐλέφαντος, * notum enim eſt Romanos, cùm primùm vidiſſent Elephantos, eos *Boves Lucas*, ſeu *Lucanos* dixiſſe. In iiſdem *Gloſſis*, BOSBUC eſt pro BOS, Βοῦς. Sed eſt alius inſignior locus, in littera C, ubi legimus: *Cana*, Πανάκεια Θεὸς, πολιά. *Cana* à *Canus* eſt πολιά; ſed SANA à *Sanus* eſt *Panacea Dea*, Æſculapii filia. Attamen utrumque ſub eodem titulo latet, quod in priſcis characteribus Latinis S quandoque ut C pingeretur. Non dubito

* *Vide Plinii Hiſt. Nat. Lib. VIII. c. 6. & ad eum Intt.*

bito quin ex antiquissimo Scriptore Latino hanc significationem vocis *Sana* hauserit *Glossographus*, aut ii quorum industria illi præiverat, quicumque fuerint. Certè in Scriptoribus. qui ad nos pervenerunt, quoad equidem novi, ea vox non exstat; potuit tamen rectè dici *Sana* Dea, quæ sanaret, ut *Suada* quæ suadet, *Panda* à pandendo, *Horta* ab hortando, *Deverra* à deverrendo, & similes.

9. Credibile est in Veterum Scriptis, cùm majusculis litteris scribendi consuetudo paullatim insolesceret, sæpe à Librariis recentiori characteri adsuetis peccatum esse, dum ambiguas ejusmodi litteras legere nesciunt; quas postquàm semel, pro captu suo, charactere Langobardico expresserunt, menda consensu Manuscriptorum Codicum ita exaratorum consecrarunt. Potest, ut videtur, exemplum ejus rei è *Terentio* proferri ubi Librarius expressit perperam figuram C litterâ S, cùm debuisset eam servare. Locus est Adelphorum Act. V. S. 7. vers. 19. ubi mendum est, quo structura planè turbatur. Auctor est Demea filio, ut, missâ inani pompâ, in horto maceriam jubeat dirui, & illac sponsam, matrem & familiam omnem transducat in ædes Micionis.

Cùm

Cùm adſentiretur Æſchinus, tum verò Demea, *Syre*, inquit, *ceſſas ire, & facere?* Nempe, diruere. At Syrus: *quid ago?* quid me jubes facere; nam, proximè antecedentibus verbis, alia nonnulla dixerat Demea, quibus factum erat ut ne à Syro intelligeretur. Tum Demea: *dirue* (maceriam,) *tu* ILLAS, *abi, & traduce*; hoc eſt, tu Syre, *dirue*, *tu* verò Geta, *illas abi & traduce*; quorum verborum ordo eſt, ut aiunt, *abi*, *& traduce illas*; ſed quis hanc trajectionem verborum ferat, in Comico æquè terſo, ac *Terentius* eſt? Certè Dithyrambici eſt Poëtæ, non *Terentii*. Lege: *tu* (Geta, nimirum) ILLAC *abi & traduce*; hoc eſt, cùm dejecta à Syro erit maceria, *illac* tu *abi* domum, & per eamdem viam *traduce* ſponſam & totam familiam. Vult Getam quàm breviſſimâ viâ domum ire, ne mora ulla ſit. Qui veteres Codices *Terentii* deſcribebant videntur C interpretati, quaſi eſſet S, cùm eſſet tertium Alphabethi elementum.

10. Quòd ſi hæc menda non videantur ex figura illa litteræ S nata, quod tamen veriſimillimum eſt, confugiendum erit ad ſimilitudinem ductuum; ſi eorum aliqua pars deleta ſit vetuſtate, aut à Librario

rio non ſatis abſoluta. Si enim inferior hemicyclus litteræ S oculos fugiat, quod ſupererit ſimillimum erit litteræ C. Sic pro BOS, potuerit fieri *boc*; & pro SANA, *cana*. Vice verſâ, ſi inferioris partis litteræ C particula reflecteretur, potuit facilè haberi S, ut pro ILLAC fieret *illas*.

11. Characteribus *Romanis* quadratis ſucceſſerunt, ut antea diximus, *Langobardici* rotundiores; quorum etiam conſideranda ſimilitudo, cùm locus quiſpiam mendi eſt ſuſpectus, ut divinare poſſimus quomodo antea ſcriptum fuerit, & quid mendo occaſionem præbuerit. Etſi exempla attulimus Cap. IV. quæ huc referri poſſunt, nihil vetat unum atque alterum hîc addi, quò res manifeſtior fiat; poteſt enim multò faciliùs atque evidentiùs probari exemplis, quàm ratiocinatione. Igitur ex *Plauto* unum, ex *Terentio* verò alterum proferemus.

12. Eſt locus *Plauti* conclamatus, eò quòd pro *ui* legatur *u*, pro *n* ſcriptum ſit *r*, *os* pro *am*, & *a* pro *o*. Truculenti Act. I. S. 1. Dinarchus adoleſcens deſcribit quæ ſint in amore incommoda.

Non-

Non omnis ætas ad perdiſcendum ſat eſt
Amanti, dum id perdiſcat quot pereat modis.

Tum interpoſitis octo verſibus, quibus deſcribit varias amantium calamitates, addit, ex MSS. *Camerarii*:

*Primùm dùm miror annua; (*aut *miros annuus) is primus bolu'ſt,*
Ob eam, tres noctes utor. Interea loci aut æra, &c.

Illud *ob eam* docere potuit Criticos legendum, in antecedente verſu, *duim minam, annuo*; hoc eſt, primùm rogat ſibi *dem minam*; *annuo* daturum, & re ipſâ do; *ob eam, tres noctes utor.* Cùm Librarii legiſſent *dum* pro *duim*, quod eſt veteri more * pro *dem*, mutarunt *minam* in *miror*, & *annuo* in *annua*, quæ nihil quidem ſignificant, ſed ſpeciem conſtructionis præbent. Nimirum, corruptâ unâ voce *duim* in *dum*, antiquiores Librarii ſenſum nequaquam adſequuti, duas ſequentes non ſatis eleganter ſcriptas legere non potuerunt.

* Tam duim quàm perduim, *Aulular. Act. IV. S. 6. verſ.* 6.

tuerunt, aut ductus fortè non satis integros supplere; ut solet fieri, cùm ex superioribus sententia clara est. Postea Critici locum frustra tentarunt, ut liquet ex editione *F. Taubmanni*, & Lugdunensi, in qua sunt inanes conjecturæ duorum, in Republica Litteraria, sine controversia, summorum virorum, *Claud. Salmasii* & *Joan. Fred. Gronovii.*

13. Locum in *Terentiana Eunucho*, ob levem depravationem, non intellexere Interpretes, quos equidem vidi, nam omnes consulere nec possum, nec vacaret, si possem. Ea depravatio orta est ex eo quod ex *n*, producto ad superiorem partem crure dextro, errante calamo, factum est *d*. Legat Lector, si vacat, Actûs IV. Scenam. 7. ab initio ad vers. 24. ne quod habet *Terentius* nobis narrare hîc necesse sit. Thais exprobranti militi *quòd ipsi ante oculos amatorem suum adduxisset*, Chremetem, nimirum, qui aderat, respondet: *quid cum illo agas?* quod hîc caret sensu. Lege QUIN *cum illo agas;* quibus verbis significat à milite ea de re cum Chremete, qui præsens erat, agi oportere, non secum, quia res Chremetis agebatur, cùm sororem operâ Thaïdis invenisset, eáque de causa eum ad militem

venire

venire jussisset, & illinc, simul ac Chremes, se subduxisset. Sic in eadem Scena vers. 41. *quin abeamus*, pro imò abeamus, & sexcenta similia. Hæc cùm non animadvertissent nonnulli Interprètes, verba, *quid cum illo agas*, tribuerunt Militi. Sic *Anna Fabra*, erudita matrona:

THRASO.

——rogitas?

Quæ mî ante oculos coram amatorem adduxti tuum?

Quid cum illo ut agas? & cum illo etiam te subduxti mihi.

At apparet, ex *Donato*, verbis illis præfixum fuisse nomen Thaïdis. Præterea *ut*, contra veterum Codicum fidem, hîc infarcitur, ante *agas*. Sic sæpe locus non intellectus, ob mendum, novo mendo corrumpitur. Imò verò ex ipsa versione Gallica liquet vim inferri loco, sic enim vertit: *Me le dèmandez-vous, vous qui à mon nez m'avez amèné vôtre galand, & qui vous êtes dérobée de chez moi avec lui? Pour quelles affaires donc, je vous prie?* Nam non est inversa hæc translatio, alia de causa, quàm quia verba Thrasonis hæc omnia esse non possunt, si ordo hic servatur.

vatur. Vertendum erat, hoc modo. THRASON. *Me le demandez-vous, vous qui avez amené vôtre galand en ma presence?* THAIS. *Que ne vous adressez-vous à lui-même.* (En montrant Chremès) THRASON. *Et qui vous êtes retirée secretement de chez moi, avec lui?* Simile mendum suspicor esse apud *Plautum*, in Bacchidibus, Act. I. S. 1. vers. 7. ubi cùm Bacchis dixisset: *miserius nihil est quàm mulier*: suggerit Pistoclerus: quid *esse dicis dignius?* quod interpretantur, meritò mulieres esse dignas miseriis, quas queruntur, nihil enim iis dignius esse. Qui sensus quidem loci est, sed interrogatione hujusmodi vix exprimitur. Itaque legerim, QUIN *esse dicis dignius*, nempe, miseriis omnibus; ita ut adolescens emendet sermonem meretricis. Usum hunc particulæ *quin* si quis ignoraret, intelligi posset ex Casinæ Act. III. S. 4. ubi duodecies repetitur, in paucis versibus.

§ 14. Ut à Latinis ad Græcos transeamus, duplici etiam charactere habemus MSS. Codd. Græcos, quorum vetustiores exarati sunt charactere grandiori & quadrato; alii verò rotundo & minori, qualis est is, quo nunc vulgò utimur. Magni autem est momenti, in originibus men-

dorum inquirendis, conferre inter se litteras; cùm persæpe menda ex similitudine majuscularum orta, vix ex minuscularum ductibus oriri potuerint, & vice versâ. *Itaque* qui legunt Scriptores Græcos, iis characteribus, quibus nunc solent edi, sæpe non adsequuntur quî litteræ tam diversæ misceri potuerint.

15. Exempli causâ, Α, Δ & Λ in majusculis litteris facilè misceri potuerunt, difficiliùs in minusculis α, δ & λ. Si enim lineola media ex Α deleatur, aut non satis plenè scribatur, videbitur esse Λ: ut contrà si quid inciderit inter crura posterioris, credetur esse Α. Littera Δ, si infima lineola paullò attollatur, potest fieri Α; si non plenè exaretur, videbitur esse Λ: ut si fortè quid incidat inter infima crura hujus, credetur esse Δ, quemadmodum etiam Α, si media linea nimiùm deprimatur.

16. In *Glossis* legimus: *Gibus* (lege, *gilbus*) γιαῦος, pro ΓΙΛΒΟΣ. *Stludio*, χαμευνιον, pro ΧΑΜΟΥΛΚΙΟΝ. *Setosus*, δάσος, pro λάσιος. *Fastidium*, λέτωμα, pro *Fastigium*, Α'έτωμα. Hancrum litterarum permutationem frequentem esse observavit * *Claud. Salmasius*, emendátque,

* *Pag. 178. Ed. Utraject. col. 2.*

que, ex hac observatione, *Dioscoridis* locum Lib. V. c. 146. ubi, pro Πλαγιυπόλεως, legit Παλαιοπόλεως, additque *notum esse Græcè intelligentibus* Λ *&* Α *sæpe invicem mutari in eorum scriptura.* Alibi, postquàm egit de variis sententiis Geographorum, de situ populorum Arabiæ, qui *Catabanes* dicebantur, animadvertit mendosè eos à *Dionysio*, vers. 958. dici Κλεπαβηνὸς. * *Scriptum erat*, inquit, ΚΑΤΑΒΗΝΟΙ, *nam* Λ *&* Α *sæpe invicem permutantur; unde postea, adjecto* Ε, *fecerunt* Κλεπαβηνοὶ, quod copiosiùs probat. Suspicatur etiam fluvium, qui in Oxum à *Plinio & Solino* labi dicitur, à Ptolomæo non Δάργιδον, sed Δάργιλον dictum; † *ut* Δ *&* Λ, inquit, *sæpenumero confunduntur.*

17. Ut liquidiùs appareat quanti sit momenti, omissis figuris librorum editorum, antiquas attendere, duo exempla addemus quatuor aliarum litterarum; quas ante aliquot sæcula mistas fuisse constat, & quæ tamen in rotundiori charactere vix possunt confundi. Θ & Ο facillimè misceri potuerunt, si media lineola τῆ Θ fortè abrasa esset, aut guttula atramenti in Ο delapsa. *Galenus* in Lib. VI. Epidemiorum: Ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε καὶ κατ' ἀμφω σφάλ-

* *Ibid. p. 353. col. 2.* † *P. 153. col. 1.*

σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι, καθάπερ ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Ἐπιδημιῶν ἐποιήσατο, κατὰ τὴν λέξιν ἐκείνην ἣ γέγραπται. Πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ Οὐραὶ ἔβλεπον. Ἐπειδήπερ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὴν Οὐραὶ γραφὴν, ἀπιθανῶς εἴρηται, τάχα, φησὶ, Θυραὶ μὲν ἦν γεγραμμένον, διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης δὲ γραμμῆς ἐν αὐτῇ διαφθαρείσης ἔδοξεν ὁ βιβλιογράφος Οὐραὶ γεγράφθαι. *Quandoquidem in utroque aliquando falluntur, multò melius mihi visum est servare veterem scripturam, & semper quidem conari eam interpretari; si verò aliquando id præstare non possem, ejus correctionem probabilem facere: sicut Heraclides in secundo Epidemiorum fecit, in ea sermonis parte ubi scriptum:* Ad Aphrodisium αἱ Οὐραὶ spectabant: *nam cùm interpretantibus scripturam* Οὐραὶ, *improbabiliter dictum esse videatur, fortè, inquit Heraclides,* Θυραὶ *scriptum fuit per* Θ, *cùm verò media linea in littera* Θ *deleta fuisset, credidit Librarius* Οὐραὶ *scriptum fuisse.* Similiter vir eruditus feliciter conjecit indicem libri, qui inter Ethica *Democriti* Opera recensetur à *Diogene* Laërtio, non debuisse ita concipi,

ὑπομνημάτων ἢ Οἴκων, sed ὑπομνημάτων Η ΘΙΚΩΝ. Vide *Æg. Menagium*, ad Lib. IX. §. 46.

18. Notum est * à *Plinio* sæpissimè exscribi *Dioscoridem*, quem etiam interdum imperitè ab eo conversum ostendit summus Criticorum *Claud. Salmasius*. Locum nunc proferam, ex quo liquebit ambiguis ductibus litterarum majuscularum fuisse deceptum. Eum suppeditabit idem, quem laudavi, Criticus. Sic *Dioscorides* describit Glycyrrizam Lib. III. c. 7. ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ ἃς τὰ φύλλα πυκνὰ, ἐοικότα ΣΧΙΝΩι, λιπαρὰ καὶ κολλώδη ἁψαμένῳ. τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος. Integrum locum descripsi, ut liqueret *Plinium Dioscoridis* interpretem agere. Sic loquitur Lib. XXII. C. 9. *Sine dubio inter aculeata est* (Glycyrriza) *foliis ECHINATIS, pinguibus, tactúque gummosis, fruticosa; binûm cubitorum altitudine, flore hyacinti, fructu pilularum platani magnitudinis.* Jam audi *Salmasium* † : *Plinius*, inquit, *legit* ἐοικότα ἐχίνῳ *vel suis oculis malè usus, vel alienis malè credulus, vel certè*

* *Vide Præfat. ad Exercit. Plinianas in Solinum, & ad Lib. de Homonymis Hyles Iatricæ.*

† *Pag.* 123. *col.* 1.

centè vitio corrupti exemplaris seductus. Vetustissimum Bibliothecæ exemplar χείρω disertè scriptum præfert. In illis antiquis & grandioribus litteris Græcis, nulla ferè discretio est inter Ε *&* Σ. *Utraque siquidem semicirculi figurâ depinguntur. Exiguo tantùm apice, qui in medio fere ponitur, distingui solet* Ε'ψιλὸν, *sic facilè subrepere Plinio potuit* ἰχῶρ *pro* χείρω.

19. Hæc vir summus, quæ mihi in memoriam revocant salubre rei Criticæ monitum, quod omnes qui ex Codicibus MSS. edunt, aut denuo emendant Veteres, in animo scriptum habere oporteret. Hoc, nimirum, est; debere eos diligentissimè describere Manuscriptos suos Codices, & illorum Characterum specimen quodpiam æri incisum edere, ut Lectores possint integrum Alphabethum cernere; quo cùm antiquitatem Codicis intelligant, tum etiam de locis corruptis judicare possint. Sæpe enim non licet viris doctis eos MSS. adire, seu ob distantiam locorum, seu ob præfectorum Bibliothecis invidiam, aut inhumanitatem, seu ob alia impedimenta, quæ memorare nihil attinet. Sæpe tamen contingit ut qui MSS. Codd. non viderunt eruditione multùm superent eos, quibus illos Codices evolvere licet;

quò fit ut multa felicissimè emendent, quæ alios fugerunt. Plura autem sine dubio & certiùs peccata retegerent, & emendarent, si liceret ex forma ipsa Characterum conjecturam facere. Vixit olim in Anglia vir eruditus *Patricius Junius*, qui primus edidit Epistolam *Clementis* Romani, ex antiquissimo illo MS. Alexandrino; quem ne dignatus quidem est describere, cùm hoc magni interesset. At tum vivebant extra Angliam plurimi, qui *Junio* haud paullò doctiores erant, & qui ex descriptione, qualem diximus, multa colligere potuissent, quæ vir bonus non potuit; qui quàm magnus Theologus fuerit nescio, sed perquàm modicè in rebus Criticis versatum fuisse, ex ejus Præfationibus & Notis, facilè intelligent omnes qui eas legent. Interea grato in eum nos animo esse oportet, qui quod potuit præstitit, si descriptionem Codicis, quo usus est, excipias.

CAPUT X.

Distinctionum omissionem multa Menda peperisse.

1. NEmo nescit longè maximum esse intelligendi auxilium, quod petitur ex accurata distinctione Vocum, Periodorum, Commatum, & Colorum, qualem in libris potissimùm, qui à sesquisæculo eduntur, cernimus; ut jam taceam alia quæ de notis Parenthesium, punctis interrogationis, admirationis, accentibus, majuscularúmque & minuscularum litterarum distinctione inventa sunt. At veteres Librarii, ut norunt qui MSS. Codices antiquiores viderunt, hæc omnia sæpe negligebant. Grammaticorum aut Criticorum munus erat exemplaria, quæ recensebant, distinguere. Hæc primùm probabimus, deindè exempla aliquot mendorum indidem natorum addemus.

2. Constat ex Inscriptionibus, antiquissimísque MSS. plurima olim scripta, sine ullis prorsus distinctionibus; aut esse additum punctum, post omnes voces, aut post singulas dumtaxat clausulas. Sunt enim

enim plurimæ Inſcriptiones, ſunt Codices non pauci, ſine ullis punctis, aut diſtinctionibus; ſunt in quibus ſingula verba puncto diſtinguantur; ſunt denique, in quibus periodi, aut longiores ῥήσεις diſtinctione quapiam ſejunguntur. Certum tamen eſt non parum ad intelligentiam facere, non modò periodorum diſtinctiones, ſed & ceteras omnes, quæ poſtea ſunt inventæ, ut oſtendemus.

3. De Inſcriptionibus nihil dicam, quia in Collectionibus *Jan. Gruteri*, & aliorum ſingulæ penè paginæ exempla ſuppeditabunt, aut etiam αὐτοψία. Exſtat verò de Pandectis Florentinis, teſtimonium *Angeli Politiani*, Miſcellaneorum Cap. XLI. *Volumen ipſum*, inquit, *Juſtiniani Digeſtorum ſeu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipſa Curia Florentina à ſummo Magiſtratu adſervatur, magnaque veneratione, quanquam rarò id etiámque ad funalia oſtenditur. Eſt autem liber haud quota ſpoliorum prædaque Piſanæ portio, ſæpe à Conſulibus citatus; majoribus characteribus,* NULLISQUE INTERVALLIS *diſtinctum, nullis item compendiariis notis; quibuſdam etiam, ſaltem in præfatione, velut ab auctore planè, & à cogitante, atque generante, potiùs quàm à librario & exceptore inductis,*

inductis, expunctis ac superscriptis; cum Græca Epistola, Græcòque etiam pulcerrimo Epigrammate, in prima fronte. Id Epigramma subjicit, dein ita pergit, ut scias non ex aliorum narratione hominem loqui: *Cujus tamen voluminis legendi ac versandi per otium, mihi est uni facta copia, Laurentii Medicis operâ.*

4. Similia animadvertere licet in Græcis Codicibus, non eorum dumtaxat, qui prosâ oratione usi sunt, sed etiam Poëtarum. Idem *Politianus*, Cap. LVIII. *Sibyllini versus*, inquit, *nunc quoque, apud Zosimum, vetustissimis quidem codicibus, citra ulla fastigia* (hoc est, sine distinctione versuum) *qualésque de industria subjecimus, reperiuntur.* Inepti homines, qui præfuere editioni Miscellaneorum *Politiani*, qualis habetur in Tom. I. Thesauri Critici *Jani Gruteri*, eos versus distinxerunt, & interpunxerunt, ut solent hodie, ita ut sibi constare *Politianus* non videatur; sed sunt adeundæ antiquiores Editiones. Certè jam olim ita descriptos Sibyllinos versus colligere est ex *Suida*, in voce *Sibylla*: ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων.

ἀπείρων γραμματικῆς: quòd versus ejus imperfecti, & sine metro inveniantur, ejus rei causa non est Prophetis, sed notarii, qui impetum sermonis sequi non poterant, vel qui ignari fuerunt, aut imperiti Grammaticæ.

5. Sine distinctionibus, aiunt esse antiquissimos * illos Codices, ex quibus edita est Romæ versio LXX. Intt. ut & Alexandrinum; quod non modò de distinctione commatum, qualis nunc habetur, sed de omni prorsus distinctione intelligendum. Primus Libros Sacros interpungere aggressus *Hieronymus*. Sic enim ille, in Præfatione in Josuam: *Monemus Lectorem, ut sylvam Hebraïcorum nominum, & distinctiones per membra divisas diligens Scriptor conservet, ne & noster labor & illius studium pereat.* In Præfat. in Paralipomena: *quod nunc* DABRE JAMIM, *id est, verba dierum interpretatus sum, idcirco feci ut inextricabiles moras, & sylvam nominum, quæ Scriptorum confusa sunt vitio, sensuúmque barbariem, apertiùs & per versuum cola digererem; mihimet ipsi & meis, juxta Ismeniam, canens, si aures surdæ sunt ceterorum.* In Præfat. in Ezechielem: *Legite & hunc, juxta translationem nostram, quia*

* *Vid. Præfationem* Flaminii Nobilii, *Ed. Rom. præfixam.*

quia per cola scriptus & commata manifestiorem legentibus sensum tribuit. Quartum etiam ejus locum, hac de re, postea proferemus.

6. Observavit vir eruditus, quamquam sæpe æquo acrior, & affectu peccans, *Joan. Morinus*, in Exercit. XVII. Operis de Hebræi, Græcíque textûs sinceritate, * *Antiquos tam Græcos, quàm Latinos, continuâ litterarum serie scripsisse, nullis super aut inter verba distinctionibus, aut accentibus adscriptis.* Tum verò, *ejusmodi*, inquit, *adhuc visuntur multi Codices, cùm Græci, tum Latini. Hoc modo Græcè scripta sunt majoribus, seu uncialibus litteris, in Regia Bibliotheca S. Gregorii Nazianzeni opera. Epistolæ S. Pauli Græcè & Latinè, majoribus litteris descripta eodem modo, conservantur in fratrum Puteanorum Bibliotheca, aliíque Codices alibi exstant, antiquum scribendi morem retinentes. Magna pars librorum, qui ante centum, supra mille annos, scripti supersunt, est istiusmodi.*

7. Fatendum tamen est, ante hæc tempora, interpunctionem inventam fuisse, quâ non modò vocabula singula, interpositis punctis, secernerentur, sed etiam cola, & periodi. Certè verba διαςίζειν &

* *Num. V.*

& *interpungere* hoc significatu non potuere usurpari, nisi res inventa fuisset; nemo enim rei, quam non novit, nomen excogitaverit. Est insignis, hanc in rem *Aristotelis* locus, quem sub finem hujus Capitis proferemus, ubi eo sensu occurrit vox διαςίξαι. *Cicero* * videtur significare suo tempore, in Orationibus, id jam fuisse observatum. *Clausulas*, inquit, *atque* INTERPUNCTA *verborum animæ interclusio, atque angustia spiritûs attulerunt*. Perspicuum est eum agere non modò de *clausularum*, seu finium periodorum distinctionibus, sed & de colorum; quid enim essent *interpuncta verborum*, præter membrorum interpunctiones? At paullò antea negat, inquies, hoc Veteribus fuisse usitatum: † *Versus*, inquit, *Veteres illi in hac soluta oratione propemodum, hoc est, numeros quosdam adhibendos nobis esse putaverunt. Interspirationis enim, non defatigationis nostræ, neque* LIBRARIORUM NOTIS, *sed verborum & sententiarum modo*, INTERPUNCTAS *clausulas in Orationibus esse voluerunt*. At hoc vult *Cicero*, veteres Rhetoras voluisse, non tam *notas Librariorum*,

* *De Oratore Lib.* 3. *C. XLVI.*
† *Ib. Cap. XLIV.*

riorum, quàm divisionem colorum & sententiarum, spectari in interspirationibus; unde liquet eas *notas* non fuisse inusitatas. *Justus* quidem *Lipsius*, * in Epistola, in qua de Interpunctione agit, prolato posteriore loco *Ciceronis*, & priore dissimulato, ait eum *altrovorsum duci planissimè posse; quasi dicat Veteres ideò non usurpasse in clausulis interpuncta, ne ea potiùs quàm modum & modulum, in verbis, considerarent.* Sed *Cicero* non dixisset Veteres noluisse interspirationes esse, pro *interpunctionibus* & *notis Librariorum*, si nullæ fuissent, sed fuisse ignotas, nec interspirandi ulla habuisse eos indicia, præter sententiam verborum, & constructionis perfectionem. Res est clara, sed en *Hieronymi* locum, quo mirum in modum confirmatur. Ita loquitur in Præfatione Isaiæ: *Nemo cùm Prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis vel Operibus Salomonis; sed quod in Demosthene & Tullio fieri solet, ut per cola scribantur & commata, qui utique prosâ & non versibus conscripserunt: nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem novam novo scribendi genere distinximus.* Ut, nimirum, Rheto-

* *Cent.* 3. *Miscell. Ep.* XXXIX.

Rhetores solebant in gratiam Discipulorum interpungere Scripta Oratorum, ut intelligerent adolescentes ubi essent moræ interponendæ: ita etiam *Hieronymus* fecit, in usum eorum, qui legebant Scripturam. Quid velit autem *Hieronymus*, videre licet in eleganti Editione Canonis Hebraïci, quam curarunt nuper Lutetiæ *Benedictini Monachi*. Scripsit etiam * *Claud Salmasius*, in Bibliotheca Regis Galliæ, exstare Codicem Tusculanarum Quæstionum, manu exaratum satis magnæ vetustatis, in quo non ordine continuo, sicut in aliis tralaticium est, libri descripti feruntur; sed saltuatim per inæquales periodos, eo prorsus modo, quo Biblia sacra videmus.

8. Ad hoc interpunctionis genus crediderim respicere *Senecam*. Ep. XL. sive Lib. V. Ep. V. ubi ostendit virum gravem non decere nimis celerem orationem; eósque castigat qui, uno veluti spiritu, quæ pronunciabant recitare videbantur: *Q. Haterii cursum*, inquit, *suis temporibus oratoris celeberrimi*, *longè abesse ab homine sano volo. Numquam dubitavit, numquam intermisit; semel incipiebat, semel desinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis*, aut

* *Prolegom. in Solinum, sub finem.*

aut minùs convenire. In Græcis, hanc licentiam tuleris; nos etiam cùm scribimus, INTERPUNGERE *consuevimus.* Hæc *M. Ant. Muretus* & *Just. Lipsius* intelligunt de interpunctione post singula verba; & *Muretus* quidem, *omnia*, inquit, *scribebant Veteres iis litterarum formis, quas hodie majusculas vocamus. Neque ulla ferè erant inter singulas voces intervalla. Punctis interjectis, vocem à voce distinguebant, hoc modo:* QUAMQUAM. TE. MARCE. FILI. Non nego ita persæpe esse factum, idque ex veteribus monumentis liquet, sed semper non puto. In hoc *Senecæ* loco, ubi de Oratore sermo est, videtur interpunctio per cola, & periodos significari; in iis enim locis interspirare oportet Oratorem, non post singula verba, aut ubicumque visum fuerit. Puncta qualia memorat *Muretus*, hunc tantùm usum habebant, ut ne voces miscerentur, non ut docerent, ubi interspirandum, aut mora interponenda esset.

9. Sed & in instrumentis publicis ac privatis, Jurisconsulti solebant diligenter interpunctiones curare, ut significat *Cicero* in * Oratione pro Murena, ubi ita de Jurisprudentia: *Primùm dignitas, in tam*

* *Cap. XI.*

tenui ſcientia, quæ poteſt eſſe? Res enim ſunt parvæ, propè in ſingulis litteris, atque INTERPUNCTIONIBUS verborum occupatæ. Ad quæ verba ita *Lipſius*, in Epiſtola memorata: *Locus alter dicat, Juris interpretes in minutis occupari, ſcrutari in Contractibus apices litterarum, & puncta verborum: quia, nempe, ambigua ſæpe hæc iſta, & ad anteriora aut ſequentia ducenda. Id enim eveniebat in illis ſolitariis punctis, quæ verba, ut dixi, ſingula, non membra, aut ſenſus, ſecernebant.* Atqui ex omiſſione ejuſmodi puncti, non magna naſcitur ambiguitas, nec additione tollitur; ſed ſubinde maxima eſt, niſi partes orationis diſtinguantur, quod cavere conabantur Juriſconſulti. Nulla eſt ars, in interpungendis ſingulis verbis, iis qui Linguam tenent; ſed eſt aliqua in dividendis aptè membris & periodis, cùm & permultos in ea re peccare videamus, cúmque plurima loca propterea non intelligantur, in Scriptis Veterum. Itaque capienda ſunt verba *Ciceronis*, de hac poſteriori interpunctione; & ita capit vir eloquentiſſimus *Aonius Palearius*, in Oratione in * L. Murenam quam Ciceronianæ pulcherrimâ æmu-

* *Pag. 25. Editionis nuperæ Amſtelodamenſis.*

æmulatione opposuit. Dignus est locus qui legatur.

10. Sed *Lipsium* ex ipso *Lipsio* confutemus, cùm præsertim hoc ad nostrum institutum pertineat. *Franc. Raphelengium*, de MS. suo Codice Tragœdiarum *Senecæ*, ita monet *: *Illud te moneo, interpunctiones & discrimina esse; quorum cùm in ejusmodi subtilioribus Scriptoribus* GRANDE MOMENTUM *sit, tu vide ut concinnes.* In monitis, quæ præfixit suis Politicis, ita alloquitur Lectorem: *Ut distinctiones observes, id est, in fine cujusque clausulæ cola posita, semicola, puncta aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est, scilicet, aut sustentanda.* In Introductione verò ad *Senecam*: *Alterum*, inquit, *quod à me propriè imputo, est interpunctio, & sensuum, verborùmque distinctio; quæ confusa, aut indecora antea in Seneca* ——— *Præter lucem sententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis.* Si tanti momenti sit interpunctio, quali nunc utimur, an credibile est veteres Jurisconsultos, quorum erat cavere ne qua in Contractibus esset ambiguitas, aliud nihil curasse, nisi ut singula vocabula essent punctis divisa;

* *Præf. Animadvers. in eas Tragœdias.*

quod maximas ambiguitates ex oratione nequaquam exterminat; præsertim, cùm jam inventæ à Librariis essent notæ, quibus verba & clausulæ interpungebantur, ut ex *Cicerone* ostendimus?

11. Ejusmodi interpunctionem intelligi à *Suëtonio* crediderim, ubi dicit à *Valerio Probo* multa exemplaria *distincta* fuisse. Locum * antea attulimus, nec repetere necesse est. Similem laborem suscepit *Nicanor*, Grammaticus Alexandrinus, sub Hadriano, qui varios libros scripserat † περὶ στιγμῆς καθ' ὅλου, *de interpunctione universè*, & περὶ στιγμῆς παρ' Ὁμήρῳ καὶ περὶ Καλλιμάχου, *de interpunctione, apud Homerum & Callimachum*; qua de causa στιγματίας, quasi *interpunctor*, dictus erat.

12. Quæ cùm ita sint, fatendum interpunctionem Veteribus non fuisse ignotam; at nec minùs certum sæpissimè fuisse neglectam, ut antea ostendimus. Certè in Græcis & Latinis Scripturæ Codicibus, ante ævum *Hieronymi*, planè omissa fuerat. Quâ omissione, lectio distincta Scripturæ difficilis fiebat, nec committi publicè poterat hominibus prorsus indoctis. Ac sanè *Cassiodorus*, Præf. in divinas

* *Cap.* II. §. 21. † *Vide* Suidam.

nas * lectiones, observat *Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, se propter eos qui distinctiones non legerant, apud Magistros sæcularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque*, subjicit Cassiodorus, *tanti viri auctoritate commoti, sequendum esse judicavimus, ut cetera distinctionibus ordinentur* — *Reliquos verò Codices, qui non sunt tali distinctione signati, Notariis, diligenti tamen curâ sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui.*

13. Cùm ergo Scriptores non distinxissent ut plurimùm Scripta sua, ea cura ad alios devoluta est, seu Grammaticos, seu *Notarios*, ut loquitur *Cassiodorus*, hoc est, Librarios Grammaticis multò imperitiores, qui persæpe malè distinxerunt quæ non satis adsequebantur. Proferebamus modò verba *Lipsii*, *Senecam* malè habitum ab iis querentis, & inter ea, quæ præstitit in Editione Senecæ, interpunctionem non ultimo loco ponentis. Aliquot tamen exempla subjiciemus.

14. Ita loquitur *Crassus*, apud *Ciceronem*, Lib. III. de Orat. C. 13. *Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi, quæ pue-*

* *Vide & Cap. XII. ejusdem operis.*

puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio litterarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici libri confirmant, ac lectio veterum Oratorum ac Poëtarum. Sic lego in duabus Editionibus, quæ sunt ex Gruteriana expressæ; * alias consulere nunc non vacat. At sine dubio *domestici* debet sejungi à sequente voce *libri*. *Quotidianus ac domesticus sermo* dicitur, quem habemus cum iis quibuscum vivimus, cujus non semel meminit *Cicero*, in his libris, & cujus mentionem fecerat in superioribus verbis, ubi de Lælia. At *domesticos libros* nescio an ullus umquam dixerit. Est ergo interpungendus locus, hoc modo: *domestici*, *libri*, &c. hoc enim vult Cicero: *præcepta Latinè loquendi alit cognitio litterarum, aut consuetudo sermonis domestici, confirmant libri*, &c.

15. *Livius* Lib. III. C. 11. ita describit Cæsonem Quintium: *Ferox juvenis, quâ nobilitate gentis, quâ corporis magnitudine ac viribus. Ad ea munera data à Diis, & ipse addiderat multa belli decora, facundiámque in foro; ut nemo, non linguâ, non manu promtior, in civitate haberetur.* Ita hic locus

* *Sic etiam locus est distinctus in Ed. Genev. à* Dion. Gothofredo *curata, anno* 1596. *& quæ Lambinianam sequitur.*

cus vulgò interpungitur, ex qua interpunctione dici posset *nemo non manu promtior fuisse* Cæsone, nam *promtior* conjungitur cum *manu;* quod menti *Livii* planè contrarium est, qui Cæsone quemquam manu promtiorem fuisse negat. Itaque sic interpunge: *ut nemo, non linguâ, non manu, promtior*, ut *promtior* conjungatur cum *nemo;* nam ordo est: *ut nemo haberetur promtior in civitate, non manu, non linguâ.*

16. At, inquies, an hoc est tanti? Ego verò nihil sperni debere puto, quod ad perspicuitatem orationis conferat; & ut aliud nihil esset, interpunctionis cura negligi non deberet. Sed præterea viri docti sæpe delusi, omissione distinctionis, voluerunt violentas manus inferre Veterum Scriptis. Exemplum suppeditabit *Dionys. Lambinus.* Lib. I. de Oratore C. 59. ita loquitur *Antonius: Quid est Oratori tam necessarium, quàm vox? Tamen, me auctore, nemo dicendi studiosus, Græcorum more, & Tragœdorum voci serviet; qui & annos complures sedentes declamitant*, &c. In his verbis mendum esse credidit *Lambinus*, quòd deesset distinctio, qua * de caussa, invitis libris, legit, *Græcorum more;*

* *Vide Jan. Gruterum, ad hunc locum.*

re, *Tragœdorum voci ſerviet*, deletâ copulâ; quaſi, nempe, *voci* conjungendum eſſet cum *Tragœdorum*. Sed ita interpungendum: *nemo dicendi ſtudioſus*, *Græcorum more & Tragœdorum*, *voci ſerviet*, &c. ordo eſt: *nemo voci ſerviet*, *more Græcorum & Tragœdorum*, *qui annos*, &c.

17. Imò verò interpunctio vitioſa fecit ut, in locis Scripturæ, ea interdum quærerentur, quæ iis ineſſe nemo ſomniaſſet, ſi rectè interpuncta fuiſſent. Hæc ſunt verba Pauli 1. Tim. III, 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. 15. *Si autem tardavero*, *ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari*, *quæ eſt Eccleſia Dei vivi*, *columna*, *& firmamentum veritatis*. 16. *Et manifeſtò magnum eſt pietatis myſterium*. Poſt ζῶντος *vivi* debet eſſe τελεία στιγμὴ, hoc modo: *quæ eſt Eccleſia Dei vivi. Columna & firmamentum veritatis*, *& manifeſtò magnum eſt*, &c. ita ut ſumma Evangelicæ doctrinæ, quæ ſequitur, dicatur eſſe *Columna*, &c. non *Eccleſia*. Rem non probabo, quia dudum probata eſt à pare nobilium Athletarum *Sim. Epiſcopio*, Inſtitut. Theolog.

Lib.

Lib. I. S. I. c. 8. & *Joan. Camerone*, cujus rationes vide in Myrothecio. Adversatur quidem iis *H. Grotius*, quòd illud τὸ, quod ponitur ante τῆς εὐσεβείας μυστήριον, ostendat novum esse sensum, non titulorum cum sequentibus continuationem, & illud μυστήριον poni *subjectivè*, non *prædicativè*, ut loquuntur Scholæ. Sed vir summus non vidit ordinem verborum hunc esse: τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα, *Mysterium pietatis est columna*, &c. Quod si attendas, suo sibi gladio confoditur vir maximus; qui si in Hollandia scripsisset suas Adnotationes, aliter fortè sensisset.

18. Libri VIII. Constitutionum Apostolicarum Cap. 46. ita desinit: *Igitur etiam Philippus & Ananias non se ipsi constituerunt, sed electi sunt*, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀσυγκρίτου Θεοῦ. Si comma ponas, post ἀρχιερέως, vertes cum *Joan. Bapt. Cotelerio*: *Pontifice, Deo incomparabili.* Sin verò, sic interpretaberis: *Pontifice maximo Dei incomparabilis*, ut sine dubio vertendum, cùm Christus alibi sæpe, & in hoc ipso Capite, dicatur ἀρχιερεὺς Θεοῦ. Scriptor hic si voluisset quod habet *Cotelerius*, interposuisset conjunctionem καὶ, præsertim in

in fine orationis. Præterea homo qui idem sensit ac postea Arius, ut multis ex locis liquet, numquam Christum vocasset ἀσύγκριτον θεὸν, *incomparabilem Deum.* Titulus is erat solius Patris, ex eorum hominum sententia. Scriptor Ebionæus Clementinarum Homiliarum, Hom. XVI. §. 16. de Patre & Filio: γεννητὸν γὰρ ἀγεννήτῳ, ἢ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται: *genitum cum ingenito, vel etiam sponte exsistenti non comparatur.* Vid & §. 17. Est celebris locus *Irenæi*, de jejunio Quadragesimæ, apud *Eusebium* Lib. V. c. 24. Hist. Eccles. cujus loci dubia interpunctio magnam peperit controversiam, de qua erudite egit *Guil. Beveregius*, vir doctissimus ad Canonem Apost. LXIX.

19. Non hodie, atque heri Critici animadverterunt interpunctionem non levi esse ad intelligendum subsidio. *Aristoteles* ipse, qui Criticæ conditor perhibetur, questus est *Heracliti* Scripta, ideò esse obscura, quòd difficulter interpungi possent. Sic loquitur Rhetoricorum Lib. III. C. 5. Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον ΔΙΑΣΤΙΞΑΙ, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδη-

λον

λον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον. οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος, φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου τοῦ δ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι : *Omnino autem oportet facilè legi & proferri posse quod scriptum est. Est verò ejusmodi id quod multæ conjunctiones non continent, & quod non facilè est INTERPUNGERE, ut scripta Heracliti. Nam scripta Heracliti interpungere operosum est, quia incertum utri vox conjungenda, an priori, an verò posteriori, ut in principio ipsius libri; ait enim:* rationis hujus quæ est semper imperiti homines nascuntur; *incertum enim est illud* semper *utri interpunctione conjungas.*

20. Ex hoc loco tria colligere licet, 1. *Aristotelis* ævo ignotam non fuisse *interpunctionem*, quamvis non semper adhiberi soleret; ut apparet ex eo quòd nomen ejus inventum esset, nam διαστίξαι non est propriè voce distinguere, sed στιγμαῖς, *punctis*: 2. non fuisse tamen semper adhibitam, cùm *Heracliti* Scripta non essent interpuncta: 3. facillimè posse à sensu Scriptoris abire, qui eum interpungunt, nisi sint homines attenti & rei & Linguæ periti. Ad primum horum trium observare præterea licet hinc liquere

errasse

errasse *Claud. Salmasium*, qui in Ep. inter Sarravianas CLXXXIII. inventionem interpunctionis tribuit *Aristophani* Grammatico *Aristotele* multò recentiori. Digna tamen est ea Epistola, quæ legatur, quamvis à festinante scripta.

21. Cùm Accentus & Spiritus Græcorum videantur ideò partim figuris expressi, ut faciliùs verba nequaquam interpuncta distinguerentur; hîc possemus agere de mendis, quæ orta fortè sunt ex mala Accentuum ac Spirituum positione. Sed cùm multò rariora sint ejusmodi peccata, nec sæpe sensum mutent, uno aut altero exemplo contenti erimus. *Homerus* Iliad. Ψ. vers. 28. inducit Nestorem metam describentem, dicentémque esse *lignum siccum*

> Ἠ̓ δρυὸς, ἢ πεύκης, τὸ μὲν ΟΥ καταπύθεται ὄμβρῳ.

Cùm neque Accentus olim essent, neque spiritus, fuerunt qui dicerent legendum οὗ, & vertendum, *ubi illud quidem corrumpitur pluviâ*; ac sanè certum est utrumque illud lignum, sed præsertim *piceæ*, *pluviâ putrefieri*. Alii verò contenderunt legendum, ut hodie legimus, οὐ, *non corrumpitur pluviâ*;

viâ; hoc est, non tam citò, si siccum sit, quod antea dixit *Homerus.* Ambiguitatem illam notat *Aristoteles* de Poëtica Cap. XXV. aítque *Hippiam* Thasium ex Prosodia ambiguitatem sustulisse; nempe, sine circumflexo scribendo. At idem de Argument. Sophisticis Lib. II. c. 3. ait perpauca sophismata posse ex accentibus, seu in scribendo, seu in loquendo nasci; utitúrque iterum eadem ambiguitate voculæ OY. Quod non est ita capiendum, quasi non sint multæ voces, quæ, mutatis Spiritibus & Accentibus, diversa significent; sed quòd ipsa pronunciatio, si loquatur quispiam, aut series orationis, in scriptione, satis ostendat quomodo sint voces illæ intelligendæ. Sunt enim plus quàm ducentæ, quæ solent subjici Lexicis, pro Accentuum & Spirituum varietate varia significantes.

22. Ubi verò, in Scriptis, series orationis certam significationem non postulat, ibi nascitur ambiguitas, quæ Accentus & Spiritus adscribentibus erroris causa esse potuit. Sic Marci XI, 13. dicitur Christus *vidisse à longè ficum habentem folia, & venisse si quid fortè inveniret in ea, & cùm venisset ad eam, nihil invenisse præter folia,* OY γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν. Quæritur

hîc,

hîc, an ΟΥ ſit negativa, an verò affirmativa, quia utrimque ſunt difficultates. *Dan. Heinſius*, non infimi ſubſellii Criticus, cenſet legendum οὗ, hoc ſenſu, *ubi enim erat, tempeſtas ficuum:* atque his nititur rationibus 1. quòd Evangeliſta nunquam dixiſſet Chriſtum ivisse quæſitum ficus, *ſi fortè eſſent*; tempeſtate quâ nondum erant; cùm Chriſtus falli non potuerit: 2. quòd Chriſtus non damnaſſet arborem, eò quòd alieno tempore non habebat ficus. At alii objiciunt potiſſimùm ordinem verborum, qui hîc deberet eſſe, ſi *Heinſii* vera eſſet conjectura: *venit ſi quid fortè inveniret. in ea, ubi enim erat, tempeſtas erat ficuum: & cùm veniſſet ad eam nihil invenit, præter folia.* At ſimilis planè trajectionis exemplum extat, in hoc Evangelio Cap. XVI. 3, 4. *Et dicebant ad invicem, quis revolvet nobis lapidem ab oſtio monumenti; & reſpicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Manifeſtum eſt quemcumque hæc poſtrema verba oportere ſubjungi τοῖς *monumenti*; neque enim mulieres dicuntur vidiſſe revolutum lapidem, quia magnus erat; ſed quæſiviſſe quis ſibi eum revolveret, ea de cauſa. Verùm hanc litem noſtram non facimus, & nonnulla ad loci

huju*s*

hujus intelligentiam congessimus, in additamentis ad *H. Hammondi* Adnotationes.

23. Locus hic postularet ut ostenderemus, pro more nostro Hebraïca cum Latinis & Græcis conjungendi, antiquissimos Hebræos caruisse etiam distinctionibus; ac proinde potuisse Massorethas, qui distinctionum notas invenerunt, ea in re peccare. Verùm hoc ipsum colligere est ex eo quod ostendimus, *Hieronymum* primum in cola, & Commata divisisse Libros Sacros. Si enim Septuaginta Intt. in suis Codicibus simile quidquam invenissent, sine dubio rem commodissimam non neglexissent; *Hieronymúsque* se, aut illorum auctoritate, aut saltem Hebræorum defendisset, contra eos, qui id carpebant. Imò verò Hebraïcas distinctiones secutus esset, quod nequaquam fecit. Sed hac de re multis egerunt viri doctissimi, *Lud. Cappellus* in Arcano Punctationis, & *Joan. Morinus* in Exercitationibus Biblicis; quorum rationibus qui non permoventur, ii Criticæ numquam litarunt. Duo exempla distinctionum, à Massorethis non bene collocatarum, attulimus in Indice in Pentateuchum. Gen. XXIII, 18. XLIX, 4. ad quæ vide, si lubet, quæ scripsimus.

C A-

CAPUT XI.

Ex compendiaria scriptura multa esse nata Menda.

1. QUI versarunt veteres Codices sæpe animadverterunt Librarios, sive ex festinatione, sive ex prava consuetudine, pro integris vocibus aut earum initium dumtaxat, puncto addito, scripsisse; aut syllabas in media voce omissas, impositâ lineolâ, supplevisse; aut etiam nullum compendiariæ scriptionis indicium addidisse. Hinc factum ut Librarii, aut etiam Critici, qui ea compendia non adsequebantur, malè quod deerat suppleverint, aut integrum putarint quod mutilum erat. Huc etiam referri possunt numeri, in quos irrepsere menda, quia litteris, vel notis arithmeticis descripti erant; in quas menda irrepere facilè potuerunt, quæ admissa numquam fuissent, si integris vocibus expressi fuissent numeri. Ideò Justinianus Imp. vetuit, in describendis Institutionibus, Digestis & Codice, compendia ulla adhiberi. Sic loquitur in Præf. Digest. Tit. I. de Digg. conceptione ad Tri-

Tribonianum. §. 13. *Ne autem per scripturam in posterum fiat aliqua dubitatio, jubemus non per siglorum captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum vitium antinomias induxerunt, ejusdem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significatur, aut aliud quidquam; nec enim per specialia sigla numerorum manifestari, sed per litterarum consequentiam explanari concedimus.* Vide similia T. II. de Confirmatione Digg. §. 22. ubi ex ejusmodi libro vetat quidquam recitari & pœnam statuit in Librarios; Constitutionémque de Emendatione Codicis, §. 5. Horum omnium exempla aliquot sunt in medium proferenda.

2. Sunt nomina propria, quæ eadem syllabâ inchoantur, inter se mista; quod fieri non potuisse videtur, nisi quia Librarii festinantes syllabam unam, aut alteram, vel secundæ litteram scribebant, addito puncto, pro integro nomine. Exempli causâ, variarum sententiarum fragmentis, quæ cùm apud *Joannem Stobæum*, tum alibi exstant, præfixum olim fuit, aut subjectum Φιλ. quod cùm non adsequerentur aut Librarii, aut Grammatici, ex eo compendio fecere nunc *Philemonem*, quod nomen est celeberrimi Co-

mici æmuli *Menandri*; nunc *Philistionem* quod est nomen Pantomimi qui sub Augusto vixit; nunc *Philetam*, qui Elegias & Epigrammata scripserat.

3. Græculus, qui concinnavit comparationem *Menandri* & *Philemonis*, quam primus edidit *Nicol. Rigaltius*, tum auctiorem reposuit *Jan. Rutgersius*, *Philistionem*, non alia de causa, pro *Philemone* auctorem variarum sententiarum fecit; ut judicarunt tres æquales Critici, non è vulgò, qui eam comparationem notulis illustrarunt. Primus est *Rutgersius* Var. Lect. Lib. IV. c. 12. cujus hæc sunt verba: *Horum nominum confusio inde videtur orta, quòd auctoris nomen primis tantùm litteris designatum erat, hoc modo:* PHIL. *unde hæsitans Librarius nunc* Philemon, *nunc* Philistion, *nunc* Philetas *fecit, quod apud Stobæum penè perpetuum est.* Alter est *Dan. Heinsius*, qui ita *Rutgersium* alloquitur: *Quæ Philistioni adscribuntur hic, adscribenda Philemoni verè fuerant, atque acutè observatum est à te, frater jucundissime; idque ex errore litterarum esse natum; quòd* Philistion, Philemon & Philetas *iisdem primis elementis scriberentur, unde ipse is locus, qui divitiarum atque paupertatis comparationem habet, perperam* Philetæ *à Stobæo adscribitur.* Horum judicio

suffragium suum adscribit *H. Grotius*, * in notis ad excerpta ex *Menandro*.

4. Hac ex consuetudine Librariorum, natum esse suspicor mendum, quod à multis seculis insedit Act. VII, 16. ubi *Abrahamus* dicitur *emisse sepulcrum à filiis Emmor patris Sichem*, cùm à *Jacobo* ab iis agrum emtum liqueat ex Gen. XXXIII, 19. Scriptum fuisse videtur emtoris nomen, hoc compendio I AB. quod erat interpretandum Ἰακώβ; at exscriptor credidit esse initium vocis ΑΒΡΑΑΜ, seu deletum esset I lapsu temporis, seu mendosè additum judicaverit. Itaque scripsit Ἀβραάμ, quem in errorem faciliùs incidit, quòd reverâ *Abrahamus* emisset sepulcrum, sed alibi, & ab aliis, ut docet Moses Gen. XXIII.

5. Certum est ejusmodi compendium sæpe in MSS. inveniri, quo primæ & ultimæ litteræ conjunguntur, cujus exemplum ex *H. Grotio* attulimus Cap. VII. §. 3. Sic † viri docti animadverterunt in MSS. *Diogenis Laertii* Lib. IX. §. 10. Leucippum vocari Μήλιον, qui *Clementi* Alexandrino, & *Epiphanio* dicitur Μιλήσιος. Compendii causâ, scriptum videtur Μλιος, unde

 alii

* *Pag.* 989. † *Vide Æg. Menagii observationes.*

alii *Melium* fecerunt, alii *Milesium.* Sic & Diagoras, qui *Melius* à plerisque dicitur, & fuit, *Chrysostomo* in Hom. IV. in 1. ad Corinthios est *Milesius.*

6. Similiter in vita *Dinarchi*, à *Dionysio* Halicarnasseo scripta, laudatur Δῆμος ὁ Μάγνης, ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυΐστωρ, ἐν τῇ περὶ τῶν ὁμωνύμων πραγματείᾳ, *Demus Magnes, qui Polyhistor existimatus est, in opere de homonymis.* Legendum ait *Isaac. Casaubonus* * Δημήτριος; quo nihil certius, cùm *Diogenes Laërtius Demetrium Magnetem*, plusquàm quindecies laudet, in Opere de Homonymis, aliisque; *Demum* verò *Magnetem* nemo. Addit *Casaubonus* : *Error natus est ex compendio scripturæ, tales sunt in bonis Scriptoribus infiniti.* Non modò compendium scripturæ fuit, sed nulla planè ejus nota adscripta videtur; quam sine dubio animadvertisset vir doctissimus *Pet. Victorius*, qui eum libellum *Dionysii* primus è MSS. Codicibus edidit.

7. Idem *Casaubonus*, eodem loco, existimat indidem factum esse, ut pro *Soficrate* apud *Diogenem*, loco indicato, legamus *Socratem*, *in primo de successione;* sed crediderim potiùs Librarium non satis attentum, pro nomine minùs noto *Soficratis,*

* *In not. ad Diogen. Laërt. Lib. VI.* §. 80.

sicratis, audisse celeberrimi Philosophi appellationem, eámque pro altera scripsisse; quod peccatum nimis quàm frequenter à Criticis admissum constat, ut postea ostendemus. Notum est Veteres duplex I expressisse longiore litterâ ut PLAUTI, pro PLAUTII. Sive hac de causa, sive quòd PLAUT. dumtaxat in titulo nonnullarum Comœdiarum scripsissent Librarii, nonnullæ, quæ *Plautii* erant, *Plauto* sunt attributæ. *Varro*, in Libro de Comœdiis Plautinis, scripserat *Plautium fuisse quemdam Poëtam Comœdiarum, cujus quoniam fabulæ* PLAUTI, *acceptas esse quasi* Plautinas, *cùm essent, non à* Plauto Plautinæ, *sed à* Plautio Plautianæ. Vide *Aul. Gellium* Lib. III. c. 3.

8. Compendiaria scriptura peperit mendum in *Livio* Lib. XXXVII, c. 24. ubi narrato initio pugnæ navalis Rhodiorum cum Annibale, quam non sine tumultu inierant Rhodii, ita pergit: *Sed momento temporis & navium virtus, & usus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demsit.* Miror viros doctos non vidisse legendum NAVALIUM, nempe, sociorum, ut solet loqui *Livius*, hoc est, *remigum*. Nemo *navibus* tribuerit *virtutem*, & *usum rei maritimæ*; nec dixeris *naves* metonymicè sumi

mi pro *navalibus*, nam possit fortè hoc fieri, si vox sola sit; sed non cum adjunctis, quæ nonnisi hominibus conveniant, qualia hîc occurrunt.

9. Inter compendia scripturæ, referri possunt, ut diximus, numeri non integris vocibus sed litteris, aut notis descripti, in quibus sæpissimè peccatum esse conqueruntur passim Critici; præsertim cùm de annis Olympiadum, aut Urbis Conditæ loquuntur. Facilè esset ingentem copiam locorum exscribere, nec difficile est intellectu litteris aut notis non satis eleganter pictis legentes sæpissimè falli potuisse. Observabo dumtaxat videri etiam veteres Hebræos litteris numeros expressisse, unde natæ ἐναντιότητες, quæ sunt inter Chronologias Librorum Regum & Paralipomenon. Si enim integris vocibus scripsissent, numquam futuræ fuissent tot discrepantiæ. Scio viros eruditos * omnem movere lapidem, ut eas tollant; sed palam est eos operam plerumque ludere, si inter se eorum interpretamenta conferantur. Maluerunt, nimirum, Rabbinis credere, hominibus vanis; quàm oculis &

* *Vide Salom. Glassium Lib. I. Philologiæ Sacræ, & contrà sentientem doctiss. virum Job. Ludolfum Comment. in Hist. Æth. Lib. I. num. 28.*

& rationi, quæ docebant menda esse Librariorum. Nam quod dicunt timere se ne, si fateantur menda inesse Veteris Testamenti Libris, actum sit de ejus auctoritate; id primùm est imprudenter prodere eam auctoritatem, quam se defendere profitentur, non quòd eam compertam habeant, sed quia ita expedit; non amore & fiduciâ veri, sed quia ita censuerunt. Deinde quod omnes fatentur de Novo Testamento, qui id Græcè legerunt, & editiones hodiernas cum veteribus Codicibus contulerunt, ut ostendimus Cap. VI. & posteà etiam pluribus confirmabimus; quódque à nemine judicatur auctoritatem Novi Testamenti minuere, id, quia ita volunt Rabbini, contendere contumeliosum esse Veteri, & periculosum, Judæi est, non Christiani; imò, ut verum dicam, stulti, aut hominis nequam, qui aut judicat de eo quod nescit, aut contrà quàm credit loquitur. Hoc paullò acriùs dicendum fuit, ut homines imperiti, aut mali desinant tandem fictâ pietate suam imperitiam aut nequitiam tegere, & Christianam Religionem Judæis atque Atheis prodere, dum eam defendere videri volunt.

10. Hæc cùm ita sint, proferam insi-

gnem locum Danielis, in quo peccatum fuisse necessariò oportet in numeris; quod facilè fieri potuit, si litteris notarentur, multò difficiliùs si integris vocibus. Angeli verba ad Danielem, anno tertio Cyri Persarum Regis, habita, ut liquet ex Cap. X, 1. hæc sunt Cap. XI, 2. *Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside & quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes, & cùm invaluerit opibus suis, concitabit omnes contra regnum Javanis. 3. Exsistet autem Rex potens, & amplam habebit ditionem, faciétque pro arbitratu suo. 4. Cùm verò exstiterit, conteretur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli, non verò posteris ejus*, &c. Regnarunt ordine, post Cyrum, *Cambyses*, *Smerdis Magus*, *Darius Hystaspides*, & *Xerxes*. Hic est quartus à Cyro, in quem primâ fronte quadrare videntur quæ habet Propheta; fuit enim potentissimus Persarum Regum, qui adhuc fuerant, & omnes populos Imperii sui contra Græcos concitavit: ut norunt omnes, qui non sunt in hisce rebus planè hospites.

11. Attamen alium designari necesse est, quia Angelus loquitur de duratione Imperii Persici, déque numero Regum, qui post Cyrum regnaturi erant. Hoc ex ejus orationis initio apparet: *tres Reges*

stabunt

stabunt ADHUC in Perside, & quartus, &c. tum etiam ex verſ. 3, & 4. ubi de Alexandro everſore Imperii Perſici. Abſurdum itaque eſſet dicere *tres adhuc* futuros Reges, & ſurrecturum *quartum*, atque in illo conſiſtere, quaſi eſſet ultimus, poſt quem novem regnarunt; ac, prætermiſſis illis, ad everſorem ejus Imperii ſubitò tranſire; clarè enim Alexander deſcribitur verſ. 3. & 4. & ſucceſſores ejus in ſequentibus. Reſpondet quidem *Hieronymus*, in hunc locum, *non curæ fuiſſe ſpiritui prophetali hiſtoriæ ordinem; ſed præclara quæque perſtringere.* At curæ eſſe debuit Angelo, durationem Imperii Perſici revelaturo, numerum integrum Regum poſt Cyrum regnaturorum edere; ne hiulcum eſſet vaticinium, & ſuſpectum apud poſteros, præſertim Ethnicos, fieret, quaſi ab homine imperito hiſtoriæ Perſicæ fictum. *Hugo* verò *Grotius* exiſtimat mentionem fieri Xerxis, ut appareat, *non ſine cauſa probabili, Alexandrum poſtea iviſſe in Perſas.* Verùm hac reſponſione non magis ſatisfit iis, quæ modò dicebamus, quàm Hieronymianâ. Quartus ergo ille Perſarum Rex, qui potentiſſimus omnium deſcribitur, & dicitur concitaturus omnes contra Græcos, aut *regnum Javanis*, eſt

Darius

Darius Codomannus; qui & ditissimus fuit, cùm ad eum congestæ per multos annos Persicorum Regum Gazæ pervenerint; & omnibus Imperii Persici viribus, cùm Alexandro conflixit. At quomodo potest hîc dici quartus, cùm inter Cyrum & illum duodecim Reges fuerint, apud Persas?

12. Hæc cùm videret *Joannes Lightfootius*, diligens quidem Rabbinicorum Scriptorum Lector, atque excerptor, sed qui Magistris illis sæpe multò acutior non est, eò devenit ut diceret * „ fuisse tan-„ tùm quinque Persarum Reges, Cyrum, „ nempe, & post illum quatuor; unde „ facile est colligere, ut putat, quanto-„ pere à vero calculo aberraverint Histo-„ riæ Ethnicæ, quæ in Persico regno „ quatuordecim successivè Reges enume-„ rant, & ducentos ei durationis annos „ tribuunt. Nesciebat bonus vir accuratam singulorum illorum Regnorum Chronologiam tradi, & à Græcis res gestas eorum ita narrari, ut suas cùm illis conjungant; quod potuisset ex *Seth. Calvisio* aut *Dionys. Petavio* discere, qui accuratissimi Chronologorum cluent, ut alios innumeros omittam.

13. Ita

* *In Descr. Templi Jerosolimitani. C. XL. Sect.* 1.

13. Ita verò habent verba Angeli Hebraïcè : הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עשר גדול מכל ובחזקתו בעשרו יעיר הכל את מלכות יון: Aliquando conjecimus post vocem שלשה *quatuor* excidisse vocem עשר *decem*, & post רביעי *quartus* vocem עשירי *decimus*; mendúmque ita irrepsisse, ut primùm Librarius omisisset עשירי, ob similitudinem vocis sequentis יעשיר *ditescet*; unde postea factum esset, ut עשר *decem* deleretur, quia *quartus* non potest sequi *decimum tertium*. Nunc verisimilius videtur numeros scriptos litteris, & priùs quidem fuisse יג hoc est, 13. posteriùs verò יד hoc est, 14. Facillimè enim fieri potuit ut י litterarum minima, aut utrobique exciderit simul, aut primùm in alterutro loco; quo factum fuerit, ut & in altero deleretur.

14. Sensus est perspicuus & certissimæ Chronologiæ Græcorum consentaneus: *Adhuc tredecim Reges stabunt in Perside*; numerato, nempe, ipso Cyro, qui diu post hanc prophetiam superstes fuit; *& decimus quartus amplioribus opibus ditabitur, quàm omnes*, &c. qui est, ut diximus *Darius Codomannus*, qui decimus quidem tertius est, si numeres à Cyro, sed decimus quartus, si à *Cambyse* patre Cyri; qui

qui Cambyses Rex Persarum fuerat, ante Cyrum. At cùm hujus obscurum, in sola Perside, regnum oblitteratum fuerit, amplissimo per totam Asiam imperio Cyri filii; illo omisso, Cyrum quasi primum Persarum Regem numerarunt. Attamen cùm res tempore Danelis notissima esset, non mirum est Cambysem primum Regem ab Angelo numerari. Ideò etiam *Xenophon* initio vitæ Cyri, Lib.I. Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Καμβύσου, Περσῶν βασιλέως: *Patre dicitur Cambyse, Persarum Rege.* En igitur nomina quatuordecim Regum Persarum: 1. Cambyses pater Cyri; 2. Cyrus; 3. Cambyses filius Cyri; 4. Smerdis magus; 5. Darius Hystaspides; 6. Xerxes; 7. Artaxerxes longimanus; 8. Xerxes II; 9. Sogdianus; 10. Darius nothus; 11. Artaxerxes mnemon; 12. Artaxerxes Ochus; 13. Arses; 14. Darius Codomannus. Sic videtur numerasse *Hieronymus*, qui ita confutat eos, qui Darium ab Alexandro devictum *quartum* vocari putabant: *Frustra igitur quidam, Darium regem quartum, qui ab Alexandro superatus est, scribit; qui non quartus, sed quartus decimus, post Cyrum, Persarum Rex fuit.*

15. Attamen quamvis hæc conjectura verisimillima videatur, nolim propterea quid-

quidquam, in ipso contextu Daniëlis, mutari; ne quis putet me velle manus violentas sacris paginis inferre. At nihil vetat quominùs, in Commentariis Criticis, hæc & ejusmodi aliæ conjecturæ Eruditorum examini proponantur. Quæsiverit fortè quispiam quî fiat ut conjiciamus, quod est nunc integris vocibus scriptum, id olim litteris, seu Arithmeticis notis, signatum fuisse? Verùm jam hoc indicavimus, cùm diximus facilè mutari potuisse singulas litteras, difficiliùs verò integras dictiones. Quod cùm animadvertissent Massorethæ, integris dictionibus expresserunt numeros, quos in Codicibus suis invenerunt. Indidem, partim saltem, videntur esse ortæ discrepantiæ, quæ sunt inter Codices Judæorum, Samaritarum, & Septuaginta Interpretum, in annis antiquissimorum Patriarcharum. Non diffiteor posse & nonnullas alias ejus rei rationes afferri, atque à viris doctis allatas; sed huic etiam, inter alias, locum esse verisimillimum est.

C A-

CAPUT XII.

De Mendis ex incuria Librariorum natis.

1. CUM omnia Mendorum genera, quæ antea descripsimus, possint dici orta ex negligentia Librariorum, quamvis variæ iis peccandi occasiones fuerint; non opus erit multùm immoremur, in ostendendo Librarios etiam peccasse, sine ulla ejusmodi occasione peccandi, merâ incuriâ. Attamen quia faciliùs intelliguntur offendere, & cespitare qui per loca aspera aut lapidosa ambulant, quàm qui per plana & æqualia iter faciunt; non erit prorsus inutile meræ incuriæ, & quæ nihil caussari possit, paucula exempla huc collegisse.

2. Est egregius locus *Ciceronis*, * in Oratore, in quo quàm necessaria sit Oratori Historiæ cognitio docet; sed ita corruptus, ut verba nonnulla intelligi nequeant. Quovis quidem pignore contendere ausim, à summo Oratore scriptum non esse quod nunc legimus; at fateor mihi non ita liquere, quî possit ei medicina

* *Cap. XXXIV.*

cina fieri. Tentandum tamen est, dignus enim est locus, qui memoriter teneatur; quod fieri nequit, nisi sensus aliquis ei insit. Hæc ergo sunt ejus verba: *Nescire autem quid, antea quàm natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur?* Quomodo differant *res veteres* à *superioribus* non intelligo, cùm *superiora* dicantur quæcumque sunt præterita; adeóque non minùs vetera, quàm proximè, ut ita dicam, superiora. Videtur omnino hoc velle *Cicero*, nihil esse vitam hominis, ad comparandam prudentiam, si ea tantùm teneamus quæ vidimus, & ob oculatis testibus audivimus; sed oportere ea, quæ tempore nostro contigerunt, cum superioribus, veteribúsque contexi, ut seriem totius historiæ animo comprehensam teneamus. Verùm, ut hoc diceretur, opòrteret scribi: *Quid est enim ætas, nisi memoria rerum* NOSTRARUM *cum superiorum ætate contexitur?* aut *recentiorum* loco *superiorum*; * sed prius magis placet. Certè non idem dicas, si dixeris res *superiores* cum *veteribus* contexere. Vita hominis, sine lectione, aut cognitione eorum [illegible] rum

* Vide infrà Cap. XVI. §. 21.

rum quæ, antequàm natus esset, contigerunt, eum tantùm instruunt cognitione rerum suæ ætatis, ex quibus magna prudentia comparari nequit. At si cum iis, quæ nobis accidere meminimus, sive cum *memoria rerum nostrarum* conjungamus superiora omnia, quoad licet; tum verò ex cognitione tot eventuum, causarúmque, quibus factum ut contigerint, prudentiores multo fieri possumus, nisi judicio simus planè destituti.

3. Ex simili incuria, prognatum est grave mendum, quod est in pulcherrima oratione M. Porcii Catonis, apud *Livium* Lib. XXXIV. c. 2. quâ invehitur in luxum nimium matronarum: *Majores nostri*, inquit, *nullam, ne privatam quidem rem, agere feminas, sine auctore, voluerunt; in manu esse parentum, fratrum, virorum; nos, si Diis placet, jam etiam Rempublicam capessere eas patimur; & foro quoque & concionibus & comitiis immiscere*, &c. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali*, ET *sperate ipsas modum licentiæ facturas*, NISI *vos faciatis*. Aut legendum, NEC *sperate, nisi*, &c. aut, *& sperate* — UBI *vos* FECERITIS; ac sanè *Fr. Modius* testatur Codicem Moguntinum habere *feceritis*. Festinanter hunc *Livii* locum

exscribentes

exſcribentes ultima verba ita deſcripſerunt, quaſi pro ET anteceſſiſſet NEC.

4. Non alia de cauſa, factum puto ut in Veterum Scriptis tot occurrant luxationes, ſeu tranſpoſitiones, quibus corrumpitur ſeries orationis. Exempli cauſſâ, in Verſione LXX. Interpretum Cap. XXV. Jeremiæ verſ. 14. ad finem Capitis LI. omnia ſunt perturbata, ſi cum Hebraïcis componantur, ut liquebit inſpicientibus Polyglotta. Si diligenter conſiderentur Hebraïca, apparet facilè ea eſſe recto ordine, quemadmodum leguntur in Codicibus Hebraïcis, quibus utimur, & quemadmodum ab *Hieronymo* lecta fuerunt. At qui factum ut ita Prophetæ membra luxarentur in Græcis, rationem nullam comminiſci poſſum, præter Librariorum negligentiam; aliter enim habuiſſe Codices Interpretum Græcorum quàm noſtros, aut *Hieronymianos*, perſuadere mihi non poſſum, quamvis quid occaſionem illi incuriæ præbere potuerit neſciam. Conjicere tamen fortè quis poſſit ab Interpretibus Græcis, in ſejunctis primùm ſchedis, ſcriptas ſingulas viſiones, aut vaticinia de variis Gentibus, quæ iis Capitibus continentur; deinde alicujus incuriâ, perturbatas fuiſſe illas

ſchedas, nec in ordinem ab imperitis Linguæ Hebraïcæ potuiſſe reſtitui, proindéque ſic perturbatas ad poſteros perveniſſe. Sed ſunt variæ luxationes inter verſus, quibus ea conjectura aptari non poteſt; nec ſatis credibile eſt Interpretes ipſos unum librum, in varias veluti laceratum ſchedas, edidiſſe. *Hieronymus* ſibi etiam eam perturbationem diſplicuiſſe ait, in prologo in Jeremiam, ſed cauſa ejus quæ fuerit non docet: *Ordinem*, inquit, *viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus.* In prooemio verò Commentariorum, in eumdem Prophetam: *Libellum autem Baruch, qui vulgò Editioni LXX. copulatur, nec habetur apud Hebræos, & ψευδεπίγραφον Epiſtolam Jeremiæ nequaquam cenſui diſſerendam, ſed magis Jeremiæ ordinem LIBRARIORUM errore confuſum, multaque quæ deſunt ex Hebraïs fontibus digerere, ordinare, deducere ac complere; ut novum ex vetere, verúmque, pro corrupto atque falſato, Prophetam teneas.* Alia exempla, ex eadem Verſione, proferri poſſent; ſed hoc adeò inſigne eſt, ut aliis opus non ſit.

5. At viri eruditi, qui Lutetiæ nuper *Hieronymum* edidere, in ipſo *Hieronymo* luxationem memorabilem animadverte-

runt. Ita ille præfationem de Omnibus Libris Veteris Testamenti orditur: *Viginti & duas litteras esse, apud Hebræos, Syrorum quoque & Chaldæorum Lingua testatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis est; nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diversis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Mosi totidem litteris scriptitant, figuris tantùm & apicibus discrepantes. Certúmque est Esdram Scribam, Legísque doctorem, post captam Jerosolymam & instaurationem Templi, sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur; quum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum, hæc eadem supputatio, sub Levitarum ac Sacerdotum sensu, mysticè ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus. Sed & Psalmi XXXVI, & CX, & CXI, & CXVIII, & CXLIV, quamquam diverso scribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur Alphabetho.* Verba: *& nomen Domini tetragrammaton*, &c. necessariò subjungenda iis quæ dicit *Hieronymus*, de veteribus Hebræorum characteribus; tum verò antecedentia: *in libro quoque*, &c. subjicienda

 sunt,

sunt, hoc ordine: *quum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie, antiquis expressum litteris invenimus. In libro quoque Numerorum*, &c. Attamen triginta quatuor Codd. MSS. à *Monachis Benedictinis* inspecti, verba *Hieronymi* eodem ordine legenda exhibent, ac vulgatæ editiones. Sed res ipsa ita esse legendum, uti conjecerunt, invitis omnibus Manuscriptis Codicibus, ostendit.

6. Cùm apud me hujusmodi luxationis rationem quærerem, si quæ fortè posset inveniri; hoc in animum incidit, Librarium, ex cujus vitioso Codice descripti sunt omnes quos habemus, aut ii ex quibus dictati sunt, duos *versus*, seu lineas, omisisse: *& nomen Domini*, &c. ad *invenimus*: subjecisséque superioribus, *In libro quoque*, &c. Deinde cùm animadverteret à se eos omissos, jam scriptis duobus sequentibus, eos his subjunxisse, potiusquàm deleret superiora, ne liturâ ejusmodi pretium exemplaris sui minueret. Vel, si ea conjectura non placet, *Hieronymus* ipse cùm margini adscripsisset quæ de nomine Dei habet, subjungenda iis quæ dixerat

xerat de litteris Samariticis, ea periodus est sequenti à Librariis perperam subjecta. Ejusmodi notarum margini additarum, deinde in contextum Hieronymianæ orationis illatarum, suppeditabunt ejus editores in Prolegom. Cap. III. §. 6. Quibus fit ut in posteriore conjectura adquiescam, quamvis illi Monachi nihil addiderint de ratione luxationis memoratæ.

7. *Josephus Scaliger*, in Prolegomenis Notarum suarum in *Manilium*, ait in tertio Libro „ se quinquaginta quatuor versus, loco suo motos, materiâ ipsâ & „ tenore sententiæ ita postulantibus, suis „ sedibus reddidisse; quæ sanè, inquit, „ est luculenta emendatio, quâ lux reddita nobilissimæ disputationi, quæ in „ illa versuum & sententiarum permistione à nemine intelligebatur. Eam „ verò trajectionem integrarum disputationum, ex sectione contigisse animadvertimus; quâ homines imperiti carmen *Manilii* in Capita secuerunt, cùm „ auctor perpetuum Epos texuisset. Gemblacensis sanè Codex longè plura præfert Capita, quàm vulgatæ editiones. „ Atque adeò perturbatio versuum magna ex parte nihil aliud est, quàm illorum Capitum seu sectionum inter se

 „ com-

„ commutatio. Cùm autem omnia Ma„ niliana exemplaria scripta non magnam „ vetustatem præferant, & ex uno vetu„ stiore Archetypo propagata sint; si „ quis quærat ab Archetypone illæ sectio„ nes sint, an recentioris temeritatis; „ nihil aliud ad hoc respondemus, quàm „ si vetustissimæ sint, hoc mirum non vi„ deri, cùm in multis vetustis Scriptori„ bus ejusmodi luxationes deprehendan„ tur. Hæc ille, quæ an satis firma sint qui volent scire locum *Manilii*, & ejus notas expendant. Satis nobis est viri summi testimonium de luxationibus attulisse. Sequentia tamen ejus verba huc etiam transferre non piguit, nec ea legisse quemquam pœnitebit.

8. „ Aliquot, inquit, luxationes pro„ ferre possemus; unâ contenti erimus, „ quæ est X. Æneïdos, ubi Mezentius „ comparatur apro venatorum telis, & „ latratibus canum lacessito. Versus hi „ sunt loco moti:

„ *Ille autem impavidus partes cunctatur in*
„ *omnes,*
„ *Dentibus infrendens, & tergo decutit ha-*
„ *stas.*

„ Re-

„ Reponendi enim post illum,

„ *Sed jaculis, tutisque procul clamoribus in-*
„ *stant.*

„ Illa Virgiliana luxatio adeò vetusta est,
„ ut à vetere Interprete agnoscatur. Di-
„ cemus igitur *Virgilium* ita scripsisse, quia
„ omnes vetustissimi Codices ita habent,
„ & omnibus Codicibus hodiernis anti-
„ quior Servius ita legebat? Non sanè,
„ si quid sapimus.

9. Locus *Virgilii*, * ne quæstioni sit, hic est:

Ac velut ille canum morsu de montibus altis,
Actus aper——
——postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos;
Nec cuiquam irasci, propiùsve accedere virtus,
Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant.
Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro,

* *Lib. X. vers. 707. & seqq.*

Missilibus longè & vasto clamore lacessunt.

Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;

Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.

Manifestum est duos postremos versus ad aprum, non ad Mezentium pertinere, ac proinde debere proximè sequi eum, quem dixit *Scaliger*; qui si semper æquè feliciter conjecisset, numquam audacioris Critici notâ inustus fuisset.

10. Eodem in loco: „ ejusmodi, inquit, multas trajectiones in *Tibullo* & „ *Propertio* notavimus. Sed & de Tibul- „ lianis jam antea Lilius monuerat. Potuisset addere, ut postea comperi, de Virgiliana trajectione monuisse *Henr. Stephanum* in Dissertatione de Criticis Veteribus, pag. 79. quam edidit Lutetiæ anno MDLXXXVII. Trajectionibus etiam laborare credidit *Dan. Heinsius* Artem Poëticam *Horatii*, ad quam adeundus est, neque enim mihi persuasit. Dum *Scaligerum* sequitur, passibus non semper æquis, multa mihi quidem frustra moliri videtur; quamvis ceteroquin ejus meritis nihil detractum velim.

11. Sed

11. Sed tempus est imponendi finem iis, quæ dicenda habebamus de Mendis, quæ Librariis tribui possunt; nec quidquam addemus, si modò quæstioni, quæ hanc rem proponi potest, satisfecerimus. Antea diximus Criticos aut Grammaticos solitos esse recensere exemplaria, eáque emendare, postquàm à Librariis perscripta fuerant; quod cùm ita sit, videntur veteres codices emendatiores esse debuisse, & quæri possit cur aliter se res habeat? Verùm quæ de recensione diximus, ea ad pauca exemplaria pertinent; Librarii enim sumtui parcentes, & quàm primùm venales libros exponere studentes, non curabant eos emendari, quod Cap. II. variis Veterum testimoniis probavimus. Præterea, in hoc ipso Capite, aliam rationem subinnuimus, quam hîc eximii Critici * *M. Anton. Mureti*, verbis exprimemus: *Solebant*, inquit, *homines imperiti, qui avorum aut proavorum nostrorum temporibus, victum sibi describendis libris quæritabant, quæ perperam scripserant non delere; ne libros suos multis lituris deformatos minùs vendibiles redderent, iterúmque totas paginas describere cogerentur; sed iis, ut erant, omissis, cetera persequi. At-*

que

* *Var. Lect. Lib. XV. c. 9.*

quæ ea res innumerabilem errorum copiam, in omne Scriptorum genus, invexit. Diligens illa recensio exemplarium potius fiebat in usum hominum divitum & studiosorum, quàm Librariorum causâ. *Franciscus Juretus*, ad eamcem testimoniorum de *Symmacho*, præfixorum ejus Epistolis, observavit in vetustissimis manu scriptis Codicibus *T. Livii*, fini Lib. X. hæc addita: NICOMACHUS DEXTER V. C. EMENDAVI AD EXEMPLUM PARENTIS MEI CLEMENTIANI. VICTORIANUS V. C. EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

12. Quin etiam homines imperiti, hoc est, plerique à quibus libri emebantur; non solebant tam quærere an emendatos emerent, quàm an pulcrè atque eleganter descriptos. Sæpe autem factum ut minimè omnium eruditi καλλιγραφίᾳ excellerent, adeóque ut maximam mendorum copiam in exemplaria sua admitterent; quæ, ob causam allatam, emendari nolebant. Dudum hac de re questus est *Hieronymus*, cujus hæc sunt verba, ex Præfatione in novam Translationem Jobi ex Hebraïca veritate: *Habeant*, inquit, *qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis, auro, argentóque descriptos, vel unc*ialibus,

cialibus,

cialibus, *ut vulgò aiunt*, *litteris onera magis exarata*, *quàm codices*; *dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas & non tam* PULCROS *codices*, *quàm* EMENDATOS. Monent *Monachi Benedictini* duos aut tres MSS. Codd. habere *initiales*, & quidem *eodem*, ut aiunt, *sensu*; quâ in re graviter falluntur, nam *unciales litteræ* sunt majusculæ quævis, non *initiales*; qualibus, ut dixi antea, integra volumina scribebantur, & quales hîc intelligit *Hieronymus*; ut liquet ex eo quod iis descriptos Codices vocet *onera*, quia non poterant illis litteris, in exiguis membranis, integra Biblia scribi. Fortè Monachi, qui *initiales* pro *uncialibus* scripserunt, crediderunt *Hieronymum* spectare consuetudinem *initialium* litterarum majori formâ, & elegantiùs scribendarum quàm ceterarum, imò auro, & pigmentis ornandarum; quæ consuetudo ab aliquot sæculis usitata est. At *Hieronymus* de integris libris loquitur, nec umquam omnes majusculæ litteræ dictæ sunt *initiales* ab *Hieronymo*, aut à quoquam non prorsus barbaro. Sed ad *Hieronymum* ut redeamus, ita etiam loquitur in Præfatione ad Jobum, è Græco versum & emendatum: *Tanta est vetustatis consuetu-*

do,

do, ut etiam confessa plerisque vitia placeant; dum magis PULCROS habere malunt Codices, quàm EMENDATOS.

13. Ideò quòd parum diligenter Librarii hac in re versarentur, idem *Hieronymus*, in Præfatione in Ezram; *si qui*, inquit, *fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distinctè & per intervalla transcribant. NIHIL enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, Librariorum diligentiâ, conservetur.* Quod sæpe homines lucri cupidi, & pessimæ interdum fidei negligebant, in maximum legentium detrimentum.

14. Sed & graviores multò obtestationes libris adjiciebantur, quibus rogabantur Librarii, ut maximâ fide & curâ eos describerent. Ejusmodi erat quam Libro suo, de Ogdoade, addiderat *Irenæus*, ut docet *Eusebius* Hist. Ec. Lib. V. c. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλης ὃ μετεγράψω ἐπιμελῶς, καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψης, καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ: *Adjuro te, qui transcripseris hunc librum, per Dominum*

minum nostrum Jesum Christum, & per gloriosum ejus adventum, in quo judicaturus est vivos & mortuos; ut conferas quod transcripseris, & diligenter emendes ad exemplar ex quo transcripsisti; útque adjurationem istam similiter exscribas, & codici tuo inseras. Quam formulam *Eusebius* in Chronicon suum transtulit, vertitque *Hieronymus.* Similem etiam præfixit *Ruffinus Origenis* libris à se versis; qualis adhibita quoque est à *Valente* Antiocheno. Sunt * & qui velint versſ. 18. & 19. Cap. ultimi Apocalypseos idgenus adjurationem esse; sed Joannes illic non scribentem, verùm audientem alloquitur: *Contestor ego omni audienti*, &c. Posset tamen de audiente Librario hoc quoque intelligi, qui vetetur ne quidquam scribat, præter id quod sibi dictari audit; at præstitisset monere dictantem, à quo maxima fraus potuit oriri.

13. Crediderim eam obtestationem non tam ad Librarios pertinere, quàm ad Impostores, de quibus postea agemus. Eodem etiam spectat, ut videtur, similis adjuratio, cujus meminit *Aristeas*, in Hist. versionis LXX. Interpretum, ad quos

* *Vide Grotium & Hammondum ad hunc locum.*

quos Demetrium hanc orationem habuisse ait: Ἐπεὶ καλῶς καὶ ὁσίως διερμηνεύεται, καὶ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως, καλῶς ἔχον ἐστὶν ἵνα διαμένῃ ταῦτα οὕτως ἔχοντα, καὶ μὴ γένηται μηδεμία διασκευή. πάντων δὲ ἐπιφωνησάντων, ἐκέλευσε διαράσασθαι καθὼς αὐτοῖς ἔθος ἐστίν, εἴ τις διασκευάσει προστιθεὶς, ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν. καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα διαφυλάσσηται: *quoniam bene & sanctè versa sunt, atque accuratè per omnia; par est ut hæc permaneant ita ut se habent, néve ulla fiat mutatio. Omnibus ad hæc adclamantibus*, inquit, *jussit ab iis diris devoveri, quicumque mutasset additione, aut trajectione ullâ, vel detractatione; rectè ita facturis, ut perpetuò æterna & stabilia serventur.* Sed quamvis hæc ad falsarios, aut interpolatores potissimùm spectent; nihil vetat quin ad negligentiores Librarios etiam referantur.

CA-

CAPUT XIII.

De Mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.

I. SI primi subsellii Criticorum libri referti sunt querelis, de negligentia aut imperitia antiquorum & recentiorum Librariorum, quemadmodum satis ostendimus: non minùs in sui ordinis viros invehuntur, queruntur enim doctissimi quique subinde, audaciâ atque inscitiâ Criticorum, multis locis antea sanis illata esse gravissima vulnera. Sed & iidem Critici sæpe abjudicarunt loca veteribus Scriptoribus, quæ illorum reverâ erant, quia perperam ea Scriptoribus illis indigna judicabant; quod nesciremus, nisi ab aliis ea Criticorum facinora castigata fuissent. Quorum omnium nonnulla exempla, sed vetera potissimùm, proferemus, quæ sine invidia in medium adduci possunt; consulendum est enim auribus imperitorum, quas, ut ille ait, *mordaci radere vero* non est cujusvis.

2. *Plutarchus*, in Libro de audiendis

Poë-

Poëtis, hos versus * *Homeri* profert, ubi Phœnix, ut iram Achillis leniat, narrat à se nimiâ irâ commoto patrem suum propemodum esse interfectum.

> Τοῦ μὲν ἐγὼ βέλευσα κατακτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
> Ἀλλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
> Δήμου θῆκε φάτιν, καὶ ὀνείδεα πόλλ' ἀνθρώπων,
> Ὡς μὴ πατροφόνος μετ' Ἀχαιοῖσιν καλεοίμην.

> *Eripere huic vitam ferro fulgente parabam;*
> *Iram nescio quis fregit Deus, & mihi vulgi*
> *Objecit voces animo & convitia famæ,*
> *Ne patris occisor Grajûm sermone notarer.*

Tum subjicit: ὁ μὲν οὖν Ἀρίσταρχος ἐξεῖλε ταῦτα τὰ ἔπη φοβηθείς: *Aristarchus cùm perhorruisset hos versus, eos sustulit.* At malè, judice *Plutarcho*, cujus hæc sequuntur verba: ἔχει δὲ πρὸς τὸν καιρὸν ὀρθῶς, τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα διδάσκοντος οἷόν ἐστιν ὀργή.

* *Legi debuisse videntur; post vers. 459. Iliad. I.*

ὀργὴ, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν ἄνθρωποι τολμῶσι, μὴ χρώμενοι λογισμῷ, μηδὲ πειθόμενοι τοῖς παρηγοροῦσι. καὶ γὰρ τὸν Μελέαγρον ἐπεισάγει τοῖς πολίταις ὀργιζόμενον, εἶτα πραϋνόμενον. ὀρθῶς τὰ πάθη ψέγων, τὸ δὲ μὴ συνακολουθεῖν ἀλλ' ἀντιτάττεσθαι, καὶ κρατεῖν, καὶ μετανοεῖν ἐπαινῶν, ὡς καλὸν καὶ συμφέρον: *atqui rectè habent pro tempore, Phœnice Achillem docente qualis sit ira, & quæ homines per iram audeant, dum non utuntur ratione, neque parent monentibus. Etenim Meleagrum inducit civibus indignantem, deinde placatum; rectè vituperans affectus, iisque non obsequi, sed resistere, & dominari, & resipiscere laudans, quasi honestum & utile.* Integrum locum descripsi, ut liqueret ab *Aristarcho* perperam esse resectos hosce versus; qui tamen à Codicibus nostris, neglectâ *Plutarchi* admonitione, etiamnum absunt. Verùm quamvis *Homerus* non satis providè loquentem induxisset Phœnicem, non erat Critici id juris in ejus versus sibi adsumere, ut obelo jugularet, quos non utiles juventuti putabat. Eadem operâ debuisset delere alios innumeros, in quibus turpia multa de Diis habet, *Platoni* meritò improbatos. Critici munus in eo tantùm est situm, curare ut emendatè legantur quæ Veteres scri-

 pserunt

pserunt qualiacumque sint; non, ut utilia tantùm dixisse videantur, effi-cere.

3. *Aristarchum* tamen fortè defendere quispiam aggrediatur, eò quòd hosce versus *Homeri* non esse crediderit; quia Phœnicem prudentem senem numquam ita induxisset loquentem, quasi à parricidio revocatus esset, dumtaxat rumoribus, quos de se futuros esse noverat, si paterno sanguine manus cruentaret; non metu Numinis, aut impietate facinoris. Verùm si omnia sint resecanda, quæ ad rectam rationem exacta ab ejus norma aberrare deprehendentur, longè plura erunt; nec Poëtæ tanta aut diligentia, aut sapientia sine ratione tribuenda. Propter ejusmodi emendationes, Arato quærenti πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῶς κτήσαιτο; *quomodò Poëmata Homeri tutò nancisci posset?* respondisse fertur Timon Phliasius, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις; *si in antiqua exemplaria incideret, non verò in jam correcta.* Diogenes Laërtius, Lib. IX. §. 113. ad quem locum vide *Ægid. Menagium.*

4. *A. Gellius*, in Noctibus Atticis, plura nobis servavit exempla Criticorum, perperam quæ non intelligebant emendantium.

dantium. * Cùm scripsisset *Cicero*, in Oratione V. in Verrem: † *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*, erant, ut testatur *Gellius*, Critici, qui in extremo verbo mendum esse putabant, debuisse enim scribi *futuram*, non *futurum*; neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, ut in *Plauti* Comœdia mœchus, ita in *Ciceronis* oratione solœcismus esset manifestarius. At quantùm illi errarent ostendit *Gellius*, ex libro Tironis curâ descripto, qui etiamnum exstabat & sermone viri docti, cujus nomen reticet. Idem ille vir in oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeii, ita scriptum esse à *Cicerone* dicebat, atque ita ipse lectitabat: § *quum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis*; negabátque solœcismum esse *in potestatem fuisse*, ut vulgus semidoctum putat.

5. Quia *amaror*, pro eo quod Græci dicunt πικρότης, temporibus, quibus Lingua Latina corrumpi cœperat, minùs usitata vox erat, versus ex Georgicis † *Virgilii* plerique omnes sic legebant:

* *Noct. Attic. Lib. I. c. 7.* † *Cap. LXV.*
§ *Pro L. Manilia C. XII.*
† *Georg. Lib. II. vers. 246.*

At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.

Hyginus * tamen, non ignobilis Grammaticus, in Commentariis, quæ in *Virgilium* fecerat, confirmabat non hoc à *Virgilio* relictum, sed se invenisse in libro, qui fuisset ex domo, atque familia *Virgilii*, *amaror.* Quod probat etiam *Gellius*, qui si periisset, aut hoc non observasset, error quem memorat etiamnum hodie Codicibus nostris insideret.

6. Sunt duo alia *Virgilii* loca, quorum idem † *Gellius* frustra antiquissimas lectiones scriptis mandavit, aliæ enim hodie in Exemplaribus nostris cernuntur. Postquàm observavit nomina *facies* & *dies*, habuisse olim in genitivo *facies* & *facii*, *dies* & *dii*, ait se facilè iis credere, qui scripserunt idiographum librum *Virgilii* se se inspexisse, in quo ita scriptum esset:

§ *Libra dies, somnique pares ubi fecerit horas;*

id

* *N. A. Att: Lib. I. c. 21.* † *Lib. IX. c. 14.*
§ *Georg. Lib. I. vers. 208.*

id est, *horas diei, somníque*. Addit, sicut hoc in loco *dies* à *Virgilio* scriptum videtur: ita in illo versu nihil dubium esse, quin *dii* scripserit pro *diei*:

* *Munera, lætitiámque dii* —

Quod imperitiores, *Dei*, legêre, ab insolentia, scilicet, vocis istius abhorrentes. Scio quid viri docti, contra *Gellium*, de hoc loco, scripserint; at nec quod objecerunt viro doctissimo latuit, nec sunt ejus ponderis ut testimonium ejus elevent. *Lætitia dii*, aut *diei* sunt cibi, quibus læta illo die Trojani agitarent convivia; quod posset pluribus probari. Priori verò loco, nihil est quod dubiam facere possit lectionem *dies*. Alia ab imperitis Criticis vitiatorum Codd. exempla idem suppeditabit Lib. I. c. 16. Lib. II. c. 14. Lib. XVIII. c. 5. & alibi.

7. Dixerit fortè quispiam illa non esse tanti, cùm aut nullo modo, aut perparum mutent sententiam Poëtæ; verùm hæc ostendunt, ab antiquissimis temporibus, à Criticis sæpe mutata esse quæ non intelligebant, quod unum hoc in loco spectamus. Præterea non est cur credamus,

* *I. Æneid. vers.* 640.

damus, dumtaxat in rebus exigui momenti, à Criticis ea quæ non adsequebantur esse perperam emendata; per omnia librorum genera, eodem modo grassati sunt. Audiamus *Hieronymum*, de iis qui Novum Testamentum ante ipsum tractarant. Sic loquitur de Librariis, qui Criticorum munere, non exscriptorum, defuncti sæpe sunt, ad Cap. II. Matthæi: In Bethlehem Judææ. *Librariorum hic error est, putamus enim ab Evangelista primùm editum, sicut in ipso Hebraïco legimus*, Judæ, *non* Judææ. *Quæ est enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad distinctionem ejus* Judææ *hîc poneretur?* Judæ *autem idcirco scribitur, quia est & alia Bethlehem in Galilæa. Lege librum Jesu filii Nave. Denique & in ipso testimonio, quod de Michææ prophetia sumtum est, ita habetur.* Sunt etiamnum Codices MSS. in quibus legere est Ἰουδαίας.

8. Ejusdem *Hieronymi* hæc verba sunt, ad Matthæi Cap. III. *Porphyrius istum locum Marci Evangelistæ principio comparat, in quo scriptum est:* Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est, in Isaia Propheta: ecce mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto,

to, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Cùm enim testimonium de Malachia, Isaiáque contextum sit, quærit quomodo velut ab uno Isaia, exemplum putemus adsumtum. Cui Ecclesiastici viri plenissimè responderunt. Nos autem nomen* Isaiæ *putamus additum* SCRIPTORUM (Criticos agentium) *vitio, quod & in aliis locis probare possumus.* At in plerisque hodiernis Codicibus, legimus ἐν τοῖς προφήταις, qua de re adeundi Interpretes.

9. Nescio an *Hieronymus* respexerit ad Matth. XIII, 35. ubi ita habet: ut impleretur quod dictum est per prophetam, aperiam, &c. *Hoc testimonium de LXXVII. Psalmo sumtum est. Legi in nonnullis Codicibus, & studiosus Lector fortè reperiet id ipsum, in eo loco, ubi nos posuimus. & Vulgata habet Editio:* ut impleretur quod dictum est per prophetam, dicentem; *ibi scriptum:* per Isaïam prophetam dicentem. *Quod quia minimè inveniebatur in Isaïa, arbitror postea à PRUDENTIBUS viris esse sublatum.* Imò verò imprudentibus, & audacioribus Criticis, quos monere oportuisset ita legendum sibi videri, non ex ipso Evangelistæ contextu vocem, quam in suis Codicibus invenerant, eliminare. Ita legit etiam Scri-

ptor Clementinarum Homiliarum, homo Ebionita, qui Evangelio secundùm Hebræos utebatur; verba enim Psalmi tribuit Isaiæ, Homil. XVIII. §. 15. At hodie ne unum quidem exemplar nomen Isaiæ habet, certè nullum in variis lectionibus profertur. Pergit verò *Hieronymus: sed mihi in principio videtur sic editum:* quod scriptum est per Asaph prophetam, dicentem. *Septuagesimus enim septimus Psalmus, de quo hoc sumtum est testimonium,* Asaph *prophetæ titulo inscribitur.*

10. Hac de re, copiosiùs agit in Comment. in Psal. LXXVII. quamvis enim in eo opere multa possint esse, ut judicavit *Erasmus*, ab *Hieronymo* aliena, non dubito quin hæc à manu *Hieronymi* sint profecta. *Dicitur in Matthæo:* hæc facta sunt, ut impleretur quod scriptum est in Asaph propheta. *Sic invenitur in omnibus veteribus codicibus; sed homines ignorantes tulerunt illud. Denique multa Evangelia usque hodie ita habent;* ut impleretur quod scriptum est per Isaïam prophetam, &c. *Hoc Isaïas non loquitur, sed Asaph. Denique & impius ille Porphyrius proponit adversum nos hoc ipsum & dicit:* Evangelista vester Matthæus tam imperitus fuit, ut diceret: *quod scriptum est per Isaïam prophetam,* aperiam,

riam, &c. *Ergo simpliciter dicamus, quomodo illud in Evangelio scriptum est.* *Sic scriptum est, in Matthæo & Joanne, quòd Dominus noster* horâ sextâ *crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error* SCRIPTORUM (imò Criticorum) *fuit; sed multi episemum Græcum ς putarunt esse* Γ: *sicut & ibi error fuit Scriptorum, ut, pro* Asaph, Isaïam *scriberent. Scimus enim quia prima Ecclesia de imperitis congregata fuit Gentibus. Ergo cùm legerent in Evangelio:* ut impleretur quod scriptum est in Asaph propheta; *ille, qui primus scribebat Evangelium, cœpit dicere, quis est iste Asaph propheta? Non erat notus in populo & hoc fecit ut dum errorem emendaret, faceret errorem.* Nolim quidem præstare quasi vera quæcumque hîc habet *Hieronymus*, aut alius ex *Hieronymo*; sed hinc colligere licet, quâ ratione multa menda, in omnis generis libros, irrepserint. Eumdem audiamus in Epist. ad Lucinium, de suis ipsius Scriptis loquentem. *Ego*, inquit, *tanta volumina —— relegere non potui — Unde, si paragrammata repereris, vel minùs* (bene) *aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediant; non mihi debes imputare, sed tuis & imperitæ notariorum, librariorúmque incuriæ, qui scri-*

bunt

bunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt; & dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos.

11. Pergit verò loco antea laudato, hisce verbis: *Dicamus aliquid simile, & in alio loco secundùm Matthæum, quando Judas retulit triginta argenteos, & noluerunt accipere sacerdotes, nec mittere in corbonam, quoniam erat pretium sanguinis; & emerunt inde agrum figuli, in sepulturam peregrinorum,* &c. Ut impleretur, *inquit*, quod scriptum est in Jeremia propheta. *Requisivimus in Jeremia propheta, & hoc penitus invenire non potuimus, sed invenimus illud in Zacharia. Videtis ergo, quia & hîc error fuit, sicut ibi.*

12. Si verum esset quod perhibetur à *Massorethis*, à Scribis varia loca Veteris Testamenti esse emendata quemadmodum dicunt; non dubitarem eas correctiones inter inanes Criticorum conjecturas referre. Sed videtur esse merum figmentum, * ut illi ipsi, qui quàm maximè favent Massoræ, ostenderunt. Itaque eas emendationes missas facimus. Verùm certum est in Samaritico Codice plurimas esse, quarum exempla quærantur in Commentario

* *Vide Sal. Glassium Bibl. Sac. Lib. I. P. 2. Sect. 1. Art.* 3.

tario nostro in Pentateuchum. Nonnulla insigniora in Indice notavimus.

13. At numquam usque adeò grassata est Criticorum audacia, quàm cùm, inventâ Typographiâ, ex MSS. Codicibus Veterum monumenta typis excudi cœpere. Editores enim, homines persæpe indocti, non modò manifesta menda corrigere aggressi sunt, sed & quæcumque non intelligebant, ea pro arbitrio mutabant, &, nullo habito Manuscriptorum Codicum discrimine, mendosissimos sæpe exprimebant. Cujus rei exempla animadvertent innumera, quicumque primas editiones conferent cum accuratioribus, quæ postea prodiere, vel etiam cum MSS. Codicibus. Habeo antiquissimam editionem *Pauli Orosii* Basileensem, sine indicio anni; sed quam facilè apparet prodiisse, diu ante finem decimi quinti sæculi. Ea collata olim fuit cum MS. Bibliothecæ publicæ Genevensis, à patruo meo *Dan. Clerico*. Ex hac nonnulla proferam exempla, ex quibus licebit intelligere quodnam esset ingenium Criticorum illius ævi.

14. In præfatione, ita loquitur de Ethnicis *Orosius: Qui cùm futura non quærant, præterita autem obliviscantur, aut nesciant,* præ-

præsentia tantùm tempora, veluti malis extra solitum INFESTISSIMA, ob hoc solum quòd creditur Christus, & colitur Deus, infamant. Sic habet MS. Genevensis, sic editio Moguntina ab *And. Schotto* recensita. At Basileensis Criticus edidit *infestatissima*, quòd crederet dici Latinè *tempora infestata malis*, non *infesta malis*, qua in re gravissimè erravit.

15. Ait paullò post *Orosius*, id sibi muneris ab *Augustino* impositum, *maximè CUM reverentiam ejus, perficiendo adversum hos ipsos Paganos XI. libro* (de Civitate Dei) *insistentem* (*quorum jam decem orientes radii, mox ut de specula Ecclesiasticæ claritatis elati erant, toto orbe fulserant*) *levi opusculo occupari non OPORTERET.* Sic habet MS. & Mog. Editio; at Basileensis *oportet*, omissâ sine dubio lineolâ, quæ scripturæ compendium significat, qualibus scatet hæc Editio, ut pleræque veteres. Quod noto, quia ex compendiis, ut antea vidimus, multa sunt nata menda.

16. *Orosius* suâ ait *scrutatione claruisse, regnasse mortem avidam sanguinis dum ignoratur Religio, quæ prohiberet à sanguine;* tum ita pergit in Basileensi Editione: *istâ illucrescente, illam constupuisse; illam concludi,*

di, cùm ista jam prævalet, illam penitus nullam futuram, cùm hæc sola regnavit. Manifestum *illucrescente* esse pro *illucessente*, at Mog. Ed, habet *conlucescente.* Pro *cùm ista*, quod est in utraque Editione, MS. Codex habet *dum ista;* qui & ante *penitus* addit *jam*, nescio an melius. At pro *regnavit*, habet *regnabit*, ut & Mog. Editio, meliùs sine dubio.

17. Paullò inferiùs habet Basileensis: *futuras angustias, quales ante non fuerant Dominus ——— prædixit.* MS. Codex: *quales non ante fuerint*, & Ed. Mog. *ante non fuerint.* Credidit Criticus verbum substantivum posse tantùm referri ad tempora, quæ antecesserant prædictionem Christi; cùm omnia tempora, ad implementum usque prædictionis, effluxura etiam complectatur. Cùm verò Caput I. incipiat in Ed. Moguntina ab hisce: *& quoniam omnes*, &c. in Basileensi, initium ducit ab hisce, quæ paullò post sequuntur: *Ego initium*, &c. cum hac inspiratione: *De miseria hominum per peccatum ab initio.* Nec inscriptiones Capitum, in sequentibus, nec divisiones sunt similes.

18. Cap. I. Pro *delibatis*, quæ lectio est MS. Codicis & Mog. Editionis, & manifestò genuina est, habet Basileensis

ab-

absurdè, *deliberatis. Initium miseriæ hominis ab initio peccantis hominis ducere instituí, paucis dumtaxat, iisdémque breviter deliberatis.* Nescivit quid esset *delibare* qui huic editioni præfuit, cujus nomen postea dicam.

19. Editio Basileensis: *Quapropter res ipsa exigit ex his libris, quàm brevissimè vel pauca attingere, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidem annunciatione futurorum, & pòst subsequâ probatione, fecerunt.* Editio verò Mog. & MS. Codex: *contingere eorum qui*, &c.

20. Editiones habent: *Si divinâ providentiâ, quæ sicut bona: ita pia & justa est, agitur homo.* At MS. *quæ sicut pia: ita & justa est.* Quæ lectio magis arridet, quia *pia* opponitur *justa* non *bona*, significátque beneficam ac misericordem. Sequentia manifestò hanc confirmant, ubi MS. Genevensis & Editio Moguntina habent: *Sicut piè gubernari egenum opis oportet: ita justè corripi immoderatum libertatis necesse est.* At Basileensis perperam *gubernare*, & *immoderatæ* habet, quod Criticus nesciret Latinam esse constructionem *immoderatum libertatis*.

21. Pro *numerosiora monstrabimus*, quod est in Editionibus, habet MS. Codex

mon-

monstravimus, meliùs, quia respicit *Orosius* ad id quod, hoc ipso Capite, dixit. Antea jam vidimus permutationem litterarum B & V. §. 16. In eodem Codice, post *pertulisse*, minio scriptum est: *Explicit Prologus, incipit Liber primus Pauli Orosii Presbyteri.* Unde colligere est divisiones Editionum recentiores esse; ac sanè rectius fit initium Libri ipsius, à vocibus: *Dicturus igitur*, &c.

22. In sequentibus: *In quantum ad cognitionem vacare suffecero, conflictationésque generis humani, & veluti per diversas partes, ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum à specula ostentaturus, necessarium reor.* Ita legimus in MS. Codice, & Editione Basileensi; cùm *Lud. Lautius* observet MSS. omnes & editiones tueri *vocare*, acceptámque fert *Palmerio* emendationem *vacare*, quam postulat sensus.

23. Hinc apparet esse in editione Basileensi bona mista malis, ex cujus & MS. Genevensis collatione, possemus multò meliorem *Orosium* dare, si esset ullum ejusmodi labori pretium. Nihil præterea addam, præter Græcæ vocis corruptionem, quales frequentissimè * in Codicibus Latinis

* *Vide exemplum supra Cap. IX. §. 8.*

nis occurrunt. Capite igitur II. in descriptione Asiæ: *Ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldæa, novissimè Arabia Eudæmon, quæ inter sinum Persicum & sinum Arabicum*, &c. Sic habent Codex MS. & editio Moguntina, at Basileensis editor, cùm nesciret quid significaret *Eudæmon* edidit; *novissimè Arabia*, ea demum *inter sinum Persicum*. Quod, nisi exstarent alii Codices, mendosum esse non illico intelligeremus.

24. Critici nomen, ex versibus fini additis, cognoscere licet, sed quo cognito non multò ipse notior erit:

Ut ipse titulus margine in primo docet,
Orosio mihi nomen est.
Librariorum quidquid erroris fuit
Exemit ÆNEAS *mihi;*
Méque imprimendum tradidit non alteri,
Leonarde, quàm soli tibi;
Leonarde nomen hujus artis & decus,
Tuæque laus Basileæ.
Quod si situm orbis, síque nostra ad tempora,
Ab orbis ipsa origine,
Quisquam tumultus, belláque & cædes velit,
Cladésque nosse, me legat.

Ad me quidem quod attinet, tam scio

quis

quis fuerit ille *Æneas*, quàm si sibi οὔτινι nomen à parentibus impositum dixisset.

25. Quandoquidem verò modò dicebamus vocem Græcam in Latinas perperam ab homine ignaro mutatam fuisse; non erit extra rem, si majoris etiam flagitii Librariorum meminerimus, qui voces Græcas quas legere non poterant planè omittere solebant, aliquando relicto spatio, aliquando nullo. In omnibus pænè libris Latinis, quibus Græca admista sunt, talia cernere licet. Unum exemplum addam ex *Hieronymo*, ut uno verbo interpreter quod Parisienses *Benedictini* adsequi non potuerunt. Sic alloquitur *Hieronymus* Sophronium, in Præfatione Psalterii, juxta Hebraïcam veritatem: *Quod opusculum meum, si in Græcum, ut polliceris, transtuleris, & doctissimos quoque viros testes imperitiæ meæ facere volueris, dicam tibi illud Horatianum*: in sylvam ne ligna feras. Testantur *Benedictini*, in antiquioribus Codicibus nonnullis, post *transtuleris* esse tria verba Græca, in aliis nullum spatium, nec litteram ullam Græcam. Verba autem Græca ita habent: ΑΝΤΙΦΑΘΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ ΙϹΤΡΟΥϹΙΝ, quæ viderunt quidem *Benedictini* ita le-

genda: ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν, sed absurdè verterunt: *coram palmis ramos palmæ trahunt.* Vertendum, *pro dactylis, ramos trahentibus*, quod egregium hoc in loco sensum habet; obscurè enim & eleganter *Hieronymus* illudit Græcis, qui versionem tantùm LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacitè confert *ramis* fructu destitutis, quales sunt rami palmarum, Hebraïcam verò veritatem *fructui*; quem dum Græci se decerpere putabant, frustra erant, & steriles duntaxat ramos vellebant. Non mirum est in regione palmifera fuisse proverbium ex palmæ natura deductum, quod non intellexere Librarii Latini; aut quòd Græcè nescirent, aut quòd naturam palmæ ignorarent, quam *Plinius* ita describit Lib. XII. c. 4. *Coma omnis in cacumine, & pomum est; non inter folia hoc, ut in ceteris; sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque naturâ uvæ atque pomi.* Hinc intelligere licet quare is, quem spes frustratur hiantem, dicatur pro dactylis, trahere ramos palmæ. Non opus est probemus φοίνικας dici non modò arbores, sed & earum fructus, cùm quævis Lexica hoc doceant. Igitur rectiùs fecissent editores *Hieronymi*, si verba Græca in con-

textum orationis recepissent; quæ quòd non intelligerent temerè repudiarunt. At sunt MSS. inquiunt, ex quibus absunt. Verùm cùm omissionis causa ea sit quam diximus, nulla addendi ratio erat aliis Librariis; adeóque temerè detracta multò verisimilius est, quàm perperam addita. Objiciunt iterum illi, sententiam perfectam esse, sine verbis illis Græcis. At hac ipsa de causa resecari potuerunt, addi vix potuerunt.

26. Possemus plurima exempla erratorum, à Criticis recentioribus commissorum, huc congerere; sed nimis quàm frequentia sunt, & postea nonnulla afferentur. Itaque huic Capiti finem imponemus.

CAPUT XIV.

De Mendis, quæ Impostoribus tribuenda.

1. PRÆTER menda, quæ

——aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura——

sunt plurima quæ, Librariorum, vel po-

tiùs Falsariorum nequitiæ debentur; qui homines cùm vellent ea esse in Veteribus quæ non erant, mutarunt, addiderunt, detraxerunt, prout visum est; quibus fraudibus, imperitis Lectoribus fucum fecerunt. Facillimum fuit malæ fidei Librariis, aut aliis hominibus exemplaria quæ describebant vitiare, eáque quasi emendatiora, & quasi ex antiquioribus Codicibus descripta venditare. Eæ fraudes, si non illico multùm nocerent, at sequentibus sæculis exitiales esse poterant; cùm à quibus Codices descripti essent ignoraretur, & crederentur emendatiores. Non semper facile erat eos conferre cum vetustioribus Codicibus, qui perpaucorum manibus versabantur, aut quos emendatiores esse certò constaret. Non sempe facile erat fraudem dignoscere, nec si res eruditioribus, & Critices peritioribus subolebat; ideò ab aliis indoctis, & à Critica alienis, intelligi poterat. Hîc non loquimur de integro opere cuipiam Scriptori falso adscripto, aut planè interpolato, vel prolixiore quopiam loco aucto, minuto, aut depravato; qua de re agemus, in sequente Sectione; sermo nobis est de mutatione, additione aut detractione paucularum vocum; quæ Co-

dicum

dicum corruptelæ, nonnisi à peritioribus, deprehendi possunt; & aciem Criticorum, quamvis perspicacium, sæpe fortasse fugiunt.

2. Licèt Veteres non dicerent disertè, à fraudibus ejuscemodi cavendum esse; attamen fallendi facilitas, & hominum nequitia nos satis monerent, non facilè Codicibus quibusvis esse fidem habendam. Sed antequàm ad rem ipsam veniamus, ad testimonium unum atque alterum ex Veteribus citabimus, & primum quidem Ethnicos, deinde etiam Christianos; ex quibus apparebit imprudenter eos facere, quicumque inexploratò iter faciunt per Antiquitatis, ut ita loquar, regiones; cum persæpe, dum putant se in amicorum veri ditione versari, ubi nihil est quod timeant, in latentes nequissimorum Falsariorum insidias delabantur.

3. Cùm maxima esset *Homeri* apud Græcos, ab antiquissimis temporibus, auctoritas, si quid ex illo probari posse videbatur, id satis luculentè demonstratum habebatur. Ideóque fertur *Solon* versum ei addidisse, ut ostenderet Salaminem insulam esse ditionis Atheniensium: οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, inquit, *Plutarchus*, * τῷ Σόλωνι συναγω-

* *In Solone p.* 83.

συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν. ἐμβάλλοντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν κατάλογον, ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι,

> Αἴας δ᾽ ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα
> νῆας,
> Στῆσε δ᾽ ἄγων, ἵν᾽ Ἀθηναίων ἵσταντο φά-
> λαγγες.

Plerique aiunt favisse Soloni opinionem Homeri; illum enim inseruisse versum in Catalogum navium, & legisse in judicio:

> *Bis sex adductas Ajax Salamine cari-*
> *nas*
> *Vinxit, Athenarum quà castra habuere*
> *phalanges.*

4. Cùm *Solon* additione peccasset, exemplum proferam hominis detractione peccantis. Is fuit *Athenodorus* Stoïcus, Pergamenæ Bibliothecæ præfectus. Auctor est *Diogenes* Laërtius, * in Zenone; ubi postquàm dixit ab hoc Philosopho artem amatoriam conscriptam, subjicit: ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς Διατριβαῖς παραπλήσια γράφει. τοιουτότροπα τινά ἐστι παρὰ τῷ Κασσίῳ, ἀλλὰ καὶ Ἰσιδώρῳ τῷ Περγαμηνῷ ῥήτορι. ὃς καὶ ἐκ-
τμηθῆναι

* *Lib. VII.* §. 34.

τμηθῆναι φησὶν ἐκ τῶν βιβλίων τὰ κακῶς λεγόμενα παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὑπ' Ἀθηνοδώρου τοῦ Στωϊκοῦ, πιστευθέντος τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην. εἶτα ἀντιτεθῆναι αὐτὰ, φωραθέντος τοῦ Ἀθηνοδώρου, καὶ κινδυνεύσαντος: *similia item scribit in diatribis. Hujusmodi quædam sunt apud Cassium, itémque apud Isidorum Rhetorem Pergamenum, qui etiam resecta ait ex libris quæ malè dicerent Stoïci, ab Athenodoro Stoïco, cui commissa erat bibliotheca Pergamena; deinde rursus inserta eadem esse, deprehenso ac periclitante Athenodoro:* Digni certè erant, qui id flagitium admittebant, Falsariorum pœnas luere.

5. Hæc ostendunt, apud Ethnicos, non infrequentes fuisse ejuscemodi faudes; & utinam idem flagitium objici non posset Christianis! Sed veri amantibus fatendum, nihil esse quod, hac in re, exprobremus Ethnicis, quod de nobis acriùs dicere nequeant. Non modò inventi sunt Falsarii, qui sceleratas manus Scriptis piorum virorum, qui dudum mortui erant, inferre sustinuerint; sed, ne quid impudentiæ deesset, viventium etiam Scripta adulterare ausi sint. De se ipso, testis fide dignus est *Dionysius* Corinthiorum Episcopus, qui vixit sub finem se-

cundi sæculi, & ita apud * *Eusebium* loquitur: ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράψαι ἔγραψα. καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες. οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥᾳδιουργῆσαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασι: *Epistolas scripsi rogatus à fratribus. Sed illas ministri quidam Diaboli zizaniis impleverunt, quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet feralis illa sententia, væ vobis. Non mirum igitur videri debet, si Domini Scripta quidam adulterare aggressi sunt; quandoquidem adulterarunt quæ talia non sunt.* Idem factum in Operibus *Athanasii*, si credimus *Cyrillo* Alexandrino, in Epist. ad Joannem Antiochenum, quæ exstat in 3. P. Act. Concilii Ephesini D pag. 311. T. VI. Ed. Reg. Sic autem habet *Cyrillus* ad Ep. calcem: ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτητον ἐπιστολὴν τοῦ πανευφήμου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρθοδόξως ἔχουσαν παραφθείραντές τινες ἐκδεδώκασιν, ὡς ἐντεῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλοὺς, διὰ τοῦτο χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἀπλανῶς ἐχόντων ἀπεστείλαμεν τὸ

ἴσον

* *Hist. Eccles. Lib. IV. c. 23.*

ἴσα τῇ σῇ ὁσιότητι : Quia verò accepimus quosdam orthodoxam laudatissimi Patris nostri Epistolam, quam ad beatum Epictetum scripsit, corruptam edidisse, ita ut multi hinc lædantur; propterea utile & necessarium rati fratribus, ex vetustis exemplaribus quæ sunt apud nos, fideliter descripta, ad Sanctitatem tuam exempla transmisimus.

5. Nunc inventâ typographicâ arte, cùm Scriptor quispiam sua ipse opera edit, centena aliquot simul emittuntur exemplaria; quæ ipso invito corrumpi nequeunt, & ad quæ Lectores provocare possunt; sed cùm scriberentur Libri, pauciores primùm edebantur, quos pauci videbant, & qui intercidere facilè poterant; ita ut ingens semper esset fenestra depravationi aperta. Præterea ea sunt hodie editionum, & temporum indicia; vix ut viri litterati falli in editionibus possint; illo verò tempore, unde prodiissent libri, & à quibus Librariis, paucis pòst annis, vix resciri poterat. Itaque conferentibus Libros inter se non semper facile erat dijudicatu, utri majori fide descripti deberent judicari. Opus erat interdum magnâ diligentiâ & magno acumine, ut spuria à genuinis secernerentur; quà in re, nobilissimus Critices usus, summá-

que

que ejus præstantia elucent.

6. Exemplum proferam, ex Epistola *S. Barnabæ*, à viris doctis nondum antehac, quod sciam, animadversum. Exstat Cap. XII. ejus Epistolæ, ex divisione *J. B. Cotelerii*. Ἐπεὶ οὖν, inquit, μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβίδ, φοβούμενος καὶ συνιῶν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ Ἡσαΐας· εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ: *quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, veritus & intelligens errorem peccatorum dicit :* dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. *Isaïas verò ita loquitur :* dixit Dominus Christo meo Domino, cujus apprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes, & fortitudinem regum disrumpam. *Vide quomodo David eum Dominum vocet & Dei filium.*

7. Integram hanc citationem Isaïæ insertam esse huic Epistolæ, ab alio, hæc ostendunt. Primum est, quod legendum

in

in ea sit Κύρῳ *Cyro*, non Κυρίῳ *Domino*; cùm in Hebraïcis sit לכורש *lchoresch*, & alia exemplaria LXX. Intt. habeant Κύρῳ. Græci & Latini Patres, Hebraïcæ Linguæ ignari, potuerunt hac in re falli, atque ex mendo Librarii mirifica argumenta ducere; sed *Barnabæ* Cyprio, & Linguæ Hebraïcæ perito tale quid excidisse, sine maxima ejus contumelia, credere non possumus. Alterum est, quòd insertionis alienæ indicium sit in sequentibus verbis: Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ, ex quibus liquet à *Barnaba* solum Davidem laudatum in superioribus fuisse. Alioqui dixisset, πῶς λέγουσι Δαβὶδ καὶ Ἡσαΐας. Sensit hoc auctor priscæ versionis, qui ut malè cohærentia *Barnabæ* verba meliùs fluerent, novâ interpolatione priorem fraudem occultare conatus est, hoc modo verbis postremis immutatis: *Videte quomodo illum PROPHETÆ dominum, non tantùm filium dicunt.*

8. Possemus exempla ex aliis Scriptoribus Ecclesiasticis addere, verum de iis agemus in sequente Sectione, ubi de insignioribus interpolationibus. Hoc loco, de tribus celeberrimis locis *Josephi*, nonnulla monebimus. *Origenes* Lib. I. & II.

contra

* contra *Celsum* & in † Matth. XIII. hæc verba tribuit, *Josepho*: Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν: *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, qui erat frater Jesu dicti Christi; quoniam eum, cùm justissimus esset, Judæi interfecerant.* At in exemplaribus nostris *Josephi*, nusquam exstant; unde § viri docti colligunt hunc locum è *Josephi* libris esse erasum à Judæis, cùm præsertim *Eusebius* Hist. Eccles. Lib. II. c. 23. eadem illa verba proferat. Si vera hæc est conjectura, insignis hæc erit fraus Judæorum, qui locum abraserint. At si contrarium statueretur, nempe, locum hunc additum à malè sano Christiano fuisse, & fefellisse *Origenem* ac *Eusebium*; doli mali reus esset Librarius Christianus. Alterutrum eligatur, nobis hîc perinde est; qui fraudes, à quocumque ortæ fuerint, æquè exsecramur, ac retegendas putamus.

9. Attamen, ne quid dissimulemus, credibilius nobis videtur *Origenem* incidisse,

* *Pag. 35. Ed. Cantab. & p. 69.* † *Pag. 223. Ed. Huëtianæ.* §. *P. D. Huëtius Dem. Evang. Prop. III.* §. 10.

disse in Exemplar *Josephi*, à Christiano quopiam auctum allatâ periodo; quàm eam à Judæis postea fuisse, in omnibus exemplaribus, expunctam. Ita sentiendi has potissimùm rationes habemus. Primùm verisimile non est *Josephum* hominem Judæum tanti fecisse mortem hominis Christiani, ut, inter potissimas Jerosolimitani excidii causas, ejus cædem recensuerit. Quòd si nec malè sensisset de Christianis, & ejusmodi sceleris eam calamitatem ultionem esse credidisset, potiùs Christi ipsius cædem memorasset, quæ haud paullò majoris erat impietatis facinus. Sensit hoc partim *Origenes*, debuissétque propterea suspectum habere locum. * Καὶ τοίγε ἀπιςῶν Ἰησοῦ, ὡς Χριςῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πτώσεως καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως. δέον αὐτὸν εἰπεῖν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβουλὴ τούτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριςόν. ὁ δὲ καὶ ὥσπερ ἄκων οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενος, φησι, ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰουδαίοις κατ᾽ ἐκδίκησιν Ἰακώβου, καὶ τὰ ἑξῆς: *Quamvis fidem Jesu, ut Christo, non habens, dum quærit causam Jerosolimitani excidii, Templique demolitionis (cùm debuisset dicere insidias Jesu structas causam fuisse*

horum

* *Pag.* 35.

horum populo Judæorum, quoniam Christum à Prophetis prædictum interemerant) quasi invitus, haud procul à veritate discedens ait hæc contigisse Judæis, in ultionem Jacobi. At *Josephus* non credens Christum esse Messiam, adeóque Pseudoprophetam eum habens, non potuit dicere, propter Pseudoprophetæ discipulum occisum, deletam fuisse Jerosolimam. Qui nihil dixerat de ipso Jesu, ut existimabat *Origenes*, is multò minùs de ejus discipulo loquutus esset. Certè nullum est, apud *Josephum*, vel minimum hujus lacunæ vestigium, quo credibile fiat, hoc eraso, quidquam deesse orationi *Josephi*. Denique quis credat Judæos à temporibus *Origenis*, quibus Christianum nomen ubique sparsum erat, & quibus jam Bibliothecas adornare sibi Christiani cœperant, ut docet * *Eusebius*, ex omnibus Codicibus potuisse ea verba ita expungere, ut nullus eorum qui ad nos pervenerunt integer sit? Certè credibile est Librarios Christianos, non Judæos qui librorum Græcorum numquam studiosi fuerunt, nec Ethnicos à quibus spernebantur Judæi, exscripsisse Josephum, illi autem numquam hunc locum omisissent, si in suis

* *Lib. VI. c. 20. Hist. Eccl.*

ſuis Exemplaribus eum reperiſſent. Imò verò ex auctoritate *Origenis* ſuo loco potiùs repoſuiſſent, ſi aptum ullum apud Joſephum inveniſſent.

10. At eum locum, inquit vir doctiſſimus, „ *quoniam tam apertè & fidenter „ uſurpant *Origenes* & *Euſebius*, cùm ille „ diſputaret adverſus Ethnicos, uterque „ verò in media Judæorum colluvie ſcri„ beret, & eum præterea deſignat † *Hie„ ronymus*; minimè credi poteſt vel con„ fictum ab iis fuiſſe, vel ab aliis, vel „ omnino ſuſpectum fuiſſe & dubium. At *Origenem* ſequutus eſt *Euſebius*, ut ſolet priores, *Euſebium Hieronymus*, ne inſpecto fortè quidem *Joſepho*. Ideóque hi tres teſtes ad unum redeunt. Non equidem puto *Origenem* finxiſſe, ſed vitiato codice uſum nihil vetat nos fateri. Numquam fuit tam diligens, ut nihil proferret niſi exploratum. Fortè etiam memoriæ plus æquo confidit, & quod nuſquam legerat citâvit. At facere non debuit. Fateor, ſed an homines etiam eruditi ſemper abſtinent ab iis, à quibus eos abſtinere ſatius erat? Annon Veteres paſſim infirma argumenta, ex ſuppoſiticiis libris pe-

* P. D. Huëtius, Ibid. † Catal. Script. Eccle. in Joſepho & Jacobo.

petita, proferunt fidentiſſimè, quaſi res clara eſſet? Teſtes ſunt commenticiæ *Sibyllæ*; & tot alii libri paſſim à *Clemente Alexandrino*, aliiſque laudati. Igitur non eſt ex ἀκριβείᾳ, quâ Veteres plerique caruerunt, ratiocinandum. Hæc ſi expendantur, per ſe concident quæcumque ſimilia, hanc in rem, habet vir eruditiſſimus.

11. Alter locus legitur etiamnum apud * *Joſephum*, cujus hæc ſunt verba, poſtquàm dixit Ananum juniorem Sadducæum fuiſſe, & Synedrium, non exſpectato Albino, convocaſſe, ita pergit: καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους; *ſtatutúmque coram eo fratrem Jeſu, dicti Chriſti, (nomen ei erat Jacobo) & quoſdam alios; accuſatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

12. Sunt quoque rationes ſat graves, quæ perſuadeant hæc fuiſſe interpolata, & ſcripſiſſe dumtaxat *Joſephum*, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτό τινας, καὶ ὡς παρανομησάντων, &c. *ſtatutóſque coram eo nonnullos, & accuſatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

* *Ant. Jud. Lib.* XX. *c.* 8.

dos. Primò, hic locus non videtur, tempore *Hegesippi*, fuisse in *Josepho*; hinc enim potiùs narrationem mortis Jacobi desumsisset, quàm ex ineptis narrationibus, quas ex eo habet *Eusebius* Lib. II. c. 23. Hist. Eccles. Similia dicenda de *Clemente*, qui Hypotypos. Lib. VII. dicebat ex *Hegesippo* Jacobum κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθέντα, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγέντα εἰς θάνατον: *ex templi lorica præcipitatum, & à fullone ligno ad mortem percussum*. Secundò, qui fidem habent narrationi *Hegesippi*, eos oportet aut *Josephum* falsi arguere, aut suspectum habere hunc locum, quo res publicè Jerosolimæ gesta, adeóque notissima aliter narratur; ut mirari subeat ab *Eusebio Josephi* & *Hegesippi* verba allata, eodem Capite, nec eum tentasse ea in concordiam redigere, aut alterutrius narrationis fidem in dubium non revocasse. Tertiò, non est credibile *Josephum* Judæum, ut jam diximus, tanti fecisse mortem Episcopi Christiani, sine dubio, ex opinione Judæorum, παρανομήσαντος, ut eam quasi grave crimen Anani memoraverit. Palam enim docebant Christiani, illo tempore, liberè versandum esse cum Ethnicis incircumcisis, & cærimoniarum legalium nequa-

quam obſervantibus; eóſque non minùs mundos eſſe, ac Deo gratos, ſi ex norma Evangelii viverent, quàm ſi Moſaïcos omnes ritus obſervarent; quæ profectò erat παρανομία, ex ſententia Phariſæorum, ac *Joſephi*.

13. Tertius locus eſt Antiquitat. Jud. Lib. XVIII. c. 4. ubi *Joſephus*, ſi exemplaribus noſtris credimus, diſertè loquitur de Jeſu Chriſto. Non repetemus quæ de eo dixit vir acutiſſimus * *Tan. Faber*, qui integrâ Epiſtolâ à Chriſtiano confictum eſſe locum demonſtrare aggreſſus eſt. Si ille rem acu tetigit, habemus hîc inſigne exemplum interpolationis indignæ Chriſtianâ Religione; quæ firmioribus nititur fundamentis, quàm ut ejuſmodi fraudibus indigeat. Contrà ſi † vir celeberrimus, qui locum *Joſephi* genuinum eſſe contendit, & contra aliter ſentientes probare conatus eſt, audiatur, ſingularis nequitiæ Judæorum hic locus nobis exemplum præbet. Objicientibus enim, plurimos è priſcis Chriſtianæ Religionis propugnatoribus, tam valido teſtimonio cauſam ſuam numquam eſſe tutatos; non *Juſtinum*, non *Tertullianum*, non *Orige-*

* *Lib. I. Ep. 44.*
† *P. D. Huëtius Prop. III. §. 13.*

-rum, non alios plerosque; quod fecissent utique, si vel cognita ipsis fuisset ista lectio, vel pro legitima eam habuissent; hæc, inquam, objicientibus respondet, „ causas, nempe, fuisse dolos Judæo-„ rum, qui ex pluribus eam libris extri-„ verant, jam inde à primis, post Jose-„ phum, temporibus.

14. Ad rem, quam hîc agimus, nihil interest utra harum sententiarum verior habeatur; sed ingenuè profitebimur nos *Tan. Fabro* adsentiri, post lecta quæ contra eum dixit vir, cujus multijugem eruditionem ceteroqui suspicimus. Nihil quidem est quod addamus *Tan. Fabri* argumentis, sed non difficulter nobis videmur confutare posse, quæ illi opposita sunt, quod tamen non faciemus. Unum duntaxat hîc animadvertendum esse censemus; nimirum, incredibile planè esse exemplaria *Origenis* habuisse locum priorem de Jacobo, antea allatum, qui in nullis nostrorum comparet; caruisse verò hoc, de Christo, testimonio. Qui enim unum abradere potuerant, alterum etiam abrasissent. Non minùs mirum, in iis exemplaribus, qui habent locum de Christo, deesse verba ad Jacobum spectantia, quæ prima expendimus. Si dixeris rec-

ctum fuisse in exemplaribus *Origenis* locum de Jacobo, quippe minoris momenti; expunctum verò eum, in quo de Christo sermo erat, quo Judæorum pertinacia jugulabatur; quæram quî factum ergo sit, ut in sequentium sæculorum exemplaribus, in quibus verba de Christo leguntur, nusquam inveniantur quæ primo loco protulimus de Jacobo? Si hæc deleta fuerant, multò potiori jure illa expuncta fuissent. Vix quoque crediderim ullos fuisse Librarios Judæos, qui Græcos libros Christianis, aut Ethnicis venderent; certè non fuit eorum moris describere Gentilium scripta, nec propter *Josephum*, & perpaucos alios Judæos, qui Græcè scripserant, videntur illi librarias officinas instituisse. Multa verò exemplaria corrumpere vix quispiam poterat, nisi Librarius.

15. Nec est putandum defuisse inter Christianos, ex quocumque grege fuerint, qui ejusmodi fraudes admitterent. Certè *Ambrosius* non semel Arianos ejus sceleris insimulat. *Ariani*, inquit de Fide Lib. II. c. XV. n. 135. *Scripturas falsavere divinas.* Nolim planè ei de adversariis infensissimis credere; sed hinc liquet rem non incredibilem visam eo ævo, cùm

præ-

præsertim non semel eam exprobret Arianis. Similia fortè & ipsi de Consubstantialistis dictitabant. Ne utrosque mentitos putes, exempla aliquot ex Novo Testamento proferemus locorum manifestò interpolatorum, in plurimis saltem Codicibus; ex quibus judicare licebit, non unum fuisse Falsarium, inter eos qui Codices Sacros olim describebant; quamvis nequaquam passa fuerit divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere.

Matthæi C. III, 11. Joannes Baptista ait se baptizare aquâ, in pœnitentiam; sed eum, qui post ipsum venturus erat, baptizaturum ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, *spiritu sancto & igne.* Veteres omnes Translationes & optimi Codices ita legunt; attamen laudantur aliquot MSS. Codd. in Oxoniensi Editione, à quibus voces ἐν πυρὶ absunt. Cùm non intelligerent quid hæ voces vellent, nec eas viderent expressas Marc. I, 8. & Joan. I, 35. delendas eas temerè homines non bonæ fidei judicarunt. Fortè &, ut suspicatur *H. Grotius*, Hæretici nonnulli, qui igne baptizabant, occasionem huic depravationi præbuerunt.

Matthæi C. XXIV, 36. ita loquitur

Christus de die Judicii, ex Cod. Cantabrig. Græco-Latino: οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος: *nemo scit, neque Angeli Cœlorum, neque Filius, nisi Pater meus solus.* Similia habet Marcus, Cap. XIII, 32. Pleraque tamen exemplaria, apud Matthæum, omittunt verba οὐδὲ ὁ υἱὸς, quamquam habent apud Marcum. At cum Ariani hoc loco uterentur, ad ostendendum Filium esse minorem patre, sic inter alia respondebat *Ambrosius* de Fide Lib. V. C. XVI. n. 193. *Veteres non habent Codices Græci, quia nec Filius scit. Sed non mirum, si & hoc FALSARUNT, qui Scripturas interpolavere divinas. Qua ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tanti Sacrilegii derivatur.* Fallebatur *Ambrosius*, sed hinc liquet quid de audacia falsariorum ejus temporibus crederetur.

Marci Cap. XVI. Quamvis veteres Translationes antiquissimique Codices & Patres hoc Caput integrum habeant, ac laudent; sunt nonnulli Codices, in quibus totum deest, aut saltem a vers. 9. quod se animadvertisse ait *Gregorius* Nyssenus, ut observavit *H. Grotius*; qui recte judicat hanc omissionem tribuendam ex-

ex scriptoribus, qui in hac parte Marcum cum Matthæo in concordiam non posse revocari existimarunt. *Hieronymus*, in Ep. ad Hedybiam, similiter animadvertit à plerisque hoc Caput non admitti, & adjectitium haberi, quòd diversa narret à reliquis Evangelistis. Hoc verò falsum esse ostenderunt viri doctissimi, ut nulla sit ratio de Evangelistarum consensu dubitandi.

Ibidem vers. 2. pro ἀνατείλαντος ἡλίου, *orto sole*, MS. Codex *R. Stephani* habuit ἔτι ἀνατείλαντος. *Gregorius Nyssenus*, in Serm. de Resurrectione, ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων ἐμφέρεται: *adhuc in accuratioribus exemplaribus exstat*. Sic legit etiam *Eusebius*, in Demonst. Evang. Lib. X. c. 8. Alii verò Codices, & veteres Translationes omittunt eam particulam, unde colligere est interpretationis gratiâ additam.

Ibidem. Vers. 8. In Codice, qui laudatur in Edit. Wecheliana, adduntur hæc versui octavo, atque ita desinit hoc Evangelium: πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας: *omnia mandata*

Petro paucis nuntiarunt. Post hæc verò & ipse Jesus, ab oriente usque ad occasum, nuntiavit per eos sacrum & incorruptum præconium æternæ salutis.

Ibidem. Vers. 14. *Hieronymus* Lib. II. adversùs Pelagianos: *In quibusdam exemplaribus & maximè in Græcis Codicibus, juxta Marcum, in fine ejus Evangelii scribitur.* Postea cùm accubuissent, &c. *Et illi satisfaciebant dicentes; sæculum istud iniquitatis & incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos Spiritus veram Dei apprehendi virtutem. Idcirco jam nunc revela justitiam tuam.* At neque Versiones, neque Codices ulli superstites huic additamento favent.

Lucæ Cap. II, 33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, *& erant Joseph & mater ejus.* Sic Alexandrinus & plerique Græci Codices, sic Syrus & Arabs. At Vulgatus: *& pater ejus & mater*, quam lectionem confirmant aliquot Græci Codices. De hac *Hieronymus*, contra Helvidium: *Tu licèt, mirâ impudentiâ, hæc in Græcis Codicibus falsata contendas, quæ non solùm omnes penè Græciæ tractatores in suis voluminibus reliquerunt; sed nonnulli quoque è Latinis, ita ut in Græcis habentur, assumserunt.* Non immeritò conjecit *Erasmus*, mutatum id à

qua-

quopiam, qui vereretur Josephum vocare patrem Jesu.

Ibidem. Cap. XIX, 41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ: *& cùm adpropinquasset, conspectâ urbe, illam deflevit.* Cum nonnulli lacrimas Christo indignas judicarent, resecuerunt hunc versum. *Epiphanius* in Anchorato num. 31. Ἀλλὰ καὶ ἔκλαυσε κεῖται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, καὶ κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων, πρὸς δοκήσει τὸν Χριστὸν πεφυκέναι λέγοντας. ὀρθόδοξοι δὲ ΑΦΕΙΛΟΝΤΟ τὸ ῥητὸν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἰσχυρότατον: *Sed & ploravit exstat in Evangelio secundùm Lucam, in exemplaribus non emendatis,* (imò non corruptis) *& usus est hoc testimonio Sanctus Irenæus, in opere contra Hæreses, ad eos refellendos, qui Christum specie tenus fuisse dicebant. Orthodoxi verò SUSTULERUNT vocem, veriti, nec intelligentes ejus finem & summam vim.* Habent tamen omnes nostri Codices, & antiquissimæ Translationes. Vide *H. Grotium*, ad hunc locum.

Ibidem. Cap. XXII, 43, 44. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο, ἐγέ-

ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ, ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν: *Apparuit autem ei Angelus de cœlo confortans eum, & cùm esset in agonia, intentiùs orabat; erat autem sudor ejus, quasi grumi sanguinis descendentes in terram.* Hæc, quæ sunt in omnibus nostris Codicibus, priscisque Translationibus, ait *Hieronymus* Lib. II. contra Pelagianos, *in quibusdam exemplaribus, tam Græcis, quàm Latinis, inveniri*; ex quibus verbis liquet, si modò accuratè loquutus est *Hieronymus*, ex plerisque abfuisse. Similia habet *Hilarius* Lib. X. de Trinitate, num. 41. in Ed. Parisiensi. Passarii, qui, pro sua imperitia, historiam Christi emendabant, hæc sustulerant, quasi indigna Christo, quæ tamen ceteri Christiani genuina esse agnoverant. Quæ narrabantur de nonnullis Martyribus, qui, quasi alienatâ mente, nec cruciatus ullos patientes, illudebant carnificibus, effecerant ut extremum illud Christi certamen imperiti homines non satis concoquerent. At multo major est constantia ejus qui sui compos, & acerrimis doloris ac ignominiæ stimulis confossus, virtutem ac veritatem tuetur; quàm ejus, qui instar furentis clamitat se nihil sentire doloris, & ridet, si vera quidem sunt quæ narrantur, in me-

mediis flammis, aut in candente ... Verùm hæc non sunt hujus loci.

Joannis Cap. VII, 8. ita loquitur Christus: ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω: *vos adscendite ad hoc festum, ego nondum adscendo*. A versione Vulgatâ abest *nondum* οὔπω, sed in ceteris Translationibus, est particula similis significationis. Plerique etiam Codices nunc habent οὔπω. Attamen tempore *Porphyrii*, in plerisque videtur omissa hæc particula fuisse. *Hieronymus*, Lib. II. contrà Pelagianos: *Iterum se negavit, & fecit quod prius negaverat. Latrat Porphyrius, inconstantiæ ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda.* Vide, ad hunc locum, *Theod. Bezam.*

Ibidem. Cap. VIII, 3. & seqq. ad 11. habetur historia adulteræ, de qua vide quæ adjecimus *H. Hammondi* adnotationibus.

Actorum Cap. XX, 28. est insignis lectionis varietas, de qua jam diximus Cap. VIII.

Epistolæ ad Romanos C. V, 14. ait Paulus mortem regnasse ab Adamo usque ad Mosem, καὶ ἐπὶ ΜΗ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ: *etiam in eos qui* NON *peccaverant ad similitudinem*

trans-

transgressionis Adam. *Origenes* observarat, in multis Codicibus, non esse negativam; atque ita legendum contendit *Hilarius Diaconus*, cujus Commentarii perperam *Ambrosio* olim tribuebantur. Recténe an secus, nunc non quæram, sed digna notatu verba ejus adscribam, ubi ita loquitur contra eos, qui Græcos Codices, in quorum plerisque erat negatio, quasi emendatiores Latinis, ei objiciebant: *Sic præscribitur nobis de Græcis Codicibus, quasi non ipsi ad invicem discrepent.* QUOD *facit studium contentionis. Quia enim propriâ quis auctoritate uti non potest, ad victoriam, verba Legis adulterat, ut sensum suum quasi verba Legis adserat; ut non ratio, sed auctoritas præscribere videatur. Constat autem porrò olim quosdam Latinos, de veteribus Græcis translatos olim Codices, quos incorruptos simplicitas temporum servavit & probat. Postquàm autem à concordia animis discedentibus & hæreticis perturbantibus, torqueri quæstionibus cœperunt,* MULTA IMMUTATA *sunt ad sensum humanum, ut hoc contineretur in* * *Litteris quod homini videretur, unde & ipsi Græci diversos Codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & historia & ratio & auctoritas observantur.*

* *Videtur deesse* sacris, *aut* sanctis.

tur. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inveniuntur à Veteribus posita, Tertulliano, Victorino & Cypriano. De varietate lectionis, in Pauli loco, adeantur *Des. Erasmus* & *Theod. Beza*, qui acerrimè in virum se doctiorem invehitur.

Ibidem. C. IX, 5. Christus dicitur ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Observavit dudum *Erasmus Cyprianum*, adversùs Judæos Lib. II. c. 6. & * *Hilarium* in Psalmum CXXII. omittere vocem *Deus*, nec *Chrysostomum* videri eam legisse. *H. Grotius* iis addit Syrum Interpretem, qua in re fallitur. Sive autem deleta, sive addita fuerit datâ operâ hæc vocula, Falsariorum hoc fuit facinus; qui aut noluerunt sibi Paulum adversari, aut sententiam pro se ferre voluerunt. Existimavit *Erasmus* interpunctionem hîc esse mutandam, at temerè, qua de re postea aliquid dicemus.

Ep. ad Philippenses C. II, 3. Legimus in Editionibus nostris πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, *Spiritu Deo servientes.* At MS. Alexandrinus aliique habent Θεοῦ, *Spiritui*

Dei.

* *Video tamen in accuratioribus Editionibus* Hilarii *legi* Deus, *ut in Parisina anni* 1693.

Dei. Quam *Ambrosius* veram lectionem esse vult Lib. II. de Spiritu Sancto Cap. V. §. 46. alteram verò Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum Deum esse negabant, corruptelam. *Simul*, inquit, *Creatori admonet serviendum, damnando eos qui serviunt creaturæ, cùm Creatori servitium debeamus; & quoniam Spiritum Creatorem nominat, docet* (Paulus) *eidem serviendum, dicens* — — nos enim sumus circumcisio qui Spiritui Dei servimus. *Quod si quis de Latinorum Codicum varietate contendit, quorum aliquos PERFIDI FALSAVERUNT, Græcos inspiciat Codices & advertat, quia ibi scriptum est, οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, quod interpretatur Latinus, qui Spiritui Dei servimus.* At *Th. Beza* & multis aliis altera lectio germana videtur, unde sequitur Falsarios eos esse, qui scripserunt Θεῷ.

1. Epistolæ ad Timotheum Cap. III, 16. In plerisque nostris exemplaribus Græcis, legimus hodie Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, *Deus apparuit in carne.* Sed pro voce Θεὸς, Latinus Int. & Syrus legerunt ὃ, confirmántque eam lectionem Claromontanus Codex, & alius in Oxoniensi Editione memoratus. *Erasmo* videtur additum Deum *adversùs Hæreticos Arianos;*

Beza

Beza verò *sublatum fuisse ab iis qui vel Deitatem Christi, vel utriusque naturæ unionem, jam inde ab ipso conceptionis momento, negabant.* Non inquiram uter melius conjecisse videatur; sed si quis addiderit quod in Codicibus suis non inveniebat, aut detraxerit quod in iis legebat, confirmandæ opinionis suæ causâ, eum Falsarium fuisse, ex omnium suffragio, pronuntio.

1. Epistolæ Joannis Cap. IV, 3. legimus in exemplaribus Græcis, consentientibus Syro & Arabe Interpretibus: *πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ Θεοῦ οὐκ ἔστι: omnis Spiritus qui non fatetur Christum, qui in carne venit, ex Deo non est.* At Vulgatus habet: *Omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est*; itémque *Irenæus*, Lib. III. c. 18. *Tertullianus* Lib. V. contra Marcionem Cap. 16. & alii. *Socrates* verò Hist. Eccles. Lib. VII. c. 32. sic de Nestorio, déque hoc loco scribit: ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα ὃ ΛΥΕΙ τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. Διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς

αὐτὸ

αὐτὸ τοῦτο ἐπισημήναντο, ὡς τινές εἰσιν ΡΑΔΙΟΥΡΓΗΣΑΝΤΕΣ τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες: *ignoravit in catholica Joannis Epistola, ita scriptum esse, in antiquis exemplaribus:* Omnis spiritus, qui Jesum solvit, non est ex Deo. *Hanc enim sententiam è vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. Quamobrem & prisci Interpretes id ipsum observarunt; fuisse, nimirum, quosdam, qui hanc Epistolam* DEPRAVARINT, *hominem à Deo sejungere cupientes.* Est & alia lectio hujus loci, ex Codice Alexandrino: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν: *omnis spiritus, qui non fatetur Jesum, ex Deo non est.* In partes eunt Interpretes, de vera hujus loci lectione; & contendunt eam lectionem, quam non probant, esse depravationem.

Ibidem. Cap. V, 7, 8. ita legimus in Codicibus nostris, ex recentioribus MSS. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι: *nam tres sunt, qui testificantur in cœlo; Pater, Ratio, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.*

Et

Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus & aqua & sanguis, & hi tres in unum consentiunt. At MS. Alexandrinus habet tantùm: ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Ita etiam vetustiores alii omnes Codices Græci, ita Syrus, Arabs, Æthiops, & ipse Latinus Interpres, in antiquissimis Codicibus. Priscis Libris si insint verba, quæ in Editionibus nostris leguntur, sunt addita margini, non in ipsa orationis serie, & quidem recentiore plerumque manu. * Ita multi Patres legerunt, ut monuerunt viri doctissimi ad hunc locum, quod pluribus probare non opus est. *H. Grotius* conjicit ex additamento Ariani cujuspiam esse, quod præterea legitur in nostris Codicibus; alii volunt in iis casu esse omissa, quæ sunt inter voces οἱ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, propter eorum verborum repetitionem, quod sæpe factum antea ostendimus; sed obstant voces ἐν τῇ γῇ, quæ sunt post hæc verba vers. 8. Volunt quidem viri eruditi eas primùm scriptas fuisse, sed postea deletas, cùm sensu carerent. At primùm,

* *Omitto minores varietates, quas vide in Oxon. Ed. & apud* Ric. Simonium *in H. C. N. T. de Textu Cap. XVIII. & Diss. de MSS. N. T. sub finem.*

est conjectura, quæ nullis nititur Codicibus; nulli enim laudantur ubi sint voces ἐν τῇ γῇ, omissis testibus cœlestibus. Deinde, poterat dicere Joannes tria Christo testimonium exhibere *in terra*, tacitè hoc opponens variis cœlestibus testimoniis, quæ Pater ei præbuerat; nec causa ulla erat eorum verborum delendorum. Tertiò, nullo modo credibile est hæc verba delituisse in pervetustis quibusdam Codicibus, per aliquot sæcula, dum Arianorum controversiæ vigerent, & agitarentur à viris * doctissimis, qui omnia vetera monumenta curiosissimis oculis lustrabant, si quid in iis occurreret, quo causam suam tueri possent; donec exstinctâ propemodum Arianorum sectâ, in lucem proferrentur. Quæ cùm ita sint, fateor me non videre quâ fide, aut quo jure possint vetustiores Codices ex recentioribus emendari? An ita postulat orationis series? Nequaquam. Non pluribus rem persequemur, quia à viris doctissimis copiosissimè pertractata est.

Unum dumtaxat addemus exemplum in-

* *Scio proferri locum unius* Cypriani, *sed ex eo nihil posse colligi egregiè ostendit* Ric. Simonius; *quod non illibenter agnosco, qui gratias habeo verum docentibus, quicumque sint.*

insignis fraudis, hanc in rem. Cùm, nimirum, deessent, in antiquioribus Latinis exemplaribus, verba quæ antea attulimus, non modò à Theologis illata sunt recentioribus MSS. sed & antiquiores Interpretes malæ fidei sunt incusati. Quod ut aliqua cum veri specie, quæ nulla erat, fieri posset, fictus est à pio, scilicet, impostore Prologus in septem Epistolas Canonicas, in quo ita *Hieronymus* loquens inducitur: *Quæ si ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab Interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum se se varietas impugnaret; illo præcipuè loco de unitate Trinitatis, in prima Joannis Epistola, positum legimus. In qua etiam ab infidelibus Translatoribus multùm erratum esse fidei veritate comperimus; trium tantùm vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritûs in sua editione ponentes; & Patris, Verbique ac Spiritûs testimonium omittentes; in quo maximè & fides Catholica roboratur, & Patris & Filii ac Spiritûs Sancti una divinitatis substantia comprobatur.* Ne quisquam suspicaretur Prologum non esse *Hieronymi*, additum est in ultima Periodo nomen *Eustochii: Sed, tu virgo Christi Eustochium*, &c. Hunc autem Prolo-

gum esse confictum probavit *Ric. Simonius* in Hist. Critica Textûs N. T. Cap. XVIII. quamvis in nonnullis erraverit, si stemus fide *Monachorum Benedictinorum*, qui nuper *Hieronymum* edidere. Ipsi tamen in re ei adsentiuntur, quamvis ubicumque possunt hominem admordeant, & γνησιότητα loci suspectissimi acriter defendant. Vide quæ habent in Adnotationibus ad eum Prologum, & adi etiam *Simonium*, qui conjicit scholion è margine in textum irrepsisse.

Epistolæ Judæ vers. 4. in Editionibus, ita describuntur Hæretici quidam Apostolicorum temporum: τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι: *solum herum Deum, ac Dominum nostrum Jesum Christum negantes*. Sed in Alexandrino Codice non est vox Θεὸς, uti nec in duobus *T. Bezæ*, nec in quinque aliis, in Oxoniensi Editione memoratis. Non legit eam Latinus Interpres. Sive datâ operâ detracta fuerit hæc vocula, sive addita à Theologis; quicumque fine, & quacumque de causâ; illa quidem fraus est, indigna bonis viris, & veri amantibus.

Ultimo loco memorabimus novam interpunctionem, quam in MS. Codice in-

venit olim *Claud. Sarravius*, Senator Parisiensis, & quam his verbis profert, in Epist. CLXXVI. „Codex est, inquit, ve-
„ nerandæ antiquitatis, qui Scripturæ
„ speciem præfert ultra octingentos, vel
„ etiam mille annos exaratæ. Locus au-
„ tem habetur Apocalypf. C. XIX, 10.
„ & vulgò ita legitur: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ
„ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν τοῦ
„ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον. Codex ve-
„ rò, quem jam verso, legit in hunc
„ modum: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν
„ σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν. Ἰησοῦ τῷ Θεῷ
„ προσκύνησον. Quæ lectionis varietas
„ non est nihili. Nempe, vertendum
esset, ex hac interpunctione: *conservus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium. Jesum Deum adora*; non, ut omnes Interpretes, *testimonium Jesu. Deum adora.* Sed hanc esse veram interpunctionem ostendunt sequentia, & perpetuus Apostolorum stylus. Quo factum ut nemo alius tale quidquam somniarit. Hoc in memoriam mihi revocavit duas interpunctiones ab *Erasmo* excogitatas, ad Rom. IX, 5. *Ex quibus est Christus secundum carnem*, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας; *qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Vellet autem

λεῖαν στιγμὴν ante ὁ pôni, *secundùm carnem. Deus, qui est super omnia, benedictus in sæcula*; nempe, sit; aut post πάντων, hoc modo, *qui est super omnia. Deus benedictus sit in sæcula.* Sed ut Græculus, à quo descriptus erat liber *Sarravii*, invito Joanne, voluit nomen *Dei* Domino Jesu tribuere: ita &, invito Paulo, eum titulum Christo detrahere conatus est *Erasmus*. Utriusque conatus, inter depravationes, ex æquo haberi possunt: nisi quòd venia dignior est *Erasmus*, quia conjecturam tantùm in Adnotationibus proposuit; locum verò, in Translatione sua, non secus ac alii, interpretatus est.

16. Hæc sunt depravationum manifesta, nisi fallor, exempla; quæ tamen, ita rem administrante Divinâ Providentiâ, neminem fallere possunt, nisi qui sponte falli velit; cùm antiquissimi Codices, & priscæ Translationes, & Scripta veterum Patrum satis ostendant quæ sit vera locorum, in nonnullis Codicibus depravatorum, lectio; ne jam & doctrinam & stylum Apostolorum memoremus. Non est Religio Christiana res obscura, & cujus necessaria capita obiter tantùm attingantur in Apostolorum scriptis, aut dif-

culter ex aliis colligantur; ex quo intelligere licet, malâ manu, difficillimè eorum ullum ex hominum memoria deleri potuisse. Non moror hîc crassas Marcionitarum & aliorum depravationes, quæ statim retectæ sunt, & unà cum illis meritò irrisæ atque explosæ interierunt.

CAPUT XV.

De Mendis à Vetustate ortis.

1. CUM Vetustas inscripta marmori atque æri monumenta innumera, aut prorsus absumserit, aut partim deleverit; nemo mirari possit, cur in libris, in membrana aut charta descriptis, sint hodie vel plurium vocum, vel aliquot litterarum lacunæ. Negligentiâ Librariorum atramento non bene temperato utentium, aut etiam eorum qui libros, magno licèt ære emtos, interdum non satis diligenter adservarunt, aliisque ejusmodi casibus, factum est ut in antiquissimis MSS. multa loca desint, ac plurimæ voces mutilæ cernantur, & quæ cupidissimè legeremus ea avidos oculos nostros fugiant. Quicumque Bibliothecas MSS.

Codicibus instructas lustrarunt, facilè innumeros in iis vetustatis, omnia absumentis, morsus animadverterunt; & frequentes sunt virorum doctorum acerbissimæ, ac inanissimæ querelæ, cùm à MSS. suis destituuntur, in iis locis, in quibus maximè eorum operâ indigebant.

2. Exstat hanc in rem historia, apud *Strabonem*, * digna quæ huc transferatur, quamvis paullò prolixior sit locus. Postquàm ergo dixit ab *Aristotele* Bibliothecam traditam esse *Theophrasto*, à *Theophrasto* verò relictam *Neleo*, ita pergit: ὁ δ' εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μετ' αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἳ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα. ἐπειδὴ δὲ ᾔσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ὑφ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἔκρυψαν ἐν διώρυγί τινι. ὑπὸ δὲ νοτίας καὶ σητῶν κακωθέντα ὀψέ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλίκωντι τῷ Τηΐῳ πολλῶν ἀργυρίων τά τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεοφράστου βιβλία: *Hic libros Scepsin translatos posteris suis reliquit, indoctis hominibus, qui incuriè positos, sub clavibus habuerunt. Cùm verò intellexissent studium Attalicorum Regum, quibus Scepsis*

* *Lib. XIII. p. 419. Ed. Casaubonianæ Genevensis.*

Scepsis parebat, conquirentium libros ad instituendam Pergami Bibliothecam; sub terra suos, in fossa quadam, occultaverunt. Humore verò & blattis vitiatos, serò tandem qui ex ea erant stirpe, Aristotelis, Theophrastique libros Apellicanti Teio, magnâ pecuniâ, vendiderunt. Videntur timuisse Nelei heredes, ne Reges Pergameni sibi thesaurum illum eriperent, nullo persoluto pretio; quo metu factum est, ut eum terra crediderint, sicut aurum solent avari; donec emtorem invenirent, qui sibi certam pecuniæ summam numeraret. At illâ cautione factum est, ut libri utriusque Philosophi vitiati fuerint; fieri enim non potuit ut blattæ pergamenas non perfoderent; útque humor, atramento diluto, litteras & voces plurimas non deleret. Perpaucos quidem fuisse crediderim, qui ejusmodi thesauros in Græcia, aut in Italia, defodere cogerentur; sed in Bibliothecarum forulis jacentia volumina non minùs cœli humor, ac blattæ, tineæve corrumpere potuerunt; si fortè, ut fit, ædes non satis diligenter tectæ essent, aut si libri raò inspicerentur. Sæpe natæ ex ejusmodi casibus lacunæ, nullo modo expleri potuerunt; aut si expletæ sunt, errante explentium acumine, vetusto Scriptori

ptori voces tributæ sunt, quibus usus non fuerat.

3. Factum id in *Aristotelis*, *Theophrastique* operibus, docet in sequentibus *Strabo*, hisce verbis: ἦν δὲ ὁ Ἀπελλίκων φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος. διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων, εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ, καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτάδων πλήρη τὰ βιβλία: *Erat autem Apellicon potiùs librorum studiosus, quàm Philosophiæ; itaque erosarum particularum quærens instaurationem, in nova libros transtulit exemplaria, lacunas non rectè implens, edidítque libros mendorum plenos.* Paullò pòst, postquàm dixisset veteres Peripateticos difficulter philosophatos, quòd carerent libris *Aristotelis* & *Theophrasti*, subdit: τοῖς δὲ ὕστερον ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προῆλθεν, ἄμεινον μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελίζειν, ἀναγκάζεσθαι μέντοι τὰ πολλὰ εἰκότως λέγειν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν: *Posterioribus, ex quo hi libri fuerunt editi, facilius fuit philosophari & Aristotelem auctorem sequi; quamquam, ob mendorum multitudinem, cogebantur multa conjiciendo dicere.*

4. Ejusmodi ad nos pervenit Epistola *Clementis* Romani, in qua *Patricius Junius voces deperditas*, ut loquitur, *& litteras* vetu-

vetustate exesas, interstitiis accuratissimè dimensis supplevit, supplementáque minio exprimi curavit; ut facilè ab iis, quæ in MS. Codice comparent, secernerentur. Eadem postea uncinulis clauserunt *J. B. Cotelerius* & *P. Colomesius*, in hujus Epistolæ editionibus, quas diu post Junianam emiserunt. Nemo negarit quin ut plurimum non malè suppleverit vir eruditus, cùm paucæ desint litteræ, & loca multa ex LXX. Interpretibus proferantur.

5. Attamen in prima periodo gravissimè offendit, habet enim: [Χάρις ὑ]μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο[κράτο]ρος Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληθυνθείη, [ἐφ᾽ ὑ]μῶν ἰδίους καὶ ἐπ᾽ ἀλλήλους: hoc est, illo interprete: *gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Jesum Christum, in vobis singulis, ET mutuò erga vos invicem multiplicetur.* Quæ postrema verba solœca sunt, in Græcis & Latinis, sensúque carent. Conjicit in notis ἐφ᾽ ὑμᾶς ἰδίως, absurdè. Atqui accuratiùs inspexerunt Codicem Alexandrinum viderunt in eo legendum esse potiùs: [Δι᾽ α]ἰφνιδίους καὶ ἐπ᾽ ἀλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [παρεμπ]τώσεις: *Propter subitas & alias super aliis, quæ nobis contigerunt, calamitates & casus adversos*, &c. ita ut hæc sint initium periodi. 6. Sed

6. Sed miror subjecta verba non fuisse emendata, cùm sententia ipsa sat manifesta ad veram lectionem deduceret: ἀδελφοὶ βραδεῖον [δυσω] ἰζομεν ἐπιστροφὴν πεποιη[κέν]αι περὶ τῶν ἐπιζητουμένων [πα]ρ᾽ ὑμῖν πραγμάτων: vertit Junius: *fratres dilecti postulatis vestris tardiùs nos animum adjecisse veremur*; legitque βράδιον. At supplementum vocis δυσωίζομεν durum est & coactum, nec sensum expeditiorem facit, præterquàm quòd vox rarior est. Sed *Junius* ait se *vestigium minutissimum* τοῦ O ante I vidisse. *Cotelerius* verò vertit: *fratres, tardiùs videmur convertisse animum ad eas res, quæ à vobis quæsitæ sunt.* In margine suspicatur pro δυσωίζομεν, legendum νομίζομεν, *judicamus*, quod non debuit vertere *videmur*. Legendum erat, βραδεῖαν [δοκ]οῦμεν, hoc est, *serò videbimur ad animum revocasse*, ut βραδεῖα ἐπιστροφὴ, sit *sera consideratio*. Vestigium τοῦ O & I sequens sunt sine dubio crura vicina τοῦ K & H. Sensus est perspicuus, & series orationis clara: *Propter subitas, & quæ alia super aliis nobis contigerunt calamitates, & casus adversos, fratres, seriùs videbimur ad animum revocasse quæ rogaveratis.*

7. Permulti alii exstant veteres Scriptores, in quibus lacunæ sunt, quæ non nisi

ope

ope meliorum MSS. Codicum sarciri queant; nec opus est nos exemplis afferendis immorari. Hoc potiùs monebimus, cùm à Librariis spatium semper relinqui oportuisset vacuum, pro numero litterarum, aut vocum, quas in MSS. deesse, ex litterarum formâ, intelligere poterant, sæpe eos nullum reliquisse, ne mutila exemplaria spernerentur, & minoris emerentur; aut summùm exiguum admodum, qualia videmus Asterisco in editionibus impleri. Sæpe etiam fugientes litterarum ductus, & partim deletos legere ac supplere infeliciter tentarunt. Vice versâ, aut Librarii aut Critici, ubi nulla erat, lacunam esse perperam suspicati sunt, & locis integris Asteriscum, seu omissionis notam, apposuerunt. Tria *Ciceronis* loca, hanc in rem, proferemus.

8. Primus est in V. Verrina, * ubi de supplicio capitis, quod à civibus Romanis sumserat Verres: *Paullò ante, judices,* inquit, *in morte misera atque indignissima navarchorum, lacrymas non tenebamus, & rectè ac meritò miseriâ sociorum commovebamur; quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum san-*

* Cap. LXVII.

sanguis conjunctus existimandus est; quoniam id & salutis omnium ratio & VERITAS *omnium postulat*. Omnino videntur hîc tres primæ litteræ vocis deletæ, adeò ut maneret VRITAS; ex quo, omissâ lacunâ, factum est VERITAS, sed legendum erat SECURITAS. Nempe, ut *securi* omnes essent cives Romani, & negotia sua tutò per universum Imperium gererent, nulli Magistratui Populi Romani licitum esse debuit cives in Provinciis agentes securi percutere. Hisce primùm editis, animadverti ita conjecisse *Franc. Hotomannum* & *Dionys. Lambinum*. Quorum conjectura haud paullò melior est, quàm eorum qui delent, contra fidem plerorumque Codicum, vocem *omnium*, & legunt *veritas*, quod interpretantur *justitia*.

9. Alter est in somnio Scipionis, * ubi postquàm hæc verba Africani ad se protulit: *Dictator Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hîc*, ait Cicero, *cùm exclamasset Lælius, ingemuisséntque ceteri vehementiùs; quæso, inquit, ne me è somno excitetis, &* PARUM REBUS, *audite cetera*. Hæc carent sensu, licèt sint in omnibus MSS. exceptis duobus, in quibus, si *Ald. Manutio* credimus,

* *Cap. II.*

dimus, legebatur *pax sit rebus*, quod melius non est. Vestigia veterum litterarum legerunt Librarii, ut potuerunt. Crediderim, donec melius quid edocear, lectum olim fuisse HIS PAVORIBUS: *ne me*, inquit, *è somno excitetis his pavoribus*, quia amici Scipionis pavidis animis exceperant quod de propinquorum insidiis sibi metuendis dixerat, atque exclamaverant. Poppæa in Octavia *Senecæ* vers. 733.

Tandem quietem magnus excussit pavor.

10. Tertius locus est mutilus, si stemus Criticorum judicio; quem propterea necesse est totum proferri, ut intelligere queamus an in eorum sententia sit nobis adquiescendum. Sic ergo *Cicero*, Lib. I. De finibus Bon. & Malorum, c. 16. *Justitia restat, ut de omni virtute sit dictum, sed similia ferè dici possunt. Ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cùm voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec distrahi possint: sic de justitia judicandum est, quæ non modò numquam nocet cuiquam, sed contrà semper alit aliquid tum vi suâ atque naturâ, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum de-*

*defuturum, quas natura non depravata desideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia semper animum excruciant, & semper sollicitant, turbulentæque sunt: sic ** cujus in mente consedit; hoc ipso quod adest, turbulenta non potest fieri*, &c. Alii ediderunt hunc locum cum Asteriscis, alii nescio quæ suppleverunt. Sed delendi sunt Asterisci, & intelligenda *justitia*, de qua in superioribus. Fefellit Criticos, quòd non animadverterint *sic*, quando res contrariæ comparantur, & antecessit *quemadmodum*, significare idem ac *contrà*. Perinde est ergo, ac si *Cicero* dixisset: *CUM temeritas & libido & ignavia semper animum excrucient, & semper sollicitent, turbulentæque sint: CONTRA* justitia, *cujus in mente consedit, eo ipso quòd adest, turbulenta* ea mens *non potest fieri; & si verò molita quidpiam est, quamvis occultè fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum.* Vir, nimirum, justus potest, perturbatione quapiam animi, transversus agi, ita ut ad occultum facinus adduci se patiatur. Sed postea, sedato affectu, redux justitia eum docet quid timendum sit ejusmodi facinore inquinatis.

§ 11. Verùm ut ad vetustatis menda redeamus, sacri ipsi Hebræorum libri vim

ejus

ejus senserunt; nec intercessit Divina Providentia, quominùs nonnulla minùs necessaria, longinquitate temporis, vitiarentur. In ipsis Novi Fœderis Tabulis, simile quid contigit. Ut ὕστερον πρότερον, Homerico more, progrediamur, dubium esse nequit, quin in tertia Tessaradecade progenitorum Christi, Matth. I, 12. & seqq. desit unius nomen. Cùm enim Evangelista moneat vers. 17. tres esse eorum Tessaradecadas, quarum primæ ultimus est David, secundæ Jechonias, supersunt tantùm in ultima tredecim nomina, etiam comprehenso Christo. Si locus ullus integer ad nos, Librariorum diligentiâ, pervenire debuit, is certè erat; quia Evangelista numerum progenitorum Christi, in tres classes tributorum, indicarat. Attamen ea Evangelistæ cura non obstitit quominùs, ab antiquissimis temporibus, hîc omitteretur unum nomen; quod videtur ortum ex lacuna exemplaris venerandæ antiquitatis, quam sequentium ætatum Librarii explere non potuerunt.

12. Lacunam esse liquet Gen. IV, 8. ex Samaritico Codice, Versione LXX. Intt. & nota Massorethica, qua de re vide notata à nobis ad eum locum. Sed pro-

Feremus hîc aliud exemplum Psalmi, dentibus ævi multò magis vitiati. Conferantur Psalmi XIV, & LIII, manifestum erit unum eundémque esse Psalmum, si comparentur quinque primi versus & ultimus Psalmi LIII. cum quatuor primis Psalmi XIV. qui non differunt, nisi perpaucis & exigui momenti varietatibus. At magnum est discrimen inter versus 4. & 5. Psalmi XIV. & 6. Psalmi LIII. Quæ verò ejus rei causa est? Nimirum, vetustas, quæ tria verba delevit ex Psalm. XIV, & sex alia vitiavit; quo factum, ut verba ejus Psalmi careant sensu, & hiulca sint, cùm Psalmi LIII. verba sint integra & pulcherrimam fundant sententiam. Hæc primùm apponam distincta in versiculos, qualibus olim constabant Cantica Hebræorum, ut aliquando copiosiùs probabimus. Sic ergo habet Psalmus LIII. vers. 6.

שם פחדו פחד
לא היה פחד
כי אלהים פזר עצמות
חנך הכישתה
כי אלהים מאסם
מי יתן מציון ישועות:

Ibi pavere trepidabunt,
ubi non erat timor,

quia

quia Deus dissipabit ossa
obsessoris tui; pudore eos afficies,
quia Deus eos repudiavit.
Quis dabit è Sione salutem?

Psalmus est in Babylonica captivitate scriptus, ut ex ultimo versu liquet, in quo Psaltes Babyloniorum cladem vaticinatur & liberationem Hebræorum, quam propiorem esse optat. Quarto versu, legendum הבישתם *hebischotham*, hoc est, *pudore eos afficies*, ob rationes grammaticas & metricas, quas hoc loco non dicam. At Psalmo XIV. ita hic locus exprimitur:

שם פחדו פחד
כי אלהים בדור צדיק
עצת עני תבישו
כי יהוה מחסהו
מי יתן מציון ישועת:

Ibi pavore trepidabunt,
quia Deus in generatione justa.
Consilium pauperis pudefacietis,
quia Jehova fiducia ejus.
Quis dabit è Sione salutem?

1. Hic omissus secundus versiculus, qui legitur in versione LXX. Intt. 2. sequentia verba mirè corrupta sunt, nam pro

פזר עצמות *dissipabit ossa*, est בדור צדיק עצת *in generatione justa consilium*; pro חנך הבישתם *obsessoris tui, pudore eos afficies*, עני תבישו *pauperis pudefacietis*; denique pro אלהים מאסם *Deus repudiavit eos*, יהוה מחסהו *Jehova fiducia ejus*. Hebraïcè scientes facilè in hisce verbis animadvertent litteras ejusdem organi esse mistas; atque hinc fortè depravatio loci cœpit, dein non satis integris ceterarum litterarum vestigiis, Librarii sensum quem non inveniebant fecerunt. Quæ nisi ita se habere viderentur, facilè crederem secundum versiculum omissum fuisse, ob repetitionem vocis פחד *phahhad*, cujus modi omissionum exempla attulimus Cap. V.

13. Non opus est plura id genus depravationum exempla proferre, cùm res sit manifesta; sed Criticos meminisse oportet, ut diximus, sæpe esse lacunas, ubi nulla sunt in Codicibus earum vestigia, & vice versâ. Res est in periculosissimo emendandi studio, nisi dextrè eo utamur, maximi momenti.

CA-

CAPUT XVI.

Leges emendandi.

1. MEmoratis potissimis generibus mendorum, quibus sententia veterum Scriptorum corrumpitur, & demonstratis præcipuis rationibus, quibus ea menda irrepere potuerunt; nihil nobis agendum superest, nisi ut moneamus Criticum omnium eorum, quæ memoravimus, quàm peritissimum esse oportere, eáque animo obversantia perpetuò habere; ut, quotiescumque postulabit usus, viis indicatis ad mendorum originem pervenire queat, eáque feliciter corrigere. Nos digitum dumtaxat ad fontes intendimus, ceteráque judicio ac diligentiæ Studiosorum permittenda duximus. Præterea nostra hæc Ars statuit variarum rerum cognitionem aliunde esse petendam; eam ipsa non tradit, quippe finibus quibus circumscribitur exclusam. Exempli causâ, ars est singularis dignoscendæ ætatis MSS. Codicum, déque eorum characteribus judicandi; quæ, si pro dignitate tractetur, justo volumini argu-

mentum præbeat, * de qua tamen nemo seorsim sat studiosè egit. Quibus ad manum sunt Bibliothecæ MSS. Codicibus refertæ, eos id laboris suscipere oporteret; nam, sine ingenti Codicum copia, & diuturna eorum tractatione, nihil, quod sit operæ pretium, hac in re præstari potest. Igitur hoc onere in otiosos Bibliothecarum custodes rejecto, summatim tantùm rem attigimus, & potissima characterum discrimina breviter perstrinximus; satis esse rati, si litterarum studiosis in animum revocaremus, quod à multis planè negligitur.

2. Hoc verò in loco, rectæ emendationis Leges feremus, quas ita æquas visum iri confidimus, & usque adeò rectæ rationi, rerúmque naturæ consentaneas; ut, sine intercessione, apud Populum Eruditorum, perferri eas posse speremus. Quod tamen ut faciliùs fieri queat, singulis breves interpretationes atque exempla cùm malè tentatarum emendationum, tum etiam necessariarum subjiciemus; neque enim invito cuiquam eas obtrudere cupimus.

3. Pri-

* *Nonnulla hac de re habet* Joan. Mabillonius, *de Re Diplomatica Lib. I. sed quæ copiosiùs exeunti Studiosorum interesset*.

3. Prima ergo, quod felix faustúmque sit Reipublicæ Litterariæ, hæc erit: SI QUID MUTETUR, MUTATIONEM RES IPSA, ORATIONISVE SERIES, STYLUSVE SCRIPTORIS POSTULATO. Hæc Lex æquè pertinet ad emendationes ex MSS. Codicibus haustas, quàm à conjicientibus inventas; sunt enim passim in MSS. Codicibus, sive à Criticis, sive à Librariis, aut cuicumque tandem casui debeantur, gravissima menda; quæ pro vera lectione, manifestò repugnante sententiâ, aut Linguæ ingenio, aut Scriptoris stylo, stultum esset obtrudere; & quæ, in re clara, ne memorari quidem necesse est.

4. Igitur si quid occurrat, quod à Linguæ ingenio, stylóve Scriptoris prorsus non abhorreat, nec à sententia, seriéve orationis sit alienum; nulla est causa cur, consentientibus Manuscriptis omnibus Codicibus, veteribus Editionibus, Translationibúsve, quidquam mutetur; præsertim si mutatio paullò major sit. Alioqui latissima corruptionibus aperiretur fenestra, si ut Scriptor paullò elegantiùs, ex Critici judicio, aut accuratiùs loqueretur, liceret, omnibus reclamantibus Codicibus, quidlibet mutare. Quam legem,

cùm in eam permulti Critici passi peccent, vix ullus, ex Criticorum acutiorum numero, frequentiùs perrupit, doctissimo viro *Tan. Fabro*. Quem præ ceteris appellamus, non quòd ejus laudibus quidquam detractum cupiamus, qui permagni eum semper fecimus; sed quia utilius est ejusmodi peccata ex viro doctiore petere, & quem imitari possint studiosi, quàm ex infimi subsellii Criticó, qui cùm acutioribus deridiculo sit, nemini exemplo esse potest.

5. *Ovidius Tristium* Lib. II. aliorum exemplis scripta sua amatoria excusans hæc habet, inter alia multa idgenus, de Mimis:

In quibus assiduè cultus procedit adulter,
Verbáque dat stulto callida nupta viro.
Nobilis hæc virgo, matronáque, vírque, puérque
Spectat & ex magna parte Senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures,
Adsuescunt oculis multa pudenda pati.
Cúmque fefellit amans aliquâ novitate maritum,
Plauditur, & magno palma favore datur.

Tum verò sequitur:

Quó-

Quóque minùs prodest, POENA est lucrosa Poëtæ,
Tantáque non parvo crimina Prætor emit.

Tan. Faber Lib. I. Ep. 37. contendit neminem, qui ultimi Distichi versum priorem intelligat, reperiri posse: neminem, qui vitium lectionis vel fuerit subodoratus, umquam inventum fuisse; & postquàm alia ejuscemodi præfatus est, ut finem faciat, ut ipse loquitur, κομπασμάτων, audaci conjecturâ legit;

Quæque mihi pœnæ est, fraus est lucrosa Poëtæ,

ut dicat *Ovidius*, quæ res Mimographis lucrosa solet esse, eam sibi pœnæ fuisse. Non diffitemur sensum hunc ineptum non esse, & *Ovidio* dignum; sed est & alius non minùs commodus, atque ex quo licet verba, quemadmodum leguntur in omnibus MSS. Codd. & Editionibus, interpretari. Nimirum, ut Gallica vox *peine*, quæ est ex Latina *pœna* derivata, significat & *laborem* & *supplicium*: sic etiam Latina, non supplicii modò significatu, qui frequentissimus est, sed & laboris apud Ve-

Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius, *que la peine la moins utile, est celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit, nempe, Mimos, qui jocosas & sæpe amatorias historiolas complectebantur, & qui tamen carò à Prætoribus quandoque emebantur, ut ludis scenicis populi gratiam ambirent. Videbimur fortè, primâ fronte, temerè ex Gallica Lingua Latinam interpretati; sed audiatur ipse *Ovidius*, sui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modò Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos sit legisse voluptas,
At levior demtis POENA *duobus erit.*

Manifestum est postremum versum verti Gallicè oportere: *mais vous aurez moins de peine, le nombre étant diminué de deux.* Scio & in *Cæsare* me animadvertisse eumdem alicubi voci *pœna* significatum esse tribuendum, sed locus non occurrit. Igitur erravit vir doctissimus, qui existimavit rem ipsam postulare locum *Ovidii* mutari; cùm sensus ejus sit commodissimus, qualis à nobis antea expositus est.

6. Tentemus verò nos emendationem pro-

proferre, quam res ita postulet, ut nullâ ratione aliter constet sententia. Est locus non modò obscurissimus, apud *Virgilium*, sed etiam absurdus, prout nunc legitur; qui propterea à nemine, quod sciam, intellectus est. Exstat IV. Georgicorum, incipítque à vers. 286. ubi ita Poëta Ægyptum describit:

> *Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi*
> *Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,*
> *Et vehitur pictis circum sua rura phaselis.*

Quibus in versibus omnia clara sunt, sed sequuntur hæc verba:

> *Quàque pharetratæ vicinia* PERSIDIS *urget,*
> *Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,*
> *Et diversa ruens septem discurrit in ora*
> *Usque coloratis amnis devexus ab Indis.*

An ergo *Persidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam insignium regnorum & usque adeò remotorum situ, peccare non indoctum Poëtam potuisse. Deinde quænam hæc est

Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius, *que la peine la moins utile, est celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit, nempe, Mimos, qui jocosas & sæpe amatorias historiolas complectebantur, & qui tamen carò à Prætoribus quandoque emebantur, ut ludis scenicis populi gratiam ambirent. Videbimur fortè, primâ fronte, temerè ex Gallica Lingua Latinam interpretati; sed audiatur ipse *Ovidius*, sui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modò Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos sit legisse voluptas,
At levior demtis POENA *duobus erit.*

Manifestum est postremum versum verti Gallicè oportere: *mais vous aurez moins de peine, le nombre étant diminué de deux.* Scio & in *Cæsare* me animadvertisse eumdem alicubi voci *pœna* significatum esse tribuendum, sed locus non occurrit. Igitur erravit vir doctissimus, qui existimavit rem ipsam postulare locum *Ovidii* mutari; cùm sensus ejus sit commodissimus, qualis à nobis antea expositus est.

6. Tentemus verò nos emendationem pro-

proferre, quam res ita postulet, ut nullâ ratione aliter constet sententia. Est locus non modò obscurissimus, apud *Virgilium*, sed etiam absurdus, prout nunc legitur; qui propterea à nemine, quod sciam, intellectus est. Exstat IV. Georgicorum, incipítque à vers. 286. ubi ita Poëta Ægyptum describit:

Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et vehitur pictis circum sua rura phaselis.

Quibus in versibus omnia clara sunt, sed sequuntur hæc verba:

Quáque pharetratæ vicinia PERSIDIS urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis.

An ergo *Persidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam insignium regnorum & usque adeò remotorum situ, peccare non indoctum Poëtam potuisse. Deinde quænam hæc est

est structura, *quà vicinia Persidis urget & fœcundat viridem Ægyptum nigrâ arenâ*, &c? Manifestum hæc posteriora verba referenda esse ad Nilum, ideóque repetendum fuisset *& quà*. Sed nomine usus erat *Virgilius*, quo superiorem Ægyptum significabat, vero quidem illo, at quod cùm vulgò ignotum esset, à Librariis, in notius mutatum est. Legendum omnino:

Quáque pharetratæ vicina PATHYRIDIS urget
Et viridem Ægyptum, &c.

Pathyris est Thebaïs, quæ Hebræis dicebatur *Pathros*, quod efferunt LXX. Intt. Παθȣ́ρης & Φαθώρης. Hinc in ea *Plinius* memorat *Phaturitem* Nomum, & *Ptolemæus* urbem *Pathyrin*; ut copiosè docet *Sam. Bochartus*, in Phalego Lib. IV. c. 27. Hanc oram vocat Virgilius *pharetratam*, quia horum tractuum incolæ multùm utebantur arcu; quod plurimis testimoniis demonstravit idem vir summus, Capite antecedente.

7. Hac positâ lectione; omnia plana sunt. Nilus non modò inferiórem Ægyptum rigat, sed etiam *vicina Pathyridis* loca

loca *urget*, hoc eſt, exundantibus aquis premit, & arctiora facit. Sic *Lucanus*, de portu Herculeo, Lib. I. verſ. 406.

Quáque ſub Herculeo ſacratus nomine portus
Urget rupe cavâ pelagus.

Idem *viridem Ægyptum nigrâ arenâ fœcundat*, hoc eſt, virentem paſcuis & arboribus Ægyptum limo nigro fertiliorem reddit. Idem *diſcurrit in ſeptem ora*, ſive oſtia. Idem *devexus* fluit *uſque coloratis Indis*, hoc eſt, uſque ab Æthiopum ſole aduſtorum agris; nam conſtat Veteres *Indiam* vocaſſe interiorem Æthiopiam. Vide *Socratem* Hiſtoriæ Eccleſ. Lib. I. c. 19.

8. *Tan. Faber.* Epiſt. Critic. Parte II. Ep. ultimâ, eſſe luxationem exiſtimat in Cap. X. Epiſtolæ ad Romanos, rem edoctus à *Stephano Gauſſeno*, vúltque verſum 17. transferri poſt 21. quòd ſit hæc totius orationis concluſio: Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, &c. *Ergo fides ex auditu eſt.* At orationis ſeries non eò ſpectat, quò putat vir doctus, neque enim Paulus hoc probare nititur, quod nemo negabat, nemo negare poterat, *fidem*, nempe, eſſe

ex

ex auditu; sed hoc se concedere ait, ideòque *ἄρα* vertendum est hoc in loco *certè*; ut jam dudum observavit *Hugo Grotius*; cujus adnotationes consultas esse oportuit, si non à *Fabro*, qui fortè rariùs hujusmodi libros inspiciebat, saltem à *Gaussseno*, qui Theologiæ operam eo tempore dabat, & ejus disciplinæ Professor postea Salmurii fuit.

9. Ex additamentis nostris ad *H. Hammondi* Adnotationes in Novum Testamentum, quandoquidem nondum lucem conspexerunt, * quamquam sudant sub prælo, huc transferemus conjecturam de loco obscuro 1. Cor. V, 12. ubi postquàm Paulus dixit se non vetuisse quominùs Corinthii versarentur familiariter cum Ethnicis, sed tantùm cum iis qui Christo nomen cùm dedissent, moribus eum abnegabant, ait: Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. *Quid enim mihi & eos qui foris sunt judicare? nonne eos qui intus sunt vos judicatis? qui verò sunt foris Deus judicat; & tolletis malum ex vobis ipsis.* Veterum Codicum, Translationum, & Inter-

pretum

* *Mense Novembri An.* 1696. *Postea initio anni* 1698. *prodierunt.*

pretum auctoritas, quæ varia hîc nobis proponit, ipsáque adeò orationis series satis ostendunt esse aliquid hîc corruptum; quod facillimè intelligent quicumque *Grotium* & *Hammondum*, ad hunc locum, consulent. Nemo intellexerit hanc constructionem, τί μοι κρίνειν; nam quod dicunt esse, *quid ad me attinet exteros judicare?* id sine exemplo similis loquutionis affirmant. Præterea conjunctio καὶ, quæ intercedit, durissimam facit orationem; qua de causa deest in Codice Alexandrino, & omissa est à Syro & Latino Interpretibus. Attamen est temere resecta, potéstque ad vestigia veteris lectionis nos deducere, quæ hæc fuisse videtur: τί γάρ μοι καὶ ΤΟΙΣ ἔξω; ΚΑΙ ΜΕΝΟΥΝΓΕ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε. τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸ πονηρόν: *Quid enim mihi & iis qui foris sunt? At vos quidem judicate eos, qui sunt intus; eos verò, qui sunt extra, Deus judicat; & tolletis malum è vobis.* Primò, phrasis est Scriptoribus Sacris frequentissima: *quid mihi & tibi*; quæ perinde est ac: satage rerum tuarum, meas ipse curabo, ut liquet ex Matth. VIII, 28. Joan. II, 4. Sensum hunc hîc esse oportet: meum non est curare Ethnicorum mores, qui nondum Evangelio cre-

crediderunt. Deinde ex καὶ μενοῦν γε non difficulter factum κρίνειν οὐχὶ, quia in sequentibus verbis bis occurrit verbum κρίνειν. Particula μενοῦν γε est particula adversativa, quâ non infrequenter utitur Paulus. Vide Rom. IV, 20. X, 18. Phil. III, 8. Planissimus autem est sensus, cùm vulgatæ lectionis interrogatio durissima sit, & ab hoc loco aliena: *annon vos judicatis de iis, qui intus sunt?* Si dixisset Paulus: non meum est de iis, qui apud vos sunt, judicium ferre, *annon vos de iis judicatis?* esset sensus aliquis, quamquam alienus ab hoc loco, & leniùs flueret oratio; sed, prout jacet, series verborum impeditissima est. Tertiò, quod sequitur, τοὺς δὲ ἔξω, *de extraneis verò*, ostendit antecedere debuisse, cùm hîc sit manifesta τῶν ἔξω καὶ τῶν ἔσω oppositio, MEN, seu QUIDEM; quod continetur in καὶ μενοῦν γε, nam μενοῦν idem est ac μὲν οὖν; imò verò ita scribendum esset, judice *H. Stephano*. Quartò, καὶ ἐξαρεῖτε conjungitur manifestò cum κρίνετε, *judicate & tolletis*. Verba interposita non sunt, ut nonnulli volunt, parenthesi claudenda; quia membrum hoc: *de extraneis verò Deus judicat*, opponitur, ut dixi, antecedenti, non per parenthesin inseritur.

10. *Tan-*

10. *Tan. Faber* Ep. XXI. Secundæ partis, exiſtimat in mendo cubare locum 1. Cor. C. VIII, 10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗΣΕΤΑΙ εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν: *ſi quis enim viderit te, cognitione præditum, in Idoleo accumbere, nónne conſcientia ejus, qui infirmus eſt, ædificabitur ad edendum ea quæ ſunt Idolis mactata.* Scilicet, ut putat, *ædificare* alibi nuſquam legitur, niſi ubi de virtute ſermo eſt, ita ut *ædificare* quempiam ubique ſit eum in ſtudio virtutis confirmare. Hinc colligit à Paulo eam vocem hîc uſurpari non potuiſſe, ubi de vitio ſermo eſt; ideóque legit ὁδοποιηθήσεται, *in viam inducetur*, nam ὁδὸς quidem tam in deteriorem partem trahitur, quàm in meliorem.

11. Ingenioſam hanc eſſe conjecturam, ut ſunt pleræque viri doctiſſimi, nemo negaverit; at priuſquàm locus mutandus cenſeatur, videndum quæ ſit propria, quæ tralaticia ſignificatio vocis οἰκοδομεῖν, tum quæ huic loco conveniat, ánve uſpiam ſimili ſenſu occurrat. Quod ubi fecero, liquebit locum hunc perperam ſuſpectum haberi. Primùm οἰκοδομεῖν, *ædificare*, propriè eſt jactis fundamentis ſtructuram

imponere; unde factum ut tralatitio significatu dicatur de animi profectu ad virtutem quod attinet, posśitque perinde dici de animi depravatione; adeò ut *ædificare aliquem*, significet virtutes ejus, aut vitia augere. In propria vocis significatione, aut in ejus ad alium significatum translatione, nihil est quod posteriori usui repugnet. Secundò, vocis hæc media significatio, quâ tam de vitiorum, quàm de virtutum augmento, intelligitur, huic loco optimè convenit. Aliud enim non vult Paulus, nisi hominem infirmum & imperitum, auctoritate & exemplo doctioris, audaciam sumturum, & frequentiùs ac liberiùs sacris illis conviviis, quæ in Idoleis celebrabantur, adsiturum. Tertiò, verbum Hebraïcum בנה *banah*, hoc est, οἰκοδομεῖν, in conjugatione passiva de malis æquè ac de bonis occurrit, eo quem diximus sensu. Sic Malach. III, 14, 15. inducit Deus Israëlitas dicentes: *inane est Deum colere; quid emolumenti nobis fuit, quòd observaverimus id quod observari vult, & quòd coram Jehova Deo exercituum tristes incesserimus? Nunc verò beatos prædicamus superbos; imò facientes iniquitatem* נבנו *nibnou*, *ædificati sunt; imò tentaverunt Deum, & incolumes evaserunt.* LXX. Intt. ἀνοικοδο-

κοδομεῖται αὐτῶν ἀνομία, hoc eſt, improbitas eorum aucta eſt rebus ſecundis; eò quòd neglectis Dei præceptis, feliciores ipſis bonis fuerunt. Simili planè metaphora, & quidem in ſequiorem partem, uſus eſt *Plautus* in Trinummo Act. I. S. 2. verſ. 95.

——— dare te in manus
Argentum amanti homini adoleſcenti, animi impoti,
Qui EXÆDIFICARET *ſuam inchoatam ignaviam?*

Hæc, niſi fallor, ſatis oſtendunt ſtylum Pauli non poſtulare ut quidquam hîc mutetur.

12. Igitur fixum & ratum nobis ſit oportet, nullam admittere emendationem, quaſi certam; quæ non ſit prorſus neceſſaria, hoc eſt, quam non res, non orationis ſeries, non ſtylus Scriptoris, qui emendatur, poſcat; ita ut tria illa ſimul mutationem efflagitent, aut certè duo, vel unum. Quæ ſi diligenter obſerventur, non facilè, niſi imperiti, aut legum ſpretores qui imperitis deteriores ſunt, manum medicam ſanis locis admovebunt. Sancta tecta antiquiorum lectionum aucto-

ritas, nemine eam temerè violante, sic manebit.

13. Secunda Lex hæc erit: OMNIS EMENDATIO LINGUÆ INGENIO, AUT SCRIPTORIS STYLO CONSENTANEA ESTO. Ad superiorem Legem, diximus Scriptoris stylo efflagitari oportere emendationem, quam neque res ipsa, neque orationis series commendant. Quæ Lex si æquissima est, quod in dubium revocari posse non videtur, sequetur nihil reponi oportere, in oratione veterum Scriptorum, quod consentaneum non sit ingenio Linguæ, quâ usi sunt, aut singulari illorum stylo. Unde intelligere licet à nemine periculosam hanc emendandi artem exerceri oportere, qui longam & diligentem operam non posuerit, & in addiscendis Linguis, & in cognoscendis singulorum Scriptorum stylis; quod tamen non obstitit quominùs multa temerè sint mutata, aut mutatione digna judicata à viris doctissimis; at nimiâ ingenii sui fiduciâ fretis.

14. Sic *Jos. Scaliger* frustra voluit emendare Marc. IX, 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, *omnis igne salietur*, quasi legendum esset πᾶσα πυρία, quod respondeat voci Hebraïcæ אִשֶּׁה *isscheh*, quæ significat *oblationem*

tionem igne absumendam. Vox ea Græca non est, quod ei meritò viri doctissimi objecere. At fingi, inquit, potuit, ut exprimeretur Hebraïca. Atqui fingi necesse non erat, cùm usitatissima vox, quâ Hebraïcæ tota vis accuratè exprimeretur, non deesset; quam miror *Scaligero* memoriam, quâ pollebat tenacissimâ, illico non suppeditasse. Ἔμπυρον Græci, quasi *ignitam*, ejusmodi oblationem vocabant. Nihil dicemus de sensu loci, quem explicare conati sumus in additamentis *H. Hammondi* adnotationum.

15. Ante aliquot annos, lis nobis intercessit cum viro docto *Joan. Harduino*, cui elegantem *Plinii* editionem debemus, de ejusmodi emendatione. *Plinius* Hist. Nat. Lib. XXXV. c. 11. inter nobiles pictores, ita de Alcimacho loquitur: *Alcimachus Dioxippum* (pinxit) *qui pancratio Olympia, citra pulveris tactum* (*quod vocant aconiti*) *vicit. Cœnus Stemmata.* Verùm *Claud. Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, conjecit *Cœnus Scammata*, sed emendationis suæ nullam rationem reddidit. *Joannes* verò *Harduinus* utramque lectionem repudiat, quòd neque pictoris nomen sit *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hîc requiritur, ar-

gumentum *stemmata*, & multò minùs *scammata*. Legit ergo *coniti Nemeæa*, & bellè ludum ludo, victoriæ victoriam opponi censet. *Cum Olympiis*, inquit, *Nemeæa confert, & facili ac sine pulvere victoria alteram laboriosiùs comparatam.* Non dicam hanc emendationem nimiùm recedere à vestigiis veteris scripturæ; *coronas* seu *stemmata* esse aptum picturæ argumentum; *Cœnum* verò esse nomen Græcum, quo vocari potuerit pictor minùs celebris, qui corollarum tantùm pingendarum arte excelluerit, ac proinde ab aliis non sit memoratus. Quâ arte excelluit etiam Pausias, de quo *Plinius* Lib. XXXV. c. 11. *Amavit in juventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandòque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedentem cum corona, quæ è nobilissimis ejus tabula appellata est* Stephanoplócos, *ab aliis* Stephanopolis &c. Non dicam, tam audacem conjecturam in contextum orationis recipi non debuisse. De sola voce *coniti* loquar, quam Græcam esse negavi; quod & etiamnum pernego, nec *Harduinus* potuit probare.

16. Dixeramus rectè facturum fuisse virum doctum, si protulisset Scriptorem

Græ-

Græcum, qui dixisset κονιτὶ, nam quamvis utantur Græci voce ἀκονιτὶ, *sine pulvere*, ideò non sequi usitatam fuisse simplicem κονιτί. Eodem sensu, dicunt Græci ἀνιδρωτὶ, *sine sudore*, ἀμαχητὶ, *sine pugna*; ἀναιμακτὶ, *sine sanguine*; sed nemo dixit, ἱδρωτὶ, μαχητὶ & αἱμακτί. Reposuit ille exstare hanc vocem in *Etymologico Magno*, ubi ratio originis vocis ἀκονιτὶ ita redditur: ἀπὸ τῆς κόνις κονιτὶ, καὶ ἀκονιτὶ, ἀντὶ ἀγῶνος καὶ μάχης. Respondimus ex eo loco *Etymologici* colligere non posse virum eruditum κονιτὶ umquam in usu fuisse. Solere, nimirum, Etymologos, ut rationem derivationis clariorem reddant, fingere alia vocabula quæ numquam usitata fuere. Satis habere eos, si modò ea vocabula, quæ sunt veluti derivationis gradus, sint analogica; quamvis non rarò etiam parum consentanea sint analogiæ. Rem esse notissimam omnibus, qui Etymologica tractarint. Protulimus etiam multa exempla vocum compositarum ex A privativo; quæ cùm sint usitatissimæ, nullas tamen habent Græci simplices usitatas. Vide in eo *Etymologico* voces ἀάσχετος, ἀνάρσιος, ἀνέδνω, ἀνούτατος, ἄνοια, ἄπαστος, ἄσπετος, ἄσωτος, ἀτρεκὴς, ἀχύνετος, &c. quorum simplicia numquam usitata fuerunt.

 17. Sa-

17. Satius multò fuisset in Pliniano contextu veterem lectionem retinere, cùm MSS. nulli proferantur, qui eam repudient, conjecturam verò in emendationibus modestè proponere. *Cœnus* potuit, ut dixi, esse pictor, qui pingendis *stemmatibus*, seu coronis floreis, famam sibi compararit; aut, si non fuit, feratur potiùs commenticius *Cœnus*, quàm novâ corruptione adulteretur Pliniana oratio.

18. Ut ad Criticum, à quo jam aliquot exempla παραδιορθώσεων sumsi, redeam; locum ille *Lucretii* corruptum denuo corrumpere conatus est, non inscitiâ quidem, aut quòd eum Poëtam non legisset studiosè, quem notis egregiis illustravit; sed festinatione fortasse aliquâ, aut nimiâ emendandi cupiditate. Quærit *Lucretius* Lib. VI. quare autumno frequentiora sint tonitrua, & ita orditur, in vulgatis Codicibus:

> *Autumnóque magis stellis fulgentibus alta*
> *Concutitur cœli domus undique, totáque tellus.*

In animadversionibus ad Phædri Lib. III. primùm emendare conatus est hunc versum,

ſum, deinde etiam in Lucretianis; nam emendationes, quas eximias putabat, non uno in loco ſolebat proferre vir doctiſſimus. Quærit meritò à Lectore quid hoc ſit, *domus cœli & tellus concutitur ſtellis fulgentibus?* Nec minùs rectè reſpondet, præter ſonum & ſublimitatem verborum, nihil quidquam frugis eſſe. Tum pro *ſtellis* legit *telis*, & *tela fulgentia* interpretatur fulmina. At in ea voce non eſt mendum, ſed in voce *alta*; pro qua, auctore ipſo *Lucretio*, legendum *apta*. Eſt à veteri verbo *apo*, vel *apio*, hoc eſt, alligo, vinculis comprehendo, de quo vide quæ collegit *Ger. Joan. Voſſius*, in Etymologico. *Lucretii* tantùm; & *Virgilii* loca proferemus. *Lucretius* ergo ita Lib. II.

> *Quod quoniam docui pergam connectere rem, quæ*
> *Ex hoc apta fidem ducat.*

Quem verſum paullò poſt repetit. Sic & Lib. V.

> ——— *Nil lædit veſte carere*
> *Purpurea, atque auro ſigniſque ingentibus apta.*

Hoc

Hoc est, cui adnexa sunt, vel intexta ingentia signa. Alia loca vide in Indice Gifaniano. Sed de cœlo, hoc ipsum verbum adhibuerat *Ennius*, * qui id vocaverat *stellis ardentibus aptum*, quod tribus in locis imitatus est *Virgilius*:

> *Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*

Versus est 482. Libri IV. Æneidos, qui & VI. & XI. repetitur. Dubium nullum esse potest, quin ita sit legendum apud *Lucretium*, qui non dicit quidem quâ re concutiatur *domus cœli*; sed tonitrua facilè omnes intelligi sentiunt.

§. 12. Emendabimus hîc locum *Lactantii* Inst. Div. Lib. III. c. 17. depravatum ab imperitis, quòd Lactantiano stylo parum essent adsueti. Quisquis eum Scriptorem edere cum aliqua laude volet, non minùs *Ciceronem* legat oportebit, & melioris ævi Scriptores, quàm ipsum *Lactantium*; eos enim perpetuò imitatur. Exemplum manifestum hîc dabimus, in vocula depravata à Theologis, qui *Lactantium* ediderunt, quòd boni viri parum essent purioris Latinitatis periti. Con-

* *Macrob. Lib. VI. c. I.*

Confutat *Lactantius* hanc ratiocinationem Epicuri: *Quando nos sumus, mors non est; quando mors est, nos non sumus. Mors ergo nihil ad nos.* Postquàm ostendit *Lactantius* mortem non esse miseram, sed aditum ad mortem, qui propterea timetur, ita pergit: *Quid, quòd totum illud argumentum falsum est, quia non intereunt animæ? VERE, inquit, nam quod cum corpore nascitur, cùm corpore intereat necesse est.* Verba hæc postrema Epicuri, quomodo voce *verè* cum superioribus connectantur, nemo intelligat. Itaque *Sixt. Betuleius* legit, *intereunt verò, inquit;* quod admittendum censet Oxoniensis editor. Addit Bodleïanum & Cottonianum Codices habere *verum;* quæ etiam lectio, eo judice, stare potest, si intelligatur *Lactantius* responsionem hanc, sub Epicuri persona adornare, qui *verum* putavit animas interire. At hæc lectio Codicum, & conjectura *Betuleji* inanes sunt. Legendum *verò*, quod Monachi, exscriptores *Lactantii*, nesciverunt initio orationis poni, æquè ac post aliam vocem; quod exemplis *Ciceronis* & *Terentii* comprobari potest. Illud *verò* perinde est ac affirmatio, seu *imò verò*, quod optimè convenit huic loco, ubi loquitur Epicurus

rus. *Terentius* in Adelphis, Act. III. S. 4. verf. 23.

> —— *DE. An quidquam eſt amplius?*
> *HE. Verò amplius.*

Cicero Tuſcul. Quæſt. Lib. II. c. 11. M. *Fuiſti ſæpe credo, cùm Athenis eſſes, in Scholis Philoſophorum.* A. *Verò ac libenter quidem.* Idem de Divinat. Lib. I. c. 46. *L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi, cùm diceret Cæciliam Metelli, cùm vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare, exiſſe in quoddam ſacellum, ominis capiendi causâ, quod fieri more Veterum ſolebat. Cùm virgo ſtaret, & Cæcilia in ſella ſederet, neque diu ulla vox exſtitiſſet, puellam defatigatam petiiſſe à matertera, ut ſibi concederet paulliſper in ejus ſella requieſcere; illam autem dixiſſe: verò, mea puella, tibi concedo meas ſedes.*

20. Tertia Lex hæc eſt: RATIO DEPRAVATIONIS, SI FIERI POTEST, REDDITOR. Cùm, nimirum, videmus quî fieri potuerit ut locus depravaretur, aut quid Librarios aut Falſarios eò adducere potuerit, ut locum depravarent, faciliùs intelligimus corruptum eſſe, & quæ emen-

emendatio adhiberi possit. Contrà si intelligere nequeamus, quare in certum modum deformatus fuisset locus quispiam, nisi depravatio manifesta sit, vix eam cernimus, & de emendatione multò magis laboramus. Attamen eæ occurrunt interdum depravationes, quarum vix ulla ratio reddi potest. Harum exempla attulimus Cap. XII. corruptionum verò, quarum aliqua sequi, ut ita dicam, possumus vestigia, reliquis Capitibus, si à tertio numeres. Itaque vix opus est ut alia, ad suadendam hanc Legem, proferamus. Attamen duo quàm brevissimè proponemus.

21. Capite XII. § 2. adduximus locum Ciceronis de Historia, in quo pro voce *veterum*, legendum esse *nostrarum* contendimus, nec mutamus sententiam; sed rationem, seu occasionem depravationis, cujus in animum non venerat, cùm illa ederentur, hîc trademus. Videtur primùm oscitans Librarius, pro *nostrarum* scripsisse vestrarum, ob soni & significationis affinitatem, aut etiam ob similitudinem ductuum. Sic observavit *G. Scioppius*, in MSS. Codicibus Plauti, *nos*, *vos*, *vostrum* & *nostrum* sæpissimè misceri. Cùm verò vocis *vestrarum* nullus esset sen-

sus,

ſus, hoc in loco, Grammatici ex ea feciſſe videntur *veterum*, quod tam manifeſtò ineptum non eſt.

22. Egregiè, ſi quid judico, probarunt doctiſſimi Critici *Joan. Frid. Gronovius* & *Joan. Georgius Grævius*, mendoſum eſſe locum *Ciceronis* Officiorum Lib. I. c. 1. ubi filium à Cratippo Peripatetico Philoſophiam diſcentem ita alloquitur: *Sed tamen noſtra leges, non multùm à Peripateticis diſſidentia; quoniam utrique & Socratici & Platonici eſſe volumus.* Legit *Gronovius*, *utrumque*; & *Grævius* præterea cenſet pro *Socratici*, ſcribendum *Stoici*. Sed quomodo hæc irrepere potuerint menda non docent; quod hoc modo factum crediderim. Librarius primùm ſcripſerat: *utrumque &* STCI & PTCI * *eſſe volumus*, quæ compendia perperam alii intellexerunt; dein *utrumque* mutarunt in *utrique*, quia mentem *Ciceronis* ita ceperunt, quaſi hoc vellet: & Peripateticos, quorum doctrina imbuebatur ejus filius à Cratippo; & Academicos, quos ipſe ſequi ſolebat, velle eſſe & Socratis & Platonis diſcipulos. Quod alienum tamen eſt ab hoc loco, ubi de ſe tantùm loquitur *Cicero*, ut rectè animadverterunt viri docti. Verùm ut

* *Exempla compendiariæ ſcripturæ vide Cap. XI.*

ut pro *Socratici*, legendum esse *Stoïci*, meritò censet *Grævius*: ita & alterum compendium explicaverim *Peripatetici*. In hisce enim libris, Cicero ubique est aut *Stoïcus*, aut *Peripateticus*, nusquam Academicus, aut *Platonicus*, quod perinde habetur. Fatetur ipse non multò pòst, † *sequi se, hoc quidem tempore, & in hac quæstione, potissimùm Stoïcos*, & *Panætium* Stoïcum passim laudat. Ideòque Stoïcos primos appellavit. Tantùm abest ut præcepta ulla à suis Academicis desumat, ut vereatur ne cui inconstans videatur, quòd Dogmaticorum placita in hoc libro sequeretur. * *Occurritur*, inquit, *nobis, & quidem à doctis & eruditis, quærentibus, satisne constanter facere videamur, qui, cùm percipi nihil posse dicamus, tamen & de aliis rebus disserere soleamus & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur.* Nec aliter ei objectioni respondet *Cicero*, nisi se *quæ sibi probabilia videantur, sequi; quæ contrà, improbare*; hoc est, se hîc sequi Stoïca dogmata, quòd in rebus Ethicis probabiliora viderentur. Planiùs ipse mentem suam interpretatur § alibi, ubi hæc verba leguntur: *Erit autem hæc formula Stoïcorum*

† *Ibid. Cap. II. Vide & Lib. III. c. 4.*
* *Lib. II. c. 2.* § *Lib. III. c. 4.*

eorum rationi, disciplinæque maximè consentanea; quam quidem his libris propterea sequimur, quòd, quamquam à veteribus Academicis, & à Peripateticis vestris, qui quondam iidem erant, quæ honesta sunt anteponuntur iis, quæ videntur utilia; tamen splendidiùs hæc ab iis disseruntur, à quibus quidquid honestum est, idem utile videtur: nec utile quidquam, quod non honestum; quàm ab iis quibus honestum aliquid non utile, aut utile non honestum. NOBIS autem nostra Academia magnam licentiam dat, ut, quodcumque maximè probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere. Itaque in hisce libris, *Cicero* non vult esse Academicus, quasi Academicorum singularem doctrinam tueatur; sed Stoïcus, nam Stoïca dogmata, cum bona Academiæ pace, hîc tradit.

23. Igitur cùm *Cicero* ait, *nostra leges*, non intelligenda sunt Academica, quæ nusquam in præceptis ejus comparent, & quæ dicere non potuisset *non multùm à Peripateticis dissidentia*, aut * *iis finitima;* sed *Stoïca*, quæ in hoc libro sequitur, pro suo, ut putat, jure, proptereáque sua ea vocat. *Antiocho* olim † *Ciceronis* familiari non

* *Lib. II. c. 2.*

† *Vid. Lib. I. De Nat. Deorum, C. 7.*

non immeritò Stoïci visi sunt cum Peripateticis re concinere, verbis disceptare; sed toto cœlo diversi erant ab Academicis. Cùm & Stoïci & Peripatetici certas atque æternas leges esse putarent, quibus virtutis natura continetur; quod ubique in libris de Officiis ponit *Cicero*, quòd nulla esse possit præceptio, nisi hoc statuatur; Academici contendebant hæc omnia pendere ex hominum institutis, quæ varia sunt. * *Carneadis* notissima est disputatio de Justitia, quam Romæ habuit, cùm Legatus ad Senatum ab Atheniensibus missus esset. Ejus disputationis, ut docet *Lactantius*, hæc summa fuit: „ Jura sibi „ homines, pro utilitate, sanxisse; scili„ cet varia, pro moribus, & apud eos„ dem, pro temporibus, sæpe mutata; „ jus autem naturale esse nullum; omnes „ & homines & alias animantes ad utili„ tates suas, naturâ ducente, ferri; proin„ de aut nullam esse Justitiam; aut, si sit „ aliqua, summam esse stultitiam, quo„ niam sibi noceret, alienis commodis „ consulens. His certè nulla est cum Ciceronianis affinitas. Quæ paullò pluribus ostendenda fuerunt, ut appareret necessitas emendationis nostræ, in loco Ciceroniano,

* *Institut. Divin. Lib. V. c. 16.*

niano, neu quis existimaret Academicorum doctrinam Peripateticæ finitimam esse.

24. Quartam hanc Legem, ut audaciæ Criticorum frænum injiciatur,anciendam esse censeo: NE ULLA EMENDATIO A LECTIONE VETERUM CODICUM NIMIUM RECEDITO. Quam legem nisi sibi latam esse intelligant Critici, nihil non audebunt; nullus enim modus erit conjecturis, si voces vocibus substituantur dissimillimæ. Loca plurima varias voces, ac sententias æquè admittunt; quæ erunt planè alienæ à mente Scriptorum, si nulla ratio habeatur veteris scripturæ.

25. Exemplum insigne violatæ hujus Legis à viro docto protulimus §. 15. & sequentibus. En alterum * *Tan. Fabri*, qui corruptum censet locum *Ovidii*, Eleg. IV. Lib. III. Tristium, ubi agit de præcepto Sapientum, quod ita exprimit:

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Tum hæc subjicit exempla:

Non

* *Lib. I. Ep. 37.*

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus
Stultus Achilleos non adamasset equos;
Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
CEPISSET genitor si Phaëthonta Merops.

Existimat pro *cepisset*, legendum *flexisset*, id est, à sententia deduxisset, à proposito avertisset, detorsisset. Verum ductus litterarum CEP & FLEX nimiùm differunt, & constat ex editione Heinsiana in MSS. legi *cepisset.* Ac sanè ita postulat sententia, hoc enim vult *Ovidius*, Meropem non satis amplâ dignitate ornatum visum fuisse filio Phaëthonti, superbiâ & ambitione perdito. Sic Alexandrum *non capiebat Macedonia*, imò ne *terrarum* quidem *orbis*. Cùm domuisset Bucephalum, ita eum alloquutus dicitur Philippus: * Ω̃ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην. Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ: *O fili, quære par tibi regnum, Macedonia enim te non capit.* Simili sensu de Clodio *Cicero*, in † Miloniana: *capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant.* Metapho-

T 2 ra

* Plutarchus in Alexandro.
† Cap. XXXII.

ra est à nimis angusto vase deducta, fateórque eam aptiùs de locis usurpari, quàm de hominibus; attamen *Ovidius* ea, paullò fortasse durius, usus est, cùm loqueretur de patre quo major sibi videbatur filius. Sed non sunt omnes paullò duriores Metaphoræ, etiam in aureæ ætatis Scriptoribus, pro mendis habendæ.

26. Idem * Lib. I. de Arte Amatoria versum, contra Codicum omnium consensum, mutare aggressus est, exiguâ similitudinis litterarum ratione habitâ; at, nisi fallor, infeliciter. Docet *Ovidius* potiùs esse promittendum, quàm dandum, his verbis:

> *Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;*
> *Præteritum tulerit, perdideritque nihil.*

Posteriore versu quidquam significari negat, & ita emendari jubet:

> *Nam pretium tulerit; reddideritque nihil.*

Verùm fallitur, hoc enim vult Poëta: cùm ac-

* *Lib. I. Ep. 52.*

acceperit quidquid potes dare, te non ſine ratione relinquet, quia præteriti temporis dona acceperit, nec in futurum quidquam perdiderit; quando nihil erit quod des ampliùs, ut facilè intelliget.

> *At quod non dederis ſemper videare daturus,*
> *Sic dominum ſterilis ſæpe fefellit ager.*

Sequentia idem comprobant, quæ, ſi de re honeſta ſermo eſſet, pluribus perſequeremur.

27. Lib. II. ejuſdem Operis, ita legimus in editione Heinſiana:

> *Sis licèt antiquo Nireus adamatus Homero,*
> *Naïadúmque tener crimine raptus Hylas.*

At Criticus noſter * ſcribit *laudatus Homero*, quòd *Homerus* Nirea *laudare* quidem, ſed multò antiquiorem *amare* non potuerit. Verùm improprié loqui potuit *Ovidius*, nec, ut tollatur ἀκυρολογία, à lectione Codicum uſque adeò abeundum

 eſt.

* *Lib. I. Ep. 54.*

est: Si omnes loquutiones minùs propriæ essent ex optimorum Scriptorum monumentis exterminandæ; innumeris propemodum locis, contra omnium Codicum fidem, vis esset afferenda. Nullus enim est Scriptor, qui non sæpe potuerit aptiùs loqui, quàm loquutus est: seu incuriâ ita mentem expresserit, seu animo laboranti commodior alia, ut fit, loquutio non occurrerit.

28. Antea sat multa exempla congessimus conjecturarum, quibus quàm minimâ mutatione locis obscuris, aut manifestò depravatis medicina facta est. Eas autem omnium optimas & certissimas esse judicamus, ex quibus omnium minima mutatio facta est. Unum atque alterum exemplum hîc addemus. *Plauti* Casinâ, Act. III. S. 3. nequissimus senex ita sodalem non meliorem alloquitur:

Nunc amici, ánne inimici sis imago, Alcesime,
Mihi sciam; nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

Manifestum est Stalinonis hanc esse mentem: tempus advenisse, rémque incidisse, ex quibus intellecturus erat an Alcesimus

simus amicus sibi reverâ esset, an vero inimicus. Sed *inimici imago* non est *inimicus*, ut *amici imago* non est amicus; nam ut diceretur *imago amici* qui se amicum fingeret, quamvis esset inimico animo: ita *imago inimici* vocaretur, qui simularet se inimicitias cum aliquo exercere, licèt ei amicitiâ conjunctus esset. *Imago inimici* opponitur vero inimico: ut *imago amici* vero amico. Legendum igitur puto:

Nunc amicúsne, ánve amici sis imago, &c.

Hoc est, utrùm verus sis amicus, an fictus. Homo ineptus, qui non intelligebat quid sit *amici imago*, & credebat inimicum tantùm opponi amico, mutavit *amici* in *inimici*.

29. Alterum exemplum dabimus ex Comico Græco. *Aristophanes* in Concionatricibus, ita inducit Praxagoram describentem lucernam, in loco obscuro lucentem. Sunt primi Comœdiæ versus, in quibus duo sunt crassissima menda; quæ tamen nullo negotio tolli possunt, & miror à *Tan. Fabro* non fuisse sublata.

> Ὦ λαμπρὸν ὄμμα τοῦ τροχηλάτου λύχνου,
> Κάλλιστ' ἐν εὐσκόποισιν ἐξητημένον.

Vertit vir doctissimus: *O lucidum jubar lychni rotâ figulinâ elaborati, tenebrosis in locis apprimè expetitum.* Legit, nempe, δυσκόποισι, sed nullum exemplum profert ullius Scriptoris, qui usus sit ea voce, quam frustra in Lexicis quæras. Deinde κάλλιστα ἐξητημένον Græcum non est, hoc sensu; quis enim umquam dixit κάλλιστα pro *apprimè*, aut σφόδρα? Retinenda est vox εὐσκόποισι, & vertendum, *in locis conspicuis*; quia lucernæ suspenduntur in edito quopiam loco, qui ex toto conclavi cerni queat, ut earum lux ubique spargatur. Tum ἀντὶ τοῦ ἐξητημένον legendum, ut viri docti viderunt, ἐξηρτημένον, *suspensum*, quod propiùs accedit ad receptam lectionem quàm ἐξηπτημένον *accensum*, quod initio conjeceram, præter quàm quod conjecturæ meæ non convenit cum metro. Sic ergo emendato; ut dicat Praxagora: *ô jubar pulcrè suspensum in editis locis.*

30. Pergit verò, his verbis:

> Γονάς τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν.

Τρό-

Τρόχῳ γὰρ ἐλαθεὶς κεραμικῆς ῥύμης ἄπο,
Μυκτῆρσι λαμπρὰς ἡλίου τιμὰς ἔχεις.

Originem enim tuam, fortunásque exponemus, nam rotâ ductus, ô lychne, figuli labore, unoquoque in naso splendidos solis honores habes. At quodnam hoc monstrum est? Lucerna quæ *habet honores solis*; vel, ut vir doctissimus, solem imitatur *uno quoque in naso!* An ergo *naso* videbant olim Athenienses? Lege μυχοῖσι, hoc est, *in abditis penetralibus*, in quibus lux solis non cernitur; qua voce utitur postea Comicus, sed obscœniore sensu. In ejusmodi locis, quales erant fornices meretricum, lucerna *obtinet honores solis*, quia ejus vice fungitur. *Hesychius*, atque ex eo *Phavorinus*: Μυχοὶ, αἱ καταδύσεις, οἱ ἐνδότατοι καὶ ἀπόκρυφοι τόποι. Ejusmodi erant κοιτῶνες, seu penetralia in quibus cubabant Patres & Matres familias. *Homerus* Odyss. Γ. vers. 402. de Nestore:

Αὐτὸς δ᾽ αὖ τε καθεῦδε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,
Τῷ δ᾽ ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν:

Ipse verò dormivit in recessu domûs altæ, eique

quæ uxor hera lectum præparaverat & cubile. Ad quæ verba, observat *Eustathius Homerum* vocare τὸ ἐνδοτάτω θάλαμον καὶ μυχὸν δόμου, *interiorem partem thalamum & recessum domûs. Odoardus* quidem *Bisetus*, ut ab iisdem monitus animadverti, μυκτῆρας interpretatur prominentiam lucernæ cui imponitur ellychnium; sed sine exemplo. Præterea oporteret μυκτῆρας sumi hîc pro ipsis ellychniis. Itaque lego μυχοῖσι, quidquid aliis videatur.

31. Hisce ad illustrationem quartæ Legis congestis, ad quintam deveniendum est, quæ ita habet: MSS. CODD. NON SUSPECTI ALIIS PRÆFERUNTOR. Duo sunt quæ MS. Codicem commendant, antiquitas & Librarii, à quo fuit descriptus, Criticíve, à quo emendatus, fides & peritia. Antiquissimi Codices ceteris meritò (nisi quid obstet, de quo postea dicemus) præferuntur, cùm quòd scripti sint temporibus, quibus plures erant Linguæ peritiores; tum etiam quòd minùs inquinati sint, imperitiâ vel malâ fide Librariorum, aut Criticorum. Ea enim, proximè præteritis sæculis, utrorúmque fuit inscitia; ut ii ferè sint corruptissimi Libri, qui per plurium manus ad nos pervenerunt: haud aliter ac aqua, per plurimos

mos rivos derivata, fonte ipso impurior est. Librarii verò & Critici fides & eruditio facilè apparent, ex ipsis Manuscriptis, si à viris non prorsus imperitis tractentur. Sunt enim multò emendatiores libri, qui eorum curâ descripti, atque emendati sunt.

32. Igitur malè de re litteraria merentur, déque Lectoribus suis, qui antiquissimos Codices non sequuntur, potiùs quàm recentiores. Cujus rei insigne exemplum attulimus ex Cap. V, 1. Epist. Joannis, antea Cap. XIV. ubi verba de Testibus Cœlestibus, quæ absunt ex vetustissimis Codicibus, in plerisque editionibus leguntur, & propugnantur à Theologis Criticæ imperitis, aut qui quærunt quod optant, in Libris, non quod iis inest.

33. Suspectos esse oportet Codices, qui nimiùm à ceteris omnibus recedunt, præsertim in locis, in quibus est aliqua difficultas; cùm mutandi rationes fuerint, nullæ verò scribendi ea quæ in aliis MSS. Libris comparent. Exempli causâ, Codex ille Græco-Latinus Novi Testamenti, qui *Th. Bezæ* fuit, aliique similes qui in Bibliothecis visuntur, licèt antiquissimi, suspecti

* *Pag.* 307. *& seqq.*

suspecti sint necesse est; quia sunt in illis clara audaciorum mutationum vestigia. Genealogiam Christi, ut unum hoc exemplum afferam, quæ est Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, à quibus primùm scripti sunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cùm nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea passim illi Codices abeunt à ceteris, ut loquutiones sint puriori Hellenismo magis consentaneæ, quod sexcentis locis probare possemus. At nemo dixerit Græcos Librarios stylum Apostolorum nimis ἑλληνίζοντα, studio complesse Hebraïsmis, quos ignorabant; sed malè sani Græculi potuerunt, ut auribus suorum consulerent, Hebraïsmis Hellenismos substituisse. Igitur hi aliique Codices, in quibus frequentes sunt ejusmodi loquutiones, malas manus experti judicari à nobis debent.

34. Suspecti quoque debent esse ii Codices, si qui sint, qui, certum in finem laudantur, à viris de quorum fide non

satis

satis constat, præsertim si sint manifesta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Velesius*, Marchio Hispanus, contulisse sexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuisse in Bibliotheca S. Laurentii, in Hispania. Illi autem ita consentiunt cum Vulgata versione Latina, ut in omnibus locis, in quibus à ceteris Codicibus recedit, ei adstipulentur; imò verò habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis versa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant supra se Regem, Angelum Abyssi, cui nomen Hebraïcè Abaddon, Græcè autem Apollyon;* quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus; sed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latinè habens nomen exterminans*. Quæ versa sunt Græcè, ῥωμαϊστὶ ἔχων ὄνομα ἐξτέρμινανς. Si fuerint umquam in rerum natura ejusmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Versionem refičti; sed verisimillimum est hominem Hispanum, Latinæ Versionis causâ, finxisse eas varias lectiones, quæ nusquam erant; cùm nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

35. Huc pertinet quod quæri solet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetustatis & æquè emendatis, animad-

* *Joan. Mariana, pro Ed. Vulgata C. XVII.*

suspecti sint necesse est; quia sunt in illis clara audaciorum mutationum vestigia. Genealogiam Christi, ut unum hoc exemplum afferam, quæ est Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, à quibus primùm scripti sunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cùm nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea passim illi Codices abeunt à ceteris, ut loquutiones sint puriori Hellenismo magis consentaneæ, quod sexcentis locis probare possemus. At nemo dixerit Græcos Librarios stylum Apostolorum nimis ἑλληνίζοντα, studio complesse Hebraïsmis, quos ignorabant; sed malè sani Græculi potuerunt, ut auribus suorum consulerent, Hebraïsmis Hellenismos substituisse. Igitur hi aliique Codices, in quibus frequentes sunt ejusmodi loquutiones, malas manus experti judicari à nobis debent.

34. Suspecti quoque debent esse ii Codices, si qui sint, qui, certum in finem laudantur, à viris de quorum fide non

satis

ſatis conſtat, præſertim ſi ſint manifeſta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Veleſius*, Marchio Hiſpanus, contuliſſe ſexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuiſſe in Bibliotheca S. Laurentii, in Hiſpania. Illi autem ita conſentiunt cum Vulgata verſione Latina, ut in omnibus locis, in quibus à ceteris Codicibus recedit, ei adſtipulentur; imò verò habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis verſa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant ſupra ſe Regem, Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraïcè Abaddon, Græcè autem Apollyon;* quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus; ſed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latinè habens nomen exterminans.* Quæ verſa ſunt Græcè, ῥωμαϊςὶ ἔχων ὄνομα ἐξτερμινάνς. Si fuerint umquam in rerum natura ejuſmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Verſionem reficti; ſed veriſimillimum eſt hominem Hiſpanum, Latinæ Verſionis cauſâ, finxiſſe eas varias lectiones, quæ nuſquam erant; cùm nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

35. Huc pertinet quod quæri ſolet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetuſtatis & æquè emendatis, animad-

* *Joan. Mariana, pro Ed. Vulgata C. XVII.*

advertuntur. Sæpe enim variæ lectiones occurrunt, quæ omnes cum re ipsa, serie orationis, & stylo Scriptoris consentiunt, ex quibus tamen una eligenda est. Si omnia sint paria, non multùm quidem interest quæ eligatur; sed si una ex iis obscurior sit, ceteræ clariores, tum verò credibile est obscuriorem esse veram, ceteras glossemata, ut Cap. VII. ostendimus. Similiter si quæ sit lectio, quæ in uno Codice occurrat, difficultatémque tollat, quæ insit loco, prout in ceteris omnibus Codicibus legitur, non illico est admittenda. Verendum enim est, ne emendatio sit Librarii aut Critici, qui ex conjectura quod non adsequebatur mutaverit, aut quod mendum opinabatur sustulerit. Hujusmodi est lectio MS. Codicis, cujus meminit *T. Beza* ad Matth. C. I, 11. nam cùm omnes Libri & Interpretes habeant: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, habet ille Codex: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τοὺς, &c. Quam lectionem veram & genuinam putat *Theod. Beza*, si modò legamus: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακὶμ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, Ἰακὶμ δὲ ἐγέννησε Ἰεχονίαν ἐπὶ τῆς, &c. quomodo ipsa historia postu-

lat,

lat, & trium Tessaradecadum numerus expletur. Sed cùm nullus alius Codex, nullus vetus Interpres cum eo consentiat, multò verisimilius est hanc esse Critici conjecturam; quod & postea sensit ipse *Beza*, qui quod in prioribus editionibus in contextum admiserat, in posterioribus induxit.

36. Sexta lex erit: LOCO MSS. CODD. VETERUM CITATIONES, AC VETERES TRANSLATIONES, ADHIBITIS CERTIS CAUTIONIBUS, SUNTO. Si ex citationibus Veterum & priscis Interpretibus, constet locum quempiam aliter lectum fuisse, quàm hodie legitur; dubium esse nequit, quin ea sit varia lectio ceteris æquiparanda, aut etiam anteferenda, si meliùs rei, & stylo Scriptoris conveniat. Verùm ad testimoniorum citationes quod attinet, duo sunt animadvertenda, nimirum, sæpe Veteres ex memoria loca recitare; quo fit ut synonyma synonymis facilè substituant, & in ordine verborum nonnihil mutent. Deinde eos sæpe sensum, potiùs quàm verba ipsa, proferre. Itaque varietas citationum non potest semper urgeri, quasi varietas lectionis, quæ esset in Codicibus, quibus Veteres utebantur. Ad Transla-

tiones

tiones verò quod ſpectat, cavendum nè conjecturas Interpretum, de ſenſu aut lectione locorum, putemus niti varietate lectionis. Paſſim ſenſum exprimunt conjiciendo, exiguámque verborum rationem habent; nec proinde ſemper colligere poſſumus eos aliter legiſſe quàm nos, quia aliter vertunt.

37. At quando ergo, inquies, licebit ex citationibus aut Interpretibus variam lectionem certò colligere? Ex citatione liquebit aliter lectum fuiſſe, cùm is qui eâ utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur, ut ex verbis aliter prolatis eadem conſectaria deduci non poſſint; aut cùm verba quàm maximè ad rem ſuam facientia prætermittit, ut alia ex eodem loco minùs firma producat. Exempli gratiâ, conſtat plurimos Patres, ut obſervarunt doctiſſimi quique Interpretes, non legiſſe quod in pleriſque Editionibus habetur de Teſtibus Cœleſtibus I. Ep. Joan. Cap. V. quòd iis verbis, in diſceptationibus contra Arianos, numquam utantur, quamvis proferant quod de Teſtibus Terreſtribus habetur. Exempli cauſâ, *Gregorius Nazianzenus* Orat. XXXVI. reſpondens Arianis, qui negabant tres æquales Deos unum dici poſſe, non parum ſudat ut

oſtendat

ostendat quî ita loqui licuerit. * Tum profert locum de terrestribus testibus, altero de cœlestibus numquam utitur, quo tamen potuisset os Arianis obturare.

38. Idem de aliis Patribus observare licet. At *Cyprianum* objiciunt, qui in Libro, de Unitate Ecclesiæ, ita loquitur: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto scriptum est, & hi tres unum sunt.* In Epistola verò LXXIII. ad Jubajanum: *Si —— templum Dei factus est, quæro cujus Dei? Si Creatoris, non potuit qui in eum non credidit; si Christi, nec hujus potest fieri templum, qui negat Deum Christum; si Spiritûs Sancti,* cùm tres unum sint, *quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est?* Hinc nonnulli putant liquere *Cyprianum* legisse in exemplari suo, quemadmodum in editionibus hodiernis legimus. At † vir doctus rectè animadvertit credibile non esse lecta ea verba esse à *Cypriano*, nec tamen ab *Augustino* Arianis ævi sui objecta. Certè nemo crediderit unum *Cyprianum* ea verba habuisse in suo exemplari; aut etiam alios, licèt ea legerint, numquam iis, in gravissima controversia, cui dirimendæ sum-

* *Pag.* 603. *T.* 1. † Ric. Simonius *Cap.* XVIII. *Hist. Crit. N. T. de Textu.*

moperè inservire poterant, usos esse. Quid ergo de verbis *Cypriani* statuemus? Nimirum, quod idem vidit, Carthaginiensem Episcopum aptasse Patri, Filio, & Spiritui Sancto verba versûs octavi, *& hi tres unum sunt*, * sic enim in Vulgata Latina legimus. Certè solet *Cyprianus* sententiam, quam putat inesse verbis Scripturæ, sæpe proferre, eadem fiduciâ ac si verba ipsa recitaret. Alia legantur apud virum eruditum, qui tamen ut redimeret quod verè dixit hac de re, videtur ubique datâ operâ debacchari in eos, in quos solet hic locus Joannis frustra torqueri.

39. Hisce exemplis, è sacris petitis, possemus adjicere alia ex profanis Scriptoribus; quos sæpe licet ex veterum Grammaticorum citationibus emendare, quamquam non quibusvis citationibus credendum est. Sed superiora exempla rem, nisi fallor, in aperta luce collocant. Si quis tamen aveat pluribus comprobatam videre, adeat oportet *Pascasii Grosippi*, seu *Gasparis Scioppii* paradoxa Litteraria Epist. VII, VIII, & IX. quæ dignissimæ sunt lectu. Ea tantùm hîc proferimus, quæ ne-

* *Non in Græcis Exemplaribus, ut perperam Simonius; est enim in illis* εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

necessaria sunt suadendis Legibus Criticis; quas promulgamus.

40. Ut ad Translationes veniam, certum est eas sæpe loco MSS. Codicum esse posse, ut probavit *Lud. Cappellus* in Critica Sacra, útque omnes consentiunt, qui veteres Versiones Novi Testamenti, cum editionibus Græcis contulerunt. Verum cavendum ne varias lectiones hauriamus ex locis, in quibus potiùs sensum, quàm verba exprimere voluerunt; hoc est, ex locis potissimùm difficilioribus. At ubi verba totidem verbis reddita sunt, & aliquid omittitur aut additur, rectè judicant Eruditi, aliquid ampliùs aut minùs fuisse in interpretum Codicibus; cujus rei nos * antea jam exempla attulimus, & plura congessimus in Indice in Pentateuchum.

41. Vix etiam dubitare licet an aliter legerit Interpres, cùm videmus eum dissentire à lectione nostra, sed mutatâ litterulâ consentire. Exemplum rem clariorem reddet. In Hebraïco exemplari Esdræ Cap. X, 6. sic legimus: *Et surrexit Esdras ex anteriore parte domûs Dei & abiit* (וילך vajjelech) *in conclave Jochananis, filii Eljasibi; & abiit* (וילך) *illuc, panem*

 non

* *Cap. VIII. & XIV.*

non comedit. Notum autem est eum, qui tertium Esdræ librum edidit Græcè, pleraque quæ habet ex Hebraïcis Esdræ & Nehemiæ Codicibus sumsisse. Habet verò ille, in hac historia, pro altero illo וילך *& ivit*, καὶ αὐλισθεὶς ἐκεῖ, *& commoratus illic;* unde perspicuum est eum legisse וילן *vajjalon*, quod verbum sæpe LXX. Intt. vertunt αὐλίζεσθαι. Dubium mihi non videtur, quin hæc lectio Hebraïcâ commodior sit.

42. Habemus etiam antiquissimas Epistolarum *Barnabæ* & *Ignatii* versiones Latinas, quæ Græcis illustrandis non parum inserviunt, ut liquidiùs constabit ex editione Amstelodamensi, quæ nunc prælum exercet, * & brevi prodibit omnium commentariis ornata. Idem dicere possimus de versione *Irenæi*, quam non sine fructu cum Græcis conferunt passim viri docti.

43. Ultima Lex, quam, quo est majoris momenti, eo frequentiùs perrupisse videntur Critici, hæc est: DE OMNIBUS IN NOTIS MONERE LICETO, AT NULLA, NISI MANIFESTA, AUT EX MSS. CODD. HAUSTA LECTIO, IN CONTEXTUM ORATIONIS INFERTOR.

* *Prodiit initio anni.* 1698.

FERTOR. Nulla de re graviores leguntur querelæ, quàm de audacia Criticorum, qui conjecturas suas, pro Veterum Scriptorum verbis, contra fidem Codicum MSS. Lectoribus incautis obtrudunt. Eâ ratione, fœdum in modum, *Sigism. Gelenius* tres egregios Scriptores *Plinium*, *Arnobium*, & *Ammianum Marcellinum* corrupit; quibus nisi opem tulissent viri doctissimi, & omnibus Reipublicæ Criticæ copiis instructi, Geleniana pro verbis eorum Scriptorum etiamnum legeremus. Si nemo *Plautum* curasset, præter *Davidem Pareum*, actum erat de facetiarum elegantiarúmque patre; nam ille conjecturas alienas ac suas audacter ubique intrusit, pro iis quæ in veteribus Libris legebantur. Quam ob causam, meritò passim vapulat, in *Frid. Taubmanni* notis. Non desunt qui questi sint à viro maximo *Jos. Scaligero* *Manilium* pessimè habitum fuisse, quòd ubivis pro Manilianis verbis sua edi curaverit. Nimiæ fortè quidem eæ sunt querelæ, at sine dubio præstitisset virum summum parciùs suas emendationes in contextum intulisse. Rectiùs etiam fecisset *Frid. Taubmannus*, qui Culicem & Cirim Virgilii edidit, cum amplissimis commentariis, si vetustissimam editionem, aut

 mem-

membranas potiùs sequutus esset, quàm ejusdem *Scaligeri* conjecturas. Plures Criticos conculcatæ hujus æquissimæ Legis accusare possemus; sed eos Studiosi, qui doctorum virorum labores evolvent, sat citò cognoscent.

44. Lex ipsa quàm necessaria sit, ad impediendum ne Veterum Scripta contaminentur, nemo non videt. Si enim liceret in contextu quod displicet illico mutare, inscitiâ, audaciâ, ac festinatione Criticorum, doctorum & indoctorum, vulnera passim gravissima Veteribus inferrentur; & paullatim eò deveniremus, ut nesciremus quid ab optimorum Scriptorum manu esset, quid ab interpolatorum audacia. Attamen quia nulla major est tyrannis, quàm quæ non modò non patitur id fieri quod æquum censeas, sed nequidem modestè dici; liceat Criticis in Notis ac Commentariis, quibus Veterum Scripta eunt illustratum, proponere quidquid libuerit; eâ tamen lege, ut Lectores peritiores fistulâ pastoritiâ excipiant quæ, invitâ Criticâ, protulerint.

45. Hæc ad suadendas Leges æquissimas dicenda habuimus, quibus innumera alia adjici potuisse nobis non latet; verùm quæ à nobis dicta sunt vel imperitissimos

in

in adſenſum trahere poſſunt, nedum ut paullò peritiores pluribus indigeant. Itaque ne mihi & aliis tædio ſim, manum de tabula tollo, exſpectaturus an Reipublicæ Litterariæ Populus Leges haſce juſſurus ſit, aut, ſeditioſo quopiam Tribuno intercedente, rejecturus; quod tamen vix opinor futurum. Ut enim nonnulla exempla à me allata in dubium revocari queant; attamen Leges ipſæ ſupra invidiam poſitæ ſunt, cùm ex doctiſſimorum virorum ſententia ſcriptæ ſint, atque ex ipſa rerum natura manifeſtò petitæ.

III. PARTIS I. SECT. FINIS.

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

SECTIO II.

De Locis & Scriptis spuriis à genuinis dignoscendis.

CAPUT I.

De fraudibus quibus inserta Veteribus Scriptoribus loca, suppositique iis integri Libri, Veterum testimonia.

I. OSTENDIMUS superioris Sectionis Cap. XIV. homines veri parum studiosos in Veterum monumentis eas voces mutasse, aut delevisse, quæ sibi displicerent, aut addidisse quæ visa sunt; ut Veteres illorum dogmatibus favere; aut saltem ut ne adversari viderentur.

rentur. In hac verò Sectione, agemus de integris Periochis insertis aut resectis, datâ operâ, ab iisdem impostoribus, aut à Criticis malè feriatis; tum etiam de Libris, quibus illustria nomina præfixerunt, ut fallerent ementes, aut ut sua dogmata statuminarent; trademúsque regulas ex quibus supposita Periochæ, ac Libri alieno nomine inscripti agnosci queant; quæ omnia exemplis aliquot firmabimus.

2. Verùm antequàm ad rem ipsam veniamus, Veterum loca proferemus, ex quibus intelligere licebit non recentiores demum Criticos in ejusmodi corruptelas ac suppositiones esse invectos. Exstant hac de re sat graves, cùm apud veteres Ethnicos, tum apud Christianos querelæ.

3. Cùm antiquiorum Scriptorum admiratio hominum animos subiisset, eorum libri cœperunt ab omnibus Antiquitatis studiosis avidiùs emi & versari; cúmque horum auctoritas, ad dirimendas controversias, adhiberetur, magno studio contendentes eam ad partes suas trahere conati sunt. Hi fuere potissimi fontes, ex quibus fluxere innumeræ corruptelæ, & suppositiones; quibus avaritia Librariorum & nequitia Falsariorum fucum

cum minùs callidis fecerunt. Quod paulò pluribus persequemur.

4. Cùm ergo Librarii animadverterent, nonnullorum Scriptorum libros frequenter in officinis suis quæri, atque emi; duplici fraudis genere, lucri causâ, grassabantur. Alterum erat, quo Scripta jam edita & nota, quasi ex vetustioribus Codicibus, iisdémque amplioribus descripta, multò auctiora depromebant, & venum exponebant; postquàm in ea varia infarciri à nebulone curaverant. Tum verò & qui habebant Libros, suis Codicibus quasi mutilis spretis, eos iterum emebant; qui verò nondum emerant, ex editione locupletiore sibi comparabant. Hinc autem non parvum lucrum redibat ad Librarios, qui primi ejusmodi fraudem adhibebant; præsertim si celebrior esset Scriptor, quem ita interpolari curaverant, nec fraus illico pateret. Quod *Clementi* Romano, & *Ignatio* Antiocheno contigisse postea ostendemus. Alterum fraudis genus erat, cùm Viro aut Scriptori celebri integrum opus tribuebant, ut cùm *Dionysio* Areopagitæ tributi sunt libri, qui sub ejus nomine circumferuntur; quod & plurimis aliis à Christianis præsertim factum esse, in sequentibus, pluribus

ribus demonstrabimus. Populi, nempe, cupidi sciendi quid sensissent primi illi Christiani, quidve iis contigisset, omnes Bibliothecarum angulos perscrutabantur, omnes Librariorum officinas excutiebant, ut viderent num quid eorum superesset; quod cùm animadverterent homines lucri cupidi, hiantes & credulos facilè deluserunt, & incredibilem copiam librorum recens conscriptorum antiquis Scriptoribus, fallente titulo, tribuerunt. Quod cùm dico factum à Christianis, Judæos tamen, aut Ethnicos, quasi culpæ ejus minimè affines, absolutos nolo; sed de Christianis potissimùm loquor, quia pluris interest scire quos finxerint, quàm quos alii adulterinos in lucem protulerint, & plures etiam à Christianis falsis nominibus insigniti ad nos pervenerunt. *Cassiodorus*, qui sæculi VI. initio vixit. Lib. VIII. de Divin. Lect. non procul à principio nos docet adnotationes subtilissimas quidem ac brevissimas in Epistolas Pauli, *sed erroris tamen Pelagiani veneris infectas*, suo tempore, *in cunctorum manibus ita celebres habitas fuisse, ut eas à S. Gelasio Papa urbis Romæ doctissimi viri studio dicerent fuisse conscriptas*; QUOD SOLENT, inquit, *facere, qui res vitio-*

sas

suis cupiunt gloriosi nominis auctoritate defendere.

5. Posteaquàm verò acres concertationes, inter Christianos, oriri cœperunt, præsertim à Nicænæ Synodi temporibus; cùm dissentientes Christiani omni ope niterentur Antiquitatem in suas partes trahere, ut adversarios quasi novas res molitos infamarent; tum demum sceleratis manibus adulterata sunt priscorum monumenta, & eorum nomina præfixa libris ea de causa fictis, ut partibus laborantibus subsidio essent. Sic additæ sunt ingentes laciniæ Epistolis *Ignatii*, & fictæ *Constitutiones Apostolicæ*, quasi ab Apostolis conditæ, & à *Clemente* Romano digestæ; de quibus postea dicemus. Eodem consilio fictus ille *Prologus*, qui Epistolis Canonicis, *Hieronymi* nomine insignitus, præfigitur, ut antea observavimus.

6. Fortè & errore factum, ut Libri quorum Scriptores ignorabantur, quòd nullius nomen eis esset additum, nonnullis tribuerentur, quorum nequaquam erant; ob similitudinem styli, vel ob imperitiam Librariorum, qui sic numerum Operum virorum eruditorum auctum ibant. Hoc potissimùm factum in Scriptis Patrum iis sæculis, quibus Antiquitatis studiosi,

ſtudioſi, graſſante per omnia barbarie, pauciores erant, neque ullus Criticæ, ut decuit, operam dederat. Hinc videmus Scriptis Patrum, præſertim πολυγράφων, multa aliena adſuta. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Athanaſius*, *Chryſoſtomus*, aliique jam dudum, ſine appendicibus alienis, non prodeunt.

8. Re ipsâ breviter expoſitâ, jam ſunt Teſtimonia Veterum proferenda. *Galenus* Comment. II. in Hippocratem de natura hominis: Ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἀτταλικούς τε καὶ Πτολεμαϊκοὺς βασιλέας χρόνῳ, πρὸς ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμουμένους περὶ κτήσεως βιβλίων, ἡ περὶ τὰς ἐπιγραφάς τε καὶ διασκευὰς αὐτῶν ἤρξατο γίγνεσθαι ῥᾳδιουργία, τοῖς ἕνεκα τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἀναφέρουσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἀνδρῶν ἐνδόξων συγγράμματα: *Temporibus Attalicorum & Ptolemæorum Regum, qui de adquiſitione librorum inter ſe contendebant, cœpit fraus circa inſcriptiones, & fictiones librorum fieri ab iis, qui, pecuniæ causâ, ferebant ad Reges virorum illuſtrium Scripta.* Quod non ita tamen intellexerim, quaſi crediderit *Galenus* numquam antea Libros, lucri causâ, nominibus alienis inſcriptos; ſed quia eo potiſſimùm tempore ingens copia ſuppoſiticiorum librorum erupit, & frau-

fraudes postea frequentiores fuerunt. Nam sæpe antea libri fuerant suppositi, ut multis exemplis ostendit vir doctissimus *Ric. Bentleius* in Procemio Dissert. de Phalaride, cujus admonitioni debemus locum *Galeni*, ut & verba hæc *Ammonii* in Categorias *Aristotelis*: Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπὰ, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ φιλοσόφου· ὅθεν τινὲς χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον: *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno studio flagrasse habendi Scripta Aristotelis, ut & cetera, & pecunias dedisse adferentibus ad se libros Philosophi. Unde quidam, ditescere cupientes, inscriptos libros Philosophi nomine attulerunt.* *Diogenes Laërtius* de Æschine, Lib. II. §. 60. Διεβάλλετο δὲ Αἰσχίνης καὶ μάλιστα ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους, ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης: *calumniis differebatur Æschines, potissimum à Menedemo Eretriensi, quasi complures dialogos, qui Socratis essent, à Xanthippa acceptos pro suis supposuisset.* Subjicit verò *Diogenes*: ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρα εἰσὶν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν·

οὕς

ὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρικοῦ, εἰς τοὺς Αἰσχίνου δὲ καταταξαι. ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀντισθένους, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων δὲ ἐσκευώρηται: *ex quibus qui dicuntur principio carentes sunt remissi, nec Socraticam vehementiam præferentes; quos & Æschinis esse Pisistratus Ephesius negabat. Sed & plerosque septem illorum Persæus ait Pasiphontis esse Eretriensis, atque ab eo Æschinis insertos libris; eumdémque Antisthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, & Alcibiadem aliorumque libros supposuisse.*

9. Sic viri ingenio & eruditione sua abusi nervos omnes intendebant, ut ita stylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros supponebant, ut vix supposititii fœtus à veris secerni possent. *Livius* Lib. XXXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *discrepat solùm, sed orationes quoque, si modò ipsorum sunt quæ feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter se.* *Suetonius* in Cæsare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temerè quædam feruntur; ut pro Q. Metello, quam non immeritò Augustus existimabat magis ab actuariis exceptam,*

ptam, malè subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem pro Metello, *sed,* quam scripsit Metello; *cùm ex persona Cæsaris sermo fit, Metellum, séque adversùs communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud Milites quoque, in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quasi priore habita prælio: altera, posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subitâ hostium incursione.* Scilicet, homines malè diserti, ut eloquentiam suam venditarent, scripserant orationes, quibus expresserant quod dicere debuisse videbantur summi illi viri; quod persæpe factum, ut postea videbimus.

10. Scio posse dici plurima exercendi styli gratiâ esse conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id serium posteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc sunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur & πανάρετος Jesu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος, qui* Sapientia Salomonis *inscribitur.*

bitur. Quorum priorem Hebraïcum, reperi, non Ecclesiasticum, *ut apud Latinos, sed* Parabolas (משלים mschalim) *prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum; ut similitudinem Salomonis non solùm librorum numero, sed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus, apud Hebræos, nusquam est, quia* (lego *quin*) *& ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant.* Verùm de hoc Libro postea pluribus agemus.

11. Idem à Pseudo-Christianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, sæpe factum testantur Patres. *Augustinus* in Ep. XLVIII. ex veteri distinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quosdam credidisse, quamvis falsò, at ex more sæculi sui, fictas Epistolas *Cypriani* de iteratione Baptismi. * *Non desunt*, inquit, *qui hoc sensisse Cyprianum prorsus non contendant, sed sub ejus nomine à præsumtoribus, atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim,* subjicit Augustinus, *sic potuit integritas, atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura Canonica, tot Linguarum litteris, & ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ custo-*

* *Num.* 38. *in Ed. Paris. Benedict.*

custoditur; contra quam tamen non defuerunt, qui, sub nominibus Apostolorum, multa confingerent.

12. Fatetur quidem *Augustinus* illam suspicionem infirmam esse, at nitebatur consuetudine illorum sæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum; quòd & stylus ejus habet quandam propriam faciem, quâ possit agnosci; & quòd ibi magis contra vos* (Donatistas) *nostra causa monstratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita est ex utilitate, quam *Augustinus* putabat percipere se posse ex Epistolis illis *Cypriani*, in disceptatione cum Donatistis; altera verò Critica, quæ sola firma est. Nec dubito quin, si hæc posterior ratio defuisset, *Augustinus* planè negaturus esset hasce Epistolas esse *Cypriani*, plausibili illâ ratione, è Falsariis sumtâ, fretus; nam quamvis dissimulet, vehementer ejus causæ, ad iterationem baptismi quod attinet, adversabantur. Subdit verbis allatis: *Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est; verùm quid possit adversùs litteras non canonicâ auctoritate fundatas etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quòd & adversùs eas, quæ tantâ notitiæ mole firmatæ sunt,*

sunt, se se erigere non prætermisit. Ex hisce colligere licet vulgò persuasum fuisse, non sine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potiùs quæ eorum nomine venditantur admittenda esse; quod tamen plerique, aut affectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Augustini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Faustum Cap. 6. ubi postquàm dixit constare ex perpetuo consensu Christianorum libros Apostolicos eorum esse quorum nomina præferunt: *Quasi verò,* inquit, *& in litteris sæcularibus non fuerunt certissimi auctores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt & ideò repudiata, quia vel ab his quæ ipsorum esse constaret minimè congruerent; vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendaríque meruerunt.* Alia habet egregia, eodem spectantia, quæ deinde à nobis afferentur.

13. *Origenes*, in * Ep. ad Alexandrinos amicos, ita queritur, de Scriptorum suorum, vivente se, adulteratione. *Quidam auctor hæreseos, cùm sub præsentia multorum habita inter nos fuisset disputatio, descriptum accipiens, ab his qui descripserant, codicem,*

 quæ

* *Apud Ruffinum de Adult. Script. Origenis.*

quæ voluit addidit, & quæ voluit abstulit, & quod ei visum est permutavit. Cùm convenissem illum ipsum, qui adulteraverat librum, quare hoc fecisset, velut satisfaciens mihi respondit: quoniam magis ornare volui disputationem ipsam, atque purgare (id est, errata emendare.) *Videte quali purgatione disputationem nostram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apostolum; vel quali successor ejus post ipsum Apelles. Nam sicut illi subverterunt Scripturarum veritatem: sic & iste, sublatis quæ verè dicta sunt, ob nostri criminationem, inseruit quæ falsa sunt.* Quin & integros libros suo nomine fictos queritur, in eadem Epistola. *In Ephesò cùm me vidisset quidam Hæreticus, & congredi noluisset, neque omnino os suum aperuisset apud me ——— postea nomine meo & suo, conscripsit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; sed non dubito quin & ad alios, qui per diversa sunt.*

14. *Ruffinus* ipse latiùs hoc persequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis;* atque hinc probat adulteratos fuisse illos, quòd passim, etiam in eodem opere, sibi contradiceret; quod homini non stulto, adeóque erudito con-

tingere

tingere potuisse negabat. *Quæcumque*, inquit, *nobilium tractatorum veterum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plenè & fideliter disputasse; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere possit & instrui, non pepercerunt Scriptis eorum venenatum virus infundere, sive interpolando quæ dixerant, sive quæ non dixerant inserendo; quò faciliùs, videlicet, sub nomine doctissimi cujusque & nobilis inter Scriptores Ecclesiasticos viri, hæresis suæ adstrueretur adsertio; ex eo quòd ita sensisse etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifestissimas, inter Græcos Scriptores Ecclesiasticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi sint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum sufficit adhibere testimonia, ex quibus faciliùs quid etiam Origenis Libris acciderit agnoscatur.* Clemens Romanus *Apostolorum discipulus, qui Romanæ Ecclesiæ, post Apostolos, & Episcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui appellantur ἀναγνωρισμὸς, id est, recognitio; in quibus cùm ex persona Petri doctrina, quasi verè Apostolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma scribitur, ut nihil aliud, quàm ipse Eunomius, disputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exstantibus adseverans,*

fraudes postea frequentiores fuerunt. Nam sæpe antea libri fuerant suppositi, ut multis exemplis ostendit vir doctissimus *Ric. Bentleius* in Proœmio Dissert. de Phalaride, cujus admonitioni debemus locum *Galeni*, ut & verba hæc *Ammonii* in Categorias *Aristotelis*: Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπὰ, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ Φιλοσόφου· ὅθεν τινες χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ Φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον: *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno studio flagrasse habendi Scripta Aristotelis, ut & cetera, & pecunias dedisse adferentibus ad se libros Philosophi. Unde quidam, ditescere cupientes, inscriptos libros Philosophi nomine attulerunt.* *Diogenes Laërtius* de Æschine, Lib. II. §. 60. διεβάλλετο δὲ Αἰσχίνης καὶ μάλιστ' ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης: *calumniis differebatur Æschines, potissimum à Menedemo Eretriensi, quasi complures dialogos, qui Socratis essent, à Xanthippa acceptos pro suis supposuisset.* Subjicit verò *Diogenes*: ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρ' εἰσὶν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν·

οὓς

οὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρικοῦ, εἰς τοὺς Αἰσχίνου δὲ κατατάξαι. ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀντισθένους, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων δὲ ἐσκευώρηται: *ex quibus qui dicuntur principio carentes ſunt remiſſi, nec Socraticam vehementiam præferentes; quos & Æſchinis eſſe Piſiſtratus Epheſius negabat. Sed & pleroſque ſeptem illorum Perſæus ait Paſiphontis eſſe Eretrienſis, atque ab eo Æſchinis inſertos libris; eumdémque Antiſthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, & Alcibiadem aliorumque libros ſuppoſuiſſe.*

9. Sic viri ingenio & eruditione ſua abuſi nervos omnes intendebant, ut ita ſtylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros ſupponebant, ut vix ſuppoſiticii fœtus à veris ſecerni poſſent. *Livius* Lib. XXXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *diſcrepat ſolùm, ſed orationes quoque, ſi modò ipſorum ſunt quæ feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter ſe. Suetonius* in Cæſare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temerè quædam feruntur; ut pro Q. Metello, quam non immeritò Auguſtus exiſtimabat magis ab actuariis exceptam,*

ptam, malè subsequentibus verba dicentis, quàm ab ipso editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inscriptam quidem pro Metello, *sed*, quam scripsit Metello; *cùm ex persona Cæsaris sermo sit, Metellum, séque adversùs communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud Milites quoque, in Hispania, idem Augustus orationem esse vix ipsius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quasi priore habita prælio: altera, posteriore, quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subitâ hostium incursione.* Scilicet, homines malè diserti, ut eloquentiam suam venditarent, scripserant orationes, quibus expresserant quod dicere debuisse videbantur summi illi viri; quod persæpe factum, ut posteà videbimus.

10. Scio posse dici plurima exercendi styli gratiâ esse conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id serium posteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc sunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur & πανάρετος Jesu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος, qui* Sapientia Salomonis *inscribitur.*

bitur. Quorum priorem Hebraïcum, reperi, non Ecclesiasticum, *ut apud Latinos, sed* Parabolas (משלים mschalim) *prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum; ut similitudinem Salomonis non solùm librorum numero, sed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus, apud Hebræos, nusquam est, quia* (lego *quin*) *& ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant.* Verùm de hoc Libro postea pluribus agemus.

11. Idem à Pseudo-Christianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, sæpe factum testantur Patres. *Augustinus* in Ep. XLVIII. ex veteri distinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quosdam credidisse, quamvis falsò, at ex more sæculi sui, fictas Epistolas *Cypriani* de iteratione Baptismi. * *Non desunt*, inquit, *qui hoc sensisse Cyprianum prorsus non contendant, sed sub ejus nomine à præsumtoribus, atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim*, subjicit Augustinus, *sic potuit integritas, atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura Canonica, tot Linguarum litteris, & ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ* custo-

* *Num.* 38. *in Ed. Paris. Benedict.*

custoditur; contra quam tamen non defuerunt, qui, sub nominibus Apostolorum, multa confingerent.

12. Fatetur quidem *Augustinus* illam suspicionem infirmam esse, at nitebatur consuetudine illorum sæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum; quòd & stylus ejus habet quandam propriam faciem, quâ possit agnosci; & quòd ibi magis contra vos* (Donatistas) *nostra causa monstratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita est ex utilitate, quam *Augustinus* putabat percipere se posse ex Epistolis illis *Cypriani*, in disceptatione cum Donatistis; altera verò Critica, quæ sola firma est. Nec dubito quin, si hæc posterior ratio defuisset, *Augustinus* planè negaturus esset hasce Epistolas esse *Cypriani*, plausibili illâ ratione, è Falsariis sumtâ, fretus; nam quamvis dissimulet, vehementer ejus causæ, ad iterationem baptismi quod attinet, adversabantur. Subdit verbis allatis: *Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est; verùm quid possit adversùs litteras non canonicâ auctoritate fundatas etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quòd & adversùs eas, quæ tantâ notitiæ mole firmatæ*

sunt,

sunt, se se erigere non prætermisit. Ex hisce colligere licet vulgò persuasum fuisse, non sine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potiùs quæ eorum nomine venditantur admittenda esse ; quod tamen plerique, aut affectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Augustini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Faustum Cap. 6. ubi postquàm dixit constare ex perpetuo consensu Christianorum libros Apostolicos eorum esse quorum nomina præferunt : *Quasi verò,* inquit, *& in litteris sæcularibus non fuerunt certissimi auctores , sub quorum nominibus postea multa prolata sunt & ideò repudiata, quia vel ab his quæ ipsorum esse constaret minimè congruerent ; vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt.* Alia habet egregia, eodem spectantia, quæ deinde à nobis afferentur.

13. *Origenes*, in * Ep. ad Alexandrinos amicos, ita queritur, de Scriptorum suorum, vivente se, adulteratione. *Quidam auctor hæreseos, cùm sub præsentia multorum habita inter nos fuisset disputatio, descriptum accipiens, ab his qui descripserant, codicem,*

* *Apud Ruffinum de Adult. Script. Origenis.*

quæ voluit addidit, & quæ voluit abstulit, & quod ei visum est permutavit. Cùm convenissem illum ipsum, qui adulteraverat librum, quare hoc fecisset, velut satisfaciens mihi respondit: quoniam magis ornare volui disputationem ipsam, atque purgare (id est, errata emendare.) *Videte quali purgatione disputationem nostram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apostolum; vel quali successor ejus post ipsum Apelles. Nam sicut illi subverterunt Scripturarum veritatem: sic & iste, sublatis quæ verè dicta sunt, ob nostri criminationem, inseruit quæ falsa sunt.* Quin & integros libros suo nomine fictos queritur, in eadem Epistola. *In Epheso cùm me vidisset quidam Hæreticus, & congredi noluisset, neque omnino os suum aperuisset apud me ——— postea nomine meo & suo, conscripsit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; sed non dubito quin & ad alios, qui per diversa sunt.*

14. *Ruffinus* ipse latiùs hoc persequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis*; atque hinc probat adulteratos fuisse illos, quòd passim, etiam in eodem opere, sibi contradiceret; quod homini non stulto, adeóque erudito con-

tingere

tingere potuisse negabat. *Quæcumque*, inquit, *nobilium tractatorum veterum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plenè & fideliter disputasse; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere possit & instrui, non pepercerunt Scriptis eorum venenatum virus infundere, sive interpolando quæ dixerant, sive quæ non dixerant inserendo; quò faciliùs, videlicet, sub nomine doctissimi cujusque & nobilis inter Scriptores Ecclesiasticos viri, hæresis suæ adstrueretur adsertio; ex eo quòd ita sensisse etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifestissimas, inter Græcos Scriptores Ecclesiasticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi sint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum sufficit adhibere testimonia, ex quibus faciliùs quid etiam Origenis Libris acciderit agnoscatur.* Clemens Romanus *Apostolorum discipulus, qui Romanæ Ecclesiæ, post Apostolos, & Episcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui appellantur ἀναγνωρισμὸς, id est, recognitio; in quibus cùm ex persona Petri doctrina, quasi verè Apostolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma scribitur, ut nihil aliud, quàm ipse Eunomius, disputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exstantibus adseverans,*

&c. Clemens *quoque alius, Alexandrinus Presbyter & magister Ecclesiæ illius, in omnibus penè Libris suis, Trinitatis gloriam, atque æternitatem unam eandémque designat; & interdum invenimus aliqua, in libris ejus, Capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Numquid credibile est de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tam erudito, ut vel sibi contraria senserit, vel ea quæ de Deo, non dicam credere, sed vel audire quidem impium est, scripta reliquerit?* Posset sanè fieri ut Ariani, nonnullis in locis, *Clementem* interpolassent; sed omnia loca, quæ displicebant *Ruffino*, delere propterea noluerim; cùm certum sit Patres, qui ante Nicænam Synodum vixerunt, multis loquutionibus usos, à quibus ii, quibus controversiæ erant cum Arianis, abstinebant. Præterea non mirum esset si Patres, in re ardua, sibi non semper constitissent, aut sibi constare visi non essent *Ruffino* Critico minimè perspicaci. Hoc liquet ex ejus judicio de libro recognitionum, quas fatuè *Clementi* Romano tribuit, & interpolavit ac mutilavit, ut hominis rectè sentientis esse viderentur, cùm essent recens opus Impostoris. Alius Episcopus Romanus questus est id vivo sibi à quodam Monacho Græco, cui Andreæ nomen

men fuit, factum esse. Is est *Gregorius* Magnus, qui Lib. IX. Ep. LXIX. ad Eusebium Episcopum Thessalonicensem: *inter diversa*, inquit, *mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, & suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit. Ideò fraternitas vestra sollicitudinem gerat, & si quid tale repererit, eos & exscindi, & omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum, & Scripturæ divinæ nescius nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere.*

16. Tum verò, de tertio, ita pergit *Ruffinus*: Dionysius *quoque* Alexandrinus *Episcopus eruditissimus, adsertor Ecclesiasticæ fidei, cùm in quamplurimis in tantum unitatem, atque æqualitatem Trinitatis defendat, ut imperitioribus quibusque etiam secundùm Sabellium sensisse videatur; in his tamen Libris suis, quos adversùs Sabellii Hæresin scribit, talia inveniuntur inserta, ut frequenter Ariani ipsius auctoritate se defendere conentur. Propter quod & Sanctus Episcopus Athanasius compulsus est Apologeticum pro libris ipsius scribere; pro eo quòd certus erat non illum diversè potuisse sentire, sibíque ipsi contraria scribere, sed quòd inserta hæc à malevolis nosset.* Idem dixerim de *Dionysio*, quod

de *Clemente* modò dicebam ; nec certè *Athanasius* Scripta ejus adulterata ait, sed perperam intellecta.

17. Nunc ut ad *Origenem* redeam, nolim negare ejus Scripta quandoque ab Hæreticis fuisse adulterata, cùm præsertim id nos ipse doceat. De eo dixerim, quod *Vincentius Lirinensis*, * cujus hæc sunt verba : *Sed dicat aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto; quin potiùs & malo, nam id à quibusdam & traditum & scriptum est, non Catholicis tantùm, sed etiam Hæreticis.* Verùm nequaquam concesserim *Ruffino Origenem* de re, quam non satis intelligebat, loquentem, semper consentanea esse loquutum. Quis enim miretur hominem, qui tot volumina dictavit, titubasse aliquando? Possemus certè non unum exemplum ejus rei proferre, non ex *Origene* modò, sed ex *Ruffino* ejus emendatore. Præterea à *Ruffino* non intellectum fuisse *Origenem* si dixero, nihil dixero quod Eruditi facilè non concesserint; cùm in iis, quæ ex † *Eusebio* vertit, tot imperitiæ specimina ediderit.

18. Si-

* *Adversus Hæres. Cap. XXIII.*

† *Vide Præfationem* H. Valesii *in Eusebium, ad Clerum Gallicanum, &* P. Dan. Huetium *in Origenianis passim.*

18. Similia habet, in Præfatione in libros περὶ Ἀρχῶν, iis, quæ antea de eo dicentem audivimus, quibus positis ita pergit: *Sicubi nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis piè de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundùm eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam.* Ut dolendum est eos libros ad nos Græcè non pervenisse: ita est quod gaudeamus *Clementem Alexandrinum* à *Ruffino* versum non fuisse; nam fortè desidiâ Monachorum haberemus versionem dumtaxat, pro Archetypo, in qua *Clemens* id diceret quod *Ruffino* visum esset ab eo dici oportuisse, non quod nunc dicit. Meritò certè * viri doctissimi questi sunt „non alium „ quemquam *Origeni* tantùm perfidiâ suâ, „ & temeritate nocuisse, quàm *Ruffinum* „ ipsum; quippe qui ejus Scripta inter„ pretans, ita additamentis & detractio„ nibus vexavit & corrupit, ut *Origenem* „ in *Origene* desideres.

19. Ideò *Hieronymus*, in Epistola ad Pammachium & Oceanum de erroribus *Origenis*, depravatum negat *Origenem*; sed

* P. Dan. Huetius *in Origenianis Lib. I. C. 1.* §. 3.

ſed cùm ille nimius ſit & laudator, & caſtigator, per omnia illi credere ſatis tutò non poſſumus. Solebat dicere non quod, poſt accuratum examen, verum compererat, & quod ſine affectu dicere licebat; ſed quod cauſa poſtulabat, ac vincendi ſtudium dictabat. Sed neſcio an tolerabilior ſit *Ruffinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis à ſe verſos eâ, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem ſubjicit: *Omnem qui hos libros vel deſcripturus eſt, vel lecturus, in conſpectu Dei Patris, & Filii & Spiritûs Sancti, conteſtor, atque convenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus eſt Diabolo & Angelis ſuis æternum ignem, ſi non illum locum æternâ hereditate poſſideat, ubi eſt fletus & ſtridor dentium, & ubi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne immutet; ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad litteram & diſtinguat, & inemendatum, vel non diſtinctum codicem non habeat; ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus Codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet.* Si æquum cenſebat hoc ſibi concedi, nec judicio Lectoris ſua emen-

danda permittebat; oportuisset eum eadem æquitate usum fuisse, erga eum quem interpretabatur. Sed, si *Hieronymo* credimus, solitus erat nefariis hujusmodi artibus uti *Ruffinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xysto* Episcopo Romano Latinè conversum tribuit. Sic Hieronymus Lib. IV. in Jeremiam seu ad Cap. XXII: *Miserabilis Grunnius, qui ad calumniandos Sanctos viros aperuit os suum, linguámque suam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentilissimi unum librum interpretatus est in Latinum, divisítque eum in duo volumina, & sub nomine Martyris Xysti, urbis Romanæ Episcopi, ausus est edere; in quibus nulla Christi, nulla Spiritûs Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio, & hunc libellum, solitâ temeritate & insaniâ, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maximè ab his, qui ἀπάθειαν & impeccantiam prædicant.*

20. Hisce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimiùm præ veteribus sordebant. Is est *Joannes Fellus* Episcopus Oxoniensis, qui, in Præfatione in suam Editionem *Cypriani*, rectè animadvertit „ nosse Eruditos „ in quantum rei litterariæ damnum ces- „ serint

sed cùm ille nimius sit & laudator, & castigator, per omnia illi credere satis tutò non possumus. Solebat dicere non quod, post accuratum examen, verum compererat, & quod sine affectu dicere licebat; sed quod causa postulabat, ac vincendi studium dictabat. Sed nescio an tolerabilior sit *Ruffinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis à se versos eâ, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem subjicit: *Omnem qui hos libros vel descripturus est, vel lecturus, in conspectu Dei Patris, & Filii & Spiritûs Sancti, contestor, atque convenio per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus est Diabolo & Angelis suis æternum ignem, si non illum locum æternâ hereditate possideat, ubi est fletus & stridor dentium, & ubi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic scripturæ, ne auferat, ne inserat, ne immutet; sed conferat cum exemplaribus unde scripserit, & emendet ad litteram & distinguat, & inemendatum, vel non distinctum codicem non habeat; ne sensuum difficultas, si distinctus Codex non sit, majores obscuritates legentibus generet.* Si æquum censebat hoc sibi concedi, nec judicio Lectoris sua emendanda

danda permittebat; oportuisset eum eadem æquitate usum fuisse, erga eum quem interpretabatur. Sed, si *Hieronymo* credimus, solitus erat nefariis hujusmodi artibus uti *Ruffinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xysto* Episcopo Romano Latinè conversum tribuit. Sic Hieronymus Lib. IV. in Jeremiam seu ad Cap. XXII: *Miserabilis Grunnius, qui ad calumniandos Sanctos viros aperuit os suum, linguámque suam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentilissimi unum librum interpretatus est in Latinum, divisítque eum in duo volumina, & sub nomine Martyris Xysti, urbis Romanæ Episcopi, ausus est edere; in quibus nulla Christi, nulla Spiritûs Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio, & hunc libellum, solitâ temeritate & insaniâ, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maximè ab his, qui ἀπάθειαν & impeccantiam prædicant.*

20. Hisce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimiùm præ veteribus sordebant. Is est *Joannes Fellus* Episcopus Oxoniensis, qui, in Præfatione in suam Editionem *Cypriani*, rectè animadvertit „ nosse Eruditos „ in quantum rei litterariæ damnum cef-

„ serint

„ ſerint ſuppoſiticia ſcripta, magnis in-
„ ſignita nominibus, fraude ad Librario-
„ rum compendium inſtitutâ. Hinc com-
„ paratum eſſe, ut ſtatuæ aureæ non mo-
„ dò pedes lutei, ſed & vivo corpori pu-
„ tridum cadaver ſubinde jungatur. In
„ Ethnicis litteris hoc quidem faciliùs
„ ferendum, non magni enim referre, ſi
„ oratio una aut altera ſemibarbara *Ci-*
„ *ceroni* aut *Salluſtio*, vel futile carmen
„ *Virgilio* aut *Ovidio* tribuantur. Sed cùm
„ in pietatis negotio & SS. Patrum Scri-
„ ptis, hoc intervenerit, dici vix poſſe
„ quanti malum iſtud ſteterit. Ex noxa
„ hac non modò hæretica dogmata, de-
„ cus ſibi & honeſtamentum quærere; ſed
„ fidem & auctoritatem, quibus ſacra il-
„ la monumenta unicè pollent, languere
„ inde & evaneſcere; & poſtquàm fucum
„ in aliquibus detexit Lector, de aliis
„ eum dubitare, & demum omnia deſpi-
„ cere. Nec ex nupero maleficio hæc
„ paſſum eſſe *Cyprianum*, cui ſæculo quar-
„ to imputabantur Novatiani hæretici
„ Scripta. *Cypriani* ψευδεπίγραφον hæ-
„ reſeos librum vocare *Hieronymum*, ejúſ-
„ que etiam meminiſſe illi ſupparem *Ruf-*
„ *finum*.

21. Quæ cùm ita ſint, ipſi impoſtores
in-

invehebantur in eos, qui libros alienos Scriptoribus ſupponebant, cujus rei duo inſignia habemus exempla. Collector Canonum Apoſtolicorum, qui eos ab Apoſtolis ipſis conſcriptos credulis perſuadere voluit, & reverâ perſuaſit, Canonem profert dignum profectò Apoſtolis, qui eſt LX. numero, ſed indignum qui à Falſario ederetur: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω: *ſi quis falsò inſcriptos impiorum libros, tamquam ſanctos, in Eccleſia edit, ad populi & Cleri perniciem, exauctoretur.* Ad quem Canonem vide, ſi lubet, *Balſamonem* & *Zonaram*, qui oſtendunt non infrequens fuiſſe hoc Falſariorum peccatum.

22. Alterum exemplum ſuppeditat Scriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum. Lib. VI. c. 16. apud quem ſic loquuntur perſonati Apoſtoli, de libris falsò inſcriptis: Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν ἡμετέραν γνώμην, οἷα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία μὴ παραδέχεσθε: *hæc omnia ſcripſimus vobis, ut poſſetis ſcire noſtram ſententiam, neve nomine noſtro confirmatos ab impiis libros admitteretis.* Quæ verba ut

non malè convenirent Apoſtolis, intoleranda ſunt, in ore impoſtoris; ſed oſtendunt quanta eſſet, illo ævo, Græculorum nequitia. Pergunt Apoſtoli: οὐ γὰρ ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους: *neque enim nomina vos oportet attendere Apoſtolorum, ſed naturam rerum & immutabilem ſententiam. Scimus enim Simonem & Cleobium venenatos libros, conſcriptos nomine Chriſti & diſcipulorum ejus, circumferre, ut vos decipiant qui amatis Chriſtum & nos ejus diſcipulos.* Deinde monent Chriſtianos, de libris ante ſua tempora fictis; à Judæis, nimirum, qui nominibus Patriarcharum, imò & Angelorum, fucum facere imperitis nitebantur. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως, καὶ Ἐνώχ, καὶ Ἀδάμ, Ἠσαΐου τε καὶ Δαβὶδ καὶ Ἠλίου, καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνογονίαν, νόμον, προφήτας. βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ, ὡς αὐτοί φασιν,

Ἀγ-

ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν Δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχέντων: *Nonnulli inter Veteres scripserunt libros apocryphos Mosis, Enochi, Adami, Esaiæ, Davidis, Eliæ, & trium Patriarcharum pestiferos, & repugnantes veritati. Consimiles libros nunc quoque ediderunt inauspicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas; adscribentes barbara quadam nomina, &, ut ipsi dicunt, Angelorum, ut verum autem aperiamus, Dæmonum, illos afflantium.* Nihil potuit gravius dici ab homine veri amantissimo, & suppositionis omnis inimicissimo Scriptore. De libris, quos memorat, consulendus *Joan. Bapt. Cotelerius*, ad eum locum.

23. Cùm in Constitutionibus Apostolicis varia sint, quæ manifestò Arianismum sapiunt, existimarunt Patres Sextæ Synodi, in Trullo habitæ, adulteratas fuisse, sic enim in secundo Canone de illis habent: αἷς ποτε πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν: *quibus olim ab Heterodoxis, in perniciem Ecclesiæ, spuria quædam & aliena à pietate inserta sunt.* Videntur potissimùm ea spectare, quæ favent Arianorum sententiæ; sed profectò

fectò ea à nemine inserta sunt, nisi ab ipso auctore, qui in illis partibus fuit. Miranda est aut ἀϐλεψία, aut mala fides Patrum illorum, qui Canones LXXXV. quasi Apostolicos admittunt, & ita loquuntur de hisce Constitutionibus, quasi revera essent *Clementis*. Ideò *Photius*, * insuper habitâ auctoritate Synodi, eas & κακοπλασίας & ἀρειανισμοῦ incusat.

24. Ex hisce intelligere est quæ sit Criticæ utilitas, sine qua innumera fictitia monumenta, eáque erroribus referta, quasi Apostolica etiamnum amplecteremur; & quam cùm neglexissent multi Patres, sine discrimine, vera falsis miscuerunt, recentiáque pro veteribus imperitis venditarunt. Quo factum tandem ut mirum in modum deformaretur Religio Christiana, fraudibus nequissimorum hominum; quas vix tandem, præterito sæculo, & hoc nostro, Critica retexit. Plura ejusmodi fraudum exempla cùm vetera, tum recentiora qui avebit, adeat *Joann. Dallæum*, de Vero Usu Patrum Lib.I. c.3. & 4.

* *In Bibl. Cod. CXII.*

C A-

CAPUT II.

De indiciis, ex quibus colligere licet Librum esse suppositicium, aut interpolatum. I. & II. Indicium.

1. SI vellem dumtaxat catalogum contexere Librorum suppositiciorum, præsertim à Pseudo-Christianis, obitérque addere quid viri docti, olim & nuper, de iis judicarint, ingens à me conflaretur volumen: Sed * & actum agerem, nec Lectores Artis Criticæ studiosos multò doctiores, de ratione dignoscendarum fraudium, dimitterem; quod unum tamen, hoc in loco, à me postulari jure potest. Igitur instituti mei memor hîc potiùs tradam quibus indiciis falsa à veris, mutila ab integris, interpolata à sinceris secerni queant. Quidquid hac de re summatim statui potest ad decem Aphorismos referam, quibus singulis interpretationem, & exempla ferè ex Veteribus hausta subjiciam; quorum tamen judicia, per omnia, præstare nolim. Sed

* *Rob. Cocus, And. Rivetus, Guil. Caveus, &c hoc præstiterunt.*

cùm pleraque recta sint, hinc intelligent Lectores quodnam fuerit Veterum acumen Criticum; quando liberè, ac sine affectu judicio suo usi sunt; tum etiam, si qua in re lapsi sint, à similibus peccatis sibi poterunt cavere. Nam nescio quomodo magis afficimur, & rectè factis & delictis magnorum virorum; Veteres autem plerosque, quasi aurei generis nescio quas reliquias, veneramur.

2. Primus Aphorismus hic erit: *Suppositicii Libri indicium est, si in veteribus Codicibus alii tribuatur, cùm nulla ratio est cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert; interpolati verò, si sit in veteribus Codicibus, sine additamento.* Cùm plerique tituli petiti sint ex MSS. Codicibus, non mirum est si antiquiores præferantur recentioribus, si modò nihil sit quod obstet. At si Codices sint paris antiquitatis & fidei, tum verò legitima de inscriptione dubitatio oritur.

3. Sic *Photius*, in Bibliotheca Cod. XLVIII. postquàm dixit librum περὶ τοῦ παντὸς *de universo*, tribui *Josepho* Judæo, addit: εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἰωσίππου, ἀλλὰ Γαΐου τινὸς πρεσβυτέρου, ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος, ὃν φασι συντάξαι καὶ τὸν Λαβύρινθον. οὗ καὶ διάλογος φέ-

ρεται.

ρετωι περὶ Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως: *inveni verò in* * *adnotatis librum non esse Josephi, sed Caji cujusdam, Presbyteri qui Romæ agebat, & quem aiunt conscripsisse Labyrinthum; cujus etiam exstat dialogus adversùs Proclum quemdam, hæresis Montanistarum defensorem.* Quâ ratione autem factum hoc fuerit, docet in sequentibus verbis, quæ eò digniora notatu sunt, quò plura ψευδεπίγραφα ex eodem fonte manarunt. Ἀνεπιγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου, φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου. ὥσπερ καὶ τὸν Λαβύρινθόν τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Γαΐου ἐστὶ πόνημα, τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συντεταχότος τὸν Λαβύρινθον. ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ Λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον. εἰ δ᾽ ἕτερος καὶ οὐχ οὗτός ἐστιν οὔπω μοι γέγονεν δῆλον: *Cùm enim sine titulo liber relictus esset, aiunt alios Josephi nomen inscripsisse, alios Justini martyris, alios Irenæi, quemadmodum & Labyrintho nomen Origenis præscripserunt; quoniam Caji est opus, qui reverâ Labyrinthum conscripsit; quomodo etiam ille in fine Labyrinthi testatus est, suum esse Librum de natura Universi. Verùm hícne*

* *Ad initium, aut ad calcem, aut alicubi ad oram libri.*

liber sit, an alius, nondum mihi liquet. At liquet saltem non esse *Josephi*, quandoquidem Christianus fuit ejus libelli Scriptor, ut constat ex iis quæ de eo habet. *Photius. Cajum* quidem, inter Scriptores Ecclesiasticos, memorant * *Eusebius* & † *Hieronymus;* sed nullius ejus Operis meminerunt, nisi disceptationis cum Proclo.

4. Varia inscriptio, quæ erat præfixa *Recognitionibus Clementis*, ut de re ipsâ nihil dicam, clarè ostendebat impostores satis sibi non constitisse. Ita ea de re idem *Photius*, Cod. CXIII. τὴν προσφώνησιν ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λεγόμεναι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου πράξεις, καὶ αἱ πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντος καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. διὸ καὶ ἔν τισι τῶν βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου ἀναγνωρισμὸς, ἐπιγράφεται. ἔν τισι δὲ, ὡς ἔφημεν, ἐπιστολὴ προτάττεται, ὡς πρὸς τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον: *dedicatio fit veluti in Epistolæ forma, ad Jacobum fratrem Dei. In hoc sunt quæ dicuntur.* Acta Petri & cum Simone Mago colloquia, *prætereáque* Recognitio Clementis, ejúsque

* *Hist. Eccles. Lib. VI. c. 20.*
† *In Catalogo.*

que patris & aliorum fratrum. *Quamobrem, in quibusdam libris, hæc inscriptio addita est:* Clementis Romani recognitio. *In aliis tamen, uti diximus, Epistola præfigitur, quasi ad Jacobum Dei fratrem.* Sed præterea, in ipsa illa conficta Epistola, magna fuit varietas. Καὶ αὕτη δὲ, ait *Photius*, οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδὲ ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου προενηνεγμένη. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τινων βιβλίων ὡς ἀπὸ Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Ἰάκωβον ἀπεσταλμένη, ἐφ' ἑτέρων δὲ ὡς ἀπὸ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, ἄλλη καὶ ἄλλη καθὼς προείπομεν. καὶ ἡ μὲν δηλοῖ Πέτρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις, καὶ πρὸς Ἰάκωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποστεῖλαι. ἡ δὲ διαλαμβάνει ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόσταγμα Πέτρου συγγράψειε, κἀκείνου πρὸς τὸν ἀγήρω μεταστάντος, ἀποστείλοι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον: *& hæc* (Epistola) *neque eadem, neque ab eodem profecta, sed in libris nonnullis, veluti à Petro Apostolo ad Jacobum missa; in aliis rursus tamquam à Clemente ad Jacobum, alia atque alia, ut modò diximus. Harum prior ostendit ipsum Petrum res à se gestas conscripsisse, & ad Jacobum eas petentem misisse. Altera verò refert Clementem, Petri jussu, easdem res gestas litteris proditas, postquàm ille jam ad immortalem migrasset vitam, Jacobo transmisisse.* Non mi-

mirum est mendaces Librarios, aut alios, quicumque fuerint, non unam fallendi viam inivisse.

5. Non modò ex * *Eusebio* & † *Hieronymo* discere licet à *Clemente* Alexandrino scriptum librum, cui titulus erat: *quis dives servetur*, sed etiam à *Photio*, qui Cod. CXI. testatur se vidisse veteres Codices, in quibus septem primis Libris Stromateon subjicitur is libellus: μέχρι τοῦ ἑβδόμου, inquit, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαῖοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασι τοῖς βιβλίοις. ὁ μέν τοι ὄγδοος διάφορός τέ ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἔν τισι γὰρ, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγράφεται, καὶ ἄρχεται οὕτως, οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς: *usque ad septimum eamdem habent inscriptionem, iidémque prorsus sunt in omnibus Codicibus. Verùm octavus cùm inscriptione, tum rei subjectæ materiâ, variat. In quibusdam enim inscribitur:* Quis dives servetur, *& incipit: qui laudatorias orationes*, &c. Addit in aliis exemplaribus, Librum VIII. esse qualem eum in nostris legimus. Itaque malè memoratus libellus editus fuerat à *Mich. Geislero*, sub *Origenis* nomine, cum ejus Commentario

* *Histor. Eccles. Lib. VI. c. 13.*
† *In Catalogo.*

tario in Jeremiam, atque à *Franc. Combefisio* in Auctario Patrum, inter recentiores Scriptores. Rectè verò seorsim emissus, & auctori suo restitutus est, à viris doctis, in * Editione Oxoniensi. At Librarii Germani, qui ante aliquot annos Patres Græcos ex Parisiensibus Editionibus, mendis dumtaxat auctiores, turpiter recudere aggressi, *Clementem* Alexandrinum, sine illo augmento, negligentissimè excuderunt.

6. Ex ineptis versibus, præfixis aliquot MSS. Codicibus vitarum excellentium virorum *Corn. Nepotis*, nata erat absurda opinio, quæ præterito sæculo nonnullos eruditos viros fefellit. Existimabant, scilicet, eas vitas scriptas fuisse tempore Theodosii à nescio quo *Æmilio Probo*, homine Librario, qui, intolerandâ κακοχρησίᾳ, se vocat *auctorem* libri, quem tantùm exscripserat, in hisce versibus:

> *Vade liber noster, fato meliore, memento,*
> *Cùm leget hæc Dominus, te sciat esse meum.*
> *Ne timeas fulvo strictos diademate crines,*

* *Anno* 1682. *in* 12.

Ridentes blandùm vel pietate oculos.

* *Communis cunctis, hominem se regna tenere,*
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles, facilis textura libelli
Theudosio, & doctis carmina nuda placent.
Si rogat auctorem, *paullatim detege nostrum*
Tunc Domino nomen; me sciat esse Probum.
Corpore in hoc manus est genetricis, avique, meáque,
Felices Domini quæ meruere manus!

Atqui non modò ex re constat, sed † etiam ex aliis Codicibus, hoc Opus esse *Corn. Nepotis.*

7. Variè interpolatum fuisse unum eumdémque Scriptorem nos docet *Ignatii* Antiocheni exemplum. Ostendit vir doctissimus § *Joan. Pearsonius*, Episcopus Cestriensis, quatuor fuisse diversas ejus Epistolarum editiones. Prima fuit germana,

* *Imitatur locum* Corn. Nepotis, *de quo diximus Sect. I. Cap. VII.* §. 7.

† *Vide* G. J. Vossium *de Hist. Latinis.*

§ *Capite VI. Proleg. Vindiciarum S. Ignatii.*

mana, qualis edita est ex Codice Medicæo ab *Isaaco Vossio*. In ea fuere dumtaxat Epistolæ septem, quas ediderat *Polycarpus*, & Epistolæ suæ ad Philippenses subjecerat. Hanc antiquissimi quique Patres versaverant, ut liquet ex eorum citationibus, & encomiis. Hasce septem Epistolas, nondum interpolatas, Latinè vertit Interpres vetus à *Jac. Usserio* editus. Secunda editio fuit earumdem septem Epistolarum, sed à quopiam interpolatarum, ut multis ostendit *Usserius*, ex citationibus Veterum & collatione veteris Interpretis Latini, Capp. III. & IV. Prolegoménon in *Ignatium*. Tertia verò in Editione, præter septem memoratas Epistolas nequaquam interpolatas, & *Eusebio*, *Hieronymóque* notas, additæ sunt quatuor aliæ Epistolæ antiquioribus ignotæ, sed à recentioribus nonnullis laudatæ. Ejusmodi est editio in Codice Græco Medicæo, & in Interpretatione Latina vetere, quam primus edidit *Usserius*, iterúmque cum Græcis excudi curavit *Vossius*. Quarta denique editio constat septem veteribus Epistolis interpolatas, & quinque fictis; additâ, nimirum, Epistolâ suppositiciâ ad Philippenses.

8. Scio à viris doctissimis motam esse

con-

controversiam, περὶ τῆς γνησιότητος, etiam de illis septem Epistolis, quas genuinas diximus; sed, nostro judicio, eos ita confutavit *Pearsonius*, ut non pertinaces ad silentium adegerit. Verùm homines, ceteroquin acutissimi, ideò erraränt, quòd Apostolorum successores animo priùs sibi effinxissent, quales eos oportuisse esse existimabant; deinde, cùm eorum Scripta legerent, nec animo conceptam imaginem in iis viderent, spémque suam delusam animadverterent; non potuerint à se impetrare, ut illa Apostolicorum virorum monumenta esse crederent. At eâ viâ non pervenitur ad hominum cognitionem, quæ est ex ipsis haurienda, non ex legibus, ad quas dicta & facta sua exigere debuissent; quas perpauci olim & hodie, Scriptis & moribus suis, expresserunt. Verùm hac de re, iterum aliquid dicemus.

9. Secundus noster Aphorismus hic est: *Si qua à Veteribus ex Libro quopiam olim prolata sunt, ea nunc in Libro, eadem inscriptione insignito, desiderantur; aut alius est, aut mutilus. Si aliter legantur; suspectus sit oportet. Si omnia inveniantur, sine mutatione, genuinus est; nisi aliæ sint suspicandi rationes.* Hic Aphorismus tria complectitur,

ctitur, quorum primum est manifestum. Veteres enim, qui ætati Scriptoris propiores erant, meritò statuuntur usi esse optimis Codicibus; nam qui censeri possunt emendatissimi Codices, nisi qui vivo Scriptore exarati, aut minimùm paullò post ejus tempora? Igitur si quid desit Libris, qui veteri Scriptori tribuuntur, quod à Scriptoribus ætate ei proximis laudatum sit, libri jure mutili videntur, aut ficti. Sic meritò viri docti existimant *Donati* commentarium in *Terentium*, non esse integrum; cùm ob alias rationes, tum quia insignis locus, ab *Hieronymo* laudatus, in eo nusquam comparet. Sic ille in Eccles. Cap. I. *Comicus ait:* nihil est dictum, quod non sit dictum priùs; *unde & præceptor meus Donatus, cùm ipsum versiculum exponeret*, pereant, *inquit*, qui ante nos nostra dixerunt. Censent iidem * *Servii* commentarios in Virgilium, non ampliùs exstare, sed quos habemus esse excerpta fraterculorum, qui innumera eis inepta & indocta admiscuerunt, quod res ipsa docet. Tempore *Lupi* Abbatis Ferreriensis, ampliores eos fuisse constat, ex ejus Epistolis; in quibus Serviana nonnulla proferuntur, quæ nunc ampliùs non comparent.

10. Si

* *Tan. Faber Epist. Lib. I. Ep.* 50.

10. Si aliunde non constaret Consolationem *Ciceronis* ejus non esse, hoc unum fictam argueret, quòd insignia aliquot legantur ex ea fragmenta, apud † *Lactantium*; quorum nec vola, quod aiunt, nec vestigium in hodierna Consolatione. Miror *Car. Sigonium* virum doctissimum, è cujus officina prodiisse is liber dicitur, ignorasse tanta ejus operis fragmenta exstare; nam procul dubio inseruisset, si scivisset. At bene est, quòd vel hinc fraus ejus, minimè certè condonanda, appareat; neque enim fortè deesset alioqui febriculosus Criticus, qui ejus γνησιότητα defendere sustineret.

11. Sæculo præterito & hujus initio, cùm interpolatæ dumtaxat exstarent *Ignatii* Epistolæ, meritò suspectæ haberi poterant, quòd loca ex iis ab *Athanasio*, *Gelasio* Cyziceno, & *Theodoreto* prolata aliter planè legerentur in Editionibus, cùm Græcis, tum Latinis. Quod res ipsa confirmavit, postquàm Epistolæ non interpolatæ in lucem prodierunt, ut pluribus ostendit *Jac. Usserius* Capp. III. & IV. Deerat etiam in illis Editionibus locus, ex Epistola ad *Smyrnæos*, à *Theodorito* productus, qui mutilas eas esse ostendebat.

12. At

† *Vide quæ de ea habeat* J. Lipsius *Oper. T. I.*

12. At qui ediderunt *Barnabæ* Epistolam Catholicam, & *Clementis* Epistolam I. ad Corinthios, meritò collegerunt ex Veterum citationibus, quæ in utraque integræ exstant, has ipsas esse Epistolas quas viderant Veteres. Adeat qui hoc nesciet judicia virorum doctorum, & testimonia Veterum de duabus illis Epistolis, in Editione Amstelodamensi. Verùm, hoc non obstat quominùs auctæ esse potuerint, cùm augmenta nihil ex iis quæ olim iis inerant, detrahant, sed aliena tantùm addant. Interpolationis Epistolæ *Barnabæ* exemplum protuli antea, & de *Clemente* infrà Cap. V. agemus.

13. Nullum certius indicium esse potest γνησιότητος, quando in ipsa re nihil repugnat, quàm judicium Antiquitatis ab ipso Scriptoris ævo, per aliquot sæcula, sibi constans. Rectè *Augustinus* Lib. XXXIII. contra Faustum, Cap. VI. de genuinis libris *Hippocratis*, ex quibus falsos dignosci dixerat: *Hos autem libros quibus illi, qui de transverso proferuntur, comparati respuuntur, unde constat esse Hippocratis, unde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore, usque ad hoc tempus, &*

& deinceps successionis series commendavit, ut hinc dubitare dementis sit? Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorúmque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quòd ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continuâ? Multi multa de litteris Ecclesiasticis conscripserunt, non quidem auctoritate Canonica, sed aliquo adjuvandi studio, sive discendi. Unde constat quid cujus sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit, & inde in alios atque alios continuatâ notitiâ latiúsque firmata ad posteros, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt &c. quæ apud ipsum legas.

CAPUT III.

Indicia III. & IV. Suppositionis, vel Interpolationis.

1. OSTENDIMUS, ex antiquis Libris, Veterúmque citationibus, sæpe nos intelligere posse, utrùm monumenta quæ ad nos pervenerunt genuina sint, an spuria, sinceráne an interpolata; exemplísque duos, hac de re, Aphorismos à nobis

nobis prolatos confirmavimus. At duo alia nobis Veteres suppeditant indicia, ex quibus Libros suppositicios agnoscere possimus; quæ si ubique non obtineant, at ut plurimùm certa sunt. Prius ita tertio nostro Aphorismo expressimus: *Scripta quorum nulla mentio in priscis Catalogis, quæ nec memorata sunt ab ullo Scriptore sequentium proximè sæculorum, ut plurimùm aut ficta judicanda sunt, aut minimùm suspecta habenda.*

2. Habemus, exempli gratiâ, apud *Diogenem Laërtium*, ad calcem vitarum singulorum Philosophorum, Catalogos Librorum, qui illi ex multijuge lectione innotuerant. Alii etiam Scriptores eorum libros, prout res postulat, laudant; horúmque citationibus supplerunt viri docti, & præsertim quidem *Æg. Menagius*, *Diogenis* Catalogos. Cùm igitur nuspiam occurrit mentio Libri, nomine Philosophi insigniti, falsa sit inscriptio, aut minimùm suspecta fiat necesse est; quia credibile non est Librum, insignis præsertim Philosophi, potuisse non modò fugere diligentiam *Diogenis*; sed etiam ita sperni, ut nuspiam citaretur ab iis, qui frequenter de eo Philosopho verba fecerunt, nec raro aliorum ejus operum meminerunt.

runt. Cùm multæ Comœdiæ olim ferrentur, ſub nomine *Plauti*, ne minùs periti fallerentur indicibus, viri docti Catalogos genuinarum ſcripſerant. Erant, ut docet *A. Gellius* Lib. III. c. 3. Catalogi *Ælii*, *Sedigiti*, *Claudii*, *Aurelii*, *Accii*, *Manilii* & *Varronis*, ſuper hiſce fabulis.

3. *Diogenes* * duo tantùm ſcripta à Socrate Sophroniſci filio, melioris Philoſophiæ parente, memorat, *Pæana*, & *fabulam Æſopicam*, quorum initia refert. Ac ſanè horum meminit etiam *Plato*, in Phædone. Hæc autem brevia, nec elegantia admodum carmina tanti non erant, ut propterea inter Scriptores memoraretur Socrates. Quo factum ut eum *Cicero* † quidquam ſcripſiſſe negarit: *Ejus ingenium*, inquit, *varióſque ſermones immortalitati Scriptis ſuis Plato tradidit, cùm ipſe litteram Socrates nullam reliquiſſet.* Similia habet *Plutarchus*, de Fortuna Alexandri. Igitur, quamvis ipſe ſtylus, non oſtenderet § Epiſtolas, Socratis nomine præſcriptas, Rhetoris eſſe recentioris, ſilentium Veterum eas fictas eſſe clamaret; cùm dubium non ſit quin, ſi quid exſtitiſſet

* *Lib. II. §. 42.* † *Lib. III. de Oratore.*
§ *In Collect. Epiſtolarum Græc. & ſeorſim edita ſunt.*

tisset. Philosophorum nobilissimi, id diligenter ab ejus discipulis servatum esset, & studiosè posteritati commendatum. Horum Scripta, cùm summam ejus admirationem ubique spirent, numquam commisissent ut viri reliquias indictas dimitterent. Quin ejus sermones posteris transdere *Plato*, *Xenophon*, & *Æschines*, viri summi, certatim conati sunt, nedum ut Scripta ejus negligerent. Sunt & aliæ, aliorum Philosophorum, Epistolæ suspectæ; sed non teximus Catalogum suspectorum, aut falsorum. Pauca dumtaxat exempla, ad illustrationem axiomatis nostri, congerimus.

10. Fuerunt etiam viri docti, qui ipsi tradiderint quæ scripserant, ne ab impostoribus sibi aliena tribuerentur, aut sua aliis. Sic *Diodorus* Siculus, initio Historiæ, postquàm instituti sui rationem exposuit, dixítque se XL. libris historiam CIↃ CXXXVIII. annorum complexum, subjicit: Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιωρισάμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης προθέσεως. τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς βίβλους ἀποτρέψαι τοῦ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας: *Hæc itaque initio accuratè definiimus, dum legentes in notitiam totius instituti deducere,*

eósque qui libros interpolare solent, ne alienos labores corrumpant, dehortari cupimus. At utinam aliquâ arte potuisset impedire, ne tot ejus libri integri interciderent! Ideò etiam *Galenus* scripsit περὶ τῶν ἰδίων βιβλίων, *de suis libris.*

11. Ad Scriptores Ecclesiasticos quod attinet, *Eusebius* eorum, qui ante ipsum floruerant, Scripta diligenter in Historia Ecclesiastica recenset; *Hieronymúsque* eorum Catalogum, datâ operâ, scripsit, in quo Scripta *Eusebio* recentiora addidit. *Gennadius* verò Massiliensis, qui floruit circa finem sæculi V, similiter *Hieronymo* recentiora ad sua usque tempora deduxit. *Photius* etiam, in sua Bibliotheca, plurimorum opera recenset, judiciúmque suum de iis interponit. De recentioribus nihil dicam, quia satis est, ad institutum meum quod attinet, antiquiores appellasse. Cùm verò plurimos Scriptores Ecclesiasticos præterea habeamus, qui subinde superiorum ætatum Scripta laudant, vix insignioris Scriptoris liber ullus diligentiam eorum, qui datâ operâ hanc rem egerunt, ut libros omnes Veterum recenserent, fugere potuit. Quo factum ut Veteres soleant negare genuinum esse Scriptum illustris auctoris, cujus apud antiquiores,

atque

atque ætati scribentis propiores, nullam factam esse mentionem videbant. *Augustinus* loco antea memorato, contra Faustum Lib. XXXIII. c. 6. *Nonne*, inquit, *ut alios omittam, sub Hippocratis Medici nobilissimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem à Medicis non recepti sunt? Nec eos adjuvit nonnulla similitudo rerum atque verborum; quando comparati eis, quos verè Hippocratis esse constaret, impares judicati sunt; & quòd eo tempore, quo & cetera scripta ejus, non innotuerunt quòd verè ejus essent.*

12. Exempli gratiâ, *Eusebius* Hist. Lib. III. c. 3. rejicit varios Libros, qui ejus tempore à nonnullis Petro tribuebantur, quòd à Veteribus non essent laudati. Τὸ μὲν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον Εὐαγγέλιον, τὸ, τὸ λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα; ὅτι * μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις: *Librum verò qui* Actus Petri *dicitur*, & Evangelium secundùm illum *dictum*, *qui* Prædicatio ejus *nuncupatur*, & *quæ fertur* Apocalypsis

* *Ad prædicationem Petri quod attinet, fallitur* Eusebius, *eam enim quasi Petri laudat* Clemens *Alexandrinus. Vide Cap. sequens.*

psis, *nullo modo pro Catholicis habitos scimus; quandoquidem nec vetustiorum quisquam, nec nostræ ætatis Ecclesiasticorum Scriptorum desumto ex iis testimonio usus est.*

13. Idem Libro eodem, Cap. XXV. rejicit libros sub Apostolorum nomine vulgatos, qui libri Petri, Thomæ, Matthiæ, & quorumdam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Joannis, aliorúmque Apostolorum continebant; cùm aliis de rationibus, quas postea memorabimus, tum etiam de hac: ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν: *quorum nihil uspiam, in ullo Scripto Ecclesiasticus vir, deductâ ab Apostolis successione, memorare dignatus est.* Capite verò XXXVII. de secunda Epistola *Clementis*, ita loquitur: οὐ μὴν ἔθ᾽ ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴ καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν: *verùm hanc non scimus esse genuinam, ut priorem, quoniam novimus Veteres ea non esse usos.* Idem dicit, de aliis Scriptis, quibus videtur designare libros Recognitionum, ut docebit *H. Valesius.*

14. *Photius* Cod. I. meminit cujusdam *Theodori* Presbyteri, qui aggressus erat ostendere genuinos esse libros, qui tribuuntur

buuntur *Dionysio* Areopagitæ; & profert Criticorum objectiones quatuor, quas confutandas susceperat: μία μὲν ὅτι εἰ ἦν γνησία, πῶς οὐκ ἐμνήσθησαν τῶν ἐν αὐτῇ ῥητῶν καὶ χρήσεών τινες τῶν μεταγενεστέρων πατέρων; δευτέρα δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγγεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνήμην ἐποιήσατο: *prima quidem, si genuinus est, cur nemo Patrum, qui postea vixerunt, ex eo libro sententias aut testimonia citarit? Altera verò, quòd Eusebius Pamphili recensionem faciens librorum scriptorum à beatis patribus nostris, nullam hujus mentionem fecerit.* * *Theodori* responsiones non addit *Photius*, fortè quòd ineptas duceret; certè parum firmas fuisse satis ostenderunt † viri docti, qui *Dionysii*, quæ circumferuntur, opera, post *Eusebii* tempora scripta fuisse ostenderunt.

15. Quamvis Aphorismi nostri auctoritas plerumque illibata maneat, non diffitebimur tamen egregios nobis aliquot superesse Scriptores, quorum suppares, qui quidem supersint, nullam mentionem

 fecere,

* *Duæ aliæ objectiones proferentur Cap. IV.* §. 8.
† *Vide* Joan. Pearsonii *Vindic. Ignatianas P. I. p.* 10.

fecere. *Phædri*, Augusti Cæsaris Liberti, meminit demum *Festus Avienus*, qui Theodosii Magni temporibus floruit; ante eum nemo, qui ad manus nostras pervenerit. Historiam Alexandri à *Q. Curtio* scriptam nemo Veterum memorat, locus ex ea nullus ab ullo antiquo Grammatico profertur. At hunc quidem recentiorem Vespasiano, illum verò Tiberio nemo existimat; elegantia enim styli in utroque Scriptore ea est, ut credamus ab iis minimè falsò ætates suas indicatas. *Athenagoræ* nomen, ejúsve opera *Eusebio Hieronymóque* ignota fuere, quamquam memorata à *Methodio* Patarorum, deinde Tyri Episcopo, sub finem sæculi tertii. *Marii Mercatoris*, æqualis *Augustino*, nemo mentionem fecit, quasi Scriptoris, cujus tamen utilissima Opuscula è tenebris eruit Jesuita doctissimus *Joannes Garnerius*. Sed in hisce Scriptoribus, stylus atque universa scribendi ratio ostendunt minimè supposititios esse, sed verè vixisse temporibus, quibus se vixisse ipsi testantur.

16. Quartus Aphorismus hic erit: *Quæ disertè sunt rejecta, aut in dubium revocata ab Antiquioribus, ea vix, propter Recentiorum auctoritatem, admitti queant.* Hujus Aphorismi veritas per se manifesta est, pro-

propioribus enim ætati Scriptoris notiores esse ejus fœtus genuini debuerunt, quàm postea natis; quò enim seriùs nascimur, eo tenuior rerum præteritarum notitia ad nos pervenit. Quis ergo credat, per aliquot sæcula, negari Librum quempiam certi esse Scriptoris, aut an genuinus sit vehementer dubitari; deinde à posteris, sine ullis novis argumentis, meritò verum ac legitimum illum fœtum haberi posse? Attamen hoc non semel factum est. Sic liber *Sapientiæ Salomonis*, cùm à Judæis rejiceretur, nec à primis Christianis admitteretur quasi genuinum illius opus, sed dumtaxat quasi liber utilis; qua de causa publicè, in Ecclesiis, legebatur; attamen nunc à maxima Christianorum parte Canonicus, hoc est, genuinus Salomonis fœtus, saltem ex ejus operibus excerptus existimatur. Nam nisi ita censerent, numquam manifestarium Impostorem, qui se pro Salomone gerit, numero Scriptorum Sacrorum haberent. Unde tamen resciverunt, librum hunc ex Salomonis Scriptis collectum esse? Unde nôrunt Hebraïcè scriptum antea fuisse; magis enim Græcam dictionem redolet, quàm Hebraïcam, præsertim ubi ad nullum locum Hebraïcorum Libro-

rum, quod passim fit, respicitur? Nempe, cùm legeretur in Ecclesiis, nec satis nota esset Veterum de eo sententia, cœpit defendi, antequàm ejus γνησιότης ad examen esset revocata; æstúque controversiarum accedente, quod semel cœperat affirmari, id numquam postea revocari potuit, sine dedecore.

17. Antea protulimus locum *Hieronymi*, ex Præfatione in libros Salomonis, cui jungemus alterum ex Prologo Galeato. *Hic prologus*, inquit, *Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest; ut scire valeamus, quidquid extra hos est, inter* ἀπόκρυφα *esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgò Salomonis inscribitur, & Jesu filii Syrach liber, & Judith & Tobias & Pastor non sunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque* φράσει *probari potest.* Igitur de hisce omnibus, idem ferendum judicium, quod disertiùs etiam profert in præfatione in Libros Salomonis, ubi de Sapientia & Ecclesiastico loquutus: *Sicut ergo*, inquit, *Judith & Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo*

volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Facile esset ostendere consentire cum *Hieronymo* antiquissimos quosque Patres; ne rem ipsam illi manifestò faventem commemorem; sed dudum hoc à viris doctis præstitum. Vide Intt. ad Canon. Apostolicum LXXVI.

18. Unum tamen, ne quid dissimulemus, objici possit huic nostro Aphorismo; nempe, ab omnibus Christianis nunc admitti septem Novi Testamenti libros, quasi Canonicos, de quibus olim diu dubitatum est; Epistolam ad Hebræos, Ep. Jacobi, Petri secundam, Joannis secundam & tertiam, Ep. Judæ, & Apocalypsin. Quærant studiosi quid de his habeant *Eusebius* ac *Hieronymus*, & comperient verum esse quod dixi. Res ejus momenti digna quidem esset, quæ, prolatis locis, diligenter expenderetur; sed ampliorem tractationem postularet, quàm ea esset, quam ad calcem hujus Capitis possemus aggredi. Itaque in aliud tempus rem rejiciemus.

19. Quamvis libros à Veteribus rejectos ægrè admittere possimus; non est putandum è contrario non licere nobis rejicere eos quos admiserunt, si graves

sint

sint nobis rationes. Sic *Sibyllina Oracula*, avidè à veteribus Christianis excepta, à Recentioribus meritò rejecta sunt, ob clara fraudis indicia; quæ à Veteribus non sentiebantur, aut fortè etiam dissimulabantur, propter nescio quam utilitatem, quam ex iis, ad probandam Religionem Christianam capere se posse putabant. Sic & varia Scripta *Clementis* nomen præferentia, ut antea ostendimus, meritò repudiata sunt à superioris ætatis Criticis, quamvis Veteribus probata. Vide & alia exempla similia apud *Joan. Dallæum* Lib. I. de Usu Patrum Cap. 3.

CAPUT IV.

Indicium V. & VI. ex quibus Suppositio, aut Interpolatio agnosci possunt.

1. QUATUOR allata Indicia, ex quibus περὶ γνησιότητος καὶ νοθείας judicare licet, ex rebus externis petita sunt; quæ sequuntur ex rebus ipsis, quas Libri complectuntur, sunt deducta. Quatuor enim proferemus, quæ pertinent ad res; duo verò, quæ ex stylo nascuntur. Quintum ergo νοθείας indicium, hoc Aphorismo complectimur: *Liber in quo dogma-*

ta leguntur, iis contraria quæ Scriptor, cujus nomen præfert, constanter defendit, non videtur ejus esse, si præsertim dogmata sint alicujus momenti, aut interpolatus est.

2. Protulimus Cap. I. locum ex Constitutionibus Apostolicis, in quo non malè Impostor, quisquis ille sit, inducit Apostolos dicentes: * οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφως: *non enim nomina oportet vos attendere Apostolorum, sed naturam rerum, & sententiam immutabilem.* Igitur ut possimus judicare an Liber sit Scriptoris, cujus nomen præfert, oportet nos diligenter legere alia ejus opera, si quæ supersint; ut quæ ejus fuerint opiniones quàm accuratissimè cognoscamus. Postquàm verò eas noverimus, ita ut nullum supersit dubium, tum demum Librum, in quo contraria defendentur, meritò rejicere poterimus quasi supposititium; nisi constet Scriptorem mutasse sententiam, quod de *Augustino*, exempli gratiâ, nos docent ejus retractationes. *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 5. postquàm dixit perveniri ad speciem non posse, nisi generali excussâ quæstione, ita pergit: *Sunt tamen inscripti nomine*

* *Lib. VI. c. 16.*

ne Hermagoræ libri, qui confirmant illam opinionem, sive falsus est titulus, sive alius hic Hermagoras fuit. Nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit, sicut ex Ciceronis primùm Rhetorico manifestum est, materiam Rhetorices in causas & theses diviserit. At idem nos docet maximos Scriptores interdum prioribus Scriptis damnatis alia substituisse; quòd paullò post subjicit de eo opere Rhetorico Ciceronis. Idem ipse de se fatetur, mutatam, nimirum, à se sententiam, nec eadem semper inventum iri in libris ex ipsius ore à discipulis exceptis, ac in Institutione Oratoria; quod excusat etiam exemplis *Hippocratis* & *Ciceronis*. *Hippocrates*, inquit Cap. VI. *clarus arte medicinæ videtur honestissimè fecisse, quòd quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est. Et Marcus Tullius non dubitavit aliquos jam editos libros, aliis postea scriptis, damnare; sicut Catulum atque Lucullum, & hos ipsos, de quibus modò sum loquutus, artis Rhetoricæ. Etenim supervacuus foret in studiis longior labor, si nihil liceret melius invenire præteritis.*

3. Verùm ut pernoscamus sententiam antiquissimorum Scriptorum, summopere cavendum ne illam ex præjudiciis no-

ſtris interpretemur; hoc eſt, talem putemus, qualem oportuiſſe eſſe cenſemus, ut conſentiat cum dogmatibus, quæ nos ſola vera eſſe judicamus. Sic *Ruffinus* ſe geſſit erga *Origenem*, cujus ſententiam eam non credidit fuiſſe, quam in ejus libris reperiebat, ſed qualem fuiſſe oportere judicabat, ut orthodoxus cenſeretur. Itaque delebat, aut immutabat quidquid videbatur favere dogmati Arianorum, aut aliis quæ falſa habebantur. Quare autem? Quia Hæreſeos, à Nicænis Patribus, inſimulatus non fuerat *Origenes*. Quaſi verò multæ rationes ejus rei eſſe non potuerint! Omnes norunt antequàm controverſiæ magno æſtu agitentur, multa dici impunè, quæ hæretica poſtea habentur, cùm non minùs pugnatur adverſùs homines, quàm adverſùs dogmata. Tùm demum multa, quæ condonata fuerant prioribus, acerrimè damnantur in poſterioribus. Imò verò, dum in partes ſuas quiſque antiquiores trahere nititur, ut ſeciùs ſentientes erroris ſui patronos nituntur habere ſuperiorum ætatum homines: ita & qui veriorem ſententiam tuentur omni ope conantur majores ſuos malè ſentientibus eripere, atque errorum omnium immunes potiùs pronuntiant, quàm ut fatean-

fateantur novatoribus favere. Sic *Origenes* excusatus, sic *Clemens* Alexandrinus, à viris eruditis; qui eos quales cupiebant fuisse descripserunt, potiùs quàm quales fuerunt.

4. Quia res est magni, ad rectè judicandum de eorum operibus, momenti, exemplúmque hoc ad alia trahi potest, subjiciemus nonnulla de eis judicia Veterum; qui ea legerant eorum opera, quæ non exstant, & integra habebant ac sincera, quæ ab *Ruffino* interpolata, & malè versa ad nos pervenerunt. *Eusebius*, Eccles. Hist. Lib. VI. c. 14. institutum *Clementis* in Hypotyposeon opere describit, nec eum ullius Hæreseos incusat. At *Photius* nos docet, Cod. CIX. plurima fuisse, in eo opere, quæ nullo modo possunt probari: ἔν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν· ἔν τισι δὲ, παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται: *in quibusdam, quidem rectè videtur dicere; in quibusdam verò, ad impios & fabulosos sermones defertur.* Tum subjicit eum docere materiam esse æternam; Filium in rebus creatis numerare; animorum migrationes, multósque ante Adamum mundos comminisci; Evam ex Adamo, aliter ac Sacri Libri, educere; Angelis cum fœminis congressis liberos tri-

tribuere; Verbum carnem non esse factum dictitare, sed tantùm videri, aliáque quæ, apud ipsum *Photium*, legantur. Tandem subjicit : καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινῶν πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴ τέ τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθείς: *quæ quidem omnia, Scripturæ quibusdam testimoniis, nititur adstruere. Alia etiam sexcenta blasphema effutit, sive ipse, sive alius sub ejus persona latens.* Rectè & prudenter fecit *Photius*, qui *Clementem* non absolvit, quia constabat hæc omnia esse Platonicorum dogmata; quos à *Clemente* Alexandrino nimio in pretio habitos fuisse, nemo nescit. Imò verò, si animo defæcatiore legisset *Stromateas* & *Pædagogum Clementis*, eadem dogmata apertè & copiosè ab eo defensa fuisse comperisset, aliáque non meliora, ut alibi* ostendimus. Talia etiam docebat *Origenes*, in Opere *de Principiis*, & alibi, ut ostendunt *Hieronymus* & *Epiphanius*, ubi agunt de erroribus *Origenis*. Ubique autem & *Clementem* & *Origenem* fuisse depravatos, ubi *Platonem* sequuntur, credat *Ruffinus*, &

qui

* *Primùm in vita Gallica* Clementis *Alexan. quæ est in Tom.* X. *Bibliothecæ Universalis; deinde hujus Artis Criticæ* Tom. 3. Ep. 1.

qui numquam attenderunt quæ fuerint Patrum illorum Philoſophica dogmata. At diſcrepantia, inquiunt, ſunt in aliis eorum Operibus. Quis verò eos docuit tam accuratè illos ratiocinatos, ut ſibi numquam non conſtiterint? Deinde vehementer dubito, an tam ſæpe ſibi contradicerent, ac videbantur. Cùm liberè & Philoſophicè ratiocinabantur, multa dicebant quæ poterant videri contraria aliis eorum libris, ubi ſimpliciter tradunt quod inter Chriſtianos vulgò ſolebat doceri; cùm ex illorum ſenſu contraria non eſſent, quia ex Philoſophicis ſuis placitis loquutiones vulgò receptas intelligebant. Quæ omnia ſunt diligenter expendenda iis, qui ex dogmatibus, genuinúſne an ſpurius ſit liber, judicare aggrediuntur.

5. *Photius*, qui ſimilia legerat, iis quæ antea in *Clemente* caſtigavit, in Libris *Origenis* de Principiis, propterea tamen eos ſuſpectos non habuit. Sic * ille, de primo ejus operis libro: ὁ μὲν πρῶτος περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ πλεῖστα βλασφημεῖ. τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι λέγων, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. καὶ διήκειν μὲν πατέρα διὰ πάντων τῶν ὄντων, τὸν δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνον, τὸ δὲ πνεῦμα

μέχρι

* *Cod. VIII.*

μέχρι μόνον τῶν σεσωσμένων. Λέγει δὲ καὶ ἄλλα παραλογώτατα, καὶ δυσσεβείας πλήρη. μετεμψυχώσεις γὰρ ληρωδεῖ, καὶ ἐμψύχους τοὺς ἀστέρας, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια: *Primus est de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, in quo multas habet blasphemias, dicens Filium à Patre factum esse, Spiritum à Filio; Patrem omnia quæ sunt pervadere, Filium verò ratione tantùm prædita, Spiritum denique ea duntaxat quæ servata sunt. Dicit & alia nimiùm absurda, impietatisque plena. Animorum migrationes, & stellas animatas delirè narrat, aliáque his similia.* Profectò si propter talia rejiciendus fuisset ille Liber *Origenis*, quasi *spurius*, aut interpolationis arguendus; omnia pænè ejus opera, ab antiquissimis temporibus, fuissent supposita, aut corrupta, cùm passim talia habeat. Audiendus *Hieronymus*, hac de re, in Ep. ad Pammachium & Oceanum, quamvis fortè nimius; audiendus, inquam, quia satis est partim verum esse quod ait, ut intelligamus non esse facilè confugiendum ad corruptionem exemplarium; propter ejusmodi errores, qui inveniuntur in operibus Origenis. *Illud verò quod adserunt à quibusdam Hæreticis, & malevolis hominibus, libros ejus esse violatos, quàm ineptum sit hinc probari potest. Quis*

prudentior, doctior, eloquentior Eusebio, & Didymo, adsertoribus Origenis, inveniri potest? Quorum alter sex voluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum, ut se, sensisse confirmat; alter sic ejus errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt Didymus, quasi bene dicta, defendat. Si exstarent hæ Apologiæ, ex illis intelligere liceret, utrùm *Origenes* fuisset depravatus; nam quod hominis discipuli defendebant, id ejus sine dubio erat. Vidit etiam *Photius* recentiorem Apologiam, pro *Origene*, ubi non aliter defendebatur, quamvis ejus Scriptor diceret etiam corruptos fuisse Libros *Origenis*. Quo factum ut ita loquatur de ea *Photius*, Cod. CXVII.: οὐκ ἔστι λύσις τῶν ἐπικλημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ συνηγορία τῆς κατηγορίας: *non est ut plurimum solutio accusationum, sed criminationis adstipulatio.* In hac defensione, *Clemens* pro discipulo suffragium etiam ferebat.

6. Pergit verò *Hieronymus*, hisce verbis: *Solus inventus est Origenes, cujus Scripta in toto orbe falsarentur, &, quasi ad Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus vio-*

latus

latus est liber, num universa ejus opera, quæ diversis & locis & temporibus, edidit, simul corrumpi potuerunt? Ipse Origenes, in Epistola quam scribit ad Fabianum Romanæ urbis Episcopum, pœnitentiam agit, cur talia scripserit, & causas temeritatis in Ambrosium refert, quòd secretò edita in publicum protulerit; & quid adhuc αὐτολογῦσιν aliena esse quæ displicent? Certè erat discipulorum *Origenis* vetera exemplaria proferre, in quibus aliena dogmata non legerentur. Erat etiam propugnatorum fidei Nicænæ, eadem ratione, Arianis ex *Origene* argumentantibus, non interpolatis exemplaribus, os occludere. Præterea ea dogmata *Origenis* non erant in uno, aut altero verbo sita, aut etiam in aliquot periodis, sed in toto Orationis contextu. Idem *Hieronymus* Lib. II. contra *Ruffinum*, non procul ab initio, ita eum alloquitur: *Quamvis mutes, quamvis corrigas, Catholica non probabis. Si enim error est in verbis, aut in paucis sensibus; possunt detruncari mala, & bona pro his reponi. Ubi autem tota disputatio æqualis est; ut, universæ rationabiles creaturæ, quæ propria voluntate corruerant, in unum postea revertentur statum, ut rursum ex eodem principio aliæ sint ruinæ; quid habes emendare, nisi cuncta*

mutaveris? Quod si facere volueris, jam non libros alienos interpretaberis, sed condes tuos.

7. Hæc satis supérque sunt, ut appareat non ex præconceptis opinionibus esse judicandum de sententiis Veterum, καὶ περὶ γνησιότητος ἢ νοθείας Librorum, qui illis adscribuntur, uti frequenter fit. Nunc exemplum proferendum certissimi Scriptoris antiqui dogmatis, ex quo cognoscere licuit, si nullum aliud fuisset indicium, Librum, qui illi tribuebatur, suppositicium fuisse. Certissimè constat Judæos omnes, adeóque Apostolos, credidisse falsum Numen ab Ethnicis coli, non idem quod à Judæis colebatur. Attamen Liber ferebatur, quasi Petri, qui Κήρυγμα Πέτρου dicebatur; in quo contraria habebantur, ut multis ostendit *Clemens* Alexandrinus, Stromat. Lib. VI. p. 635. ubi eum Librum, mirâ confidentiâ, aut ἀβλεψίᾳ potiùs, quasi genuinum fœtum Petri, non semel laudat. Multò rectiùs * *Eusebius*, loco antea partim allato, cùm memorasset Scripta falsò Apostolis adscripta, eáque jam aliis de caussis repudianda dixisset: ἥ τε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις πλεῖστον τῆς ἀληθοῦς ὀρθο-

δοξίας

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 25.*

δοξίας ἀπᾴδουσι· ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν: *sensus ipse & eorum quæ in illis dicuntur sententia, immane quantùm à vera orthodoxia abludentia, clarè ostendunt ea esse hæreticorum hominum figmenta.*

8. Cùm pleraque sunt recta, nec eo, à quo scripta feruntur, indigna; & pauca dumtaxat deterioris notæ hîc, illic adspersa; interpolationis potiùs Liber est suspectus habendus, quàm suppositionis. Ejusmodi erant interpolatæ *Ignatii* Epistolæ, ut ex vetere interprete Latino, & Codice Græco Medicæo, hoc sæculo, intelligere licuit. Qua de re nihil ampliùs dicam, cùm virorum doctorum libri, qui hac de re egerunt, sint in omnium manibus & * nunc, etiam in hac urbe, recudantur.

9. Sextus Aphorismus ita habet: *Liber in quo memorantur res, aut personæ Scriptore, cujus nomen præfert, recentiores, aut ejus non est, aut ab alio est auctus.* Hæc interpretatione nequaquam indigent, cùm sint clara. Sunt tantùm exempla adjicienda. Objectum hoc est meritò Pseudo-Dionysio, ut docet *Photius*, Cod. I. ubi hæc verba sequuntur ea quæ ad Apho-

* *Anno* 1696.

rimum III. attulimus: Τρίτη δὲ (ἔνστασις δηλονότι) ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθέντων παραδόσεων ἡ βίβλος αὕτη τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς Ἀποστόλοις. ἃ δὲ ἡ βίβλος περιέχει τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν καὶ ἐς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεών ἐστιν ἀναγραφή. ἀπίθανον οὖν, μᾶλλον δὲ καινοπλαστὸν τὰ κατὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι: *Tertia objectio; quomodo traditionum earum, quæ paullatim & longo tempore auctæ sunt in Ecclesia, liber hic accuratam expositionem habet? Magnus enim Dionysius æqualis erat, ut apparet ex Actibus, Apostolorum. Quæ verò habet Liber ea pertinent ad descriptionem potissimùm traditionum, quæ sensim & postea invaluerunt in Ecclesia. Non est ergo verisimile, inquit, imò verò confictum, quæ longo tempore post mortem magni Dionysii creverunt, ea Dionysium describenda suscepisse.* Hoc eodem indicio plurimos Libros, qui pro Veteribus venditabantur, recentiores esse agnoverunt viri doctissimi, hoc præsertim sæculo.

10. Sed & alterum indicium proferebatur

tur contra Pseudo-Dionysium, sic enim pergit *Photius:* τετάρτη δὲ, πῶς μέμνηται τῆς τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἐνήκμασε χρό-νοις. Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυ-ρίου ἤθλησεν ἀγῶνα, ὃς καὶ βραχὺ πρὸ τῆς τε-λευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνη-μονεύει, γράφει: *Quarta; cur Epistolæ divini Ignatii meminit hic liber? Dionysius enim temporibus Apostolorum floruit, Ignatius verò Trajano imperante martyrii certamen decertavit, & paullò ante mortem Epistolam, cujus meminit hic liber, scripsit.* Talia plurima animadverterunt viri eruditi, in Libris suppositiciis, quorum exempla affatim suppeditabunt *Cocus*, *Rivetus*, *Caveus*, & alii.

11. Ex ejusmodi indiciis, præsertim si totus contextus orationis iis sit refertus, aut nulla firma ratio sit, quæ suadeat Scriptorem, cui opus quodpiam tribuitur, reverâ id scripsisse; ex ejusmodi, inquam, indiciis colligere licet librum esse suppositicium. Alioqui contingere posset, ut singulares quædam voces, aut etiam Periochæ, in margine primùm scriptæ à recentiore manu interpretationis gratiâ, in contextum irrepsissent; aut ut additamenta quædam essent adsuta, quæ non ob-

ſtarent quominùs ceteroqui Liber eſſet ejus Scriptoris, cujus nomen præferret. Conſtat jam, in Libris Moſis & Caput ultimum Deuteronomii & alia aliquot loca eſſe à recentiore manu; at non ideò minùs certum eſt Libros illos eſſe Moſis, ut multis oſtendimus in Diſſertatione de Scriptore Pentateuchi, noſtris in Moſem Commentariis præmiſſa. Quod ideò pluribus non perſequemur.

CAPUT V.

De Suppoſitionibus & Interpolationibus. VII. & VIII. Indicia.

1. LIBROS proximè præterita ſæcula aut indoctos, aut refertos fabulis, cùm exſtincta eſſent bonarum litterarum ſtudia & antiquiorum Librorum lectio propemodum ſperneretur, doctiſſimis viris & veritatis amantiſſimis tribuerunt quàm plurimos; quam fraudem aut inſcitiam elegantiorum litterarum cultura, & præſertim Criticæ παλιγγενεσία, præterito atque hoc ſæculo, feliciter retexerunt. Hinc conflatum ſeptimum ſuppoſitionis, vel interpolationis indicium, quod

hoc

hoc Aphorismo expressimus : *Liber indoctus, aut imperitiâ refertus non potest ulla ex parte, aut saltem totus viro docto tribui; nec fabulis scatens, viro non inepto; quem constat veri amantem fuisse, affingi; quamvis, in vetustis Codicibus, eorum nomina præferat.* Sic cùm olim quædam circumferrentur insignita nomine Periclis illius Olympii, qui non loqui sed fulgurare ac tonare dicebatur, ab acutioribus tamen Criticis repudiabantur, quod nihil iis inesset hominis eloquentia dignum. Qua de re audiendus *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 1. *Cicero*, inquit, *in Bruto negat ante Periclem scriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat, ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideóque minùs miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent, hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita.*

2. Non diffitemur posse doctum & veri amantem virum, interdùm cespitare, & indocta aut falsa, incuriâ aut credulitate, proferre; sed hoc rarum fit necesse est, nec in rebus nimis apertè indoctis, aut falsis situm. Nullus est vir doctus, præsertim ex iis qui πολυγράφοι fuere, cui non sit aliquid aliquando objectum, ex quo liqueret non fuisse ei semper per-

specta

specta omnia, de quibus loquutus esset; aut non satis diligenter pensitata. Verùm hîc non loquimur de errore, qui quasi nævus in pulcra facie apparet; sed de frequentibus peccatis, iisque crassioribus, quàm ut in ea vir doctus delabi possit. Talia innumera sunt in Commentariis, quæ *Donati* & *Servii* nomina præferunt, ex quibus non immeritò viri eruditi collegerunt eos fuisse interpolatos. Ejusmodi est peccatum in Geographiam, quod attulimus ex Servianis Commentariis, hujus *Artis Criticæ* P. I. C. I. §. 3. ubi *Hyrcaniam* in illis dici *Sylvam Arabiæ* ostendimus. Ceteroquin innumera sunt, quæ non vulgarem eruditionem sapiunt, & quæ scribi non potuerunt, nisi à doctissimo viro, qui plurimos Scriptores legerat, quorum ab aliquot sæculis monumenta periere. Quod quia nemo nescit, pluribus non persequar. Idem de *Donati* reliquiis dixerim, licèt non sint æquiparandæ, me quidem judice, cum reliquiis *Servii*.

3. Vir acutissimi ingenii *Des. Erasmus*, cùm libros *Hieronymo* falsò adscriptos volutasset summâ diligentiâ, eos ad tres classes referendos judicavit. „ In prima, indicavit erudita, nec indigna

„ lectu;

„ lectu; in ſecunda, impudenter tribu-
„ ta *Hieronymo*, aut aliis auctoribus; in
„ tertia, docta ſed ſuis titulis auctorem
„ teſtantia, quæ tamen Hieronymianis
„ lucubrationibus fuerant admiſta. Sed
deprehendit & aliud genus eſſe Scripto-
rum ψευδεπιγράφων, quæ judicabat eſſe
ex Hieronymianis & aliis commiſta, vel
veriùs confuſa. Horum omnium Cata-
logus Editionibus Frobenianæ & Gry-
phianæ, ex Frobeniana expreſſæ, eſt
præfixus. Indoctorum autem Catalogo
præmittit judicium, quo ſignificat „ in
„ eo nihil repertum iri, quod non ſit ex
„ æquo indoctum, infans & impudens;
„ proinde, ſuâ ſententiâ, nullum omni-
„ no eſſe lectionis operæ pretium. Sed
„ invictam eſſe imperitorum hominum
„ pertinaciam; cui plus ſatis datum ab
„ ſe eſſe, in ejus operis editione, ma-
„ gnóque ſibi conſtare alienam ſtultitiam.
Subjicit verò huic Catalogo & aliam
admonitionem, quam hîc etiam legi
noſtrâ intereſt. Ait ergo „ ſe reperiſſe,
„ & alia quædam inſcripta Hieronymo,
„ prorſus indigna quovis Hieronymi diſ-
„ cipulo; hoc autem ſolenne fuiſſe Li-
„ brariis, ut hujus unius titulo quemli-
„ bet librum emtori commendarent; ve-

„ rùm

„ rùm quoniam antea numquam fue-
„ rant excusa formulis, addenda se non
„ putasse.

4. Inter illa verò, quæ falso titulo non unius sunt Scriptoris, potissimùm recenset Commentarios in omne Psalterium, contendítque palam eos præ se ferre, quòd non sint unius auctoris. Tum verò ita pergit: *si quis*, inquit, *meum requirat judicium, nihil illic esse arbitror* Hieronymi; *verùm una pars est hominis, quisquis fuit, planè docti & sermonis expoliti, longè tamen discrepantis ab Hieronymiano. Nam hic minùs habet nitoris ac lenitatis, plus nervorum; deinde ubique copiosior ac diligentior, & magis ostentans suas opes. Altera pars est loquutulei cujuspiam, ac, pænè dixerim, rabulæ, & , nisi me fallit nasus, ejusdem qui sermones suos* Augustini *nomine nobis dedit, præter alia multa bella. Cujus rei si quis gustum cupiat sumere, in ipsa statim Præfatione, conferat initia cum fine. Quamquam & ea conjectura arguebat non esse Hieronymianum opus, quòd nec titulus, nec Epistola cujusquam habeat nomen. Unde suspicor illum sua nullo edidisse titulo, & Librarios* Hieronymi *nomen addidisse. Et fortassis hic ille est, cujus meminit* Gennadius; *quem ait nonnulla vertisse* Origenis, *ed datâ opera*

râ titulis ademtis; cujus esse suspicor & adnotationes in Libros Regum, ac Paralipoménon. Sed ut quod cœperam absolvam, qui voluerit imposturam deprehendere, legat attentè Commentarium in Psalmum LXXVII. Rem quidem ille sumsit ex Commentariis in Matthæum, ceterùm eam suis exornavit flosculis. Ineptit suis Dialogismis, delirat exclamationibus, balbutit acyrologiis, superfluit perissologiis. Legatur in Psalmum LXXX. in Psalmum XC. ubi doctè, scilicet, exponit quid sit σύμπλωμα, cùm plures cadunt. Verùm, ut in genere dicam ipsa battologia, & dictionis character hominem ubique arguit. Integrum locum attulimus, quamvis prolixiorem, quia Aphorismi nostri priorem partem eximiè illustrat; & tanti facimus *Erasmum*, ut perpaucos Veteres, non dicam anteferendos, sed æquiparandos ei esse censeamus.

5. Non videtur tamen mihi dubium, quin varia sint, in illis Commentariis, ex *Hieronymo* excerpta, non minùs quàm ex aliis Scriptoribus. Tale est quod *Erasmus* indicat exstare ad Psalm. LXXVII. & quod antea protulimus. Sic & interpretationi Psalmi XCIII. inseritur locus ex *Hieronymo*, totidem verbis allatus ab *Augustino*, in Epist. ad Fortunatianum. Leguntur etiam

etiam ad Psalm. L. verba *Hieronymi* citata à *Gregorio* Magno, in explicatione IV. Psalmi pœnitentialis. At propter hæc & similia loca, ex *Hieronymo* à consarcinatore horum Comment. excerpta, credere omnia *Hieronymiana* esse, cùm *Mariano Victorio*, hoc demum extremæ est ἀκρισίας. Dicitur latere in Bibliothecis, *Hieronymi* Commentarius vetus in Psalmos; & vidimus, in manibus viri eruditi, anonymum opus in Psalmos; quod ex stylo se intelligere dicebat esse Hieronymianum, quamvis totum allegoricum esset, ideóque ab eo sperneretur.

6. Cùm nemo in dubium revocare queat Apostolos fuisse veri amantissimos, simplicissimámque illam Evangeliorum veritatem ab iis fuisse prædicatam; meritò quæcumque fabulam redolent, aut manifestò ficta sunt, iis abjudicantur. Ejusmodi autem sunt pleraque omnia, quæ præter Canonicos libros, in eorum nominibus apparuerunt. Cùm, nempe, mirum in modum auctus esset Christianorum numerus, & vulgò, ut fit, audirentur querelæ curiosorum, de paucitate monumentorum Apostolicorum; ex quibus perpauca scire licebat, de Apostolorum itineribus & prædicatione Evangelii,

gelii, per totum terrarum orbem; exorti sunt homines nequam, qui plerorumque itinera & res gestas fingere aggressi sunt; & quæ ex nulla vetere historia haurire poterant, ea ex cerebro suo fabularum feracissimo desumserunt. Talia erant ψευδεπίγραφα Apostolica, * quæ ab *Eusebio* meritò rejecta, in superiore Capite, diximus. Attamen plurimos olim videntur fefellisse, qui eorum auctoritate usi sunt; hoc enim malumus credere, quàm malam fidem suspicari in bonis viris, qui eorum testimoniis veritatem comprobare conati sunt; quamquam non possumus eos malæ fidei absolvere, nisi eorum negligentiam, aut ignorantiam in rebus Criticis incusemus.

7. *Ruffinus*, exempli gratiâ, vertit Librum scatentem turpibus fabulis, *Recognitiones Clementis*, quasi genuinum, & à *Clemente* ex ore Petri Apostoli exceptum, qui tamen Liber putidissimis nugis refertus est. Meritò de eo *Photius*: μυρίων γὰρ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως: *sexcentis absurditatibus opus hoc refertum est, & blasphemiâ, ex Arii sen-*

* Eccles. Hist. Lib. III. c. 25. ad quod vide H. Valesii *notata*.

ſententia, in filium plenum. Paullò poſt, de parte ejuſdem operis: ἀποδοκιμάζεται ἐπιγεγραμμένος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος: *rejicitur nomine Petri & Appionis inſcriptus dialogus, multis verſibus conſtans.*

8. Simili de ratione, *Hieronymus* meritò repudiat Librum, cujus meminit in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, ubi de Luca. Poſtquàm dixit hiſtoriam Actuum Apoſtolicorum, uſque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenire, id eſt, uſque ad quartum Neronis annum, ſubjicit: *Ex quo intelligimus, in eadem urbe, Librum eſſe compoſitum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas ſcripturas, computamus. Quale eſt enim ut individuus comes Apoſtoli, inter ceteras ejus res hoc ſolum ignoraverit? Sed &* Tertullianus, *vicinus eorum temporum, refert Presbyterum quemdam in Aſia* σπουδαστὴν *Apoſtoli Pauli, convictum apud Joannem, quòd auctor eſſet libri, & confeſſum ſe hoc Pauli amore feciſſe, & ob id excidiſſe.*

9. Verùm non ita ratiocinandùm, de ſequentium ſæculorum Scriptoribus, qui aut infirmitate judicii, aut quòd veri ſatis amantes non eſſent, fabulas fictas,

inter

inter ea quæ vera dicunt, miscent. Sic *Papias*, qui initio secundi sæculi floruit, varia figmenta pro rebus compertis scriptis mandavit, * σφόδρα μικρὸς ὢν τ̀ νȣ̃ν, *vir*, ut loquitur Eusebius, *parvo admodum ingenio*. *Hegesippus* † etiam, qui haud multò post vixit, vanas narrationes pro veris Lectoribus suis obtrudebat; ut satis apparet ex iis quæ habebat de martyrio Jacobi, & quæ ex eo profert *Eusebius*. Sequentibus ætatibus, cùm jam esset aliquod mentientibus præmium, à plebeculæ stultitia exspectandum; neque finem, neque modum ullum mentiendi libidini homines nequam imposuerunt. Tunc nata vanissima illa Scripta, nequiter Apostolorum nomine confirmata, de quibus jam aliquoties diximus.

10. Ut à fabulis ad aliud νοθείας indicium veniamus, ita habet octavus noster Aphorismus: *Liber in quo tractantur, vel respiciuntur controversiæ natæ post tempora Scriptoris, cui tribuitur; aut in quo deprehenditur Scriptoris illo recentioris imitatio; ejus non est cujus nomen præfert, aut est interpolatus.* Res est per se clara, nec, nisi pauculis exemplis, illustranda. Vir do-

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 39.* † *Vide Hist. Eccles. Lib. II. c. 23.*

ctissimus cui *Origenis* Exegetica, quæ Græcè reperiri potuerunt, debemus, * verissimè observat „propter illustre *Origenis*
„ nomen, factum esse ut ab ignotis Scri-
„ ptoribus profectæ lucubrationes, sic
„ tamquam projectitii infantes, clarum
„ *Origenis* nomen sibi libenter adsciverint;
„ imò nonnumquam etiam operibus suis
„ metuentes Scriptores subdolos, emen-
„ titum hunc prætexentes titulum, *Ada-*
„ *mantii* famam veluti furto subripuisse;
„ Bibliopolas etiam, mercibus suis ven-
„ ditandis emtorem hiantem, fucatâ hac
„ inscriptione, induxisse. At frequen-
„ tiùs idem evenisse putat, nec immeri-
„ tò, vel ex Librariorum oscitantia no-
„ mina nominibus commutantium; vel
„ ex Criticorum audacia, quidvis sibi
„ licere in litteris putantium. Eò acces-
„ sit quòd, plurimas *Origenis* scriptiones
„ studiosè abolentibus ejus adversariis &
„ defensoribus; his quidem ut illius er-
„ rores, illis verò, ut præclara ejus ope-
„ ra invidiosè celarent; multas vice ver-
„ sâ, paribus de causis, nomini ejus sub-
„ diderunt. Inter libros ei suppositos,
fuit Commentarius Latinus in Jobum in
tres libros divisus, ubi duo priora Jobi

Ca-

* *In Appendice Origenianorum.*

Capita & tertii pars enarrantur. Ut cetera omittam, Scriptorem eorum librorum colligere est vixisse post tempora Synodi Nicænæ, & Arianorum partibus fuisse addictum, ex hisce verbis: *Tria cornua fecit Diabolus, in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ, in modum tenebrarum, replevit; quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat, quemadmodum Græcorum Linguâ memoratur, Triada vel Homoüsion. Istam ergo Trinitatis sectam & hæresin atque infidelitatem, jam olim de longè designans, versutissimus ille Diabolus, tria cornua misit, ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæresis præsertim prædatur, atque expugnat Ecclesiam.* Nemo non videt hæc esse diu, post *Origenis* ætatem, scripta, postquàm τὸ ὁμοούσιον esset consecratum à Synodo Nicæna, cùm manifestò controversiæ Arianæ spectentur.

11. Attamen in hoc negotio cavendum, ne posteriora omnia putemus, quæ favent cuipiam opinioni, de qua postea natæ sunt controversiæ. Nam anteriores potuere errare, non secus ac posteriores. At aliud est clarè respicere, aut

 allu-

alludere ad controversias jam ferventes; aliud docere obiter, & aliud agendo, id quod postea damnatum est. Hoc ipsum observavit, de *Theodoro* Antiocheno, seu Mopsuesteno, *Photius*, Cod. XXXVIII. τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερεμούμενος: *Nestorii sententiam, quamvis prior ille fuerit, tacitè vomit.* In *Clemente* etiam Alexandrino & *Origene*, plurima leguntur, quæ erroribus postea damnatis sat clarè patrocinantur.

12. Est ex antiquissimo Codice, ut alibi diximus, in lucem emissa à *Patr. Junio* Epistola *Clementis* Romani ad Corinthios; at in ea clara sunt vestigia imitationis locorum quorumdam *Clementis* Alexandrini, ex quibus collegerunt viri docti auctam eam fuisse Epistolam à Librariis, ut cariùs venderetur, útque priori Editioni, in qua brevior erat, præferretur, & avidiùs emeretur. Capite XLVI. ita *Clemens* Romanus; γέγραπται γάρ. κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις: *scriptum est enim:* sanctis adhærete, quia qui illis adhærent sanctificabuntur. *Rursus in alio loco dicit:* cum viro innocente innocens eris, & cum per-

 verso

verso perverteris. *Quare innocentibus & justis jungamus nos; ii quippe sunt electi Dei*. Negat *J. Bap. Cotelerius* se priorem locum in Scripturis invenisse; nec mirum, nusquam enim in iis legitur. Est hîc, scilicet, ut rectè animadvertit vir eruditus, sed mihi penitus ignotus, in Editione Amstelodamensi, prava imitatio *Clementis* Alexandrini, cujus verba Interpolator *Clementis* Romani credidit esse locum Scripturæ, quia proximè subjungebantur verbis ex Psalm. XVII. allatis. Hæc sunt verba *Clementis* Alexandrini Strom. Lib. V. p. 572. Γέγραπται δὲ· μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῶος ἔσῃ. καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ. καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἁγίοις προσήκει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται: *Scriptum est autem*; cum viro innocente innocens eris, cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. *Adhærere ergo par est sanctis, quia qui adhærent eis sanctificabuntur*. Postrema hæc laudavit Interpolator *Clementis* Romani, quasi verba Scripturæ, sed nonnihil immutata. Res mihi clara videtur.

13. *Clemens* Alexandrinus, ut solet, duo loca Novi Testamenti conjunctim profert, sensúmque potiùs attendit quàm verba, Strom. Lib. III. p. 472.

* Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύριος· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη. † ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι. κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι. *Væ homini illi*, inquit Dominus, *satius igitur illi si non natus esset, quàm unum electorum meorum scandalizasse. Melius esset illi circumpositam molam, & dejectum eum esse in mare, quàm unum electorum meorum pervertisse.* Eadem autem hæc verba habet *Clemens* Romanus, eodem Capite. Neminem verò esse puto, qui à se impetrare possit, ut credat utrumque casu duo loca hæc conjunxisse & eodem modo immutasse; aut *Clementem* Alexandrinum citasse Evangelia, ex *Clemente* Romano. Sed nihil vetat nos censere hominem, qui Alexandrini *Clementis* verba alibi miscuit cum verbis Scripturæ, ex eo temerè hæc sumsisse.

14. Hinc factum ut quæcumque similibus, non modò sententiis, sed etiam verbis, exstant apud utrumque *Clementem*, ubi Alexandrinus Romanum disertè non laudat, ea vir doctus omnia ex Alexandrino desumta, aut efficta existimet. Quod an verum sit nescio, sed simile quid-

dam

* *Matth.* XXVI, 24. † *Matth.* XVIII, 6.

dam suspicatus est, de alio loco *Clementis* Romani, primus ejus editor *Patric. Junius.* Is exstat Cap. VI. & certè, si modò nullum sit in eo mendum, Interpolatoris ineptiam usque adeò redolet, ut ausim dicere eos naso carere, qui fraudem non subolfaciant. Postquàm *Clemens* ex Vetere Testamento attulit exempla eorum, qui ob invidiam aliorum, insontes multa mala passi sunt; ait se vetera relinquere, & venire ad recentiores Athletas. Tum Petrum, ac Paulum, & eos qui ad instar eorum constanter supplicia tulerant, Religionis causâ, commemorat. Dein, cùm alia omnia exspectarentur; nempe, exempla Christianorum, subdit: Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες Δαναΐδες καὶ Δίρκη, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι: *Propter zelotypiam vexatæ mulieres, Danaïdes & Dirce, cùm gravia & dira supplicia pertulissent, pervenerunt in curriculum firmum fidei, & acceperunt corpore debiles generosum præmium.* Nemo non videt hæc esse verba hominis insani, nec sacram nec fabularem historiam tenentis, eásque turpissimè miscentis; & quidem eo in loco, ubi omnino alia dicenda erant. Nemo

non animadvertit balbutire hunc Impostorem; quis enim dixerit mulieres, propter zelotypiam malè habitas, ἐπὶ τ̀ τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον καταντῆσαι, κὶ λαβεῖν γέρας γενναῖον; Credebat *Junius* eum, qui hæc scripsit, ea partim hausisse ex *Clemente* Alexandrino, qui Lib. IV. Stromateon, ubi multa ex Epistola *Clementis* Romani habentur, post memoratas Juditham & Estheram, aliarum fœminarum ex Gentilibus meminit, quæ virilia facinora essent ausæ; inter quas Danaï filias recenset, de quibus scriptor Danaïdis dixerat:

> Καὶ τότ' ἄρ' ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
> Πρόσθεν ἐϋρρεῖος ποταμοῦ Νείλοιο ἄνακτος.

Tum verò celeriter armatæ sunt filiæ Danai, antea regis Nili pulcrè fluentis. Verùm quidquid statuatur de hoc loco, nisi mendum in eum irrepserit, dubium esse nequit, quin Semipagano Librario debeatur. Numquam *Clemens* fabulas conjunxisset cum veris historiis, & quidem fabulas, quæ ad rem nihil faciebant. Igitur sunt gravissimæ rationes, quæ persuadeant Epistolam *Clementis*, licèt genuinam, auctam fuisse

fuisse à malis atque imperitis hominibus.

15. Attamen ut quod aliquando suspicatus sum, de ultimo loco *Clementis*, aperiam; posse hunc locum emendari credebam, hoc modo, si pro vocibus Δαναΐδες καὶ Δίρκη, legamus ἄνευ αἰδοῦς, καὶ δίκης *sine reverentiâ & jure*, hoc est, irreverenter habito sexu infirmiore, & contra jus & fas. Librarius ex ore dictantis scribens malè audire potuit, aut etiam ex scriptura non satis elegante, & partim deleta, hoc quod legimus extricasse. Verum nihil mutare ausim, in *Clemente*.

CAPUT VI.

De Suppositione & Interpolatione. IX. & X. Indicia.

1. SUPERSUNT duo Suppositionis aut Interpolationis indicia, ex stylo & verbis petita; cùm superiora aut res ipsæ, aut Veterum testimonia, aut vetustiorum Librorum indices suppeditarint. Nonus ergo Aphorismus erit: *Si stylus sit diversus à noto aut sæculi, aut Scriptoris stylo, ejus non est, quamvis nomen ejus præferat. Si sit idem ac stylus alius Scriptoris, hu-*

jus

jus liber censeri debet, si modò nihil obstet.

2. Quantùm indicio ex stylo petito crediderint veteres Romanorum Critici colligere licet ex hisce verbis A. Gellii, Lib. III. c. 3. *Verum esse comperior*, inquit, *quod quosdam bene litteratos homines dicere audivi, qui plerasque Plauti Comœdias curiosè atque contentè lectitaverunt, non indicibus Aelii, nec Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, super hisce fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros; sed ipsi Plauto, moribúsque ingenii, ac linguæ ejus. Hac enim indicii normâ Varronem quoque esse usum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ Varronianæ vocantur, quas idcirco à ceteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur; quasdam item alias probavit adductus stylo atque facetiâ sermonis Plauto congruentis, eásque nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit.* Lege, si vacat, reliquum Caput, dignum enim est, quod hanc in rem expendatur.

3. Vitas excellentium Imperatorum, quas meritò vero Scriptori adsertas diximus, Cap. II. §. 6. *Cornelio*, scilicet, *Nepoti*, *Ciceronis* familiari, nonnulli eruditi viri, ante centum annos, sustinuerant tribuere Scriptori ignoto Theodosiani ævi;

cùm

cùm manifestum esset elegantiâ ejus libelli multùm captum, atque ingenium eorum temporum superari. Vice versâ, ineptam atque inficetam historiam Theodosiano ævo, ut videtur recentiorem, audebant Librarii *Cornelio Nepoti* tribuere. Ea est *Daretis Phrygii*, de excidio Trojæ, historia, in qua *Josias Mercerus*, qui eam emendatiorem primus edidit, meritò aut ullam eruditionem, aut judicium, aut eloquutionis elegantiam negat inveniri; „ut nimis impudenter fecisse videa„tur, qui *Corn. Nepotis* nomen ementi„tus est, quasi inficetæ versionis aucto„ris. In enarratione, inquit, totius „Historiæ, ferè ubique diversus abit ab „omni antiquitate; pauca similia vero de „suo adstruit, absurda, inconsequentia „plurima; ut vel id quod de variis plu„rium annorum ac mensium induciis af„fingit, ut ad decennium perveniat. Nec „quidquam in toto Libro singulare, „præter Thesidarum mentionem, quos „unà cum Anio rem frumentariam cu„rasse scribit; & inepti illi Trojanorum, „Græcorúmque ducum, & mulierum „formæ, ac morum characteres. Præfixa est etiam Epistola, nomine *Corn. Nepotis*, ad *Sallustium Crispum* scripta, sed

quæ

quæ neminem fallere queat; præter eos qui omni Latinitatis cognitione destituti sunt, aut planè aliud agunt, cùm ejusmodi Monachorum fraudes legunt.

4. *Hieronymus* negat se positurum fuisse *Senecam* in Catalogo sanctorum, *nisi se epistolæ provocassent; quæ*, inquit, *leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cùm esset Neronis magister & illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus, apud Christianos.* Mirum est non monuisse *Hieronymum* simpliciores, ne fallaci titulo crederent; nisi fortè indignos qui à se monerentur judicavit, qui tam turpiter errabant. *J. Lipsius*, ad calcem vitæ *Senecæ*, hoc de iis fert judicium verissimum: „ Quæ nunc sunt, non sunt „ tanti; imò certum est ejusdem auctoris „ & Pauli & Senecæ illas esse, & com- „ positas à semidocto, in ludibrium no- „ strum. Cùm hæc dixisset verissima, & nonnisi ab imperitis in dubium umquam revocanda, subjicit: „ Ergo inter se „ non scripserunt? *Hieronymus, Augusti-* „ *nus*, atque etiam antiquior utroque *Li-* „ *nus* Pontifex adserunt, & passiva opi- „ nio olim fuit, atque adeo *Joannes Sa-* „ *resberiensis* fortiter: *desipere videntur qui*

„ *non venerantur eum, quem Apostolicam familiaritatem meruisse constat.* Atqui non affirmat, ut vidimus, *Hieronymus*; quem etiam judicavit *Erasmus*, tacitè indicare erudito Lectori quid sentiat; nempe, eas epistolas falsò inscribi *Paulo* & *Senecæ*; cùm nihil illic sit neque *Paulo* dignum, neque *Seneca*: * *Augustinus* verò ait dumtaxat *se nonnullis indiciis invenisse, eum Apostolorum nostrorum claruisse temporibus*; quam in rem, nequaquam opus est fictis illis Epistolis; quin & mirum est, de re tam clarâ, ita dilutè loquutum *Augustinum*, quasi non facilè intellectu esset claruisse eum temporibus Apostolorum, qui sub Neronis principatu vixit & interfectus est. *Lini* liber de passione Pauli manifestò est suppositicius, ut omnes fatentur; ne exceptis quidem iis, qui ficta monumenta priscis Ecclesiæ Romanæ Episcopis adscripta acriter, quasi genuina, defendere solent. *Joannes* verò Sarisberiensis sententiam profert barbari sæculi, quo mentiendi libido & ignorantia pari passu, atque erecto capite, ubique pænè incedebant. Igitur non satis κριτικῶς vir ceteroquin acutus vitam *Senecæ*, hisce verbis, claudit:

„ Ita-

* *De Civitate Dei Lib. VI. c.* 10.

„ Itaque rejicere hoc totum, & calcare
„ non ausim. Fuerint aliquæ, sed aliæ;
„ si istæ, requiro judicium optimorum
„ Patrum. Atqui ullas alias fuisse non
constat, & certissimum est *Senecam* nullâ
cognitione Christianismi fuisse imbutum,
quod optimè omnium noverat *Lipsius*.

5. Ex dissimilitudine styli, collegerunt
omnes, qui omni Critico gustu destituti
non fuerunt, Apostolica non esse varia
quæ illis olim tribuebantur. Πόῤῥω, inquit * *Eusebius*, ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ: *longè dictionis forma abest ab Apostolica scribendi ratione.* Attamen fefellerunt olim plurimos, iis sæculis quibus magis excolebatur stulta credulitas, quàm litterarum studia. Existimarunt etiam plerique olim, si *Hieronymo* credimus, alteram Petri ejus non esse, ob diversitatem styli; sed res est multò obscurior, nec eorum judicium præstare velim. Hæc verba sunt *Hieronymi*, in Catalogo: *Scripsit duas Epistolas, quæ Catholicæ nominantur; quarum secunda à plerisque ejus esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam.* At multò verisimiliùs judicabat † *Origenes*, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέ-

ξεως

* *Hist. Eccles. Lib. III. c. 25.*

† *In Homiliis in Ep. ad Hebræos.*

ξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγοις ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει: *stylum Epistolæ ad Hebræos inscriptæ non habere in verbis illam ruditatem Apostoli, qui se fatetur esse idiotam sermone, hoc est, eloquutione.* Subjicit: ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα, πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσαι ἄν: *sed est Epistola hæc, verborum constructione, elegantiùs Græcè scripta; quod fatebitur quisquis, de stylorum diversitate, judicare norit.* Quibus *Hieronymus* in Catalogo similia habet: *Epistola, quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter styli sermonísque distantiam; sed vel* Barnabæ, *juxta* Tertullianum; *vel* Lucæ *Evangelistæ, juxta quosdam; vel* Clementis *Romanæ postea Ecclesiæ Episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone.*

6. Ex dissimilitudine styli intellexit *Hieronymus*, Libros nonnullos, qui tribuebantur *Minutio Felici*, ejus non esse. Postquàm dixit ab eo scriptum esse Dialogum Christiani & Ethnici disceptantium; qui *Octavius* inscribitur, subjicit: *Sed & alius sub nomine ejus fertur*, de Fato, *vel* contra Mathematicos, *qui cùm sit & ipse*

ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.

7. *Dionysius* Alexandrinus, ut docet † *Eusebius*, existimabat, si conferretur Evangelium Joannis cum prima ejus Epistola, facilè intelligi, ex similitudine styli, utriusque eumdem Joannem auctorem fuisse; contrà, si cum illis contenderetur Apocalypsis, liquere hanc esse ab alia manu. Ut à posteriori initium faciam, hæc ille Capita profert dissimilitudinis I. Τεκμαιρόμενοι ἔκ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἴδους καὶ τῆς τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ——— ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθὺς τε ἑαυτὸν ἐν ἀρχῇ προτάσσει, καὶ τὰ ἑξῆς: *Colligo enim ex genio utriusque, & forma loquendi, & ex libelli dispositione, non esse eumdem. Quippe Evangelista quidem nullibi nomen suum adscribit, nec semet ipse, aut in Evangelio, aut in Epistola, prædicat ——— At ille, qui Apocalypsin scripsit, in ipso statim exordio, nomen suum præfigit,* &c. Tum ejus rei exempla profert, quæ apud *Eusebium* poterunt legi II. Ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν,

† *Hist. Eccles. Lib. VII. c. 25.*

αὐτῶν, εἰκότως ἕτερ☉ ὗτ☉ παρ' ἐκεῖνον ὑπονοηθήσεται. συνᾴδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται: *Ex sententiis verò & verbis, eorúmque collocatione, facile conjicere est hunc ab illo diversum fuisse. Nam Evangelium & Epistola sibi mutuò consonant, & eodem orduuntur modo.* Deinde ex utroque subjecta verba comparat; iisque collatis, ita pergit: ἔχεται αὐτῶ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσαται. Διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται: *Ex se ipse pendet, nec à propositionibus suis abit; sed iisdem capitibus, ac verbis, cuncta persequitur.* Quod reverâ, collectis variis loquutionibus & sententiis, ostendit; additque: καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τῶ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *formam scriptionis expendentibus ubique & per omnia unam atque eumdem styli colorem in Evangelio & in Epistola cernere licet.* Apocalypsin verò, alio planè modo, se habere contendit. Ἀλλοτριωτάτη δὲ καὶ ξένη, inquit, παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειτνιῶσα τούτων μηδενὶ σχεδὸν εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα: *Apocalypsis verò ab his prorsus aliena est, & extranea, nullâ penè necessitudine, aut vicinitate contingens quid-*

quam ex suprà dictis, ac ne syllabam quidem unam cum illis communem habens. III. Addit etiam Apocalypseos nullam esse mentionem in Epistola, ubi de ea aliquid dici debuisse ei videtur: ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινὰ, οὐδὲ ἔννοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει, ἐῶ γὰρ Εὐαγγέλιον, οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις: *sed neque mentionem ullam, neque significationem habet Epistola Apocalypseos (Evangelium enim prætermitto) neque Epistola Apocalypsis.* IV. Denique, si *Dionysio* credimus, τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἔστι τεκμήρασθαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως, κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἑρμηνείας γέγραπται. πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμὸν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῆναι — τούτῳ δὲ Ἀποκάλυψιν μὲν ἑωρακέναι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητείαν οὐκ ἀντερῶ. διάλεκτον μέντοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον καί που καὶ σολοικίζοντα: *Clarè intelligere est discrimen eloquutionis Evangelii & Epistolæ, si conferantur cum Apocalypsi. Illa enim scripta sunt, non tantùm sine peccato ad Græcam linguam quod attinet, sed etiam elegantissimè, cùm vocibus,*

bus, tum ratiocinationibus, & orationis compositione; nedum ut barbarum ullum vocabulum, aut solœcismus, aut ullus omnino idiotismus in iis inveniatur ——— Nolim quidem negare huic visam esse revelationem, eúmque accepisse cognitiónem à Deo & prophetiam; at dialectum & linguam non accuratè Græcam in eo video, eúmque idiomatibus barbaricis utentem, & aliquando etiam solœcismos committentem. Quæ omnia profero, non quasi mihi videantur vera, nam hæc postrema præsertim planè falsa esse existimo; sed ut appareat quâ ratione Veteres solerent γνωρίσματα eruere, ex quibus judicabant genuináne, an spuria essent opera, quibus illustria nomina erant præfixa. Ad methodum quidem quod attinet, nihil est quod in *Dionysio* carpamus; quærendum dumtaxat an ea, quæ statuit quasi certa, sint reapse vera, quod non credimus.

8. At non possum illi non adsentiri, in eo quod habet de similitudine rerum & loquutionum, quæ in Evangelio & prima Joannis Epistola occurrunt. I. Συνᾴδουσιν, inquit, μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται. τὸ μὲν φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἡ δὲ, ὃ ἦν ἀπαρχῆς. τὸ μὲν φησὶ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγέ-

νετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. ἥδε τὰ αὐτὰ σμικρῷ παρηλλαγμένα, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ, ἡ ζωὴ ἐφανερώθη. ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον. διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀγγέλλομεν ὑμῖν: *Nam Evangelium & Epistola sibi mutuo consonant, & eodem ordiuntur modo. Sic enim illud dicit :* in principio erat Ratio; *hoc verò :* quod fuit ab initio. *Illud ait :* & Ratio caro facta est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre; *hæc verò eadem habet aliquantùm immutata :* quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ; & : vita manifesta est. *Hæc enim ille veluti modulationis proludia præmittit, adversùs eos qui dicebant Dominum non venisse in carne. Quapropter de industria subjunxit :* & quod vidimus testamur, & adnunciamus vobis vitam æter-

æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Quod vidimus & audivimus adnunciamus vobis. II. Ἔχεται αὐτοῦ καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν, ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὑρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συνεχῆ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν. ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ υἱοθεσίας τοῦ Θεοῦ. ἡ διόλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτουμένη. ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ. καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *Totus ex se ipse pendet, & à propositionibus suis non discedit; sed iisdem capitibus & verbis cuncta persequitur; ex quibus nos nonnulla breviter commemorabimus. Qui verò attentus erit, inveniet in utroque plurimam* vitam, *frequentem* lucem, *fugam* tenebrarum, *perpetuam* veritatem, gratiam, lætitiam, carnem & sanguinem Domini, judicium, remissionem peccatorum, Dei erga nos amo-

amorem, præceptum de mutua caritate, omnia mandata servari oportere. *Ad hæc occurrunt passim* convictio mundi, Diaboli & Antichristi, promissio Spiritûs Sancti, adoptio Dei, fides *à nobis per omnia postulata*, Pater *&* Filius *ubique. Denique in omnibus formam scriptionis exquirentibus unus atque idem Evangelii & Epistolæ color proponitur.* Ex hisce omnibus planè κριτικῶς & verè colligit unius, ejusdémque Apostoli Joannis esse Evangelium & Epistolam.

9. Non opus est alia hanc in rem exempla afferri, verùm hîc se se nobis objiciunt sponte suâ difficultates maximæ; animadverterunt enim viri eruditi, non tantùm moveri controversias de Libris præferentibus nomina Scriptorum, quorum stylus ex aliis eorum operibus notus est; sed etiam de Libris qui tribuuntur Scriptoribus, quorum aliud nihil exstat; præter ea ipsa monumenta, quorum γνησιότης in dubium revocatur. Exempli causâ, cùm ad defensionem *Origenis*, proferretur Apologia, *Pamphili* Martyris nomine præscripta; *Hieronymus*, qui tunc temporis erat Origenistis infensus, negabat id constare; quòd nullus alius Liber à *Pamphilo* esset scriptus, ex quo de illa

illa Apologia judicium ferri posset. * *Si ab inimicis Origenis*, inquit, *Libros ejus dicitis esse violatos, ut infamarentur; quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & sectatoribus, compositum esse sub nomine Pamphili volumen, quod illum testimonio Martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis, in Origenis Libris, quod ille non scripsit; & miramini, si edat aliquis Librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus Pamphili; nusquam reperietis, hoc unum est. Unde igitur sciam quod Pamphili sit? Videlicet* STYLUS *&* SALIVA *docere me poterit!*

10. Duæ, in hoc sæculo, de ejusmodi Libris agitatæ sunt celeberrimæ controversiæ, atque eruditorum judicio diremtæ. Altera est de Epistolis, quæ antiquissimis Romanæ urbis Episcopis tribui solebant. Eas Magdeburgenses Theologi, in Centuriis, meritò quasi suppositas critica censurâ infamaverant. Defendit verò *Franciscus Turrianus*; quem postea ita confutavit *David Blondellus*, ut suppositionem in meridiana luce posuerit; quæ negari certè non potest, nisi ab iis,

* *Ad Pammach. & Oceanum de Error. Origenis.*

qui lucro sibi esse putant ejusmodi fraudes, & frontem planè perfricuerunt. Altera vero controversia fuit, de re sine dubio obscuriore; nimirum, de Ignatianis Epistolis, quas suppositas contendebant idem *Blondellus*, & *Joan. Dallæus*; defendit verò quasi genuinas *Joan. Pearsonius*; eo, nisi fallor, successu ut bellum illud, certâ ac perpetuâ victoriâ, confecerit. Attamen plerorumque omnium Episcoporum Romanorum, quibus tribuuntùr Epistolæ illæ Isidorianæ, ne littera quidem ulla exstat. Episcopi etiam Antiocheni nihil ad posteros pervenit, præter Epistolas in controversiam vocatas.

11. Cùm ergo viri doctissimi non possent alia eorum Scripta proferre, qui Epistolas illas oppugnare aggressi sunt, ex earum stylo varia protulerunt, aut proferre conati sunt indigna primævâ illâ antiquitate, aut saltem quæ indigna ipsis videbantur. Contrà qui eas defenderunt, probarunt non esse eo ævo indigna, aut pro virili probare adnixi sunt. Ut alia omittam, *Blondellus* evidentissimè ostendit nihil esse in Epistolis Pontificiis, quod vel minimùm primorum sæculorum stylum redoleat; luculentis etiam argumentis, demonstravit *Pearsonius* quæ ab adversariis

versariis carpebantur, in Ignatiano stylo, ea non dissentire ab illius ætatis ingenio. Certè aliter oppugnare aut defendere non possumus Scripta, quæ fuerunt, aut fuisse dicuntur unici fœtus eorum, quorum nomina præferunt. Ingenii & styli Scriptoris loco, nobis sunt forma & character ejus ætatis.

12. Ubi res est clara, propter nimium discrimen styli Scriptoris suppositicii, & rationis scribendi eorum omnium, qui iisdem temporibus vixerunt; non difficile est judicium rectum de eo ferre, imò difficile est errare; ut mirari subeat eorum ἀβλεψίαν, qui *Cornelii Nepotis* genuinum fœtum Theodosiani ævi fuisse, & *Daretis Phrygii* historiam barbaram & inficetam, quámque adeò Theodosiana ætas non laudasset, *Ciceronis* temporibus tribuere sustinebant. Sed potest Liber tribui Scriptori cuipiam, & quidem falsò, qui stylò scriptus sit ab ejus dictione non prorsus abhorrente; ab alio, nimirum, ejusdem ævi aut proximi Scriptore. Tum demum perspicaci ingenio opus est, atque arte magistrâ, quæ nonnisi longâ, attentáque lectione acquiri potest. Nec mirum est *Ambrosio* & *Hieronymo*, exempli causâ, adscriptos proximè præteritis

sæculis

sæculis fuisse varios eruditos Libros, & quibus vix meliores scribere ipsi potuissent. Sola bonarum litterarum & Criticæ præsertim παλιγγενεσία ejusmodi errores retegere poterat.

13. Decimus hic est atque ultimus noster Aphorismus: *Vocabula sequioris ævi indicant Scriptorem recentiorem; in translatione verò, si quid sit quod non conveniat Linguæ, quâ scripsisse constat auctorem cui liber tribuitur, aut non est translatio, aut est interpolata.* Priorem partem hujus Aphorismi illustrare possemus plurimis exemplis, petitis ex Scriptis falsò *Clementi* Romano tributis, éque Pontificiis Epistolis, in quibus innumeræ sunt voces Apostolico ævo recentiores. Sed cùm ea Scripta evolventi illico plurimæ se objiciant; exempla dumtaxat aliquot, quibus posterior pars Aphorismi confirmetur, subjiciemus.

14. Qui *Sapientiam* Salomonis nomine inscriptam, ex ejus Scriptis haustam esse volunt, & in Græcam Linguam translatam; cùm conjecturam dumtaxat proferant, quam æquè facilè rejeceris, ac in medium affertur; præterea ex ea opinione revocari possunt, exemplo vocis, quæ nonnisi ex Lingua Græca, & quidem è

Pla-

Platone, aut *Platonicis*, eo sensu peti potuit. Ea est vox Λόγος, quâ Angelum significat Sapientia Cap. XVIII, 15, 16. ubi etiam Poëtæ Græci manifesta est imitatio. Sic habet, ex versione Vulgata: *Omnipotens sermo tuus* (vel potiùs *Ratio tua*, nam est σȣ̃ λόγος) *de cœlo, à regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit. Gladium acutum insimulatum tuum imperium portans, & stans replevit omnia morte, & usque ad cœlum attingebat, stans in terra*, καὶ ȣ̓ρανȣ̃ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δ' ἐπὶ γῆς. Vox Λόγος ad significandum Angelum, seu *Naturam Rationalem* imperia summi Dei exsequentem, est Platonica, & frequens apud *Philonem*, ut observavit *H. Grotius*. Nam hîc sermo est de Angelo illo, qui Ægyptiorum primogenitos omnes, unâ nocte, occidit. Eum vocat παντοδύναμον *omnipotentem*, quia Angelus à Deo ad exsequenda ipsius imperia missus, potentiam accipit ad omnia quæ jubetur perficienda. Ejus descriptio stantis in terra, & cœlum vertice attingentis, est imitatio *Homeri*, aut *Callimachi*; quorum prior quidem ita Eridem describit, Iliad. Δ vers. 443.

Οὐ-

> Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει
>
> *Cœlo firmat caput, & in terra ingreditur;*

posterior verò Hymno in Cererem, vers. 58. Deam sic pingit:

> Ἴθματα μὲν χέρσω, κεφαλὰ δ' οἱ ἅψατ' ὀλύμπω.
>
> *Vestigia quidem ejus terram, caput verò tetigit cœlum.*

Quos imitatus *Virgilius*, IV. Æneïdos, in descriptione Famæ:

> *Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.*

Nemo, ut opinor, non videt Judæum, Antiochenum fortè, aut Alexandrinum, imitatum hîc esse Poëtas Græcos, non Salomonem sequutum. Sumsit etiam ex Platonicis opinionem, ad quam respicit Cap. VIII, 19, & 20. nempe, animorum προΰπαρξιν. Quæ, ut & cetera omnia, quisquis diligenter expenderit, numquam sibi persuadebit Librum hunc Hebraïcè primùm à Salomone conscriptum.

15. Sic & olim *Julius Africanus* scripserat,

rat, ut docet * *Hieronymus*, Epistolam ad Origenem *super quæstione Susannæ, eo quòd diceret in Hebræo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraïca Etymologia*, ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι. Quod invictum est argumentum, cùm ex re ipsa deductum sit; nam quæ conjicit *Origenes*, hunc librum Hebraïcè olim scriptum, sed ab Hebræis suppressum, ac tandem è rerum natura sublatum, in honorem Gentis suæ, id parum verisimile est. Hoc enim duorum virorum facinus, præsertim cùm à Daniele acerrimè repressum narraretur, non poterat magis nocere famæ Judæorum, quàm integræ tot scelerum historiæ, & castigationes, quæ cùm in libris Historicis, tum in Propheticis leguntur. Sat multa sunt quæ verè Judæis objici possint, ut minimè necesse sit conjecturis inanibus eos infamatum ire; aut potiùs Religionem, quam profitemur, quæ calumniis nequaquam eget. Sed viri doctissimi multis ostenderunt, frustrà à Patribus Judæos accusari falsatæ Scripturæ Veteris Testamenti. Itaque, ea de re, nihil addemus. Locus autem, qui respicitur, exstat Cap. XIII, vers. 54. & seqq. *Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua*

* *In Catalogo*.

qua arbore videris eos colloquentes ſibi. Qui ait, ſub ſchino (ὑπὸ σχῖνον.) *Dixit autem Daniel: rectè mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei, acceptâ ſententiâ ab eo, ſcindet* (σχίσει) *te medium.* Similiter alteri ſeni dicit Daniel: verſ. 58. *Nunc ergo dic mihi, ſub qua arbore comprehenderis eos. Qui ait, ſub prino.* (ὑπὸ πρῖνον) *Dixit autem ei Daniel, rectè mentitus es & tu in caput tuum, manet enim Angelus Domini gladium habens, ut ſecet* (πρίσαι) *te medium.* Hæc oſtendunt à Judæo Græcè loquente primùm ſcripta, cùm in vocibus Hebraïcis nulla ſimilis agnominatio fieri queat; nam hoc tribuere Interpreti, cùm non conſtet ullum umquam fuiſſe Archetypum, hoc demum eſt hariolationes ſuas pro rebus compertis obtrudere. Scio Hebraïſmos dici eſſe, in hoc libro; ſed hinc colligere eſt ſcriptum à Judæo Hebraïcè, aut Syriacè meliùs quàm Græcè ſciente, non ipſum opus umquam Hebraïcè fuiſſe editum. Sic videmus Apoſtolorum Scripta ſcatere Hebraïſmis, cùm ab iis primùm Græcè edita ſint; quòd, nempe, eſſent Judaïcæ Linguæ peritiores, quàm Græcæ.

16. Ultimum exemplum addemus ex Libro, quem pro Origeniani operis Græ-

cè

cè scripti Latina translatione haberi voluerunt Librarii, & de quo jam antea Cap. VI. §. 10. diximus. Hominis Latini esse vidit *D. Erasmus*, quod hoc, inter alia, argumento probat. „ Interpretatur interdum Græcas voces, sed ita „ ut Latinum agnoscas, veluti cùm docet nos quid & qualis sit *Adamantus*. Sic habet locus: Adamantus *interpretatur, in Græca Lingua, indomabilis, inflexibilis, inalterabilis.* At, ut rectè animadvertit *P. Dan. Huëtius*, possent hæc ab interprete esse addita; verùm est alius locus ab eo prolatus, qui nonnisi Latinè scriptus fuit, ubi meminit *Luciani* Martyris Origene multò recentioris: *Ita consummatus est*, inquit, *beatus atque gloriosus* LUCIANUS, LUCIDUS *vita*, LUCIDUS *& fide*, LUCIDUS *etiam tolerantiæ consummatione; ob hoc enim* LUCIANUS *cognominatus est, tamquam* LUCIDUS, *aut proprio lumine sibi fulgens, aut aliis* LUCENS. Hanc agnominationem, in sola Latina Lingua esse, nemo non videt. Itaque si hoc opus versum sit è Græco, oportet hunc totum locum ab Interprete esse additum. Hoc malle videtur vir doctissimus, in Origenianorum Appendice, eo quòd Interpres dicat in

Pro-

Prologo, opus hoc ante se ab illis Latinè fuisse versum. At *Des. Erasmus* suspicatur esse suppositum Prologum, qua de causa ei indignatur vir eruditissimus; quòd styli congruentia probet esse auctoris Libri. Hoc nos ei concedamus, quamvis non usque adeò manifestum; sed si dixerimus hominem esse fide indignum, judice vel ipso *Huëtio*, qui eum interpositorum commentorum suorum orationi Græci Scriptoris, quem vertebat, incusavit, nobis, ut opinor, irasci non poterit; nam deterius non est mentiri in Præfatione, quàm opus alienum tam turpiter interpolare. Certè hoc quoque mentiri est, tacitè enim affirmamus id esse Scriptoris quod Lectori, nequaquam monito nostrum esse, promiscuè cum ejus verbis legendum præbemus.

17. Atque hæc hactenus, de Indiciis ex quibus interpolata, ac supposita à sinceris & genuinis secernere licet; qua in tractatione, ita *Andream Rivetum*, & *Guil. Cavæum* sequuti sumus, ut neque eorum methodum, neque exempla exscripserimus; sicut facilè intelligent quicumque nostra, cum illorum Scriptis, contendere non gravabuntur. Ceterùm non diffitemur, lectis eorum Canonibus, nostros

nostros Aphorismos à nobis esse formatos.

18. Hos autem ejusmodi visum iri confidimus, ut quisquis eos diligenter observabit, vix umquam sit à vero aberraturus. Verùm ut horum Aphorismorum, quamvis per se clarorum, possit ubique auctoritas inviolata servari, fateor non mediocrem postulari eruditionem; nec exiguo tempore opus esse, ut dextrè ac feliciter iis uti addiscamus. At hæc est natura præstantissimarum quarumque Legum, ut quarum intra paucas horas justitia ac sanctitas intelliguntur, iis observandis homines nondum adsueti, tempore, meditatione atque exercitatione egeant, ut earum jugum æquo animo ferre adsuescant. Hoc tamen interest, quòd cùm necesse sit omnes esse bonos viros, & legum observantes, nemo cogatur difficillimam artium Criticam profiteri. Sed quisquis hanc excolere tentabit, eum oportet intelligere quantum in se laborem suscipiat, & quibus Legibus teneatur. Sin minùs, infelicissimus erit Criticus, & pro maxima laude, quam eruditi viri hinc retulerunt, ludibrium omnibus debebit. Hîc mihi audire videor Lectorem à me quærentem, an ipse,

qui hæc scribo, lauream hinc aliquam sperem? Invidiosa hæc est interrogatio, cui quidquid reposuero captum iri me sentio. Itaque hîc me sustinebo, si modò dixero me arduam ac periculosam hanc artem non profiteri; etsi profitentibus impensè faveo & eorum Scripta libentissimè dudum lego; ex quo factum est, ut fortè color aliquis Criticus mihi hæserit, útque hæc aliis, potiùs quàm mihi, scribere impetu quodam Critico aggressus fuerim.

P. III. ARTIS CRITICÆ SECT. II.

F I N I S.

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

SECTIO III.

De Judicio de Stylo & Charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT I.

De iis quæ sunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo rectè judicare possimus; déque forma scribendi Quinti Curtii.

1. CUM de dignoscendis locis & libris spuriis ageremus, diximus de iis judicaturis perspectum esse oportere stylum & characterem Scriptoris, cui tribuuntur. Nunc verò, ut qui Artem Criticam pernosse cupiunt intelligant, quæ potissimùm in quovis

Scriptore sint animadvertenda; ea paullò distinctiùs hîc persequemur, exemplúmque dabimus Critici examinis ex *Q. Curtii* Historia, quam diligenter expendemus. Eadem operâ, illustrabitur id Criticæ munus, quo ad Artium normam exiguntur quivis Auctores. Qua de re multis egit *Henr. Stephanus*, in Lib. de Criticis Veteribus Græcis & Latinis, fermè ab initio Operis, quod adire poterunt Criticæ studiosi.

2. Tria in omnibus Scriptoribus, ut intelligatur penitus eorum ingenium, sunt diligentissimè attendenda. Primum est delectus rerum quas habent; alterum rerum delectarum dispositio; tertium stylus, sive eloquutio. In primo & secundo, elucent eruditio atque judicium Scriptoris; in tertio, ingenium & exercitatio in scribendo. Aliud nihil in oratione scripta quæri potest, eáque si nobis sint perspecta, tum demum eruditionem, judicium atque ingenium Scriptoris nota nobis esse verè prædicare possumus; sin minùs, neque hæc novimus, & hisce ignotis nonnisi temerè de ejus ratione, formáque scribendi judicare aggredimur. Ut autem hæc nobis innotescant, non satis est, nos semel atque iterum Libros

bros ejus legere, aliud agentes; aut etiam, eo dumtaxat animo ut cognoscamus qua de re agat, vel ut laudanda in ejus dispositione ac stylo imitemur; sed de industria, post unam aut alteram lectionem, diligentissimè versandi sunt, eúmque in finem ut quid rectè & suo loco dictum, quid seciùs animadvertamus, memoriæque, vel chartæ potiùs mandemus. Quin &, si accurati esse velimus, relegenda nobis sunt aliquoties nostra vestigia, ut, si quid temerè à nobis positum sit, id deleamus; si quid omissum, quod sit alicujus momenti, id scribamus. Alioqui quamvis attentè Scriptorem legamus, numquam satis accuratè de eo judicare poterimus. Certè, ut quod mihi contigit dicam, non semel legeram *Q. Curtii* historiam, antequam in eo animadvertissem pleraque, quæ postea de eo dicam. Rerum gestarum, quas describit, magnitudine animus perculsus, & styli elegantiâ delinitus, aliud nihil videbat præter fortitudinem, audaciam & felicitatem Alexandri; aliud nihil audiebat, præter sublimia verba facundissimi Scriptoris.

3. Sed cùm postea *Curtium* eo animo legerem, non ut ea cognoscerem quæ jam mihi sat nota erant, sed ut quidquid ha-

bet exigerem ad ſeveras Hiſtoriæ leges & Veri immutabilem normam; tum demum in eo animadverti, quæ in hac ultima *Artis Criticæ* Parte memorabo, & quibus mihi viſus ſum ita virtutes ejus & vitia complecti; ut faciem ejus operis pingere ſi aggrediar, eam omnes facilè ſint agnituri, qui id norunt.

4. Ut ergo, veluti in minore tabella, id pingam; exiſtimo *Curtium*, quicumque fuerit, nam hoc me neſcire fateor, cùm diuturnam & diligentem operam arti oratoriæ dediſſet, imò fortè eam alios doceret, viderétque neminem, apud Latinos, res geſtas Alexandri Macedonis, prout argumenti dignitas poſtulabat, ſcribere aggreſſum eſſe; hanc materiam elegiſſe, non tam ut Veritatis ſtudio accuratiſſimè hiſtoriam Alexandri ſcriberet, licèt hoc quoque tentarit, quàm ut eloquentiæ ſuæ ſpecimen ederet. Eam in rem, res geſtas à domitore Aſiæ, non, ut curioſus ſingularum circumſtantiarum Lector poſtularet, ſcriptis mandavit; ſed quemadmodum eas à Rhetore ſcribi poſſe, atque oportere credidit. Itaque ubicumque potuit orationum hiſtoriæ inſerendarum occaſionem captavit, eáſque eo ſtylo conſcripſit, non qui deceret Ma-

cedonas

cedonas rudes plerosque, & militaris artis multò quàm rhetoricæ scientiores; sed qualis esset otiosi Rhetoris, qui in umbra atque in schola consenuisset. Narrationem ipsam non sentimus nativâ simplicitate, descriptionúmque ἀκριβείᾳ & fide placere; sed nitore & elegantiâ vocum, & totius styli ardore quodam, qui nusquam languet, nusquam est parum ornatus, aut ulla ex parte neglectus. Sicubi verò vel minima occurrit occasio descriptionis, ibi hominem videas avidissimè artis suæ vela pandentem, etiam ubi omnes tacerent; præsertim in tam copioso argumento, & magnitudine ipsâ rerum, sine ornatu ullo procul quæsito, placente. Exempli causâ; multa flumina copiosè descripsit, quasi ad interioris Libyæ sitientes incolas opus hoc suum mittere voluisset; qui numquam fluvium ullum viderunt, & qui vel solis illis descriptionibus æstum, quo excoquuntur, recreare possent. Quia verò ubique res ipsæ tantæ non sunt, ut in admirationem Lectorem semper rapere queant, subinde hyperbolico stylo augentur, quem in historia mirentur quidem pueri, at rideant subactioris judicii homines. Uno verbo, elegantissimum declamatorem ubique ex-

pressit, potéstque, ad verba & loquutiones quod attinet, materiam suppeditare Studiosis, quâ exornent orationem, & grandiorem faciant stylum; & fortasse id unum spectavit, in hoc opusculo.

5. At in eo desideres ferè ubique Historicum, qui diligenter omnia perquirit, seligitque tantùm digna narratu, numquam ad inania digreditur, numquam in descriptionibus rerum omnibus notarum ingenium ostentat; qui credibilia ab incredibilibus secernit, hísque aut prorsus omissis, aut breviter rejectis, credenda tantùm seriò profert; qui non modò conspicua illa vitia, qualia ebrietas, crudelitas, superbia, vituperat, sed & occultioribus illis, quæ nominibus virtutum velantur, larvam detrahit, eáque deridenda omnibus præbet, qualis erat ambitio illa, quæ Alexandrum usque adeò vexavit, & belli gerendi inexhausta cupiditas; qui circumstantias omnes, rerum, hominum & locorum, quatenus licet, memorat, adminiculorúmque omnium rei bene gerendæ meminit, ut intelligat Lector, qui facta sint quæ narrat; qui omnia pro temporum ordine collocat, ut sciant Lectores quo anno, quáve tempestate anni singula gesta sint; qui deni-

denique ſtylum rebus accommodat, non res ipſas ſtylo; & ſimplicis Veri ſacerdos, ſimplici oratione Numini, cujus fert ſacra, litat.

6. Hæc & ſimilia deeſſe *Quinti Curtii* Hiſtoriæ præſtat eorum enumeratione particulatim oſtendere, quàm diutiùs, generali hac deſcriptione, ejus nimios admiratores in nos concitare. Itaque primùm oſtendemus quid in rerum delectu deſit, deinde quid in diſpoſitione meritò reprehendi poſſit, ac tandem eloquutionis ejus vitia deſcribemus; quibus omnibus ſubjiciemus aliquot locorum apud eum, Librariorum potiſſimùm negligentiâ, corruptorum emendationem. In hiſce recenſendis, eam rationem otii noſtri & Lectoris habebimus, ut neque maximi quidquam momenti omittamus, neque omnia, quæ dicere poſſemus, huc congeramus.

CAPUT II.

Quintum Curtium fuisse Astronomiæ & Geographiæ planè imperitum, ob quam imperitiam in multis peccavit.

1. UT initium faciam à rebus ipsis, quæ in *Curtii* historia meritò castigari posse videntur; quamvis cum illis non sentiam, qui ab Historico accuratam omnium pænè disciplinarum, de quibus incidere potest sermo, cognitionem exigunt; attamen optandum est ut liberaliorum plerarúmque eatenus saltem elementa attigerit, ut pudendam ruditatem deposuerit, útque à gravibus peccatis, si forte quidpiam ex iis delibandum sit, cavere sibi queat. Duæ autem sunt disciplinæ, germanæ veluti sorores, quarum una Historico planè necessaria, altera sæpe non prorsus inutilis est, & quas tamen vix à limine salutasse videtur *Curtius*. Eæ sunt Astronomia, & Geographia, quarum planè rudem se se prodit.

2. Exemplis utrumque breviter demonstrabo; & ad Astronomiam quidem quod attinet, eum planè ejus imperitum esse opor-

oportuit, qui credidit Lunam deficere, non modò cùm Terræ umbram subiret, sed etiam cùm *sole premeretur*. Sic autem loquitur *Curtius* * de Eclipsi Lunæ, quæ contigit cùm Alexander ad Darium, secundùm cum eo pugnaturus, contenderet: *Illi* (nempe, Ægyptii) *qui satis scirent temporum orbes implere destinatas vices, Lunámque deficere, cùm aut Terram subiret, aut SOLE PREMERETUR, rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus*, &c. Quam etiam ignorabat *Curtius*, qui se tamen noluisset, sine dubio, cum imperito vulgo misceri.

3. Ex hac eadem Astronomiæ ignoratione, natæ sunt descriptiones regionum planè falsæ; quòd nesciret sub quo Climate sitæ essent, seu quantùm à linea æquinoctiali distarent. Sic loquitur de Parapamisadis †; *Gelidissimum septentrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt; meridiana regio ad mare Indicum vergit.* Paullò pòst: *vites*, inquit, *& arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt; penitus hyeme defossæ latent, cùm nive discussâ aperiri humus cœpit, cœlo, solíque redduntur. Ceterùm adeò altæ nives premunt* ter-

* *Lib. IV. C. X, 5.* † *Lib. VII. c. 3.*

terram, gelu & perpetuo pœnè rigore constri-ctæ, ut ne avium quidem feræve ullius vestigium extet. Obscura cœli veriùs umbra, quàm lux, nocti similis premit terram, vix ut quæ propè sunt conspici possint. Cetera non exscribo, nam hæc omnem ineptiam superant. Quis non dixerit à *Curtio* describi *Thulen*, aut tractum ejusmodi intra circulum arcticum situm, vel polo vicinum? At numquam Scythiæ septentrionales partes adiit Alexander, qui vix meridianam ejus oram attigit; & Parapamisadæ, Bactrianis vicini, sunt sub clementissimo Climate, quippe inter trigesimum quartum & quadragesimum gradum altitudinis septentrionalis siti, quemadmodum meridianæ partes Græciæ; in quibus sanè multò magis timendus æstus, quàm frigus hibernum, quod & exiguum & breve est. Eos tractus nunc vocant *Mawaralnahram*, quorum Metropolis est *Samarcanda*, atque omnium rerum copiâ abundare omnes qui adiere narrant. Si situm singulorum locorum accuratiùs cognoscere aveas, adeunda eorum Arabica descriptio *Abulfedæ*, quæ est à *Joan. Gravio* edita.

4. Sed, quod omnia ἀτοπήματα multis parasangis antecedit, idem ille *Curtius*, qui sub benignissimo cœlo glacialem Zo-

nam

nam & tenebras Cimmerias invenit, in tractibus ad ſeptentrionem Parapamiſadarum ſitis, torridam deprehendit Zonam. Sic enim iter Alexandri, per loca deſerta Sogdianorum, deſcribit, haud multò pòſt * : *Arenas vapor æſtivi Solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud ſecus quàm continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde, immodico terræ fervore excitata, lucem tegit; camporúmque non alia, quàm vaſti & profundi æquoris, ſpecies eſt. Nocturnum iter tolerabile videbatur —— ceterùm cum ipſa luce æſtus oritur, omnémque naturalem abſorbet humorem ſiccitas*, &c. Non aliter potuiſſet loqui de itinere, per meridianos Perſidis tractus, aut ad Jovem Hammonem. Certè his ſimilia habet *Arrianus* Lib. VI. ubi de reditu Alexandri per ſolitudines *Gedroſorum*, qui populi meridianam Perſici Imperii oram, ad Oceanum Indicum, incolebant. Fortaſſe Gedroſos cum Sogdianis miſcuit *Curtius*, aut alium eos confundentem, nec ſatis tempora diſtinguentem ſequutus eſt.

5. Ex ignorantia Aſtronomiæ profluxerunt etiam τερατολογίαι, quas inducit dicentes Alexandri milites, ad Hypaſin flu-

* *Lib. VII. c. 5.*

fluvium : * *In alium orbem paras ire , & Indiam quæris Indis quoque ignotam ; inter feras, serpentésque degentes eruere ex latebris & cubilibus suis expetis, ut plura QUAM SOL VIDET victoriâ lustres.* Fuisset vix tolerabilis hyperbole , si dixissent : *quæcumque sol videt victoriâ lustres ;* at hîc Macedones timent ne abducantur in terras, quas numquam sol vidit ; quasi minùs , aut aliter solem oriri vidissent, apud Indos , quàm apud Macedonas ! Tam absurdè loquentes numquam induxisset Astronomiæ peritus. Nec putes nostro hoc excidisse , placuit hæc illi ἔννοια; iterum enim , in sequentibus § , Macedones queruntur se *trahi extra sidera & solem ; cogique adire quæ mortalium oculis natura subduxerit.* Nullum præmium se manere, victis tot gentibus , nisi *caliginem ac tenebras , & perpetuam noctem profundo incubantem ; repletum immanium belluarum gregibus fretum ; immobiles undas, in quibus emoriens natura defecerit.* Hæc possent ferri , si Macedones ita quererentur † postquàm à Caspio Mari rectà ad Septem-

* *Lib. IX. c.* 3.

§ *Lib. IX. c. IV*, 18.

† *Vide* Pedonis Albinovani *fragmentum , de navigatione Germanici per Germanicum Oceanum , apud* M. An. Senecam *Suasor. I.*

temtriones ducti fuissent, per aliquot menses, & quidem circa brumam; vidissent anim noctes præter modum augeri, & frigus intendi. Sed euntibus in Austrum, solémque quotidie altiorem supra capita cernentibus, & calorem augeri sentientibus; suspicio nulla esse potuit æternæ noctis, immobilis freti, & emorientis naturæ. Verùm homo declamitando adsuetus tam pulcrum locum prætermittere non potuit. Conferantur hæc cum iis, quæ ex declamatoribus collegit *M. An. Senecá* Suasoriâ primâ, & germana videbuntur, ac forsan inde expressa. Illic enim deliberanti Alexandro, an Oceanum navigaturus sit, dissuadet *Avitus* hisce verbis: *Stat immotum mare, & quasi, deficiente in suo fine naturâ, pigra moles; novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit; confusa lux altâ caligine, & interceptus tenebris dies; ipsum verò grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota sidera. Oscus* verò: *Tempus est*, inquit, *Alexandrum cum orbe & cum sole desinere*, &c. *Nescio quid humanis natura subduxit oculis, extrema nox obruit. Musa* denique: *Fœda belluarum magnitudo: & immobile profundum testantur, Alexander, nihil ultra*

esse

esse quod vincas; revertere. Quæ omnia portentosa Astronomiæ non omnino imperitis, pulcra tamen sine dubio videbantur *Curtio*; alioquin imitatus non esset.

6. Nec dixeris illo ævo, quo vixit *Curtius*, Astronomiam satis notam nondum fuisse, ut ejusmodi errores caveri possent; quòd si ad Alexandri ætatem adscenderimus, minorem etiam ejus fuisse disciplinæ cognitionem, ideóque & *Curtium* & milites Alexandri potuisse, sine dedecore, ejus modi sermones habere. Fateor inter Rhetoras, Astronomiam vulgò notam non fuisse; sed quæ scripsit *Ptolemæus*, non multò recentior *Curtio*, ostendunt sat notam fuisse, ut ejusmodi ineptiæ vitari possent; neque enim *Ptolemæus* ejus scientiæ inventor fuit, sed cultor dumtaxat & propagator. Nec talia dicere poterant milites Alexandri, inter quos erant Chaldæi, Ægyptiíque Astronomiæ periti, & vicini præterea locis, de quibus ea monstra jactantur. Ac sanè *Arrianus*, qui Cœnum etiam dissuadentem Alexandro, ne ulteriùs pergeret, inducit Lib. V. sub finem, nullas habet ejusmodi περπερολογίας, ex solo cerebro otiosorum Rhetorum natas.

7. Nunc

7. Nunc ut ad Geographiam veniam, quæ, quatenus ſaltem ſpectat deſcriptionem, ſitúmque regionum, notior multò erat, quàm Aſtronomia; immania etiam ſunt peccata, quæ in eam admiſit *Curtius*. Hanc verò Hiſtorico minùs utilem eſſe nemo dixerit, cùm ſine ejus cognitione, neceſſe ſit ut itinera, expeditionéſque exercituum perversè deſcribat, Lectorémque locorum imperitum ſubinde fallat; quemadmodum facit *Curtius*, niſi Lectores à viro Geographiæ peritiore admoneantur. *Polybius* certè, antequàm manum hiſtoriæ ſuæ admoveret, luſtrare ipſe voluit loca potiſſima, de quibus erat loquuturus; ne in peccata incideret, in quæ delapſi fuerant veteres Hiſtorici, quibus minùs notus erat terrarum orbis. * Τὸ πλεῖον, inquit, τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις τῆς χώρας συγκυροῦσαν θάλατταν. ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιήσωμεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης: interprete Iſ. Caſaubono: *cùm tot pericula tantóſque ſuſcepimus labores, quantos in peregrinatione Africæ, Hiſpaniæ,*

* *Lib. III. p. 293. Ed. Amſtel.*

Hispaniæ, item Galliæ, & maris externi, quà has regiones alluit, exantlavimus; id potissimùm spectavimus, ut Antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, & illos quoque tractum nostri orbis Græcis hominibus aperiremus. Superiùs transitu Hannibalis per Alpes narrato, * ἡμεῖς, inquit, περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτὸς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως ἕνεκα καὶ θέας: *nos autem de hisce rebus eo majore fiduciâ scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant; & quòd loca ipsi lustravimus, qui visendi studio ac veritatis noscendæ, Alpes adiimus.* Sic & *Diodorus* Siculus, initio Historiæ: μετὰ πολλῆς κακοπαθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γενηθῶμεν. πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἀγνοίας τῶν τόπων διήμαρτον. οὐχ οἱ τυχόντες μόνον τῶν συγγραφέων ἀλλά τινες καὶ τῶν τῇ δόξῃ πεπρωτευκότων: *cum multa molestia & periculis, peragravimus magnam Asiæ & Europæ partem, ut maximè necessarios & plerosque tractus ipsi videremus. Multùm enim locorum inscitiâ peccatum est, non tantùm*

* *Eod Lib. p* 280.

tantùm à vulgo Scriptorum, sed nonnullis etiam, qui primum gloriæ decus obtinent. Hæc quidem non à quovis Hiſtorico exigi queant; at minimùm à *Curtio* lectam oportuit deſcriptionem Geographicam tractuum, quos ſubdidit Alexander; quales ſine dubio multæ eo ævo exſtabant, præter eas quas *Curtio* antiquiores etiamnum habemus. Nihil tamen minùs curaſſe videtur, quàm ut regionum, de quibus loquuturus erat, ſitus teneret, ſicut ex re ipſa liquebit.

8. *Claudius Salmaſius* Exercitationum Plinianarum Cap. XL. pag. 582. Ed. Ultrajectinæ, dudum obſervavit *Curtium nugari* (Lib. III. c. 1.) *qui Lycum & Marſyam confundit, cùm Marſyas Apameam adluat, vel interfluat, Lycus Laodiceam.* Sed in ſitu minorum fluviorum erranti venia debetur, quæ vix concedatur aliis erroribus, quibus ipſa Geographiæ elementa convelluntur. Audi hac de re *Lucianum* de conſcribenda Hiſtoria: τὸ καὶ περὶ τοὺς τόπους αὐτοὺς ψεύδεσθαι, οὐ παρασάγγας μόνον, ἀλλὰ καὶ σταθμοὺς ὅλους, τίνι τῶν καλῶν ἔοικεν; *Etiam circa locos ipſos mentiri, non paraſangas tantùm, ſed & integras manſiones, cuinam egregiorum* (hiſtoricorum) *ſimile eſt?* Sic loquitur *Curtius* de ſitu celeberrimi Ham-

monis Oraculi, qui notissimus fuit, ut liqueat illi ignota fuisse & Clima cœli, & vicinorum sedes: * *Cœli mira temperies, verno tempori maximè similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit.* Quis nisi planè ἀγεωγράφητος ignorat eam non esse temperiem interioris Libyæ, circa vigesimum gradum latitudinis septentrionalis? At præsentiæ Dei miraculum hoc tribuebatur à nonnullis Scriptoribus; quos sequutus pueriliter *Curtius*, qui non verissima, sed παραδοξώτατα solet seligere. Similia etiam † *Diodorus* Siculus ex iisdem fortè Scriptoribus hauserat. Sed *Arrianus*, haud paullò acutiore judicio præditus, quàm uterque, § ejusmodi nugas omittit.

9. Sic verò describit *Curtius* finitimarum gentium situm: Accolæ *sedis sunt ab oriente proximi Æthiopum; in meridiem versus Arabes spectant, Troglodytis cognomen est, quorum regio usque ad rubrum mare excurrit. At quà vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant; à Septentrione Nasamones sunt, Gens Syrtica, navigiorum spoliis quæstuosa; quippe obsident littora, & æstu destituta navigia, notis sibi vadis,*

* *Lib. IV. C. VII,* 17. † *Lib. XVII. p.* 527.
§ *Initio Lib. III.*

vadis, *occupant.* Inspiciantur *Ptolemæi* Alexandrini, ac proinde eorum locorum peritioris, tabulæ, & apparebit ad Orientem vicinos fuisse Nitriotas populos, & Oasitas Nomos, deinde superiorem Ægyptum, ac tandem Arabas, qui Troglodytæ dicebantur, quos malè ad meridiem collocat *Curtius*, & amplioris æquo tractûs incolas facit. Ad meridiem erant primùm Libyes; deinde remotiores Æthiopes. Ad occidentem incolebant Nasamones, qui an vagarentur ad Syrtes usque nescio. Ad septentrionem erant Libyes, Ægyptiis vicini, qui tractum maritimum inter Alexandriam & Cyrenas porrectum occupabant. Paullò aliter *Diodorus*, sed tamen ad hæc magis accedit, quàm ad Curtianam Geographiam: περιοικοῦσι κατὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ δύσιν Αἰθίοπες, κατὰ δὲ τὴν ἄρκτον Λιβύων νομαδικῶν ἔθνος, καὶ τὸ πρὸς τὴν μεσόγειον ἀνῆκον τὸ τῶν Νασαμώνων ὀνομαζόμενον ἔθνος: *circum habitant ad meridiem & occasum Æthiopes; ad septentrionem Libyum gens erratica, ad mediterraneum verò tractum porrecta gens quæ dicitur Nasamonum.* Postrema verba minùs accurata sunt, nam mediterraneus tractus & meridianus idem sunt, & Nasamones potiùs ad occasum

erant collocandi; ne jam dicam à *Diodoro* omissos orientales Hammonis accolas.

10. Non peritiùs describit *Curtius* iter Alexandri ex Assyria Babylonem versùs, decursúmque Tigris & Euphratis. Postquàm narravit Arbela ab Alexandro capta fuisse, docet hinc profectum exercitum rectà Babylonem duxisse, ejúsque itineris descriptionem ita orditur: * *Euntibus à parte lævâ, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campestre iter est.* Manifestum est *Curtium* designare Arabiam Euphrati proximam, quam perperam existimat esse odoriferam illam, seu quæ *Felix* dici solet; cùm sit *Arabia deserta.* Deinde falsò *à læva euntibus*, ex Assyria, nempe, Babylonem, Arabiam collocat; cùm sit Arabia deserta ad dextram, procul verò ad meridiem aromatifera.

11. De Tigri & Euphrate, paullò pòst ita loquitur: *Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt — Iidem, cùm Mediæ & Gordianorum terras secare cœperunt, paullatim in arctius coëunt,* &c. Potest hoc dici de Gordiæorum solo, at de Media dici non potest; quam non

* *Lib. V. C. I. 13.*

non modò Euphrates nequaquam attingit, sed ne Tigris quidem, qui magis ad Orientem fluit, quàm Euphrates. Alluit Tigris occidentales partes Assyriæ, sed aliquot dierum itinere, à Medorum finibus, abest. Scio *Diodorum* Siculum, Lib. II. dicere hos fluvios * ἐνεχθέντας διὰ Μηδίας καὶ Παραιτακηνῆς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν: *delatos per Mediam & Parætacenen, incidere in Mesopotamiam.* Sed non minùs errat, omniúmque Geographorum veterum & recentiorum auctoritate facilè potest confutari. *Parætacenen* septentrionalem tractum Persidis vocat *Ptolemæus*, quò usque porrectum fuisse Tigrim nemo somniavit.

12. Ut decursum duorum nobilissimorum fluviorum multò ampliorem facit *Curtius*, quàm est: sic & tractus terrarum nimiùm quandoque amplificat, ut cùm de Bactriana ita loquitur: † *Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virisque & spatio locorum nulli earum gentium secunda; tertiam partem Asiæ tenet.* Quod nemo Geographorum somniando cogitavit, nemo, præter nostrum, scripsit.

13. Sed longè maximus error *Curtii* in eo situs est, quòd *Pontum Euxinum* subin-

* *Pag. 99. Ed. Rhodom.* † *Lib. V. C. X, 3.*

de miſcet cum mari *Caſpio*, & *Caucaſum* cum *Parapaniſo* vel *Parapamiſo*; ex quo errore factum eſt, ut ſitum vicinorum omnium locorum confuderit. Scio eum à Græcis nonnullis Scriptoribus, qui haud aliter errarant, deceptum fuiſſe; ſed niſi imperitus Geographiæ fuiſſet, numquam ſibi tam turpiter imponi eſſet paſſus. Certè *Eratoſthenes* Cyrenæus hunc eorum, qui res geſtas Alexandri ſcripſerant, errorem dudum rectè animadverterat; cui mirum eſt *Arrianum*, judicii ceteroqui ſubacti Hiſtoricum, veritum eſſe adſentiri, cùm res eſſet manifeſta. Dicebat *Eratoſthenes*, Macedonas, ut æquarent Alexandrum Baccho & Herculi, finxiſſe eum loca victoriis emenſum eſſe, quæ illi adierant; * τὸν δὲ Καύκασον τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Πόντου εἰς τὰ πρὸς ἕω μέρη τῆς γῆς καὶ τὴν Παραπαμισάδων χώραν, ὡς ἐπὶ Ἴνδους, μετάγειν τῷ λόγῳ τοὺς Μακεδόνας, Παραπάμισον ὄντα τὸ ὄρος αὐτοὺς καλοῦντας Καύκασον, τοῦ Ἀλεξάνδρου ἕνεκα δόξης, ὡς ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἄρα ἐλθόντα Ἀλέξανδρον: *Caucaſum verò montem ex Ponto ad orientales terræ partes & Parapamiſadarum regionem, ad Indos, nimirum, Macedonas ſuis ſermonibus transferre, & Parapamiſum montem Caucaſum vocare, in*

* *Apud* Arrianum *Lib.V. p.* 102. *Ed.*Hen. Stephani.

Alexandri gloriam, ut pote qui Caucasum superarit. Similia animadvertit *Strabo*, Geographiæ Lib. XI. p. 348. Ed. Genevensis Casaubonianæ.

14. Ex hoc uno errore multi, ut dixi, profluxerunt, quasi ex illo fonte scaturientes, qui passim, apud *Curtium*, attendentibus occurrent. Aliquot tantùm exempla proferemus, ex quibus facilè de ceteris judicium feretur. Ideò Darius, in alteris ad Alexandrum * litteris, rhetorico fumo, non regiâ gravitate, refertis, inducitur dicens *transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrim & Araxem*, quasi *Araxes* esset remotior ad orientem, quàm Tigris; cùm sit Armeniæ fluvius, in mare Caspium ab occasu influens, ad meridiem Caucasi. Paullò pòst, idem Darius, ex Persarum Rege in declamatorem Asiam ignorantem subitò mutatus, quærit ab Alexandro, quando aditurus sit *Sogdianos & Arachosios, nomine tantùm notos, ceteràsque gentes ad Caucasum & Tanaïm pertinentes*; cùm Darius non multò minùs abesset à Caucaso & Tanaï, quàm Alexander. Sed quia notum erat Tanaïm esse ultra Caucasum ad Septentrionem, translato hoc monte ad Bactrianæ fines, fuit etiam

* *Lib. VI. c. IV, 4.*

illuc, invitâ naturâ, derivandus Tanaïs. Indidem * *Cercetæ*, *Mosyni* & *Chalybes*, populi ad ortum Ponti Euxini, meridiémque Caucasi siti, *à læva sunt* Hyrcanis; *Ab altera parte Leucosyri*, hoc est, Cappadoces. Hinc inter probabiles opiniones refertur eorum sententia, qui in Caspium mare † *Mæotin paludem cadere putant*. Vice versâ, fluvios & tractus Asiæ minoris, ad meridiem Ponti Euxini sitos, transfert in superiorem Asiam, meridianásque Caspio mari plagas. § *Hyrcaniæ*, inquit, *finitima gens Amazonum*, *circa Thermodoonta amnem*, *Themiscyræ incolentium campos*. Quem fluvium, quámque urbem Cappadociæ esse nemo nescit. Tum quasi hæc regio & Colchis eadem esset, subdit: *Reginam habebant Thalestrim omnibus inter Caucasum montem & Phasim amnem imperitantem*; quo tamen in loco, verum Caucaso situm servat. Alibi, simili errore, dicit * Arachosiorum *regionem ad Ponticum mare pertinere*.

15. Non multò pòst, postquàm descripsit Parapamisadarum gentem, haud aliter ac Laponiam hodie describunt, ut jam antea diximus, ait † inde agmen processisse

* *Lib. VI. C. IV*, 17. † *Ibid* 18. § *Cap. V*, 24.
* *Lib. VII. C. III*, 4. † *Ibidem*. 19.

cessisse ad *Caucasum; cujus dorsum*, inquit, *Asiam perpetuo jugo dividit. Hinc simul mare, quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum, & amnem Araxem aliáque regionis Scythicæ deserta spectat.* Manifestò miscet *Caucasum*, cum monte *Tauro*, ut inspectæ quævis tabulæ docebunt; sed *Araxis* fluvii hîc suo loco meminit, cùm alibi de eo loquatur, quasi ultra Tigrim esset. Postea tamen distinguit: *Taurus*, inquit, *secundæ magnitudinis mons committitur Caucaso, à Cappadocia se attollens Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur.* In sequentibus miro errore, *Caspium* mare ab *Hyrcano* distinguit. * *Asiæ*, inquit, *omnia fere flumina, alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt.* Mox † à Pontico mari, quasi Bactrianæ vicino, ventos in eam regionem spirare ait, & quidquid sabuli in campis jacet converrere.

16. Superato *Oxo*, quem ab ortu in Caspium mare incidere notum est, Alexander procedit ad *Tanaim* amnem, quasi nullus esset propior fluvius. Néve dubitare possimus propriè dictum Tanaim intelligi, narrat noster ab Alexandro missum Peni-dam

* *Ibidem.* 21. † *Cap. IV*, 27. *ubi iter facientibus per Bactrianam aptat quæ de Libya dicuntur.*

dam quemdam ex amicis, ad eos Scythas qui Europam incolunt, denuntiaturum ne Tanaim amnem regionis, injussu regis, transirent. * Ex tota narratione, liquet *Curtium* existimasse Tanaï Bactrianam à Scythia separari; adeóque ingens illud spatium, quod à palude Mæotide ad Iaxartum fluvium, Caspio mari influentem ab ortu, porrigitur, pro nullo habuisse; quo errore, major nullus admitti poterat; nec plures quæremus. Excusare fortè quis tentet *Curtium*, exemplo Græcorum, quos sequutus erat; quod elevat quidem culpam, sed non tollit; nam non est Historici exscribere quæcumque ab aliis ante se scripta sunt, sine examine. *Arrianus* saltem sub finem Lib. III. significat postquàm nomen Tanaïs adhibuisset, alium esse Tanaïm ab eo, qui aquas in Mæotin paludem evolvit. Præterea ex allatis, manifestò liquet *Curtio* nullam planè fuisse cognitionem sitûs horum locorum, atque ab illo vera falsis perpetuò ferè mista fuisse. Fuerunt etiam qui emendationibus, aut potiùs violentis depravationibus, tentarint *Curtium* cum veriore Geographia in concordiam redigere; quasi quisquam de ejus, hac in parte, imperi-

tia

* *Capp. V, VI, VII, & VIII.*

tia dubitare possit, aut liceat tot loca, invitis omnibus Manuscriptis, emendare! Certè si hoc liceret, passim legeremus apud Veteres, Criticorum operâ, non quæ illi scripserant; sed quæ scribere debuerant, aut quæ debuisse viderentur hodiernis Criticis.

CAPUT III.

A Q. Curtio malè eligi, quæ sequatur, & fabulas subinde describi.

1. CONQUERITUR alicubi *Arrianus*, οὐδὲ τοὺς πάνυ πιστοὺς εἰς ἀφήγησιν καὶ ξυγγενομένους ἐν τῷ τότε Ἀλεξάνδρῳ, ὑπὲρ τῶν γνωρίμων τε καὶ οὐ λαθόντων σφᾶς ὅπως διεπράχθη, ξύμφωνα ἀναγράψαι: *ne quidem fide dignissimos, ad narrationem quod attinet, & qui tunc Alexandri comites fuerunt de rebus notis, neque ipsis, quomodo sint gesta, latentibus convenientia scripsisse.* Quod, ex *Aristobuli* & *Ptolemæi* historiis prolato exemplo, probat. Nec quisquam est, qui tempus aliquod in legendis Historiis posuerit, cui plura similia non occurrerint.

2. Sunt autem duo genera hominum, qui

qui ex antiquis monumentis Historias contexere seu, ut loquitur initio Historiæ *Herodianus*, πάλαι γεγονότων μνήμην ἀνανεώσασθαι, *olim gestorum memoriam renovare* aggrediuntur. Alii, quantùm licet, veritatem expiscari conantur, & diligenter omnia expendunt, ut verisimillimam sequantur narrationem, cùm non licet res exploratas proferre. Alii verò de veritate non multùm laborantes ea eligunt, quæ maximè mirabilia videntur; quia faciliùs exornari possunt, & grandiori orationi materiam suppeditant. Hi, ut egregiè idem Historicus, παιδείας κλέος ἀΐδιον μνώμενοι, ὅπως μὴ σιωπήσαντες λάθοιεν εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι, τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθησαν φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας. θαρροῦντες ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται: hoc est, interprete *Ang. Politiano*: *dum famam eruditionis affectant, nomenque suum conantur ab injuria oblivionis asserere, minùs sanè multam in veri pervestigatione, quàm in exornanda componendáque oratione, industriam posuerunt; rati, scilicet, neque si quid, in rebus à suo sæculo remotissimis, falsi proderetur posse refelli, & se*

& se tamen suavitate narrationis, amplissimum laboris, ingeniique sui fructum percepturos.

3. In posteriorum numero fuisse *Q. Curtium* res ipsa ostendit, etiam me tacente. Pauca dumtaxat exempla proferam, ceteris diligentiæ Lectoris, qui rem penitiùs cognoscere avebit, relictis. In plerisque præliis, in quibus victores fuere Macedones, numerum hostium occisorum planè incredibilem profert, præsertim si cum paucitate Macedonum, quos in iis cecidisse narrat, comparetur. In prælio ad Issum commisso, * *cæsa sunt Persarum peditum centum millia, decem verò millia interfecta equitum.* Incredibilis per se est ille numerus, nam quamvis Persæ nequaquam essent, fortitudine aut scientiâ militari, æquiparandi cum Macedonibus, attamen non erant planè pecudes. Incredibilior erit, si, ut dicit *Curtius, ex parte Alexandri quatuor & quingenti* dumtaxat *saucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati, equitum centum quinquaginta interfecti.* Ut hoc esset, oportuisset gladios Persarum fuisse ligneos, nec ulla tela cuspidibus ferreis præfixa; aut Macedonas Vulcaniis armis

* *Lib. III. C. XI, 27.*

armis fuisse tectos, ad quæ accidentia aut impacta mortalium fabrorum arma illico frangerentur; Macedonum verò gladios & tela non modò durissimo chalybe fabrefacta, sed numquam frustra mota, aut conjecta. Nam ipse *Curtius* docet circa Darium memorabilem editam fuisse pugnam, strenuéque certasse cùm Oxathrem Darii fratrem, tum Satrapas varios; atque in dextro cornu, primùm Persas equites superiores fuisse. Erant præterea triginta millia Græcorum, *qui haud sanè fugientibus similes evaserunt.* Quis credat Persis & Græcis non fictè, saltem per breve tempus, pugnantibus, occisos dumtaxat ducentos Macedonas? Fateor ab aliis Historicis non multò minorem numerum Persarum cæsorum, nec majorem mortuorum Macedonum proditum esse; sed erat accuratioris Historici non facilè iis credere, aut si nihil verisimilius occurreret, obiter significare sibi videri non ex vero numerum illum cæsorum scriptum esse. Certè * *Arrianus* ait quidem Persarum cæsas fuisse decem myriadas, inter quas myriada equitum recenset; sed eorum qui perierunt è Macedonibus numerum non init, sine dubio quia

* *Sub finem Lib. II.*

quia eum pudebat ſtultitiæ eorum, qui ducentos aut trecentos dumtaxat Macedonas cecidiſſe ſcripſerant.

4. In altero prælio, quo Alexander Darium prorſus debellavit, & in quo acriùs multò pugnaſſe dicuntur Perſæ, * *cecidere*, ut ait *Curtius*, *Perſarum*, *quorum numerum definire potuerunt victores*, *millia* XL. *Macedonum minùs quàm trecenti deſiderati*. Hæc quoque ſunt incredibilia, quamvis non uſque adeò à veriſimilitudine abeant ac priora. At dignus eſt † *Arrianus*, qui irrideatur, cùm nullâ additâ ſignificatione judicii ſui, dicat narrari triginta myriadas Perſarum interiiſſe, Macedonum verò ſummùm centum. Sed rariùs ita peccat, neque de hoc peccato, de reliqua ejus hiſtoria, judicium ferri debet.

5. Verùm *Curtius* non modò in præliis Perſarum & Macedonum, talia habet; ſed etiam in pugna Macedonum contra Lacedæmonios, quæ narratur initio Lib. VI. Quamvis pars deſcriptionis ejus prælii interciderit, apparet tamen ex iis quæ ſuperſunt, Lacedæmonios diu victoriam dubiam feciſſe Macedonibus, ac proinde inultos nequaquam cecidiſſe. Quinimò Laconum virtutem ut pingeret *Curtius*,

* *Lib. IV. C. XVI. 26.* † *Lib. III. p. 63.*

rhetoricos omnes colores absumsit; attamen post tam pertinax prælium, *cecidere*, inquit, *Lacedæmoniorum V millia & CCCLX, ex Macedonibus haud ampliùs CCC.* Nemo hæc tulerit, qui sciverit quâ audaciâ, & pertinaciâ pugnare solerent Lacedæmonii; hoc est, qui non fuerit in Græcorum Historiis planè tiro. *Diodorus* certè Siculus, cùm de numero Lacedæmoniorum & sociorum cæsorum consentiat propemodum cum Scriptoribus, quos sequutus est *Curtius*, nam sexaginta dumtaxat viros numero allato detrahit, ait cecidisse * τ͂ μετ' Ἀντιπάτρου τετρακισχιλίους καὶ πεντακοσίους, *ter mille quingentos*. Crederem emendandum hinc *Curtium*, nisi ex multis aliis locis constaret hominem παράδοξα studiosè esse sectatum, quæ certè loca emendari omnia nequeunt.

6. Visne scire, quâ lege hoc sibi licere existimarit *Curtius*? Audi *Ciceronem* ingenium & consuetudinem Rhetorum, qui Historias scriptitabant, pulcherrimè describentem: † *Concessum est*, inquit, *Rhetoribus ementiri in Historiis, ut aliquid dicere possint argutius*; § *ut enim tu nunc de*

* *Lib. XVII. p. 357.* † *In Bruto, num. 42, 43.* § *Loquitur Atticus, respicitque ad id quod Cicero dixerat de morte Coriolani.*

de Coriolano; sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam quem Thucydides, qui Atheniensis erat & summo loco natus, summusque vir & paullò ætate posterior, tantùm mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem; hunc isti aiunt, cùm taurum immolavisset, excepisse sanguinem paterâ, & eo poto mortuum concidisse. Hanc enim mortem Rhetoricè & Tragicè ornare potuerunt; illa mors vulgaris nullam materiem præbebat ad ornatum.

7. Non alia de causa, *Curtius* fabulas, quas in antiquioribus Scriptoribus inveniebat, & quas veri amans Historicus aut prætermisisset, aut commemoratas arguisset mendacii, avidè arripuit, & pro veris magnificâ oratione descripsit. Ejusmodi est fabula, quâ Thalestris Amazonum Regina dicitur ad Alexandrum ivisse, prolis suscipiendæ causâ, quam fabulam seriò narrat *Curtius* *: *Erat*, inquit, *Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ campos incolentium. Reginam habebant Thalestrim, omnibus inter Caucasum montem, & Phasin amnem imperitantem.* Peccata hîc sunt, ut antea ostendimus, immania

* *Lib. VI. c. 5.*

in Geographiam, eóque absurdiora, quòd ipsum iter Alexandri, ut à *Curtio* narratur, eum in rectam viam revocare debuerat, adeóque docere inane esse quod de Amazonibus jactabatur; nam si Phasis & Caucasus ad ortum Hyrcaniæ fuissent, & interjectus tractus paruisset Thalestri; Alexandrum, in Bactrianos & Sogdianos euntem, necesse erat per ejus fines transire, & ab ea auxiliares copias exposcere, ut vicinis ejus bellum inferret; quod tamen factum non esse liquet, ex ipsius *Curtii* narratione, in qua nulla Amazonum postea mentio.

8. Pergit tamen *Curtius*, his verbis: *Hæc, cupidine visendi regis accensa, finibus regni sui excessit* (in Hyrcaniam itura, illic enim erat tunc Alexander) *& cùm haud procul abesset præmisit indicantes venisse Reginam, adeundi ejus cognoscendíque avidam. Protinus factâ potestate veniendi, ceteris jussis subsistere,* CCC *feminis comitata processit.* Cetera non describam, legent ea qui volent in *Curtio*. Non ostendam etiam esse fabulam; qui enim illico rem non olfacit naso caret, nec dignus est quem ad rectiorem sententiam revocemus. Fabulæ hujus originem ostendit olim pater meus, *Quæstionum Academicarum* II. quam, si videatur, adito. 9. Fa-

9. Fabulosa etiam sunt, quæ de perturbatione & metu Macedonum tumidè narrantur, * cùm primùm æstum Oceani vidissent; nam res erat Græcis jam dudum nota, ut ex *Herodoto* aliísque Scriptoribus, qui ante Alexandrum vixerunt, liquet. Præterea à Persis, qui ad Oceanum usque incolebant, erántque in exercitu Alexandri, poterant moneri Macedones. Huc etiam accedit quòd æstus in mari Indico exiguus sit, nec tantos tumultus creare possit. Facilè quidem crediderim reciprocum Oceani æstum Macedonibus admirationi fuisse, sed tantas turbas creasse, quantas describit *Curtius*, quæ jam dixi me non patiuntur credere. At si rem ex vero narrasset, inutilis fuisset omnis ille rhetoricus fucus, quo eam incrustavit; & bella occasio prætermissa ostentandi, in descriptione inanis metûs, ingenii. Nemo etiam legisset pisces, mari destitutos, per siccum solum ambulantes. *Belluæ quoque*, inquit noster, *fluctibus destitutæ terribiles vagabantur.*

10. Non verius est quod habet, ad calcem totius operis, de cadavere Alexandri: *Septimus*, inquit, *dies erat, ex*

* *Lib. IX. c. 9.*

quo corpus regis jacebat in solio —— *Et non aliis, quàm Mesopotamiæ regione, fervidior æstus exsistit, adeò ut pleraque animalia, quæ in nudo solo deprehendit, exstinguat; tantus est vapor solis & cœli, quo cuncta velut igne torrentur.* —— *Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nullâ tabe, ne minimo quidem livore, corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituerat vultum.* Mendacia hæc sunt adulatorum Alexandri etiam mortui, aut declamatorum figmenta; ut omnia in Alexandro inusitata viderentur, útque mors ejus Tragicè ac Rhetoricè ornari posset. Liquet hoc ex collatione aliorum Historicorum, quam suppeditabit *Joan. Freinshemius*. Addendum his silentium *Arriani*, qui in hisce accuratissimus est.

11. At hoc *Curtius*, inquies, habuit ex aliis, quos etiam laudat *Plutarchus*. Non diffiteor, neque hoc etiam reprehendo, quòd scripserit id quod ab aliis proditum reperiebat; verùm hîc additum oportuit quod alia de re dicit *Arrianus*: * ταῦτα ἐμοὶ, ὡς μὴ ἀγνοεῖν δόξαιμι μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐστιν, ἢ ὡς πιστὰ ἐς ἀφήγησιν, ἀναγεγράφθω: *Quæ quidem à me, potiùs ne videar*

* *Lib. VII. sub finem.*

videar ignorare dicta esse, quàm ut fide & narratu digna, scripta sunto. Non dissimulandum tamen *Curtium* alicubi significasse se non omnia credidisse, quæ scriberet; verùm frequentiùs hoc dictum oportuit, quemadmodum ab *Arriano* prudenter factum est; iisque potissimùm locis, quæ attulimus, subjici debebat monitum illud, quod alibi legitur: * *PLURA transscribo quàm credo; nam nec affirmare sustineo de quibus dubito, nec subducere quæ accepi.* Quod si factum esset à nostro, ejus diligentiam laudaremus, nec fidem ac judicium requireremus.

CAPUT IV.

A Q. Curtio nonnulla malè descripta esse, alia repugnantia prodita.

1. IN descriptione falcatorum curruum, quibus utebantur Persæ, hæc habentur; *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant; utrimque à jugo ternos direxerant gladios;* quæ facilè possunt intelligi, sed sequuntur verba difficillima, nisi à proprietate vocum multùm recedamus,

* *Lib. IV. c. I, 34.*

mus, intelligamúsque non tam quod dixit, quàm quod dicere voluit Curtius: *& inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum ; aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demissæ, quidquid obvium, concitatis equis, fuisset amputaturæ.*

2. *Inter radios*, si propriè loquamur, nihil potest *eminere*, quod motum currûs non sufflaminet. Præterea quid sibi vult, *in adversum?* An poterant eminere *spicula*, nec tamen in *adversum* esse directa? Deinde quid sunt *summi rotarum orbes?* Estne summa pars *apsidis*, vel *canthi?* Sic videtur. Sed in rotæ cantho, neque summa pars est, neque infima, dum rota movetur; quia vicibus, omnes canthi partes sunt summæ & infimæ. Sic tamen intellexit rem *Curtius*; ut sequentia ostendunt: *& alia in terram demissa.* Sed quomodo ex cantho rotæ potuerunt *demitti* falces *in terram*, quæ ejus motum non impedirent? Igitur verè judicavit * *Joan. Schefferus*, hanc descriptionem esse impeditissimam; qui rectè etiam ostendit neque *Godesc. Stevechium*, neque *Matth. Raderum* potuisse pingere currus, ex descriptione *Curtii.*

3. Sed

* *De Re Vehiculari Lib. II. c. 15.*

3. Sed omnino videtur descriptionem currûs falcati, ad posteriorem partem quod attinet; non satis intellexisse *Curtius*, undecumque eam sumserit. Oportuit dicere non *inter radios eminuisse spicula*, sed ex cantho, seu apside rotæ; deinde ex summo axe geminas emissas falces, unam directam juxta longitudinem axis, aliam ex axe transversim ad terram demissam. Falces & spicula è rotis vel axe eminentia, & falx deorsum ex axe demissa, non modò erant ad secanda, lacerandáque obvia quæcumque starent; sed etiam ad eos, qui in tumultu, curruum impressione creato, hinc atque inde non procul cecidisse poterant, etiam jacentes abscindendos.

4. Ut appareat hanc fuisse falcatorum curruum formam, aut similem, duorum Scriptorum, Latini alterius, alterius Græci verbis eos describemus. Sic ergo de iis loquitur *Livius*, Lib. XXXVII. c. 41. *Falcatæ quadrigæ ——— armatæ in hunc maximè modum erant. Cuspides circa temonem, ab jugo, decem cubita exstantes velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent; & in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa*

ut quidquid ab latere objiceretur abſcinderet, hæc ut prolapſos, ſubeuntéſque contingeret. Pro hiſce quatuor falcibus, *Curtius* habet *ternos gladios*, minùs quàm falces timendos. Cetera ita deſcribit: *Item ab axibus rotarum utrimque bina, eodem modo diverſæ, deligabantur falces.* Hoc voluit *Curtius*, his verbis: *aliæ deinde falces in ſummis*, &c. ſed quæ abſurda ſunt, niſi ex *Livio* intelligantur. *Diodorus* verò Siculus, de his ipſis curribus falcatis, ita loquitur * Lib. XVII. Τούτων ἑκάστου (ἅρματος δρεπανηφόρου) παρ᾽ ἑκάτερον τῶν σειροφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν: *ex ſingulis enim, juxta equum utrumque funalem, ſpicula jugo affixa, trium ſpithamarum longitudine, prominebant, acie in adverſam (hoſtium) faciem converſâ.* Hæc reſpondent priori parti deſcriptionis Curtianæ, ſequentia verò poſteriori: πρὸς δὲ τῶν κατακλισέσι τῶν ἀξόνων ἐπ᾽ εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν ἔχοντα πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα. συνήρμοστο δὲ τῶν τούτων ἀρχαῖς δρέπανα: *in inflexionibus verò axium* (hoc eſt, ſub ipſo curru, quo lo-

co

* Pag. 530.

co axes currum ſuſtinent) *alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo habebant aciem faciei hoſtium obverſam ac priora, ſed longiora & latiora erant. Aptatæ etiam erant horum initiis falces*, hoc eſt, ſummis axibus. Crediderim hæc, aut ſimilia, à *Curtio* non ſatis intellecta, præbuiſſe ei deſcriptionis abſurdæ occaſionem; qua de re, videndus etiam *Joan. Schefferus*, qui tamen fruſtra nititur emendare *Curtium*, mutato *orbibus* in *apſibus*. Mihi mirum non eſt hominem, declamitandi dumtaxat arte inſtructum, peccaſſe in ejuſmodi deſcriptione; nec, reclamantibus Codicibus, peritiorem rei militaris facere voluerim. *Lucianus* ſimiliter irridet Corinthium neſcio quem Hiſtoricum ὅτι μηδὲ κατὰ τοίχου γεγραμμένον πόλεμον ἑωράκει, ἀλλ' οὐδὲ ὅπλα ἐκεῖνός γε ᾔδει, οὐδὲ μηχανήματα οἷά ἐστιν: *quod ne in pariete quidem pictum bellum viderat, neque arma norat, neque machinæ quales ſint*. Ideóque vult hiſtoricum ſuum hæc omnia vidiſſe.

5. Ignoſcendum Rhetori, ſi minùs rectè deſcripſerit falcatas quadrigas, quales numquam viderat; verùm vix venia dignus eſt, cùm in aliis rebus, per ſe perſpicuis, ceſpitat, ſecúmque non conſentit.

ſentit. Sic deſcribit locum, in quo alterum prælium cum Dario commiſit Alexander *: *Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vaſta planities; ne ſtirpes quidem & virgulta operiunt ſolum, libérque proſpectus oculorum, etiam quà procul receſſere, permittitur.* His præmiſſis, quis crederet ſubjuncturum *Curtium*: *Itaque ſi quà campi eminebant, juſſit æquari, totúmque faſtigium extendi?* Hæc planè contraria ſunt ſuperioribus; quæ ut conſentirent cum ſequentibus, dicendum erat: *ubique propemodum equitabilis & vaſta planities*; deinde ſubjiciendum: *quà verò campi eminebant*, &c. Verùm poſtea meminit etiam *editi collis*, & *montium*. † *In edito colle*, Mazæus cum delectis equitum conſederat, ſed paullò pòſt ad Darium rediit. *Macedones verò eum ipſum collem, quem deſeruerat, occupaverunt; nam & tutior planitie erat, & inde acies hoſtium, quæ in campo explicabatur, conſpici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, agminum diſcrimina atque ordinem prohibuit proſpici.* Hæc contraria ſunt, nam collis & montes impediunt proſpectum. Attamen ſimilia pæne [illegible] habet

* *Lib. IV. C. IX, 10.*

† *Cap. XII, 19. & ſeqq.*

habet *Arrianus* Lib. III. ubi campos, in quibus pugnatum est, describit.

6. Cùm ad Hypasim fluvium pervenisset Alexander, * *dubitabat*, an *Macedones tot emensi spatia terrarum, in acie & in castris senes facti*, sequuturi essent; quæ si intelligantur de bellis ab Alexandro gestis absurda sunt, cùm à paucis annis regnaret, & à paucioribus bellum Dario intulisset. Nec ignorabat hoc *Curtius*, qui infrà Alexandrum ita loquentem inducit: † *Victor utriusque regionis, post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum ætatis annum, videórne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, posse cessare?* At consenuerant, inquies, in bellis à Philippo gestis, quæ sunt conjungenda cum expeditione hac Alexandri. Verùm hoc frustra commemoratur, quia Alexandro imputare non poterant stipendia, quæ sub Philippo meruerant.

7. Attamen, ne quid dissimulem, quod ad defensionem *Curtii* faciat, vox *senex* quandoque hominem non provectæ admodum ætatis significat, ut colligere est ex verbis *Livii*, ubi ita veteranum Imperatorem Annibalem loquentem inducit §: *Quod ad me attinet, jam ætas senem in pa-*

triam

* *Lib. IX. C. II*, 19. † *C. VI.* 21. § *Lib. XXX. c.* 30.

triam revertentem, unde puer profectus sum, jam secundæ, jam adversæ res, ita erudierunt, ut rationem sequi, quàm fortunam malim. Verùm postea idem Annibal, apud Carthaginienses, **novem*, inquit, *annorum à vobis profectus, post trigesimum sextum annum redii.* Erat ergo annorum quadraginta quinque, quæ vix dicatur *senilis* ætas, si eâ voce id significemus quod vulgò γῆρας vocant Græci; at opposita pueritiæ, aut adolescentiæ, eo nomine appellari queat. Sic & in exercitu Alexandri, milites, qui ab octo annis signa ejus sequebantur, poterunt dici *senes facti;* si attigerant eamdem ætatem, quâ Annibal senem se vocabat; imò veriùs senes dici poterant, si quinquagesimo anno nomen militiæ dedissent.

8. Cœnus in oratione, quam pro toto exercitu habet, ita loquitur: *Jam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt* — † *quoto cuique lorica est? quis equum habet?* Quæ non sunt hyperbolæ, sed mendacia Historiæ contraria; quæ docet non semel pugnasse postea Alexandri exercitum, quod fieri non potuit sine armis. Præterea si allata ex Macedonia deerant, potuerant alia in Asia comparari, nec dux non improvidus

* *Cap. XXXVII.* † *Lib. IX C. III. 10. 11.*

providus inermes milites esse passus esset. Itaque *Curtius* hæc verba Cœno tribuere non potuit, nisi secum ipse pugnaret, quam in rem tumido stylo videtur abreptus fuisse.

CAPUT V.

A Q. Curtio inutilia quandoque narrari, necessaria verò omitti.

I. CUM infinitæ fuerint circumstantiæ, innumerique eventus, in rebus ab Alexandro gestis, omnia hæc narrari nequeunt; non modò quia pleraque Historicis latent, sed etiam quia delectus est habendus, circumcisisque inutilibus, necessaria dumtaxat seriei Historiæ sunt narranda. In jejuno argumento, & quod nisi accersitis ornamentis adaugeretur, nudum nimis & exile videretur, possint fortean ferri descriptiones rerum vulgarium; sed in copiosa materia, prorsus sunt intolerandæ. Sic se gesserant Historici, de quibus *Lucianus* in sæpiùs memorato libello: εἰσὶ γάρ τινες οἳ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων, καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν. ὑπὸ δὲ ἰδιωτείας, καὶ ἀπει-

ἀπειροκαλίας, καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων, ἢ σιωπητέων, τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοντες: *Sunt enim quidam qui rerum gestarum maximas & memoratu dignissimas omittunt, aut prætercurrunt. Præ imperitia autem & ineptia, & ignorantia dicendorum, vel tacendorum, res minimas, valde prolixè & studiosè immorando, persequuntur.* Ejusmodi sunt descriptiones, quibus, si alius quisquam, abundat *Q. Curtius*, quod paucis nobis demonstrandum est.

2. Quid est frequentius & notius fluviis? Attamen crebræ sunt eorum descriptiones, non ut singulares eorum naturas edoceatur Lector, aut quòd memorabile quidpiam ad eorum ripas sit gestum, quo fiat ut fluvii sint paucis Historico describendi; sed ut Scriptoris ingenium, in ejusmodi descriptionibus, admiremur. Sic pingit Marsyam Phrygiæ amnem: *Mediam, illâ tempestate, interfluebat Marsyas amnis, fabulosis Græcorum carminibus inclutus. Fons ejus ex summo montis cacumine excurrens in subjectam petram, magno strepitu aquarum, cadit. Inde diffusus circumjectos rigat campos, liquidus & suas dumtaxat undas trahens. Itaque color ejus, placido mari similis, locum Poëtarum mendacio fecit;*

fecit; quippe traditum est Nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe considere. Ceterùm quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet, at cùm extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas Lycum appellant. Si quam difficultatem creasset ille fluvius Alexandro, aut singulare quidpiam ad eum contigisset, ferri posset illa descriptio, quamquam operosior. Sed ut intelligas quàm inutilis sit, eam legendo omitto; & videbis, eâ prætermissâ, narrationi nihil deesse. Non ægrè fero describi à *Curtio** Cydnum amnem, qui mediam Tarson interfluebat; quòd in eo Alexander se abluere voluerit, & cùm in eum calidum adhuc corpus conjecisset, in gravissimum morbum inciderit. Non invitus, inquam, lego *Cydnum non spatio aquarum, sed liquore memorabilem; quippe leni tractu è fontibus labentem puro solo excipi; nec torrentes incurrere, qui placidè manantis alveum turbent. Itaque incorruptum, eumdémque frigidissimum, quippe multâ riparum amœnitate inumbratum, ubique fontibus suis similem in mare evadere.* Hæc enim Alexandrum invitare potuerunt, ut in eo se se ablueret, ideóque non sunt prorsus inutilia.

* *Lib. III. C. IV*, 8.

3. At nihil intererat describi Pasitigrin, ut ex tota serie Historiæ liquet. Sic tamen describitur; datâ enim operâ, verba *Curtii* affero, ut ex tædio legendi descriptiones fluviorum intelligat Lector, quàm penè putidè se se eos describendi arte venditet. * *Rex*, inquit, *quartis castris pervenit ad fluvium; Pasitigrin incolæ vocant; oritur in montibus Uxiorum, & per quinquaginta stadia, sylvestribus ripis, præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta stadia sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat.* Quid verò contigit Alexandro, ad hunc fluvium? Nihil, nisi quòd illum trajecit.

4. Inferiùs, † non majore necessitate adactus, describit iterum nescio quos § Persidis fluvios, quos *Araxem* & *Medum* vocat. *Araxes amnis*, inquit, *per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum. Medus à mari & ad meridiem versus, minor amnis eo quem accepit, evehitur; gignendæque herbæ non alius est aptior, quidquid alluit floribus vestiens. Platani quoque*

* *Lib. V. C. III*, 1. † *Lib. V. C. IV*, 7.

§ *Cavendum ne Armeniæ fluvios dici putemus, manifestò enim* Curtius *agit de Perside.*

quoque & populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum; quippe obumbratus amnis presso in solum dilabitur alveo, imminéntque colles ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte. Non notabo hîc Geographica peccata, quæ immania sunt, nam fluvios Armeniæ transfert in Persidem, & decursum eorum absurdè describit. Sat multa exempla ejus imperitiæ, in rebus Geographicis, antea attulimus. Luxuriantem tantùm Rhetoris stylum, & fluviorum inutilibus descriptionibus nimis gaudentis, Lectori expendendum offero.

5. Fortasse condonandum magis est quod de Zioberi Hyrcaniæ flumine narrat, quia singulare quidpiam est in ejus decursu, quod Alexander experientiâ cognoscere voluit. Verùm hoc solum dicendum erat, non alia, quæ ad rem nihil faciebant. Sic verò loquitur *: *Nemus præaltis densísque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria ferè stadia in longitudinem universus fluit; deinde saxo, quod alveolum interpellat,*

* *Lib. VI. C. IV, 4.*

lat, repercussus, duo itinera veluti dispensatis aquis aperit. Inde torrens & saxorum, per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit. Per CCC stadia conditus labitur, rursúsque velut ex alio fonte conceptus editur, & novum alveum intendit; priore sui parte spatiosior, quippe in latitudinem XIII. stadiorum diffunditur, rursúsque angustioribus coërcitus ripis, iter cogit. Tandem in alterum amnem cadit, cui Rhidago nomen est. Incolæ adfirmabant quæcumque dimissa essent in cavernam, qua propior est fonti, rursus ubi aliud os amnis aperit, exsistere. Itaque Alexander duos tauros, quà subeunt aquæ terram, præcipitari jubet; quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa videre qui missi erant, ut exciperent. Propter hoc postremum, satis erat dicere hunc fluvium, postquàm terram subiit, iterum exsistere. Reliqua sunt inutilia, & Rhetoris, non Historici.

6. Similiter describitur Polytimetus, fluvius Sogdianæ *: *Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis; Polytimetum vocant incolæ; fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt; deinde caverna accipit, & sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est aquæ meantis sonus; cùm ipsum solum,*

* *Lib. VII. C. X, 2.*

ſolum, ſub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem reſudet humore. Poſſem hiſce addere deſcriptionem fluviorum * Indiæ, ſed me jam tædet laboris, in exſcribendis inanibus hiſce Epiſodiis ; & Lectorem cordatiorem plura legere pigeret.

7. Sed ne quid diſſimulem, non ſolus fuit *Curtius*, qui in talibus peccavit, ut liquet ex *Luciano*, qui ſic loquitur de Hiſtorico quodam Græco: Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει, Θουκυδίδῃ καὶ οὗτος ὅμοιος, ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη, καὶ πεδία καὶ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ἑρμηνεύσας πρὸς τὸ σαφέστατον, καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο: *alius quiſpiam dicendi facultate celebris, ipſe etiam Thucydidi ſimilis, vel paulò melior, omnes urbes, omnes montes, & campos, & fluvios quàm planiſſimè & vividiſſimè, ut putabat, deſcripſit.* Ideò & poſtea, inter leges hiſtoricas, hanc tulit, ne quis ejuſmodi deſcriptionibus luxuriaret. Verba ejus proferemus poſtea, Cap. VIII.

8. Si conferatur *Curtius* paullò diligentiùs, cum aliis Scriptoribus rerum ab Alexandro geſtarum, & præſertim cum *Arriano*; multæ circumſtantiæ occurrent, à noſtro omiſſæ, quæ non parum faciunt ad Hiſtoriæ ſeriem, réſque quæ narrantur

* *Lib. VIII. C. IX.*

tur probè intelligendas. Plurimas memini me animadvertere, ex quibus unam, sed singularem, in medium afferam. Cùm legerem prælii ad Issum descriptionem, apud *Curtium*, nondum inspecto *Arriano*, planè mihi ex ignorantia Geographiæ errare videbatur, quemadmodum sæpe alibi; quòd circumstantiam necessariam omiserit. Ait * *eadem nocte & Alexandrum, ad fauces quibus Syria aditur; & Darium, ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse.* Veniebat Darius ab Euphrate, Alexander verò ab urbe Tarso. † Itaque videbatur Alexandri quidem dextrum cornu ad mare Cilicium fuisse, lævum ad montes; contrà verò Darii dextrum cornu debuisse ad montes spectare, sinistrum ad mare. Attamen Curtius § *à mari dextrum Darii cornu tectum* ait, * lævum verò Alexandri *ad mare pertinuisse.* Hæc concoquere non poteram, nec certè ex narratione *Curtii* intelligi possunt. At conjectis oculis in *Arrianum*, tota res patuit. Narrat Alexandrum, cùm audisset in Syria ad Sochos esse Darium, *Mallo* ad *Pylas* ivisse, earúmque angustias superasse,

* *Lib. III, C. VIII, 13.* † *Ut hæc probè intelligantur, oportet habere Asiæ Minoris Tabulam præ oculis.* § *Lib. III. C. VIII, 27.*
* *Ibid. C. IX, 8.*

peraſſe, & ad *Maryandrum* urbem caſtra poſuiſſe; Darium verò, qui neſciebat ab Alexandro Amanicas Pylas eſſe ſuperatas, eas tranſiiſſe ut in Ciliciam iret, & Iſſon occupaſſe. Itaque ut prælium iniretur, oportebat Alexandrum quidem ex Syria in Ciliciam redire; contra verò Darium convertere agmen, ut Alexandro occurreret. * Ὑπερβαλὼν, ait *Arrianus*, τὸ ὄρος Δαρεῖος τὸ κατὰ τὰς πύλας τὰς Ἀμανικὰς καλουμένας, ὡς ἐπὶ Ἰσσὸν προῆγε, καὶ ἐγένετο κατόπιν Ἀλεξάνδρου λαθών: *Darius ſuperato monte, qui eſt juxta Amanicas portas, ut vocantur, ad Iſſum duxit, & imprudens erat à tergo Alexandro.* Alexander verò, re intellectâ, † προπέμπει ὡς ἐπὶ τὰς πύλας τῶν ἱππέων ὀλίγους τινὰς καὶ τῶν τοξοτῶν, προκατασκεψομένους τὴν ὁδὸν τὴν ὀπίσω, ὡς ἐπὶ τὰς πύλας. καὶ αὐτὸς τῆς νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν πᾶσαν ᾔει, ὡς κατασχεῖν αὖθις τὰς πύλας: *præmittit ad portas paucos equites & ſagittarios, qui viam retro relictam priùs ſpecularentur, portas versùs. Ipſe verò nocte, ſumto toto exercitu, procedebat, ut iterum portas occuparet.* His occupatis, Alexander, inſtructo ad prælium exercitu, dextrum cornu ad montes habebat, ſiniſtrum verò ad mare.

 9. Res

* *Lib. II p. 34.* † *Ibid. p. 35.*

9. Res est clara, sed duo in hac narratione mira sunt, quî Darius potuerit ignorare Macedonas ad Maryandrum urbem consedisse; (si exploratores rem ignorabant, at non ignorabatur ab incolis eorum locorum, qui videntur in Darii partibus adhuc fuisse, eo tempore) & quî Alexander Darii exercitum Pylas transiisse ignoraverit, eúmque transeuntem non invaserit, cùm pars jam transgressa montes alteri auxilium ferre non posset; quâ ratione magnus Darii exercitus facilè ex parte, & sine periculo, cædi potuit. Attamen situs cornuum utriusque exercitûs, rem ita se habuisse ostendit. Ea autem quò magis mira est, eò minùs à *Curtio* prætermitti debuit; cùm præsertim, omissâ tam insigni circumstantiâ, ejus narratio intelligi non posset.

10. *Unâ nocte, & Alexandrum ad fauces, quibus Syria aditur, & Darium ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse* dicit. Certè Syriæ portæ, ut docet *Strabo* Lib. XIV. sunt ultra Maryandrum, Amanicæ verò non procul ab Isso. Sed dicendum omnino erat, factum hoc esse utriusque exercitûs errore, qui hostem quærebat ubi non erat; quod certè dignum fuit narratu. Verùm, ut quod

sentio

ſentio dicam, credibile eſt *Curtium* ſequutum Scriptorem, qui hoc omiſerat, nec tamen animadvertiſſe narrationi quidquam deeſſe. Sequentia hoc perſuadent, ubi narrat Macedonas, quos Darius oppreſſerat in urbe Iſſo, quæ erat ad occaſum Amanicarum Pylarum, & quibus manus amputaverat, *ad caſtra Macedonum penetraſſe, Darium quàm maximo curſu poſſet ſequi nuntiantes.* Non poterant nuntiare ſequi Darium, quem norant Ciliciam ingreſſum, quo tempore Alexander in Syriam ibat.

11. Interea veriſſimum eſt quod dixit *Curtius*, de ſitu utriuſque cornu exercituum, quamvis difficulter ex ejus ſola narratione intelligi queat. Hinc colligendum facillimè poſſe fieri, præſertim in brevioribus Hiſtoriis, ut ii occurrant nodi, qui vix ac ne vix quidem ſolvi poſſint; non quòd mentitus ſit Hiſtoricus, ſed quia circumſtantias omiſit, ſine quibus narrationis ſeries intelligi nequit. Quod veriſſimum eſt poteſt, ejuſmodi ſilentio, falſiſſimum videri; niſi ſit ad manum alius Hiſtoricus, qui rem pluribus narret. Non eſt ergo facilè incuſandus Hiſtoricus mendacii, quia partes narrationis non ſatis inter ſe cohærent; oportet præterea ar-

gumenta

gumenta suppetere, ex quibus res aliter, gesta esse intelligatur. Si nulla suppetant, cohibendum judicium, résque in medio relinquenda, donec lux alicunde affulgeat.

12. Possem & aliud omissionis genus, in *Q. Curtio*, ostendere, sed quod ei cum præstantissimis Historicis commune est, quamvis cum accuratæ narrationis legibus non consentiat. Sæpe, nimirum, ex serie orationis animadvertimus, in antecedentibus omissam esse circumstantiam, ex qua quæ postea dicuntur pendent; quæ quidem circumstantia interdum exigui est per se momenti, commemorari tamen suo loco debuit ab Historico; aut omitti quidquid intelligi difficulter potest, nisi præmissa fuerit. Omnia quidem non sunt in Historia dicenda, sed nihil omittendum ab iis, qui accuratorum Historicorum laudem referre volunt, quod narrationi tenebras offundat, si modò id resciri possit. Exempli causâ, *Curtius*, ubi descripsit quâ ratione Darius exercitum instruxisset, addit: * *uxorem, matrémque Regis & aliarum feminarum gregem in medium agmen acceperant.* Postea describit etiam aciem Macedonicam,

* *Lib. III. C. IX, 6.*

cedonicam, tum prælium. Nemo, qui eatenus leget, non credet Darii uxorem & matrem interfuisse prælio. At * ex sequentibus apparet eas in castris interea fuisse, nec scivisse quonam in cornu stetisset Darius. Itaque si vera prior illa circumstantia, oportuisset *Curtium* addidisse, Darii uxorem & matrem vidisse quidem instructam aciem, sed antequàm classicum caneretur rediisse in castra. Aut si hanc circumstantiam omittere voluit, & priorem prætermissam oportuit.

13. Alibi, † in descriptione expeditionis, quâ subacta est Bactriana, hæc leguntur: *hinc ad Craterum, qui Artacacna obsidebat, redit*, &c. Cujus tamen obsidionis inchoatæ nullam mentionem fecit, nam quod est antea: *in eorum obsidione Cratero relicto*, &c. ad aliam obsidionem spectat. Alio in loco §, postquàm descripsit Ptolemæum, cum omnibus turmis Hydaspis ripis obequitantem, quasi vadum quæreret, ut manum Pori distineret, dum Alexander fluvium paullò superiùs trajiciebat, subjicit illico narrationem prælii cum Poro; cui prælio interest etiam * Ptolemæus, quamvis cum

* *Ibid. C. XI, 24. & seqq.* † *Lib. VI. Cap. VI, 33.* § *Lib. VIII. C. XIII, 18.* * *C. XIV, 15.*

eum nuſquam dixerit tranſiiſſe. At res, inquies, ſatis intelligitur, neque enim Ptolemæus in acie eſſe poterat trans Hydaſpem, cum toto equitatu, niſi eum tranſmiſiſſet. At mora aliqua ad hoc opus fuit, & res digna erat quæ uno verbo ſignificaretur. Non dicam eam ab *Arriano*, ex *Ptolemæo* ipſo oculato teſte, aliter narrari, nam hoc non agimus.

14. Ejuſcemodi omiſſiones non fert, ſine dubio, accurata narratio; ſed quia, poſt alios optimos Scriptores, peccat hac in parte *Curtius*, eis condonemus *Curtii* delicta, ne nimis acrem in præſtantiſſimos viros cenſuram exercere videamur. Exempla hujuſce rei egregius Criticus, *Jacobus Perizonius*, ſuppeditabit Animadverſionum Hiſtoricarum Cap. IV. Unum nos addemus, quod nobis occurrit nuper aliud agentibus. Eſt apud *Herodianum*, Lib. II. C. IV, 1. ubi ita elegantiſſimus Scriptor de Pertinace: ἐπεὶ δὲ διεφοίτησεν ἡ φήμη τῶν τε λεχθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῇ συγκλητῷ, καὶ τῶν πρὸς δῆμον γραφέντων ὑπερήδοντο πάντες: *poſtea verò quàm fama vulgavit, quæ ille vel in Senatu dixiſſet, vel ad populum ſcripſiſſet, omnes lætabantur.* At nulla ante mentio ullius Edicti, quo populum compellaſſet Pertinax.

15. Anim-

15. Animadverterunt etiam viri docti, ex collatione Historiæ Curtianæ, cum *Arriano*, aliisque Scriptoribus, qui omnes res gestas Alexandri litteris mandarunt, aut obiter attigerunt, „ * *Curtium* in po-„ stremis Libris valde properare; quæ-„ dam magna negotia omnino præter-„ mittere, alia leviter attingere. Quo „ factum putant, ut expeditionem in al-„ terum Porum, illius magni nepotem, „ cujus præter *Arrianum* etiam *Strabo* me-„ minit, verbo tantùm signarit. Cujus rei & alia exempla proferri possent, nisi nos quoque ad hujus Opusculi finem properaremus.

CAPUT. VI.

Q. Curtius perperam fabularum Græcarum documenta, apud Indos quærit, Asiæque remotissimis amnibus nomina Græca imponit.

1. VITIUM est Græcis & Romanis Scriptoribus commune, ut Numina sua, & fabulas in Græcia atque in Italia natas, & pænè dixerim mortuas (nam nonnisi à pueris tandem credebantur) quærant inter Barbaros; qui numquam

* *Joan. Freinshemius ad Curt. Lib. IX. Cap. I. 8.*

quam quidquam de iis audiverant, antequàm Græci & Romani eorum regiones adirent. De eo pluribus egimus, hujus *Artis Criticæ* Part. II. Sect. I. C. XIII. Sed hîc ostendemus *Curtium* nostrum ejus immunem non fuisse, & temerè etiam sequutum esse Græcos Scriptores, qui nomina habebant non vera, sed in Græcam Linguam detorta fluviorum, & locorum apud Indos, quos constat Græcæ Linguæ ignaros fuisse. Præterea eorumdem Græcorum pravam consuetudinem imitatur, qui quandoque nomina propria barbara Græcè interpretantur, & pro nominibus veris, interpretamenta sua nobis obtrudunt. Quod perinde est ac si Galli nomina Germanica nunc immutarent in voces Gallicas, nunc interpretarentur, iisque suis interpretationibus Germanicorum nominum loco uterentur. Quis verò ferret historiam Gallicam rerum à *Gustavo Adolpho*, Sueonum Rege, in Germania gestarum eo modo scriptam? Ignoscimus tamen Veteribus, qui similia peccarunt, quia id peccatum virtutibus innumeris pensant; at ita iis ignoscendum est, ut intelligamus esse grave peccatum; cùm sine dubio multi eos legant, qui ne hoc quidem animadvertunt.

2. Alexandro

2. Alexandro fines Indiæ ingresso occurrunt Indorum reguli, imperata facturi; * *illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse memorantes; patrem Liberum, atque Herculem famâ cognitos esse, ipsum coram adesse cernique.* Si tale quid ab Indis dictum umquam fuisset, qui primi hancce historiam scripserunt, eos oportuisset nomina barbara edere, quibus utebantur Indi, nam sine dubio Græca non erant; cùm Romani, quorum eadem erat Religio ac Græcorum, quíque ex Græcis orti, nec procul ab iis remoti, iisdem nominibus non uterentur; quis enim nescit *Neptunum*, *Mercurium*, *Minervam*, *Venerem*, *Cererem*, *Dianam*, &c. alia prorsus nomina, apud Græcos, habuisse? Quantò magis Indi aliis appellationibus Numina sua, quæcumque tandem essent, vocitabant?

3. Si verum dicere licet, hæc ficta à Macedonibus crediderim, qui, ut antea ex *Eratosthene* & *Strabone* observavimus, Herculi & Libero Patri Alexandrum æquare omni ope conabantur. Facetus hîc est *Arrianus*, qui cùm mendacium olfaceret, non ausus est quod sentiebat profiteri, religione veluti impeditus. Hisce

verbis,

* *Lib. VIII, C. X, 1.*

verbis, ille orditur Librum V: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἥντινα μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, καὶ Νῦσαν πόλιν ᾠκίσθαι λέγουσι. τὸ δὲ κτίσμα εἶναι τοῦ Διονύσου, Διόνυσον δὲ κτίσαι τὴν Νῦσαν ἀφ᾽ οὗ τοὺς Ἰνδοὺς ἐχειρώσατο. ὅστις δὴ οὗτος ὁ Διόνυσος, καὶ ὁπότε ἢ ὅθεν ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἐστράτευσεν οὐ γὰρ ἔχω συμβαλεῖν, εἰ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ὃς ἐκ Θηβῶν, ἢ ἐκ Τμώλου τοῦ Λυδίου ὁρμηθεὶς ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἧκε στρατίαν ἄγων. τοσαῦτα μὲν ἔθνη μάχιμα, καὶ ἄγνωστα τοῖς τότε Ἕλλησιν ἐπελθὼν, οὐδὲν δὲ αὐτῶν ἄλλο ὅτι μὴ τὸ Ἰνδῶν βίᾳ χειρωσάμενος: *In hoc tractu, quem inter Cophenem & Indum fluvios situm ingressus est Alexander, Nysam etiam urbem conditam ferunt; & quidem à Baccho, qui eam condiderit, postquàm Indos subegerat. Quisnam verò is Bacchus fuerit, & quando, aut unde bellum Indis intulerit, conjicere non possum; sitne is qui Thebanus ex Thebis, an verò ex Tmolo Lydiæ profectus in Indos exercitum duxerit, qui cùm tot bellicosas, & Græcis tunc temporis ignotas Gentes adierit, nullam ex his præterquàm Indorum vi subegerit.* At hæc ipsa ostendebant Græcos Baccho Thebano, aut Lydio expeditionem in Indos stultè tribuere; atque hinc intelligere licebat ementitos etiam esse Macedonas, in honorem Alexandri sui. Scio quidem

à

à * viris doctis observatum, & eruditè probatum Bacchum esse Orientis Numen; sed hîc de Thebano Semeles filio agimus, quem Græci Babylonio, aut Ægyptio fortè, substituerunt. Præterea ne Orientalem quidem illum Bacchum, aut Dionysium, quisquis fuerit, Indis bellum intulisse credibile est, quod demonstrare hîc non aggrediar.

3. Verùm operæ pretium est audire *Arrianum*, qui ita pergit: Πλήν γε δὴ ὅτι οὐκ ἀκριβῆ ἐξεταστὴν χρὴ εἶναι ὑπὲρ τοῦ θείου τῶν παλαιῶν μεμυθολογημένων. τὰ γάρ τοι κατὰ τὸ εἰκὸς ξυντιθέντι οὐ πιστὰ, ἐπειδὰν τὸ θεῖον τις προσθῇ τῷ λόγῳ, οὐ πάντη ἄπιστα φαίνεται: *Hoc tantùm censuerim neminem nimis accuratum censorem esse oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita sunt. Si quis enim meritò non credibilia scripserit, quandoquidem Deum admiscet sermoni, non planè incredibilia videntur.* Quod si æquum esset fieri, mendacio, interpositâ fide publicâ, concessa esset potestas pari passu cum veritate ambulandi. Mendacio enim Numen dumtaxat admiscendum esset, ut ne accuratiùs expenderetur, fidémque soli veritati debitam inveniret. At antiquis, inquies, fabulis dumtaxat is honos exhi-

* *Sam. Bochart. in Phaleg. Lib. I. c. 2.*

bebantur, non quibusvis mendaciis. Verùm quo jure Veteribus mentiri licuit, posteris non licebit? Quo jure vetera ἀβασανίστως excipi oportere à posteris, posteriora verò ad examen accuratum revocari contendere poterant? Ita tamen sentiebant Ethnici, cæteroqui non fatui, ut videre est ex verbis *Arriani*, cui præiverat *Diodorus* Siculus, qui Herculis historiam inchoaturus ita loquitur: *Καθόλου ἐν ταῖς ἱστορουμέναις μυθολογίαις οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου πικρῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξεταστέον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς Θεάτροις πεπεισμένοι μήτε Κενταύρους διφυεῖς ἐξ ἑτερογενῶν σωμάτων ὑπάρξαι, μήτε Γηρυόνην τρισώματον, ὅμως προσδεχόμεθα τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καὶ ταῖς ἐπισημασίαις συναύξομεν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν: *Universè in fabulosis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbè exigenda est. Nam & in Theatris, cùm sciamus, neque Centauros esse, duplici naturâ diversorum generum constantes, neque Geryonem triplici corpore; tamen has tales fabulas excipimus, & plausibus nostris honorem Dei amplificamus.* Sic & Macedones honorem Alexandri mendaciis amplificandum sibi censuerunt; & Scriptores eos sequuti certatim, ex Græcanicis fabulis, Indos Alexandro blandientes induxerunt.

* *Lib. IV. Biblioth. p. 216.*

runt. Ejusmodi est oratio, quam iis tribuit *Arrianus*, initio Libri V.

4. *Curtius* etiam noster, de Nysæis: * *A Libero Patre conditos se esse dicebant, & vera hæc origo erat.* Quasi verò hoc constaret, ullo vel minimo indicio! *Sita est, sub radicibus montis, quem* Meron *incolæ appellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam, Jovis femine Liberum Patrem esse celatum.* Quæsiverim an *Meros* sit vox Indica, quam Macedones Græcam μηρὸν esse rati sint? Si sit, quidni nomen Bacchi Indicum ediderunt? Deinde cur dictus est Bacchus, non simpliciter ἐν τῷ μηρῷ τετράφθαι, sed ἐν τῷ τοῦ Διὸς μηρῷ; Sed hæc mendacia sunt Macedonum, & verisimilius est Thebanum Bacchum, ab antiquissimis Thebanis Phœnicum colonis, dictum esse ortum *è fæmore Jovis*, Phœniciâ loquutione, quæ Hebræis frequens est, ad significandum eum è posteris Jovis fuisse.

5. Macedones non modò Bacchum, civem Thebanum, apud Indos notum compererunt, si iis credimus, sed & alterum Numen ex eadem urbe oriundum; Herculem, nimirum, ut jam vidimus. † *Herculis simulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus in-*

* Lib. VIII. c. X. 11. † Lib. VIII. C. XIV. 11.

citamentum, & deseruisse gestantes militare flagitium habebatur; capitis enim sanxerant pœnam iis, qui ex acie non retulissent; metu, quem ex illo hoste quondam conceperant, etiam in religionem, venerationémque converso. Hæc & similia habet *Curtius*, similia etiam alii; quorum nulli memorant quo nomine Indi Herculem vocitarent, quia hæc erat mera Macedonum fictio; qui ut Alexandrum etiam Herculi præferrent, jactabant Petram *Aornon*, quam cepit Alexander, * *ab Hercule frustra obsessam fuisse, terræque motu coactum absistere.*

6. Fabulam hanc esse subolfecit *Arrianus*, ita enim de Petra Aorno loquitur Lib. IV. † Λόγος ὑπὲρ ταύτης κατέχει οὐδὲ Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς ἁλωτὸν γενέσθαι τὴν πέτραν. Εἰ μὲν δὴ καὶ ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο ὁ Ἡρακλῆς ὁ Θηβαῖος, ἢ ὁ Τύριος, ἢ ὁ Αἰγύπτιος ἐς οὐδέτερα ἔχω ἰσχυρίσασθαι. μᾶλλον δὲ δοκῶ ὅτι οὐκ ἀφίκετο (ἀλλὰ γὰρ ὅσα χαλεπὰ οἱ ἄνθρωποι ἐς τόσον δ' ἄρα αὔξουσιν αὐτῶν τὴν χαλεπότητα, ὡς καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἂν ἄπορα γενέσθαι) ἀληθεύειν: *Fama est ne Herculem quidem, Jovis filium, hanc capere potuisse. Ego verò an Hercules Thebanus, an Tyrius, an Ægyptius ad Indos penetrarit, nihil habeo quod affirmare possim. Potiùs tamen non eò penetrasse*

* *Lib. VII. C. XI. 2.* † *Pag. 98.*

netrasse (quæcumque enim difficilia sunt, eorum homines difficultatem usque adeò augent, ut ne ab Hercule quidem posse fieri dicant) verum esse crediderim. Pro *hominibus*, debebat dicere *Græcos*, nam ex Græcorum sermonibus nata erat hæc fabula, & fortasse soli Græci Herculi tribuebant decantatos illos labores.

7. *Eratosthenes* * quidem *Cyrenæus*, qui omnium acutissimè mendacia Macedonum retexit, dicebat eos ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένους ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷδε ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο: *cùm in Indorum regione vidissent boves, quibus clavæ inustæ erant, ex hoc collegisse Herculem ad Indos pervenisse.* Crediderim potiùs rem totam confictam; aut summùm Macedonas Herculem vocasse Numen quodpiam Indorum; de quo nonnulla dicebantur ab Indis, similia iis quæ de Thebano Hercule à Græcis jactabantur. Videnda quæ de eo habet *Arrianus* in Indicis, nam nec vacat rem copiosiùs excutere, nec si vacaret operæ pretium esset.

8. Non possumus ignoscere iis, qui primi res ab Alexandro gestas scripserunt (nam minùs hac in re vituperandus *Curtius*, qui quod nesciebat dicere non potuit)

* *Apud Arrianum Lib. V. p.* 103.

tuit) quòd appellationes Græcas, pro barbaris nominibus, passim habeant. Talia sunt *Polytimetus*, * Πολυτιμητὸς, nomen fluvii Sogdianæ; † *Erymanthus*, Ἐρύμανθος, nomen fluvii Indiæ; § *Dædala* regio, Δαιδάλη; * petra ἄορνος, quo nomine lacus fuit in Epiro; † *Ecbolima*, nomen regionis, Ἐκϐόλιμα; aliáque id genus plurima.

9. Pro vocibus Persicis, Græci suis utebantur, quos sequutus est *Curtius*, qui nomina Græca Latinæ orationi inseruit, non secus ac si essent Persica. § *Doryphori*, inquit, *vocabantur, proximum his agmen soliti vestem excipere regalem*. Non aliter loquitur in sequentibus, prolatâ voce verè Persicâ: *Cidarin Regium capitis vocant insigne*. Paullò pòst, similiter dicit: *Quindecim inde, quas armamaxas appellant, sequebantur*. Sic & alibi, de gente Indis finitima: * *Iter pronuntiari jubet in Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine Evergetas appellabant; ex quo frigore, victúsque penuriâ Cyri exercitum affectum tectis & commeatibus juverant*. At nemo nescit Cyrum

* *Lib. VII. C. X, 2.* † *Lib. VIII. C. IX, 10.*
§ *C. X, 16.* * *C. XI, 2.* † *C. XII, 1.*
§ *Lib. III. C. III, 15.* * *Lib. VII. C. III, 1.*

rum Græcè non esse loquutum, & notum est ex *Herodoto* Lib. VIII. C. 85. bene de Rege meritos solitos esse *Orosangas*, Persicâ Linguâ, vocari.

10. Rectè fecissent & Græci Scriptores & *Curtius*, si, quoniam Persica vocabula nesciebant, dixissent vocatos eos, quos diximus, nominibus Persicis; quæ idem significabant, quod vocabula Græca, quæ Persicorum loco protulerunt. Satius etiam fuisset *Curtium* Græca vocabula Latinè interpretari, ne, ab imperitis Linguæ Græcæ, Græca vocabula barbara ipsa nomina esse crederentur.

CAPUT VII.

A Q. Curtio perperam omissos esse annos & tempestates, quibus singula gesta sunt.

1. DUo sunt Historiæ veluti oculi, quorum utroque quidem demto, per densas tenebras videtur ambulare; alterutro verò, sine gravissimo incommodo, carere non potest. Alter est Geographia, quâ locorum, quorum incidit mentio, situs notatur; alter verò Chronologia, quâ anni ab insigni Epocha nu-

merantur, tempestatésque annorum, quibus quæque gesta sunt, studiosè adduntur. Quanti quidem momenti sit Geographia antea probavimus, cùm peccata à *Curtio*, in eam disciplinam, plurima esse ostendimus. Chronologiam verò non minùs ab eo neglectam esse, hoc in Capite probabimus. Quibus ex rebus consectarium hoc colligi poterit, Curtianam Historiam multùm abesse à forma ejus Historiæ, quæ pro exemplari scribentibus proponi queat. Scio alios è Veteribus posse proferri, qui neque annos, neque annorum tempestates usquam designarint, quíque in pretio tamen habentur. At laudentur cetera, per me licet, modò nè elevetur culpa; quâ vix major ulla esse potest in Historia. Quis enim intelligat quomodo quidpiam geri potuerit, præsertim in calidioribus oris, nisi tempestas anni indicetur? Quis constantiam ac fortitudinem militum, aut nimios calores ferentium, aut cum frigore acerrimo conflictantium? Quis ducis providentiam, in administranda re frumentaria, pabulationibúsque regendis? Quis celeritatem, quæ maxima est Imperatoris virtus, & quæ summa in Alexandro fuit, adsequatur; ubi nulla est anno-

rum,

rum, quibus quæque gesta sunt, significatio?

2. *Curtius* tamen, in iis quidem quæ supersunt, utrumque planè neglexit, nec ex ejus Historia rerum gestarum annos & tempestates colligere licet, nisi conjiciendo, aut ex diligenti observatione eorum quæ narrat; si fortè aliud agens quidpiam dicat, ex quo intelligere queamus tempus, quo factum est id de quo loquitur; aut denique ex serie Historiæ. Nescio an in prioribus Libris, qui injuriâ temporum interciderunt, Chronologiam rerum ab Alexandro gestarum tradidisset; cùm tamen considero quæ supersunt, vix opinor in aliis accuratiorem fuisse. Nam aut suis locis indicanda sunt tempora, aut nusquam. Scio à Chronologis res Alexandri in suos annos esse digestas, atque hinc lucem *Curtio* peti posse; sed tribui ei non potest, quod ex aliis potissimùm Historicis haustum est. Hîc verò tentabimus ex illo solo tempora digerere, ut appareat & quàm neglectim, hoc in negotio, se gesserit, & quàm utile fuisset singularum rerum tempora accuratè describi.

3. Tempore Issici prælii, ut hinc, initium faciamus, quia in superioribus nullum

lum occurrit tempestatis anni indicium; instabat hyems; paullò enim ante prælium, suadentibus Græcis dividere copias, respondet, inter alia, Darius, * *trahendi belli vix ullam esse rationem; tanta enim multitudini, utique cum jam hyems instaret, in regione vasta, & invicem à suis atque hoste vexata, non suffectura alimenta*. Liquet hoc ex sequentibus, nam non multò post prælium, dicuntur † *Gangabæ*, sic Persæ vocabant humeris onera portantes, Damasco egressi, ut gazam regiam inde efferrent, *cùm frigus tolerare non possent (quippe & procella subitò nivem effuderat, & humus rigebat gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant, auro & purpurâ insignes, induisse*. Possemus ex *Arriano* ostendere rectè à *Curtio* tempus hîc indicatum; sed oportuit, datâ operâ, id factum, non colligendum Lectori relictum. Contigit hoc anno Periodi Julianæ 4381.

4. Postea, ut initio Libri quarti docet, Syria subacta est, tum Phœnice, exceptâ Tyro, quæ ab Alexandro obsessa est. Initium hujus obsidionis, vix ante veris initium, fieri potuit. Statuamus Martio

* *Lib. III. C. VIII.* 8. † *Lib. eodem, C. XIII.* 7.

Martio mense inchoatam, * *Tyrus septimo mense, quàm oppugnari cœpta erat, capta est.* Itaque Septembri expugnata fuerit. Post tam difficilem, támque longam obsidionem, Alexandri exercitui aliquot diebus ad quiescendum opus fuit, præsertim cùm esset in Climate multò calidiore, quàm Macedonia.

5. Postea Alexander ivit † obsessum Gazam, quam præfectus *Betis* acriter defendit; machinísque admotis, & vi superatus est. Ponamus exercitum antea per mensem quievisse, ac proinde initio Novembris demum cœpisse Gazensem obsidionem, & per mensem unum durasse; Alexander Ægyptum, nonnisi mense Decembri, aut Januario sequentis anni, Periodi Julianæ 4383. ingredi potuerit. § *Septimo die, postea quàm à Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc castra Alexandri vocant, pervenit.* Non multo opus fuit tempore, ad invadendam Ægyptum, ejúsque res componendas; cùm Ægyptii à Persis illico defecerint, nec Persæ Alexandri adventum sustinuerint, neque is quidquam ex patrio Ægyptiorum more mutarit. His peractis,

* *Lib. IV. C. IV, 19.* † *Lib. IV. C. VI.*
§ *Ibid. C. VI. 3.*

peractis, Alexander adire Oraculum *Hammonis* statuit; quod eò faciliùs tunc fieri potuit, quòd tempus ejus itineris incidebat in finem hyemis, vel veris initium. Illo enim tempore, tolerandi sunt Libyæ calores; per quam homines Græci, adulto vere, aut æstate, impunè iter numquam fecissent. Digna res erat, quæ ab Historico notaretur; at si eam animadvertisset *Curtius*, periisset illi æstûs insoliti descriptio: * *Sol omnia incenderat, siccáque & adusta erant omnia; cùm repente, sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cœlo nubes condidere solem; ingens æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enim verò ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti, captare cœperunt.*

6. *Curtius* non addit quamdiu Alexander in Ægypto manserit, neque quod tempus absumserit in itinere ad Euphratem, neque quo loco eum fluvium trajecerit. Ait dumtaxat eum *undecimis castris* pervenisse ad Euphratem, sed unde cœperit numerare castra non dicit. At paullò ante prælium ad Arbela, Eclipsin Lunæ † in iis locis conspectam docet.

Collegit

* *Lib. IV. C. VII, 13.* † *Cap. X. 2.*

Collegit autem * *Jos. Scaliger* cùm ex rationibus Astronomicis, tum ex aliis Scriptoribus, anno Periodi Julianæ 4383. Septembris vigesimo die, visam; nec aliter sentit *Dionys. Petavius.* Igitur Alexander æstatem absumserat in Ægypto, & in itinere ad urbem *Thapsacum*, ubi Euphratem transiit, atque ab Euphrate ad Tigrin, ultra quem, ad ortum, commissum est prælium. Factum id est, ut alii docent, undecimo die, postea quàm conspecta esset Eclipsis.

7. Paullò post victoriam, Alexandro † tradita sunt Arbela, hoc est, initio Octobris; iisque in locis Alexander, ut quiesceret exercitus, per aliquot dies mansit. § *Ingruentibus deinde morbis, quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturiùs castra movit.* Cùm jam ergo hyems instaret, Alexander Babyloniam ingressus; quod ejus exercitui multò commodius fuit, quàm si æstate in fervidiores tractus ivisset. Illic *exercitus ille domitor Asiæ per* XXXIV. *dies saginatus* est. Igitur reliquum annum Babylone transegit, neque quidquam aggressus est, nisi sequente anno.

8. Initio

* *De Emend. Temporum Lib. V. p. 420. Ed. Rover.*
† *Lib. V. C. I, 10.* § *Ibid. II.*

8. Initio anni Periodi Julianæ 4384 Alexander ivit in *Satrapenem* ut habet *Curtius*, aut potiùs *Sittacenem*, ut suadent sequentia. Regio est inter Cossæos & Babylonios, ad ortum Tigris, * *copiâ rerum & omni commeatu abundans. Itaque diutiùs ibi substitit, ac ne desides otio demitterent animos, judices dedit, præmiáque proposuit, de virtute militari certantibus.* Hîc fuerunt hiberna Alexandri, in quibus milites refecit, & præter alia negotia, rei frumentariæ sine dubio providit; quamquam hæc omnia tacet *Curtius*; quasi Alexandri milites ignorassent tempus hibernorum, & sine commeatu quocumque jubebantur ivissent. Statim postea *Susa* profectus est, quæ ei sunt illico dedita. Sine dubio jam ver erat, & in Climate calidiore, licèt montibus referto, nullæ ampliùs erant nives, quæ quominùs superarentur montes obstarent. Itaque Alexander ingressus est montana † *Uxiorum*, Madatémque regionis præfectum, non sine certamine, ad deditionem compulit. Illinc *quinto die* ad * *Susidas Pylas* pervenit quas, defendente Ariobarzane, ægrè superavit; unde

* *Cap. II, 2.* † *Cap. III.*
* *Ibid. §. 17.*

unde rectâ * *Persepolin* ivit, quæ ei è vestigio dedita est.

9. Occupatâ & direptâ Persepoli, Alexander † *cum mille equitibus, peditúmque expeditâ manu; interiorem Persidis regionem, sub ipsum Vergiliarum sidus petiit; multísque imbribus & prope intolerabili tempestate vexatus, procedere tamen quò intenderat perseveravit. Ventum est ad iter perpetuis obsitum nivibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat.* Quo frigore non parum vexati sunt milites, ut multis narrat *Curtius;* qui occasionem ejusmodi descriptionum nullam prætermittit. Ex re ipsa, colligere est debuisse dicere, *sub occasum Vergiliarum.* *Plinius* Hist. Nat. Lib. II. c. 47. *Post id æquinoctium* (Autumni) *diebus ferè quatuor & quadraginta, Vergiliarum occasus hyemem inchoat, tempus in III. Idus Novembris incidere consuevit.* Phrasis Curtiana *sub ipsum sidus*, significat potiùs, paullò ante exortum sideris; quàm paullò post: ut alibi, apud eumdem, *sub lucis ortum*, est paullò ante lucem. Quo sensu dixit etiam *sub ortum diei*, *sub noctem*, aliáque, quæ vide in Freinshemiano Indice. Fortè credidit *Curtius* tum oriri Vergilias, cùm occidunt;

* *Cap. V.* † *Cap. VI. §. 12.*

dunt; nam de ortu, si notum ei fuit ejus tempus, cogitare non potuit. *Plinius* ibidem: *Datus est huic* (subsolano) *exortus Vergiliarum sub totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus.*

10. Alexander, eâ expeditione, reliquas partes Persidis in potestatem suam redegit. * *Itaque trigesimo die, postea quàm à Persepoli profectus erat, eodem rediit*; hoc est, mense Decembri. Persepoli hiemavit Alexander cum exercitu, eámque incendit.

11. Anno Periodi Julianæ 4385. initio veris, Alexander Darium, cui plusquàm integrum annum ad reparandum bellum (quod observatu dignum fuit) concesserat, persequi iterum cœpit. Interea accepit varia militum supplementa, quibus imminutum exercitum præliis, belli vexationibus, & morbis, ipse quoque auxit; Gazas Persicas invasit, quarum ope amplissimis præmiis suos donare potuit, & vel totam Græciam in orientem allicere, propositâ spe mercedis; fertilissimásque Persici

* *Ibidem* §. 19. *Mardorum subacti mem hic malè collocat* Curtius, *cùm subigi non potuerint, nisi subactâ Hyrcania, cujus ad Caspii maris meridiana littora, vicini erant. Ideò* Curtius *idem iterum repetit Lib. VI. c. V,* 11. *quasi gemina esset Mardorum gens, quam unam memorant omnes alii.*

Persici imperii provincias subegit, unde ei ad ulteriores eunti commeatus subvehi possent. Primùm ergo in * Mediam movit, quò fugerat Darius; † cùm verò audiret Darium in Hyrcaniam contendere, eò iter ipse quoque intendit, eúmque jam interfectum adsequutus est. Hoc initio æstatis contigisse oportet, cùm Alexander summâ celeritate Darium sequutus sit, nec totum exercitum exspectarit.

12. § *Ut primùm instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum quàm quietis otiíque patientior, excepere eum voluptates; & quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, & perpotandi, pervigilandíque insana dulcedo, ludíque & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem.* Ita cœpit vitam instituere, potissimùm post mortem Darii; tametsi in Perside, eo etiamnum vivo, pergræcatus non semel fuerat, regiámque Orientis Persepolin ebrius combusserat. Eo loco, quo Darium adsequutus fuerat ubi ita genio indulgebat, recensuit captivos, nobiléscque à plebeiis secrevit. Aliquot diebus ita absumtis, * *in Parthienen pervenit*, atque in urbe, *eâ tempestate*

* *Cap. VII*, 12. † *Cap. XIII*, 2.
§ *Lib. VI. C. II*, 1. * *Ib.* §. 11, & 15.

clara, Hecatompyla, condita à Græcis, stativa habuit, commeatibus undique advectis. Ortâ seditione otiosi exercitus, eâque compressâ, castra illinc tandem mota, adultâ, ut videtur, æstate: * *tertióque, per Parthienem, die, ad fines Hyrcaniæ penetrat.* Castra in valle communiuntur. † *& quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat*, cùm litteras Nabarzanis accepit. Inde ulteriùs in Hyrcaniam ingressus est, in qua ad autumnum mansit, uti liquet ex hisce Curtii verbis: § *præter alios commeatus, quorum tum copiâ, regio abundabat, pomorum quoque ingens modus nascitur, & uberrimum gignendis solum est.*

14. In Hyrcania nemo occurrit, qui bellum moveret; tamen tempore opus fuit, ut peragraretur. At Mardi vicini, vi admotâ, terrendi fuere, ut se dederent; quibus in fidem acceptis, * *quinto die, Alexander in stativa revertitur.* Huc eum invisit Thalestris, si Curtio, & varioribus Historicorum credamus: cujus libido Alexandrum, † *ut paucos dies subsisteret, perpulit; tredecim dies in obsequium desiderii ejus absumti sunt. Tum illa regnum suum, Rex Parthienen petiuerunt.* Tametsi hæc falsa

* Cap. IV. 2. † Ib. 8. § Ib. 21.
C. V. 21. † Ibid. 32.

falsa sunt, & ficta à Græculis; tamen colligere fortè ex hisce liceat, Alexandrum aliquamdiu in Hyrcania fuisse, post subactos Mardos.

15. Ex Parthiene ivit Alexander in Bactrianam, * quam sub finem autumni partim subegit, non sine labore. In ea regione † *jam stativa erant; cùm externâ vi non interritus modò rex, sed invictus, intestino facinore petebatur*; conspiratione, nempe, suorum, cujus princeps erat Philotas Parmenionis filius. Ad quæstionem habendam, plectendósque reos, aliquot diebus opus fuit. Jam hyems aderat, nec eo secius Alexander iter pronunciari jubet in Agriaspas, in quorum fines ex Bactriana quinto die pervenit. Hos & vicinos subegit, ac *sexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit*; in cujus agris proinde, per magnam hyemis partem, consedit.

16. Anno sequente, Periodi Julianæ 4386, brevi expeditione, hyeme etiamnum durante, sed in illis oris nequaquam gravi, domiti sunt § *Aracosii*. Potuit tamen fieri ut, mense Februario aut Martio, in montanis oris frigus insolitum senserint

* *Cap. VI.* † *Lib. VII. C. III, 1. & seqq.*
§ *Ibid. 4.*

Macedones; cùm rarum non sit frigus hibernum quandoque initio veris oriri, sed non diuturnum. Cùm ergo ver adventaret non mirum est Alexandrum ausum esse in * *Parapamisadas* novam expeditionem suscipere; apud quos tamen, si credimus *Curtio*, initio veris (nam rerum series & verba Historici allata id evincunt) maximo frigore vexatus est exercitus. Verùm qualecumque fuerit, diuturnum, ut dixi, esse non potuit; nec usque adeò insaniebat Alexander, cupiditate gloriæ, ut mediâ hyeme, jam mortuo Dario, occupatáque longè maximâ parte, eáque ditissimâ Imperii Persici, exercitum periculis famis & frigoris, sine ulla necessitate, objiceret. Scio Bessum in vivis fuisse, sed qui non veritus erat annum integrum Dario, ad reparandum bellum, concedere; an is usque adeò timebat Bactrianæ præfectum, ut unum aut alterum mensem hiberni temporis ad quiescendum exercitui suo dare non posset? Tantopere eum festinasse, cum pernicie suorum, tam mihi credibile est, quàm Parapamisadarum regionem *gelidissimum septentrionis axem spectare*. Profectò & *Curtius* & Græci, quos sequutus est, tempestatis anni majorem [illegible] rationem

* *Ibid.* 6.

rationem non habuerunt, quàm Climatis. Somniabant Alexandrum esse ad Caucasum montem, & quidem mediâ hyeme; cúmque magna illic frigora & longas hyemes audissent esse, & rhetorico more omnia augerent, intolerandum frigus, unà cum Caucaso in Indiam ferè transtulerunt, & quidem in ea loca, in quibus Macedones potiùs præmaturum æstum timere potuerunt.

17. Inde Alexandri * agmen processit ad Parapamisum montem, quem, ut diximus, Caucasum vocavere Macedones, & *septemdecim dierum spatio* eum *superavit.* Aufugit Bessus trans Oxum, & Bactriana Alexandrum excepit, qui Oxum quoque trajecit, & ad † *Tanaïm* usque, hoc est, Iaxartum, varias gentes subegit, atque in fidem accepit; sed non sine sanguine & labore. Scytharum legationem deinde excepit, iisque trajecto Tanaï bellum intulit, prælióque eos superavit. Iterum Tanaï trajecto, in Bactrianam rediit, quam, cùm denuo rebellasset, recepit, ut & Sogdianam, cujus inaccessam petram stratagemate ad deditionem compulit.

18. Huc usque Historiam Alexandri perducit *Curtii* Liber VII. nullo planè in-

Ii 3 dicio

* *Ibid.* 19. & 22. † *Cap. VI.*

dicio tempestatum anni addito, post illud quod §. 16. ex frigoris descriptione colligere licuit. Sed hæc, sine dubio, æstatem & autumnum anni memorati absumserunt, & fortè partem hyemis anni sequentis. * *Arrianus* certè Alexandrum Nautacis in Sogdiana hibernasse docet; ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαίνοντι προὐχώρει ἐπὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ πέτραν, *imminente verò vere, Ad Petram Sogdianam profectum*. Itaque ante hujus Petræ deditionem, collocandum initium anni Periodi Julianæ 4387.

19. Subactis prorsus Sogdianis & vicinis aliis populis, Alexander † *Maracanda* in Bactrianam repetiit, ubi stativa habuit. Illic occisus est Clitus, & § *decem dies consumtos* ait *Curtius*. Addit illinc * *cum parte exercitûs Hephastionem in regionem Bactrianam missum, commeatus in hyemem paraturum*, quasi Maracanda in Bactriana non fuissent. Sed hoc omittimus, ut observemus circumstantiam, de parando commeatu in hyemem, aut omitti debuisse, aut ita exprimi, ut intelligeremus de cujus anni hyeme verba fierent. Nisi enim cùm ex rebus gestis, tum ex *Arriano*, constaret integrum annum absumtum, ab expe-

dicione

* *Lib. IV. p. 91.* † *Lib. VIII, C. I, 7, 10.*
§ *Cap. II, 12.* * *Ibidem.*

ditione, in Parapamisadas ad deditionem Sogdianæ Petræ, nemo non crederet loqui Curtium, de hyeme anni superioris. Itaque quod intra biennium confecit Alexander, id videretur, præter omnem verisimilitudinem, anno vertente gestum.

20. Captâ Sogdianâ Petrâ, * Massagetæ, Dahæ & ceteri Sogdiani sunt subacti, Transfugæ Bactriani & Sysimitres ad incitas sunt redacti, aliáque gesta, quæ apud *Curtium* legi poterunt. † *His compositis*, Alexander *tertio mense ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza appellatur aditurus*. Factum hoc initio oportet anni Periodi Julianæ 4387. In itinere oppressit Macedonas gravissima tempestas, quam tumidè describit *Curtius*, ut solet. Hinc Alexander § *Sacas* petiit, eorúmque regionem diripuit. Tum ingressus tractum, cui Cohortanus præerat, eum in fidem accepit; ejúsque filiam Roxanen duxit. Ab eo tempore, de bello Indis inferendo, cogitare cœpit; * & ne quid à tergo quod destinata impedire posset moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi jussit & ad se armata perduci; obsides simul habiturus & milites. Interea

* *Lib. VIII. C. I, II. & III.* † *C. IV.* 1.
§ *Ib*, §. 20. * *Cap. V.* 1.

rebelles nonnullos domuit, & vicinos tractus subegit. Statuere videtur *Curtius* Alexandrum, antequàm Indiam ingrederetur, delectum illum accepisse; nam * *CXX. armatorum millia* eum sequuta ad id bellum ait. Si verum hoc est, dudum antea delectum haberi jusserat, nam si ex omnibus Provinciis Imperii quod subegerat exspectandi fuissent milites, per annum illic fuisset desidendum. Interim Hermolaus in Alexandrum conspiravit, & pœnas cum consciis conspirationis dedit.

21. Jam sine dubio æstas instabat, aut etiam inchoata erat, cùm Alexander in Indiam movit. † Multis eam expeditionem, ad devictum usque Porum describit *Curtius*; sed nullum discrimen æstivorum aut hibernorum occurrit, nec indicium temporis ullum. At cùm ampla non esset regio à Cophene ad Acesinem, & imbelles populi; non multo tempore Alexander indiguit, præsertim cum tanto exercitu, quem dividere sine periculo poterat. Itaque hæc, intra æstatem & autumnum anni memorati, fieri potuerunt. Hoc si apertè dixisset *Curtius*, gloriam Alexandri minuere fortè se existimasset; certè, quæ de nonnullorum Indorum

robore

* *Ibid.* 4. † *A Capite IX. ad finem Libri VIII.*

robore & fortitudine dixit, vana visa fuissent.

22. Hibernorum hujus anni nulla apud *Curtium* mentio fit, quam crederem datâ opera omissam, propter calorem Climatum, in quibus versabatur Alexander, si Indiæ situs *Curtio* notus fuisset, & nisi alibi, cùm in ora esset Alexander multò magis meridiem spectante, dixisset Alexandrum *ver exspectasse*, ut postea videbimus. Itaque ex rebus gestis ductâ conjecturâ, statuemus Alexandrum hunc annum & sequentem, in domandis Indis, peragrandísque eorum regionibus, absumsisse.

23. Quæ gesta sunt à domito magno Poro ea breviùs à *Curtio* narrantur, ut antea diximus; neque nos eorum epitomen hîc proponemus. Legantur in Libro IX. *Curtii*, & pars eorum conferatur in annum Periodi Julianæ jam memoratum, aut omnia, si ita videatur, in annum 4388. * Cùm Alexander evectus esset in Oceanum, quadringenta stadia, ex ostiis Indi fluminis, adversum fluvium subiit classis; & altero die adpulsa est, haud procul lacu salso. Leonnato deinde præmisso, ut puteos foderet, quà terrestri itinere ducturus

* *Lib. IX. Cap. IX, 27. Cap. X, 1. & seqq.*

cturus exercitum videbatur, quippe sicca erat regio, ipse cum copiis substitit, *verum tempus exspectans.* At satius fuisset hibernâ tempestate iter facere, per ea loca, in quibus vix ulla est hyems, si conferatur cum Europæis, & ver æstates Græciæ sine dubio calore æquat. Sed, miro errore, *Curtius* credidit maritimos Indiæ tractus, in quibus versabantur tunc temporis Macedones, ad Septemtriones spectare. * *Quæ propiora sunt mari*, inquit, *Aquilones maximè deurunt; ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mitia.* Contrarium voluit dicere, nam australibus ventis maximè uruntur littora Indiæ; iique, jugis demum montium septentrionalium, impediti non penetrant ad Indi fontes; circa quæ loca in *Kassemiræ* regno, viciniisque, fertilissimi sunt tractus, & Boreâ refrigerati. Hîc demum nives adspiciuntur, nam ad austrum montium, quibus cinguntur, præ calore non ningit. Non minùs falsa sunt, quæ habet *Curtius* in sequentibus; *Adeò in illa plaga mundus statas temporum vices mutat, ut cùm alia fervore solis exæstuant, Indiam nives obruant; rursúsque ubi cetera rigent, illic intolerandus æstus existat.*

* *Lib. VIII. C. IX, 12.*

ſiſtat. Si India, tempore *Curtii* nota, fuiſſet in meridianis illis oris, ultra Tropicum Capricorni ſitis, quas navigationes noſtræ nondum adierunt, hæc poſſent ferri; ſed nemo neſcit quæcumque adiit Alexander, ea eſſe cis Tropicum Cancri, in ceteris verò Indiæ partibus, inter hunc Tropicum & Æquatorem ſitis, nullas eſſe nives.

24. In ceteris, ad mortem uſque Alexandri, narrandis, multò brevior eſt *Curtius*, ut ex *Arriano* & ſupplementis Freinshemianis liquet. Sed omnia videntur geri potuiſſe, intra annum Periodi Julianæ 4389. & ſequentem ad menſem uſque Aprilem, quo mortuus Babylone Alexander, & quidem XVIII. die feriâ quarta; ex calculo * *Joſ. Scaliger*; aut ad XXIII. Junii, ſi *Dionyſ. Petavio* credimus.

25. Excuſare quis tentet *Curtium*; eò quòd Græci Sciptores, quos ſequutus eſt, in adnotandis temporibus accuratiores fortè non fuerint; nec potuerit ſemper ſcire, quibus tempeſtatibus ſingula eveniſſent. Non negaverim quidem nonnullos Hiſtoricos Græcos diligentiores *Curtio* non fuiſſe; at erant libri, ex quibus

* *De emend. temporum Lib. V. p.* 416.

bus quod illis, hac in parte, deerat suppleri poterat. Exstabant, tempore *Curtii*, *αἱ βασίλειοι ἐφημερίδες*, *regia diaria*, in quibus scriptum erat quid singulis diebus fecisset Alexander, & ubi fuisset. Ex iis varia proferunt * *Plutarchus* & *Arrianus*, qui post *Curtium* vixisse videntur, nam hunc sub Vespasiano floruisse credimus. Exstabant etiam *Baton* & *Diognetus*, qui descripserant *σταθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας*, & quos *Plinius*, † nostro æqualis, vocat *itinerum ejus mensores*, nec semel ad testimonium citat. Hisce uti oportebat *Curtium*, ut Alexandri tempora digereret, & si quod in Geographicis dubium occurreret, eos consuleret.

25. Scio etiam non per omnia consentire Scriptores, de harum rerum Chronologia; *tanta*, ut verba *Curtii* de eorum in aliis dissensu hîc usurpem, § *tanta*, inquam, *componentium vetusta rerum monumenta*, *vel securitas*, *vel*, *par huic vitium*, *credulitas fuit!* At illæ ipsæ discrepantiæ erant in medium proferendæ, & variantium sententiarum simillima veræ eligenda: quòd si nulla se, magis quàm aliæ,

* *Sub finem vitæ Alexandri.* † *Vide* Ger. Joan. Vossium *de Hist. Græcis Lib IV. c.* 9. *&* *Indicem Scriptorum à* Plinio *laudatorum.* § *Lib. IX. C. V,* 21.

aliæ, probaret, judicium cohibendum fuiſſet, Lectorique rei arbitrium permittendum. Sed elegantiam ſermonis, non ἀκρίβειαν narrationis, ſpectavit *Curtius*; ut & multi alii Veteres, qui eò nomine profectò non ſunt laudandi.

CAPUT VIII.

Q. Curtium perpetuò propemodum declamatoris ſtylo uti.

1. HISTORICI eloquutionem oportere mediam eſſe, inter quotidianum ſermonem & oratorium, oſtenderunt dudum * Magiſtri artis, nec opus eſt nos huic rei immorari. At oſtendemus *Curtium* nequaquam mediam illam viam inſtitiſſe, ſed ferè ſemper declamatorem egiſſe; quippe qui hoc argumentum ſelegit, non tam ut doceret quid verum ſit in Alexandri Hiſtoria, quidve laude aut vituperio dignum; quàm ut elegantiam ſtyli, & facultatem dicendi oſtentaret. Varia ex iis quæ jam diximus hoc ipſum comprobant, quales ſunt deſcriptiones frequentes, quæ in eo occurrunt, eæque rheto-

rico

* *Vide* Ger. Joan. Voſſium *Artis Hiſt.* C. XXIX.

rico prorſus ſtylo expreſſæ. Sic fluvios deſcripſit plurimos, moleſtiámque itineris per æſtum aut per frigus plus ſemel, & planè tumidè. Hoc eleganter *Lucianus* ait eſſe *ſuum ipſius negotium agere, omiſsâ hiſtoriâ;* cujus finis unicus eſt docere, non delectare verborum floſculis. Μάλιστα δὲ, inquit, σωφρονητέον ἐν ταῖς τῶν ὀρῶν, ἢ τειχῶν, ἢ ΠΟΤΑΜΩΝ ἑρμηνείαις, ὡς μὴ δύναμιν λόγων ἀπειροκάλως παρεπιδείκνυσθαι δοκοίης καὶ τὸ σαυτοῦ δρᾶν, παρεὶς τὴν ἱστορίαν. ἀλλ' ὀλίγον προσαψάμενος, τοῦ χρησίμου καὶ σαφοῦς ἕνεκα, μεταβήσῃ, ἐκφυγὼν τὸν ἰξὸν τὸν ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν λιχνείαν: *imprimis verò ſibi temperandum, in deſcriptionibus montium, vel murorum, vel FLUMINUM, ne dicendi facultatem ineptè oſtentare videaris, & omiſsâ hiſtoriâ tuum ipſius negotium agere. Sed cùm illa paullùm attigeris, utilitatis & perſpicuitatis tantùm gratiâ, mox inde digrediaris; evitato, quod in illa re eſt, glutino, & omnibus hujuſcemodi cupediis.* Quale monitum ſi animo verſaſſet *Curtius*, ſcopulum in quem nimis ſæpe impegit vitaſſet. Sunt & alia, in eodem libello *de Conſcribenda Hiſtoria*, ex quibus *Curtium* caſtigare licet.

[illegible] Ejus hiſtoria in duas veluti partes

[illegible] poteſt

poteſt dividi; quarum altera ipſius Hiſtorici verba complectitur; altera verò orationes, quas ſcripſit ſub eorum perſona, quos loquentes inducit. Utrobique autem haud paullò meliorem declamatorem ſe præſtitit, quàm Hiſtoricum; qui non ſcribit quæ ipſe dixiſſet, ſi rebus interfuiſſet, ſed quæ re verâ dicta ſunt, aut eorum ſententiam. Si ergo oſtenderimus, in utraque parte, *Curtium* declamare, potiùs quàm narrare, hoc præſtiterimus quod in inſcriptione hujus Capitis polliciti ſumus.

3. Ut à narratione initium faciam, paucula dumtaxat exempla proferam, monitus enim Lector alia facilè inveniet. *Primò*, non contentus eventus narraſſe, exclamationes non breves, ſed ſat prolixas eis ſubjicit. Ita narratâ alterâ Darii, ab Alexandro victi, clade; * *Quis tot*, inquit, *ludibria fortunæ; ducum, agminúmque cædem multiplicem; devictorum fugam; clades nunc ſingulorum, nunc univerſorum, aut animo adſequi queat, aut oratione complecti? Propemodum ſæculi res, in unum illum diem, fortuna cumulavit.*

4. *Secundò*, nimis frequentes ſunt, apud eum, hyperbolæ, nec eæ modeſtæ, ſed

* Lib. IV. C. XVI. 10.

ſed ſæpe Poëticæ. Sic poſtquàm recenſuit copias Darii: *Bactrianos & Sogdianos, & Indos, ceteróſque rubri maris accolas, IGNOTA etiam ipſi gentium nomina, feſtinatio prohibebat acciri.* * Eſt hoc nimis hyperbolicum, *gentium nomina ignota* earum Regi, præſertim in narratione. Præterea nullos meliùs fortè norat Darius, quàm rubri maris accolas; cùm non multùm abeſſent Babylone, Suſis, ac Perſepoli regiis urbibus. Sed illi remotiſſimi erant à loco, in quo declamitabat *Curtius*, eique parum noti; quo factum ut Perſarum Regi imprudens ſuam ipſius ignorantiam tribuat.

5. Mortuam uxorem Darii, non modò lacrimulâ dignatur Alexander, quod multùm fuit, ſed luget quaſi matrem; uſque adeò verum eſt, declamatoribus modicum nihil placere. † *Rex haud ſecus*, inquit noſter, *quàm ſi parentis ſuæ mors nuntiata eſſet, crebros edidit gemitus, lacrimiſque obortis, quales Darius profudiſſet, in tabernaculum, in quo mater erat Darii defuncto adſidens corpori, venit. Hîc verò renovatus eſt mœror, ut proſtratam humi vidit —— Crederes Alexandrum inter ſuas neceſſitudines flere, & ſolatia non adhibere*

* L. 3. III. C. II, 9. † Lib. IV. C. X, 20.

bere sed quarere, cibo certè abstinuit, &c. Nemo non videt hæc nimia esse; quòd si Alexander usque adeò humanus erat, debuisset ad virum uxorem remittere, ad patrem filias, ad filium matrem; quod tamen non fecit. Certè mulieres Darium non adjuvissent, ad bellum reparandum. Nimis durus, hac in re, fuit Alexander; in lacrimis verò, nimis humanus.

6. Ad alia Hyperboles exempla digitum tantùm intendam, ne Scriptorem, omnium manibus tritum, tædiosè exscribere videar. Adito ergo descriptionem sitientium Lib. IV. C. XVI, 12. & seqq. obsidionis Tyri Lib. IV. C. II. & *seqq.* & lege quæ de ea habet *Arrianus* sub finem Lib. II. itineris per montes Persidis Lib. V. C. IV. quam confer cum *Arriano* Lib. III. pag. 65. pugnæ quam edidit Alexander in Oxydracarum urbe Lib. IX. C. V. aliáque similia, ubi magna Hyperbolicarum loquutionum seges.

7. *Tertiò*, non Hyperbolas modò Poëticas adhibet, sed etiam aliquando intolerando prorsus tumore turget, ut ferè nescias quid sibi velit. Tale est quod habet de Alexandro, ab Hammonis oracu-

lo reduce: * *Memnonis, Tithoniique celebrata regia vetustatis avidum trahebat paenè* EXTRA TERMINOS SOLIS. Memnonis regia illa Thebis erat, in superiore Ægypto, nec procul invisenda; Dein quid est *extra terminos solis?* Debuisset potiùs dicere *intra terminos solis*; hoc est, intra Tropicos, nam in meridiem eundum erat, quamquam, ut dixi, non procul. Verùm in animo habebat † Virgiliana illa:

> —— *jacet extra sidera tellus,*
> *Extra anni, solisque vias.*

Sed *Virgilius* intellexit occiduos Africæ tractus, & Poëtæ condonantur, quæ in Historico non feruntur.

8. Tumidissima est descriptio imbris & frigoris, Lib. VIII. C. IV. quam non exscribemus. Postquàm fulmina, imbrémque & grandinem simul cadentia descripsit, ita pergit: *Ergo, ordinibus solutis, per totum saltum errabundum agmen ferebatur; multique priùs metu quàm labore defatigati, prostraverunt humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris, concreto gelu, adstrinxerat.* Non dicam rarò tum cadere [illegible] grandi-

* *Lib. IV. C. VIII.* § 3. † *Æneid. VI.* 795.

grandinem; rarò pluere, rarò fulmina delabi, cùm tantum poteſt oriri frigus, ut imber concreto gelu adſtringatur; ſed quæram qui milites uſque adeò procellâ terreri poſſent, ut ſolo metu defatigarentur, & animum deſponderent; deinde quodnam hoc ſuffugium eſſet contra frigus, jacere humi, quam contexit glacies? Hæc certè, præter tumorem, ſonitúmque inanium verborum, nihil habent; ſed deteriora ſunt ſequentia: *Alii ſe ſtipitibus arborum admoverant, id plurimis & adminiculum & ſuffugium erat. Nec fallebat ipſos morti locum eligere, cùm immobiles vitalis calor linqueret; ſed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recuſabant exſtingui quieſcendo.* Quaſi verò malint homines frigore mori ſtantes, quàm incedere, aut è ſilicis venis ignem excitare! *Quippe non vehemens modò, ſed etiam pertinax vis mali inſiſtebat.* Frigus, nimirum, ut videtur, quod facile fuit igne vincere, aut per aliquot horas præſertim incedentibus ferre. At *lucem naturale ſolatium, præter tempeſtatem haud diſparem nocti, ſylvarum quoque umbra ſuppreſſerat.* Erátne umbra hæc truncorum, ſine frondibus? Certè non alia eſſe potuit, tempeſtate anni, quâ milites, innumeris laboribus indu-

rati, frigore exanimabantur. Verùm quî tanta esse poterat arboribus foliis nudatis, *ut lucem supprimeret?* Oblitus erat *Curtius*, tempore, quo foliis vestitæ sunt arbores, tantum frigus non oriri. *Rex unus* (nam solus, in tanto exercitu, frigore non obtorpuerat) *tanti mali patiens.* Sed quid tandem factum, in illa calamitate? Audi Rhetorem: *Ceterùm efficacior in adversis necessitas, quàm RATIO, frigoris remedium INVENIT; dolabris enim sylvas sternere aggressi, passim acervos struésque accenderunt.* Annon videntur Macedones similes hominibus, primùm ex terra editis, qui nesciunt quî frigus expelli possit, & casu, potiùs quàm ratione, artem excitandi ignis, & se se calefaciendi inveniunt? Debuisset noster hisce omnibus περιττολογίαις addere, non ab hominibus, qui frigentes licèt eâ de re ne cogitabant quidem, sed fulmine accensum esse ignem, ut apud primos homines, quibus

*Fulmen * detulit in terras mortalibus ignem*
Primitus, inde omnis flammarum diditur
ardor.

Sic tumidus stylus tandem, tumore suo, fit

* *Lucretius Lib. V.*

fit frigidus. Sed, quod miremur, alibi etiam *Curtius* circuïtione usus est, ad dicendum frigentes Macedonas ignem accendisse: * *Fortè castris*, inquit, *ante mœnia ipsâ in sylvestri loco positis, nocturnum frigus vehementiùs quàm aliàs horrore corpora adfecit, opportunúmque remedium ignis oblatum est. Cæsis quippe sylvis flammam excitaverunt, quæ igni alita oppidanorum sepulcra comprehendit.* Alius dixisset, cùm eâ nocte insolitum frigus ortum fuisset, Macedonas solito etiam majores ignes accendisse. At noster, dum rem humilem vult rhetorico stylo nimiùm extollere, in frigus incidit. Quid est *flamma igni alita?* † *Tanaquillus* quidem *Faber* legit, *lignis alita;* sed hoc quoque frigidum esset, nam quid opus est dicere flammam *lignis ali?* quis hoc ignorat? Sed ut redeamus ad prioris frigoris descriptionem, sequentia omnem περιττολογίαν superant: *Memoriæ proditum est quosdam adplicatos arborum truncis, & non solùm viventibus sed inter se conloquentibus similes esse conspectos durante adhuc habitu, in quo mors quemque comprehenderat.* Frigus, nimirum, hoc, in Indiæ sylva, Arctoo frigore multò majus, idem poterat, ac Medusæ caput, efficere

* *Lib. VIII, C. X, 7.* † *Ep. Crit. P. I. Ep. LV.*

re ut homines ſtantes, momento temporis, in ſtatuas mutarentur; &, quod multò mirabilius eſt, ut qui ſtare poterant, incedere nollent, mallèntque ita perire, quàm accendere ignem. In ſequentibus, credo eſſe mendum, niſi calamus etiam *Curtii*, dum hæc ſcriberet, obriguerit. *Fortè Macedo, gregarius miles, ſéque & arma ſuſtentans tandem in caſtra pervenerat.* Nihil frigidius additione illâ, *ſéque & arma ſuſtentans;* poterátne gregarius miles incedere, niſi *ſe & arma ſuſtentaret?* Editio *Barthol. Merulæ* rectè habet: *vix ſéque & arma ſuſtentans*, ſive ex Codice MS. ſive ex conjectura. Sunt & alia, quæ meritò in hac deſcriptione carpi queant; ſed quæ diximus rem, quam hîc ſpectamus, in clara luce collocant. Hanc animadverſionem claudemus, veriſſimo judicio eximii *Critici*: * Ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. Φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές.

Καὶ

* Longini de Sublim. Cap. III. §. 3.

Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τοὐναντίον. οὐδὲν γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ: *Videtur omnino tumor inter ea esse, quæ difficillimè vitantur. Quicumque enim ejus sunt indolis ut granditatem styli affectent, dum verentur ne infirmitatis & siccitatis damnentur, nescio quomodo in hoc ipsum delabuntur, sequuti hoc dictum;* magnis excidere peccatum nobile est. *Malus verò est tumor, & corporis & orationis, fungosus est & vero succo destitutus, & quandoque etiam in contrarium nos conjicit. Hydropico enim, aiunt, nihil est siccius.*

9. *Quartò*, qui granditatem styli nimiùm captant, ii ut plurimùm frequenter in ἄκυρα incidunt; qualia in *Curtio* plura animadvertimus, ex quibus pauca proferemus. Librum V. ita inchoat: *Quæ interim, ductu imperióque Alexandri, vel in Græcia, vel in Illyriis, ac Thracia gesta sunt; si quæque suis temporibus reddere voluero, interrumpendæ sunt res Asiæ.* Qui Latinè sciunt, ii norunt ea dici geri *ductu, imperióque* ducis, quæ ipse præsens gerit; *auspiciis* verò, quæ per legatos; quam vocem hîc adhibitam oportuit, cùm sermo sit de rebus ab Antipatro gestis, dum Alexander in ultima Asia esset.

Ipse *Curtius* se damnabit, prolato loco ex Lib. VI. C. III, 2. ubi de his ipsis rebus ita loquitur: *Ut omittam Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponnesum; quorum alia ductu meo* (præsens, nimirum) *alia imperio, auspicióque perdomui.* Sed & hîc mallem omissam esse vocem *imperio*, quæ vix differt à *ductu*. Vide, de discrimine *ductûs* & *auspiciorum*, *Just. Lipsium* de Milit. Romana, Lib. II. Dial. 12.

10. Lib. IX. C. XIV, 24. ita loquitur: *Momento temporis, repressus est imber, ceterùm adeò spissæ intendêre se nubes, ut conderent lucem, vixque conloquentium inter ipsos facies noscitaretur.* Propriè dicendum fuit *nebulas*, nam *nubes* altiores sunt. Scio à Poëtis hæc misceri, sed non sine ἀκυρολογίᾳ, quæ Historico minùs licita est. *Isidorus* Lib. XIII. C. 9. *Nebula inde dicta, unde & nubila, ab obnubendo, hoc est, operiendo terram, sive quòd nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes —— Nebulæ autem ima petunt, cùm serenitas est; summa, cùm nubilum.*

11. Est ἄκυρον frequentissimum in *Curtio*, quo * *regia* pro tentorio regis dicitur;

* *Vide Lib. IX. C. V,* 30.

tur; cùm certum ſit ſubintelligi *domum*, quæ vox Latinè de tentorio à nemine dicatur. *Paulus* Diaconus: *Regia, domus ubi rex habitat.* Præſtitiſſet ergo dicere ſemper regium tentorium, aut prætorium.

12. Sed nulla eſſet ἀκυρολογία minùs tolerabilis, ſi locus ſanus eſſet, quàm quæ eſt Lib. IX. C. VII, 16. ubi ita de Dioxippo: *Pugil nobilis, & ob eximiam virtutem virium Regi pernotus & gratus.* Nemo umquam, ut puto, dixit *virtutem virium*: ſed cùm legatur in Palatino MS. *virium magnitudinem*, reſcribendum omnino crediderim: *eximiam virtutem, viriúmque magnitudinem.* Sic de Dioxippo, ejúſque adverſario loquitur *Diodorus* Siculus, Lib. XVII. p. 567. ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ, καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων οἱονεὶ τὶς θεομαχία μέλλουσα γίνεσθαι προσεδοκήθη: *cùm uterque, propter vires corporis, & eximiam fortitudinem, admirationi eſſet, quaſi futura quædam Deorum pugna exſpectabatur.*

13. *Quartò*, * quo vitio declamatores ævi illius laborabant, *Curtius* eſt nimius in ſententiis, quas non modò in orationibus, ſed & in narratione & obliquas,

* *Vide* Quintilianum *Lib. IX. C. 5.*

quas & directas passim ingerit. Harum exempla non proferam, cùm ubique occurrant, atque ex majusculis litteris, quibus in accuratioribus editionibus sunt expressæ, vel à pueris dignosci queant. Hoc tantùm dicam, ne nimia directarum copia Lectori displiceret, *Curtium* quandoque obliquas interponere, quæ pænè vi in obliquam formam detortæ sunt. Sic Lib. X. C. I, 6. de iis qui Parmenionem occiderant, quíque ob alia scelera apud Alexandrum accusabantur: *Plerique amicorum Alexandri* —— *læti recidisse iram in iræ ministros, nec ullam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam.* Directa sententia est: *NULLA potentia scelere quæsita cuiquam est diuturna;* quâ egregius sensus rectè exprimitur. Sed ut obliqua fiat, & uni eventui aptetur, debent voces *universales*, ut cum Logicis loquar, in *singulares* mutari, aut omitti. Itaque dicere debuit *Curtius*: *Læti recidisse iram in iræ ministros, & potentiam scelere quæsitam illis non fuisse diuturnam.* Alioquin *universalibus* vocibus expressa, quamvis in obliquam formam inflectatur, *eminet extra corpus orationis, nec intexto vestibus colore nitet.*

14. Hæc & similia digna sunt, quæ dili-

diligenter animadvertantur, ne talibus locis vim inferamus, quod ejusmodi gnomæ non satis commode expressæ sint. Exempli gratia, ita *Curtius*, de fuga exercitûs Darii, post prælium ad Issum commissum: * *Tum verò ceteri dissipantur metu, & quà cuique patebat ad fugam via, erumpunt; arma jacientes, quæ paullò antè ad tutelam corporum sumserant; adeò pavor etiam auxilia formidabat.* Quædam editiones Batavæ habent *formidat*, quomodo etiam ex conjectura legendum censet vir acutissimus † *Tan. Faber*. *Est enim*, inquit, *gnome, quæ ad omnes omnium temporum homines pertinet, qui metu correpti præsidia sua abjiciunt, quæ retinere debuerant.* Sed similis ratio suaserit, emendandum etiam esse locum superiorem, quod nemo audeat.

15. Ut nunc ad orationes veniamus, quas directas plurimas habet *Curtius*, ut vix totidem alibi occurrere in tam parvo volumine existimem; ante omnia, profiteri necesse habeo me esse in eorum sententia, qui in Historia gravi orationes omnes & directas & obliquas omittendas censent, nisi existent, aut earum senten-

tia

* *Lib. III. c. VI*, 12.
† *Ep. LI. P. I.*

tia certiſſimè ſciri poſſit. * Scio quid viri eruditi ſcripſerint, ut oſtenderent licere Hiſtorico orationes tribuere iis, quorum res geſtas ſcribit; non quales habuerint, ſed quales habere potuerint, aut etiam, judice Hiſtorico, debuerint, ad res ipſas quod attinet; quamquam fatentur, pleroſque omnes, qui loquentes inducuntur, eloquentiâ, & ingenio nequaquam Scriptorem æquaſſe. Scio etiam pleroſque ex Veteribus ejuſmodi orationes Hiſtoriis ſuis inſeruiſſe. Sed, ſi verum dicere licet, elegantia orationum, quas in iis legimus, judicio eorum qui eas in Hiſtoria probant præſtigias fecit; nam nulla ratio eſt, quâ poſſit homini veri amanti perſuaderi, in hac re licere Hiſtoricis ementiri. Neque enim multò minus mendacium eſt, inducere hominem dicentem quod non dixit, quia dicere potuit; quàm deſcribere facientem, non quod fecit, ſed quod poterat facere. Si credibile ſit eos, quorum vitæ aut res geſtæ litteris mandantur, rationibus quibuſdam uſos, aut permotos fuiſſe, quas Hiſtorici commenticiis illis orationibus inſerunt; eas proferat ipſe Hiſtoricus ſuo nomine,

* *Vide* G. J. Voſſium *in Arte Hiſtorica Cap.* XX. *&* XXI.

nomine, moneátque Lectores se existimare has aut similes fuisse rationes; quibus ii, de quibus scribit, adducti fuerint ad ea gerenda, quæ fecerunt. Quod cùm fit, nemo queri potest se falli, quamvis fortè in Historico majus judicium, aut acumen desideret; neque ex rationibus ita expositis aut minor lux Historiæ oritur, aut tenuior utilitas ad Lectores redit: nihil enim in orationibus directis dici potest, quod non æquè commodè exprimatur, in obliqua rationum expositione.

16. Tantùm abest, ut veritati quæ sola in Historia spectanda est, quasi potissimus scribentis finis, satisfiat fictis orationibus, ut ne verisimilitudo quidem servetur. Nam quid absurdius fingi potest, quàm idiotas, aut barbaros, inducere loquentes æquè eleganter & disertè, ac si per multos annos Rhetoricæ operam dedissent? Quid ineptius ac putidius, quàm omnes, qui loquentes inducuntur, æquè eloquentes videri? Hoc autem animadvertet, quisquis orationes directas, non modò *Curtii*, sed quorumvis Historicorum leget. Si consuetudo hæc toleranda suadet, at ratio, verique, imò & decori studium ferri non posse clamant;

queren-

querenturque semper veritatem, ornamentis mendacii ita corrumpi, non illustrari.

17. Præterea hac quoque ratione fit, ut contra decori leges, ab imprudentibus Historicis, gravissimè alio modo peccetur. Nimirum, cùm omnibus suam eloquentiam commodent, non modò doctos & indoctos pari dicendi facultate instructos producunt; sed etiam cùm sit unum Historico ingenium, quod non facilè alienos mores induit, eósque diversissimos; omnes quibus orationes mutuas dat, ii ex indole non sua, sed Scriptoris, loquuntur. Apud *Curtium* omnes sunt declamatores, qui Scriptoris ingenio sapiunt, non suo. Darius declamat, Alexander declamat, milites ejus declamant; * Scythæ ipsi, omnium litterarum rudes, rhetorico calamistro inusti in medium prodeunt. Hoc in memoriam mihi revocat familiam illam, quæ tota cantabat. Pedes abluentes convivis, & paronychia tollentes, in hoc tam molesto officio, obiter cantabant. Potionem poscentem paratissimus puer non minùs acido cantico excipiebat; & quisquis aliquid rogatus erat ut daret. Pantomimorum,

* *Lib. VII. c.* 8.

mortum, non patris familiæ, triclinium credidisses. Sic, apud *Curtium*, omnes sunt diserti, & Rhetores; omnes gnomas plurimas, vel minimâ loquendi occasione oblatâ, profundunt.

18. Sed & sensim, cum hisce figmentis, subit major fingendi licentia. Qui adsueti sunt suum ingenium, suámque dicendi facultatem loquentibus commodare, iidem paullatim prudentiam res gerentibus mutuam dant, circumstantiásque, pro suâ sapientia, addunt, quando in antiquiorum Scriptis eas non inveniunt; ut sic tandem Historia in Milesiam fabulam, magna ex parte, mutetur. Quòd si contingat Scriptorem non satis esse peritum rerum, temporum aut locorum, non mendacia modò, sed repugnantia naturæ rerum ab eo proferuntur. Vísne exemplum ex *Curtio?* En tibi duplex, & quidem insigne Lib. X. Cap. I, 24. Orsines, Persagadarum Satrapa, dicitur *Regi cum omnis generis donis, non ipsi ea, sed etiam amicis ejus, daturus occurrisse:* cúmque hos *donis super ipsorum vota coluisset, Bagoæ spadoni, qui Alexandrum obsequio corporis devinxerat sibi, nullum honorem habuit, admonitúsque à quibusdam quàm Alexandro cordi esset, respondit:* amicos Regis, non scorta,

scorta, se colere; nec moris esse Persis mares ducere, qui stupro effœminarentur. *Quibus auditis, spado potentiam flagitio & dedecore quæsitam, in caput nobilissimi & insontis exseruit.* Generosum profectò est hoc responsum Orsinis, & dignum etiam Macedone; sed ita loqui non potuit homo Persa, qui sciebat Darium alii Bagoæ regnum debuisse, & cum memorato consuesse. Quibus persuadere posset *Curtius*, nobilem Persam, & ad amplissimos honores evectum, id ignorasse quod * multi Græci scripserunt, ipséque adeò *Curtius* litteris prodidit? Ita enim loquentem inducit Alexandrum Lib. V. C. III, 12. *Ne Darius quidem hereditarium Persarum cepit Imperium; sed in sedem Cyri, beneficio* BAGOÆ, *hominis castrati, admissus.* Capite sequente §. 10. in litteris Nabarzanis, legimus, *Darium, cùm occidisset Bagoam, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset.* Postea Cap. V, 23. inter dona, quibus Nabarzanes Alexandrum placare conatus est, dicitur fuisse *Bagoas specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ; cui & Darius fuerat adsuetus, & mox Alexander adsuevit.*

* *Vide supplementorum Freinshemianorum Lib. II. C. I, 1.*

adſuevit. Nemo jam non videt *Curtium* finxiſſe reſponſum rei ipſi contrarium, dum vult homini è poſteris Cyri digna tantâ nobilitate verba commodare; aut ſummùm alium non prudentiorem exſcripſiſſe.

19. Sed & Alexandro dum providentiam ſuam mutuam nimis benignè dat, ſtultè ſe ſe eum gerentem inducit; quod profectò fieri non potuit, in re uſque adeò tunc temporis Macedonibus explorata. Alexander, paullò ante mortem, infinita animo complexus, ſtatuerat omni ad Orientem maritimâ regione perdomitâ, ex Syria petere Africam Carthagini infenſus; tum alia facere in Occidente, quæ memorat *Curtius* Lib. X. C. I, 17. Quam expeditionem animo conceptam ut exſequi poſſet, *Meſopotamiæ prætoribus imperavit, materiâ in Libano monte cæsâ, devectáque ad urbem Syriæ Thapſacum, ingentium carinas navium ponere; ſeptiremes omnes eſſe, deducique Babylonem.* Non dicam mandari potiùs hoc debuiſſe Syriæ Prætori, in cujus præfectura ſitus erat mons Libanus; ſed quis non videt ineptire noſtrum Rhetorem, qui * ſeptiremes in

* *Qui ſciunt quid ſit ſeptiremis, Euphratem tantas naves ferre potuiſſe non facilè concedent. Maximas quinqueremes memorat* Arrianus, *eáſque tantum duas, p. 161. Lib. VII.*

Euphrate instituit, ut ex Syria petat Africam. At eam classem paratam fuisse in Arabas, útque coloniæ circa sinum Persicum mitterentur, docet *Arrianus* Lib. VII. Verùm hoc fortasse vult *Curtius*, hisce verbis: *omni ad orientem maritimâ regione perdomitâ*, quibus verbis designari potest Arabia. Verùm digna res erat, quæ pluribus exponeretur, ut omnis ambiguitas tolleretur; alioquin ea peccavit *Curtius* in Geographiam, quæ facilè persuadent eum credidisse ex Euphrate posse, brevissimâ viâ, Carthaginem navigari. Certè hoc eum voluisse suadet magnitudo navium, quarum hîc meminit; majoribus enim non solebant vulgò navigare mare mediterraneum, nec aptæ erant Euphratis & Tigridis alveis.

20. Hæc de *Curtii* stylo dicenda habebamus, quæ pluribus exemplis illustrassemus, & copiosiùs persequuti essemus; nisi ejus Historia omnium manibus versaretur, & quæ diximus adeò essent manifesta, ut quicumque Latinè sciunt ea sic, ut demonstravimus, se habere nullo negotio videre possent. Nec tamen nos elegantiæ ejus styli quidquam detractum imus, aut propterea minùs sumus adolescentibus ejus legendi auctores; modò

eum

eum quaſi Rhetorem habeant, cujus le-ctione ſtylus expoliri poteſt, & adſurgere, ſi neceſſe ſit, atque ex quo egregias ſententias excerpant, quamquam nimis crebras, & alienis locis poſitas; non quaſi Hiſtoricum, veri ſtudioſum, cui accredere poſſint, aut quem liceat, in Hiſtoria ſcribenda, per omnia imitari.

CAPUT IX.

Q. Curtium laudatorem potiùs eſſe ambitionis nimiæ Alexandri, quàm vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.

1. CUM Hiſtoria ſcribatur, non delectandi causâ, ſed docendi; ejus Legibus cautum eſt, ut Hiſtorici vitia, de quibus loquuntur, aut diſertè damnent, aut ita deſcribant; ut intelligant Lectores vitia eſſe, bonis omnibus diligenter fugienda. Nec ea vitia dumtaxat intelligenda, quæ aperta ſunt, ſed etiam quæ ſpecie virtutum induta minùs perſpicaces fallunt. Inter priora fuerünt ebrietas, ſuperbia, crudelitas, quæ in Alexandro, poſt ſuperatum Darium, ſe ſe exſeruerunt, & quæ non raró caſtigavit

Curtius. Sed posterioris generis fuit illa inexstincta regnandi cupiditas, quâ Alexander, non modò Persis, sed & innumeris pacatis Gentibus, quæ nullâ ratione eum læserant, imò ne quidem noverant, bellum intulit. In eo affectu, superbia, injustitia, credulitas, ignorantia sui, conjunctæ sunt cum juris divini & humani tanto contemtu, ut vix ullum sit deterius, atque exitialius vitium. Hoc factum ut innumeræ innocentissimæ familiæ, urbes, nationes ab Alexandro sint bello vexatæ, direptæ, & ali quando ad internecionem deletæ. Superbis, libidinosis, avaris & crudelibus militibus ac præfectis, gentes maximæ, hoc vitio, omnibus calamitatibus impunè mactandæ traditæ sunt. Attamen Græci Scriptores hæc scelera, atque latrocinia tantùm abest ut damnent, ut conscleratum Regem, crudelissimúmque exercitum, nobis, quòd audacter hæc omnia fecerit, quasi heroas quosdam describant; nec ab eorum sententia discrepat *Curtius*, qui ubique quantopere hæc admiraretur ostendit. Quòd si Ethicæ Philosophiæ tantam operam dedisset, quantam dedisse videri voluit, frequenti illo moralium gnomarum usu, quas ubique adhibet, numquam

passus

paſſus eſſet à Græculis ſibi fucum ita fieri; numquam, cum vulgo, uſque adeò deſipuiſſet, ut horrenda facinora virtutis veſte indueret, & laudibus ornaret. Hac in re, etiam agnoſcere licet declamatoris ingenium, quod ſpecioſa ſectatur, & vulgò plaudenda, potiùs quàm vera & ſapientibus placitura.

2. Dixerit hîc fortè quiſpiam, nos ea poſtulare ab Ethnico, quæ ſupra cognitionem Ethnicorum erant poſita. Quod meliùs confutare non poſſumus, quàm allatis Ethnicorum teſtimoniis, qui *Curtio* antiquiores erant. Eorum hac de re judicia digna ſunt, quæ & hîc & alibi legantur; nam & hodie multi Chriſtiani vix *Curtio* oculatiores ſunt. Igitur ea integra proferre non gravabimur.

3. Auctor eſt * *Plutarchus*, *Ariſtotelem* nonnulla ſcripſiſſe ad Alexandrum, ut ſuperbiam ejus retunderet, quæ utinam integra exſcripſiſſet; ex iis enim clariùs appareret quid de eo ſenſerit Philoſophus, cui notiſſimus erat. Quæ profert ea ſunt ſubobſcura, ſed fortè datâ operâ, ad veſanum juvenem, ſcripſerat obſcuriùs *Ariſtoteles*. Οὐ μόνον, ἔφη, τοῖς πολλῶν κρατοῦσιν ἐξεῖναι μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ

* *De ſua laude p. 545.*

θεῶν δόξας ἀληθεῖς ἔχουσι. χρήσιμα δὲ καὶ πρὸς πολεμίους τὰ τοιαῦτα.

Δυστήνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσι.

Καὶ περὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μεγάλου δὲ καλουμένου ὁ Ἀγησίλαος, τί δέ ἐμοῦ γε μείζων ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος; *dixit non his tantùm, qui magnum tenerent imperium, permissum esse magnificè de se sentire; sed his etiam, qui veras opiniones de Diis haberent. Utilia sunt etiam adversùs hostes & inimicos isthæc:*

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ.

Et de Persarum Rege, qui magnus vocabatur, Agesilaus: qui, inquit, major me est, nisi & justior? Duo hisce, si quid judico, significare voluit *Aristoteles*; primùm eos non posse gloriari qui amplissima imperia subegissent, quemadmodum Alexander, nisi pietatem erga Numen colerent, quæ in illo nulla fuit, cùm Diis æquari vellet; deinde nullâ laude dignos esse eos, quibus regna maxima parêrent, nisi simul benefici & justi essent; quorum neutrum fuit Alexander. Si enim beneficentiam ejus comparemus cum calamitatibus, quas

innocuis

innocuis intulit, numquam effugiet quin censeatur iræ divinæ flagellum, nedum ut humani generis deliciæ haberi queat. Pro perpaucis militibus, hoc est, carnificibus, pro aliquot meretricibus, adulatoribus, aut tyrannis, quos muneribus dónavit, aut benigniùs habuit; quot myriadas hominum, & familiarum fortunis omnibus evertit, crudeliter vexavit, atque è medio sustulit? Miseros omnes reddidit, qui sua contra ejus rapacitatem tueri paullò constantiùs ausi sunt; nec potuit *Aristoteles* meliùs maleficam illam indolem describere, quàm versu Homerico, quo utitur Achilles, similis vesaniæ exemplar; ad quod se se componebat Alexander, qui & ab illo ortum se gloriabatur:

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ;

cùm orbos fecerit innumeros parentes, qui florentes ætate liberos, dum patriam pio & justo bello defenderent, amiserunt. Justum ejusmodi hominem nemo dixerit, qui omnia sua esse contendebat, séque natum ut omnibus imperaret, ceteris verò mortalibus solam gloriam obsequii relictam; quem denique optimè pinxeris,

iisdem coloribus, quibus *Horatius* * pingi voluit Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

Hunc Spartanorum regulo, justitiæ observante, ex sententia Agesilai, quâ nihil verius, jure dixeris minorem, quamvis latissimè pateat ejus imperium. Hanc *Aristotelis* mentem fuisse omnino existimarim, obscuriùs licèt expressam, quòd sibi timeret à ferocissimi discipuli ira.

3. Utinam exstarent libri *Ciceronis*, de Republica! Sine dubio in iis summi viri gravissimum judicium de Alexandro legeremus, ut colligere est ex fragmento, quod ex tertio ejus Operis libro profert *Nonius Marcellus*. Est responsum Piratæ, ex quo intelligere potuit Alexander; quodnam discrimen inter se & ejusmodi homines esset; *nam cùm quæreretur ex eo*, inquit Cicero, *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone? Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.* Vix dubito quin *Cicero*, suffragio suo, Piratæ responsum confirmaret; cùm hæc verba ex eodem libro proferat idem Grammaticus:

Est-

* *De Arte Poëtica.*

Est genus injustæ servitutis, cùm ii sunt alterius, qui sui possunt esse; quæ verba ad populos liberos, ab Alexandro subactos, pertinent.

4. Sed clariùs loquentem *Senecam* atque insatiabilem ejus cupiditatem (nam cetera omitto vitia) damnantem audiamus. Cùm victor Orientis animos supra humana tolleret, Megarenses, per legatos, gratulati sunt, & civitate illum suâ donaverunt. Ridenti verò Alexandro hoc officii genus, unus ex legatis, *nulli*, inquit, *civitatem umquam dedimus alii, quàm tibi & Herculi.* Tum libens accepit delatum honorem, cogitavítque non qui sibi civitatem darent, sed cui dedissent; & homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberíque vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens; ubi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit à dantibus; tamquam cœlum, quod mente vanissimâ complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. *Quid enim*, subdit Seneca, * *illi simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit, orbem terrarum transivit non concupiscendo, sed vindicando;*

* *De Beneficiis Lib. I. c. 13.*

dicando. Quid vinceret malorum hostis; bonorum vindex, terrarum, marisque pacator? At hic à pueritia LATRO, GENTIUMQUE VASTATOR; *tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantùm, sed ignavissima quoque animalia timeri, ob virus malum.*

5. Cùm ea esset indoles Alexandri, is finis ejus bellorum, mirum est *Curtium* ita alloquentem milites eum inducere potuisse, ante Issicum prælium: * *illos terrarum orbis* LIBERATORES; quasi Macedones cogitassent de cujusquam liberatione! Sed diu in illa imagine non hæret Alexander; illico contrarium, sed verum, subdit: *emensósque olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Persis modò; sed etiam omnibus gentibus* IMPOSITUROS JUGUM. Nimirum, *liberatores orbis* eo animo bellum gerebant, ut *omnibus gentibus imponerent jugum.* Sed ut commemoratus Hercules, cui conferre volebat *Curtius* Macedonas, effecit ut *liberatores* eos vocaret: ita veritas ab eo extorsit, ut in sequentibus eos describeret, quasi jugum impostituros omnibus gentibus.

* *Lib. IV. C. X. 5.*

gentibus. Declamatores qui partim ex vero, partim ex libera fictione, loquuntur, non semper sibi constant. Verùm ad *Senecam* redeamus.

6. Alibi, ne fortè temerè ab illo, loco allato, castigatum Alexandrum quis putet, non minùs severè de eo judicat: * *Alexandro*, inquit, *quamquam in littore maris rubri steterat, plus deerat, quàm quò venerat. Illius ne ea quidem erant quæ tenebat, aut vicerat; cùm in Oceano Onesicritus, præfectus classis, præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? Qui se in profundum, inexploratum & immensum, aviditate cæcâ, prorsus immitteret? Quid interest quot eripuerit regna, quot dederit, quantùm terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit.*

7. Epistolâ CXIX. æquè graviter in eum invehitur: *Numquam parum est*, inquit, *quod satis est; numquam multum est quod satis non est. Post Darium & Indos, pauper est Alexander Macedo. Quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod*

 naturæ

* *De Benef. Lib. VII. C. 2.*

natura satis est homini non est. Inventus est qui concupisceret aliquid, post omnia. Tanta est cæcitas mentium & tanta est initiorum suorum unicuique, cùm processit, oblivio! Ille modò ignobilis anguli, non sine controversia, dominus, de tanto fine terrarum, per suum rediturus orbem, tristis est.

8. Ex hisce satis liquet, infinitam illam alienorum cupiditatem, quæ in Alexandro fuit, audaciam & artem quibus ea invadebat, conjunctas cum viribus nocendi, quibus abutebatur, fuisse vitia longè maxima, eóque exitialiora, quò pluribus nocebant. Attamen, si credimus Rhetoribus & Poëtis, heroïcæ virtutes fuerunt, quibus factum est ut Alexander pænè dignus visus sit, qui Deorum ordinibus adscriberetur. Hisce vitiis, sed velatis nominibus fortitudinis, scientiæque militaris, vitia alia ita pensari existimant, ut vix ea illi exprobrari patiantur. Sic, proh stultitia! vitia minora vitiis multò majoribus excusatum eunt; perinde ac si quis furtum, cujus accusaretur, homicidio excusaret.

9. Non potuit ei *Seneca* cædem *Callisthenis*, egregii Philosophi, ignoscere, atque hoc solum scelus, omnibus, quæ in Alexandro laudari potuerunt, gravius

existimavit.

existimavit. *Hoc est*, inquit, *Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit:* occidit Persarum multa millia; *opponetur*: & Callisthenem. *Quotiens dictum erit:* occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: *opponetur:* & Callisthenem. *Quotiens dictum erit*, omnia Oceano tenùs vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ, usque ad Orientis terminos protulit; *dicetur:* sed Callisthenem occidit. *Omnia licet antiqua exempla Regum, ducúmque transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quàm scelus Callisthenis.*

10. Ad id exemplum si licet ratiocinari, (& quidni liceat?) quoties dicetur in eo fuisse * *vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modò excellens, sed inter illos quoque, quorum hæc sola virtus fuit;* objiciemus fuisse simul incredibilem alieni cupiditatem, cui ut satisfaceret, nihil fuit tam sanctum inter homines quod pedibus non conculcaret, nullum periculum quod non adiret, nullus labor quem recusaret; adeò ut fures, latrones, piratæ,

* *Curtius Lib. X. Cap. V. 25.*

piratæ, ex desperatione rerum suarum, ad sceleratas illas artes conversi, nihil sint pejus illo. Quoties in illo laudabuntur *liberalitas sæpe majora tribuentis, quàm à Diis petuntur; clementia in devictos; tot regna aut reddita, quibus ea demserat bello, aut dono data; & mortis, cujus metus ceteros exanimat, perpetua contemtio*; dicemus liberalem fuisse ex rapto, & plerumque in indignos, spoliatáque ab eo oppida & regna, ut alienas facultates in adulatores aut carnifices profunderet; clementem fuisse in eos solos qui se ei servire paratos significabant, cùm non minùs liberi nati essent ac Macedones; contemtum verò mortis ex vecordia manasse, cùm, ne quid aliud dicam, omnia possideret, propter quæ vitam amare debebat; denique, si quæ fuit in eo significatio virtutis, nullâ ratione esse æquiparandam cum latrocinandi cupiditate, quâ, quibuscumque libebat, inferebat bellum, nisi se se ei in servitutem darent. Cùm mors communem hunc generis humani hostem rapuit, parabat, Oriente subacto, Occidentem, nisi sibi sponte parêret, incolarum ejus sanguine inundare; qui tamen (plerique certè) vix illum de nomine norant, nec ubi locorum esset Macedonia sciebant.

11. Sed

11. Sed non opus est verbis nostris uti, ut ostendamus res gestas *Alexandri* memoriam ejus inter homines infamare, potiùs quàm illustrare, si saperent, debuisse; audiamus * *Lucanum*, patrui egregiè vestigia sequutum, ejúsque verbis Caput hoc claudamus. Sic ille de sepulcro Alexandri, quod Alexandriæ visebatur:

Illic Pellæi proles vesana Philippi,
Felix PRÆDO *jacet, terrarum vindice fato*
Raptus. Sacratis totum spargenda per orbem,
Membra viri posuere adytis; Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas umquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macetûm fines, latebrásque suorum
Deseruit, victásque patri despexit Athenas;
Pérque Asiæ populos, fatis urgentibus, actus
HUMANA CUM STRAGE *ruit, gladiúmque per omnes*
Exegit gentes; ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen.
Terrarum fatale malum, fulménque quod omnes

Percuteret

* *Lib. X. vers. 20. & seqq.*

Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat,
Exteriore mari. Non illi flamma, nec unda,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.
Isset in occasus, mundi devexa sequutus,
Ambissétque polos, Nilúmque à fonte bibisset;
Occurrit suprema dies, naturáque solum
Hunc potuit finem vesano ponere Regi.

12. Jam nemo, opinor, hisce lectis, nos nimia exigere à *Curtio*, homine Ethnico, dicere poterit; cùm contendimus Alexandri latrocinia ab eo debuisse vituperari, si gravem Historicum, potiùs quàm declamatorem, egisset. Hoc unum hîc spectavimus; nam ad rem ipsam quod attinet, eam subtiliùs tractare hîc aggressi non sumus. Obiter tamen rem attigit *Curtius*, in oratione Scytharum, quæ legitur Lib. VII. C. VIII. & in qua hæc dicentes Scythæ inducuntur: *Tu qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es.* Verùm non oportebat rem tantam obiter & dumtaxat in uno loco attingi, sed & copiosiùs exponi, & frequentiùs inculcari; nec ab hostibus modò Alexandri, sed ab ipso etiam Historico, alienâ personâ minimè tecto.

CAPUT

CAPUT X.

Aliquot loca Q. Curtii tentata, aut emendata.

1. USUS ſum, in legendo *Curtio*, editione ſecunda *Joannis Freinshemii*, quæ prodiit Argentorati anno MDCLXX. Ea cùm habeatur emendatiſſima & libello variarum Lectionum, cùm ex Editionibus, tum ex Libris Manuſcriptis collectarum ornata ſit, inſtar omnium eſſe poteſt. Animadverti tamen virum diligentiſſimum, & laboris patientiſſimum non ſemel admiſiſſe eas Lectiones in contextum orationis, quæ manifeſtò falſæ ſunt, cùm veræ in aliis Editionibus legerentur; & Critico acumine, rariùs quàm par erat, aut etiam aliquando infeliciter uſum. Quod non eò dico, ut laboribus ejus quidquam detraham, quibus perſæpe & grato animo utor; ſed certum eſt colligendo aptiorem fuiſſe, quàm conjiciendo aut dijudicando, quæ dos eſt maxima Critici. Exempla nonnulla, hoc in Capite, proferemus, ex quibus res fiet manifeſta.

2. Cùm mater & uxor Darii hunc lamentarentur, quasi in acie cecidisset, misit Alexander ad eos Leonnatum, qui indicaret Darium vivere. Ille, cum paucis armigeris, ad earum tabernaculum se confert, missúmque à Rege se nuntiari jubet. At ii, qui in vestibulo erant, ut armatos conspexere, rati actum esse de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes adesse supremam horam, missósque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere possent, nec admittere auderent; nullo responso dato, tacitè opperiebantur victoris arbitrium. * *Leonnatus* verò, ait *Curtius*, *exspectato diu, qui se intromitteret, posteaquàm nemo PRODUCERE audebat; relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum.* Ait ad hunc locum *Freinshemius*, in Bongarsiana, Lugdunensi & Amstelodamensi editionibus legi *procedere*; *quod non displicet*, inquit, *sed & Sebisius ita legendum putabat*. De re clara, non erat dubiè loquendum, nam *producere* absurdum est hoc in loco; significat enim, ubi de hominibus sermo est, egredientes comitari. Hîc verò neminem egredi ausum ait *Curtius*, quod significat vox *procedere*. Rem notissimam

* *Lib. III. C. XII, 10.*

notissimam exemplis probare nihil attinet, sed locum *Ruffini* proferam, in re planè simili; qui licet non satis castigatè ubique loquatur, tamen passim ostendit melioris ævi Scriptores à se tritos fuisse. Sic ille in Recognitionibus *Clementis*, Lib. I. c. 12. *Cùm hospitium* (Barnabæ & Petri, quos quærebat Clemens) *reperissem, atque ante fores constitissem, ingerebam janitori quis essem atque unde adventarem; & ecce Barnabas* PROCEDENS —— *apprehensum me manu introducebat ad Petrum.* Cùm deesset Leonnato, qui hoc faceret, sponte suâ ingressus est. Ita etiam sentire postea vidi *Joan. Schefferum* in notis in Curtium, quæ prostare cœperunt Amstelodami, anno 1698.

3. Non multò * pòst, narratâ humanitate Alexandri erga matrem, uxorem & filias Darii: *sed nondum*, inquit, *fortuna se animo ejus infuderat; itaque orientem eam moderatè &* PRUDENTER *tulit, ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.* Lege PUDENTER, hac enim in re pudor est, potiùs quàm prudentia. Vox est *Ciceronis*, *Catulli*, *Horatii*, aliorum. Huc facit *Ausonii* præceptum Epist. VIII.

* *Ibid.* §. 20.

Fortunam reverenter habe, quicumque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Ante nos, ita legendum viderat *Valens Acidalius*.

4. Locus eſt in * *Curtio*, qui fruſtra Criticos exercitos habuit. Narrat ſupplicium ſumtum de Præfecto Damaſci, qui quaſi parum munimentis oppidi fidens, pecuniam regiam, cum pretioſiſſimis rerum, efferri juſſerat, fugam ſimulans; reverâ ut prædam Parmenioni offerret. Expoſitâ eâ fraude, direptionéque gazæ Perſicæ, ſubdit *Curtius*: *Ceterùm Dii tantæ fortunæ proditorem*, SEPULTURÆ *celeriter debitâ pœnâ perſequuti ſunt; namque unus è conſciis, credo, Regis vicem, etiam in illa ſorte, reveritus interfecti proditoris caput ad Darium tulit.* Suſpicatur *Freinshemius* pro *ſepulturæ*, legendum *ulturi*, ſed ſuæ conjecturæ non fidit. *Joan. Schefferus* in notis poſtumis in *Q. Curtium* legit *ſéque ulturi*, putatque vitium hoc natum ex eo quòd in libris antiquis eſſet ſcriptum *ſeq. ulturi*, per compendium, unde factum primùm *ſepulturi*, deinde *ſepulturæ*. At durum eſt verbium *ulturi* duplici

* *Lib. III. C. XII, 17.*

duplici significatu, in una eadémque phrasi sumi; nam alio sensu *se ulti* sunt Dii, alio *ulti sunt proditorem*, ut ipse animadvertit *Schefferus*. *Tan. Faber* * audacior multò, sed & acutior Criticus, legit *securum sceleris*. Sed hæc nimiùm abeunt à vetere scriptura. Legendum censeam *imposturæ*, nam hoc crimen scelerati hominis fuit, quod aliter *stellionatus* dici solet. *Ulpianus*, Digg. Lib. XLVII. Tit. XX. l. 3. docet *stellionatum objici posse his, qui dolo quid fecerunt*, & locum habere cùm in omni dolo, qui peculiari nomine caret, tum *si quis* IMPOSTURAM *fecerit, vel collusionem in necem alterius*. Glossæ veteres: *Impostura, stellionatus*, ἡ ἐπίθεσις, ἡ χλεύη. Quamvis ea vox in antiquioribus non occurrat, inferiorem esse Vespasiani ævo non existimo; cùm verbum *imponere*, fallendi significatu, non raró in ejus & superioris ætatis Scriptoribus legatur; nec dubium sit, quin Jurisconsulti priscas multas voces Latinas soli nobis servarint.

5. Sic describuntur campi, in quibus commissum alterum cum Dario prælium; † *equitabilis & vasta planities, ne stirpes quidem & brevia virgulta operiunt solum,*

 libérque

* Ep. Lib. I. Ep. LI. † Lib. IV. C. IX. 10.

libérque prospectus oculorum, etiam quæ procul recessere, permittitur. Nulla est constructio in his verbis, *etiam quæ procul recessere.* Legendum ergo, *quà procul recessere*, verbúmque hoc conjungendum cum nominativis *planicies* & *solum*, qui antecesserunt; aut legendum: *illorum etiam quæ procul recessere.* Conjectura *Fr. Modii*, legentis *permetitur*, in quam inclinat *Freinshemius*, absurda est. *Joannes* quidem *Schefferus* legit, *in qua permittitur*; hoc est, permittitur prospectus in ea quæ procul recessere. Sed minore mutatione sanari locus potest, ut ostendimus.

6. Patron Græcorum dux, accusaturus Bessum & Nabarzanem, apud Darium, ut sibì fidem faciat, ait se nihil ab ullo sperare posse, prætérquàm à Dario; cùm Bactriani, aliique præmia ab aliis possent exspectare: * *Amisimus*, inquit, *Græciam, nulla Bactra sunt nobis; spes omnis in te, utinam & IN ceteris esset!* Delendum posterius IN, nam optat Patron ut ceteræ copiæ Darii nullam spem nisi in eo haberent, futuræ quippe fideliores. Sic quidem mavult *Freinshemius*, fert tamen & vulgatum in ceteris, *quamquam*

* *Lib. V. C. XI, 6.*

quam multò languidior inde sensus exit. Imò verò nullus qui seriei orationis conveniat, nam Latinè nemo dicat: *utinam in ceteris omnis spes in te esset!*

7. Cùm accusatus esset Philotas à Nicomacho, præsente Cratero, hic omnem lapidem movet, ut Alexandrum ad perdendum Philotam adducat, vetátque credere hunc veniâ mutari posse, tum addit: * *At ego, etiamsi ipse vel pœnitentiâ, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitûs, & inveteratâ, apud milites tuos, auctoritate, haud multùm infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confiteri pudet. Superest ut malit videri injuriam accepisse, quàm vitam.* Quibus dictis, quid hinc Alexandro colligendum esset his verbis significat: *Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum.* Legendum SCITO, nam hîc *scio* locum habere non potest, ut in superioribus.

8. Hermolaus, cùm fassus esset se in Alexandrum conspirasse, mortémque propterea exspectaret, ita orationem claudit: † *De cetero parce, quorum orbam senectutem*

* *Lib. VI. C. VIII, 7.* † *Lib. VIII. C. VII, 15.*

Ætatem suppliciis ne oneraveris. Legendum *parentum*, non *parce quorum*. Aliæ conjecturæ duriores sunt, & magis recedunt à scripturæ hujus vestigiis, ut liquebit, si consulatur Commentarius *Freinshemii*, vel adeantur Notæ *Joannis Schefferi*, ad hunc locum.

9. Hæc in *Curtio* emendanda nobis videbantur, quibus & alia nonnulla potuissemus addere; sed, sine auxilio MSS. Codicum, multa mutari posse non censemus. Itaque hîc judicio nostro, de *Curtio*, finem imponemus; quod si per omnia non probaverint Critici, non mirabimur; nec ipsi, qui nostris potiùs quàm alienis oculis credimus, solemus omnia illorum probare.

III SECTIONIS III PARTIS ARTIS CRITICÆ

FINIS.

INDEX.

INDEX

Scriptorum qui in ARTE CRITICA illustrantur, aut emendantur, aut quorum Scripta expenduntur.

Primus numerus Partem Criticæ, secundus Sectionem, tertius Caput, quartus Paragraphum significat.

A.

Apoc.

Ca-

C.

Act.

E.

Erasmus non modò imperitè, sed & malâ fide, substituerit *Mitylenen*. Non poterat meliùs confirmari quod dixi de imperitia *Erasmi* in Geographicis, si verum sit. Sed quamvis in MSS. Anglicanis ita legeretur, non sequeretur eamdem fuisse lectionem eorum, quos habuit *Erasmus*. Triumphat Anonymus, quòd inspexerit MSS. quos non vidi, quasi res sit laude digna in Bibliotheca oculis suis aliquando esse usum. Cetera quæ habet de *Hieronymo* nihil ad rem faciunt. Postea, pro solita audacia sua, in dubium revocat an *Cotelerius* vocem *κεφαλαιωδῶς capitulatim* verterit, quòd locum non indicarim, in Præfatione ad Patres Apostolicos. At non exstat in primis illis Epistolis, sed alibi, quod quærat; neque enim rationem dictorum meorum reddere volo homini, qui audet negare quod ipse sentit, ut vidimus in *Erasmo*. Quæ habet in sequentibus, de Græca Lingua Scriptorum Ecclesiasticorum, perinde sunt *ἀπροσδιόνυσα*, prodúntque hominem qui nihil pensi habet quid dicat. Malim me ad *θηριομαχίαν* damnatum, quam cum ejusmodi hominibus certare. Triumphent, si libeat, de sensu communi, victo ac debellato; non invidebo.

Euse-

F.

G.

Genesis

Jam-

M. *Marci*

M.

N.

O.

P. *Orosii*

P.

X. *Xysto*

X.

FINIS.